

Ane Larrinaga Rentería

Iñaki Barcena Hinojal

politika eta gizartea

Unibertsitatea Euzko Unibertsitatea

POLITIKA ETA GIZARTEA

Oinarrizko ikasgaiak

Ane Larrinaga Renteria
Iñaki Barcena Hinojal

Udako Euskal **Unibertsitatea**
Bilbo, 2004

© Udako Euskal Unibertsitatea
© Ane Larrinaga Renteria, Iñaki Barcena Hinojal

ISBN: 84-8438-053-X
Lege-gordailua: BI-2733-04

Inprimategia: RGM, Bilbo
Azalaren diseinua: Iñigo Aranburu
Hizkuntza-zuzenketen arduraduna: Jose Ramon Etxebarria

Banatzaileak:UEU. Erribera 14, 1. D BILBO telf. 946790546 Faxe. 944793039
Helbide elektronikoa: argitalpenak@ueu.org
www.ueu.org

Zabaltzen: Igerabide, 88 DONOSTIA

Galarazita dago liburu honen kopia egitea, osoa nahiz zatikakoa, edozein modutara delarik ere, edizio honen Copyright-jabeen baimenik gabe.

Aurkibidea

HITZAURREA.....	9
1. POLITIKA ETA GIZARTEA.....	11
1.1. Politika eta Gizartea, bereizketa modernoa	11
1.2. Politikaren autonomiari buruzko eztabaida teorikoa	15
1.2.1. Politika beste gizarte faktoreen menpeko	15
1.2.2. Politika aldagai aske modura	16
1.2.3. Soziologia eta Politika-Zientziaren abiapuntuak	18
1.3. Ikusmoldeen aniztasuna politikaren azterketan	19
1.3.1. Diziplinen barne-korronteak	19
1.3.2. Adostasuna <i>versus</i> gatazka	21
1.4. Politikaren aztergaia gaur egun	23
1.4.1. Aztergaiaren gunea: boterearen azterketa	26
1.4.2. Eraldaketa historikoen eragina politikaren aztergaian	27
1.5. Liburuaren eskema	29
2. BOTERE POLITIKOAREN EGITUREN GARAPEN HISTORIKOA...	33
2.1. Botere politikoaren egiturak gizarte aurremodernoetan	33
2.1.1. Gizarte ehiztari-biltzaileak	34
2.1.2. Nekazaritza-gizarte mailakatuak	35
2.1.3. Antzinako inperioa	37
2.1.4. Gizarte feudala	39
2.2. Botere politikoaren egiturak gizarte modernoetan.	
Nazio-Estatuaren eraketa historikoa	41
2.2.1. Eraikuntzaren baldintzak: indarkeriaren baliabideak eskuratzeko prozesua	42
2.2.2. Eraikuntzaren baldintzak: baliabide ekonomikoak eskuratzeko prozesua	44
2.2.3. Legitimitatearen beharra: botere berriaren itunak eta oinarri sozialak	47
2.2.4. Legitimitatearen beharra: baliabide sinbolikoak eskuratzeko prozesua	50

3. SISTEMA POLITIKOA ETA EGITURA EKONOMIKOA	53
3.1. Estatu Liberala	53
3.1.1. Estatu Liberalaren eredu tipiko ideala	54
3.2. Estatuaren bilakaera kapitalismo garatuaren garaian. Ongizateko Estatua	56
3.2.1. Ongizateko Estatuaren eredu tipiko ideala.	56
3.2.2. Estatu Liberaletik Ongizateko Estatura	58
3.2.3. Estatuaren esku-hartzearen esparruak: gizartea eta ekonomia	59
3.2.4. Ongizateko estatu-ereduaren finkapena: kapitalismoa eta demokrazia uztartu nahian	62
3.3. Ongizatearen ereduaren porrota	64
3.3.1. Liberalismo berria eta pribatizazio-politikak.	66
3.3.2. Gizarte Zibilaren partaidetzaren aldeko aldarrikapena diskurtso politiko kritikoan: Hirugarren Esparrua	68
3.3.3. Hirugarren Esparruaren egoera aro postkeynesiarrean	72
4. SISTEMA POLITIKOA ETA GIZARTE ZIBILA:	
PARTE-HARTZE POLITIKOA ETA HAUTESKUNDEETAKO	
PORTAERAREN AZTERKETA	77
4.1. Parte-hartze politikoa	77
4.1.1. Parte-hartze politikoaren kontzeptuaz	78
4.1.2. Parte-hartze politikoaren definizioak eta moduak	80
4.1.3. Parte-hartzearen baldintzak	84
4.2. Hauteskundeak	87
4.2.1. Hauteskundeak, prozesu politikoaren erdigunea	87
4.2.2. Hauteskundeen funtzioa	89
4.3. Hautesleriaren portaeraz	91
4.4. Emakumeen sufragismoa. Sufragioaren ezartze-prozesua	96
5. SISTEMA POLITIKOA ETA GIZARTE ZIBILA: ALDERDI	
POLITIKOAK, PRESIO-TALDEAK ETA GIZARTE-MUGIMENDUAK	103
5.1. Sorburu bat, hiru emaitza	103
5.2. Alderdi politikoak	104
5.2.1. Definizio baten bila	104
5.2.2. Alderdi politikoaren ibilbide historikoa	105
5.2.3. Alderdi politikoaren ezaugarriak: egituraketa, gobernua eta kontrola.	108
5.2.4. Alderdi politikoaren funtzioak	112
5.2.5. Alderdien sailkapenak	114
5.2.6. Alderdi-sistemak	118

5.3. Interes-taldeak eta presio-taldeak	119
5.3.1. Sarrera gisa.	119
5.3.2. Interes-taldeak, talde definigaitzak	120
5.3.3. Presio-taldeak eta <i>lobbyak</i>	121
5.3.4. Interes-taldeen banaketa.	122
5.3.5. Pluralismoa eta (neo)korporatibismoa	123
5.4. Gizarte-mugimenduak eta herri-mugimenduak	125
5.4.1. Definizio baten bila	125
5.4.2. Alderdi politiko eta presio/interes-taldeekiko harremanak ..	126
5.4.3. Gizarte-mugimendu zaharrak eta berriak.	128
5.4.4. Nortasun berriak: kultura-aldaketa edo egitura-aldaketa? ...	130
5.4.5. Gizarte-mugimenduen azterketaz	132
5.4.6. Gizarte-mugimenduen unibertsoa	134
 6. BIZITZA POLITIKOAREN ALDERDI KULTURALAK.	137
6.1. Kultura politikoa.	138
6.1.1. Abiapuntua: kultura zibikoa.	139
6.1.2. Kultura eta aldaketa politikoa	144
6.1.2.1. Belaunaldien arteko balio-aldaketa beranduko modernitateko gizarteetan.	144
6.1.2.2. Beste bide batzuk urratzen	146
6.1.3. Kultura politikoaren ikusmolde berri baten bila	148
6.2. Kultura politikoaren transmisioa eta barneratzea.	
Sozializazio politikoa	150
6.2.1. Sozializazio politikoaren ikusmolde konduktista	151
6.2.2. Sozializazio politikoa ulertzeko zenbait abiapuntu	154
6.2.3. Sozializazio politikoaren edukiak	158
6.2.3.1. Nazio-komunitatea eta sistema politikoarekiko identifikazioa.	158
6.2.3.2. Orientazio ideologikoen eraketa	160
6.2.3.3. Gaitasun politikoen garapena	160
6.2.4. Sozializazio politikoaren mekanismoak eta guneak	161
6.2.4.1. Sozializazio-mekanismoak	161
6.2.4.2. Sozializazio-guneak	162
6.2.4.2.1. Familiaren gunea	163
6.2.4.2.2. Eskolaren gunea.	164
6.2.4.2.3. Beste sozializazio-gune batzuk	166
6.2.5. Sozializazio politikoaren azterketaren erronkak beranduko modernitateko gizarteetan	167

6.2.5.1. Esperientzien heterogeneotasuna beranduko modernitateko gizarteetan	167
6.2.5.2. Ikasketaren gune sozial berriak	168
6.3. Komunikazioa eta politika	170
6.3.1. Esparru publikoa eta iritzi publikoa	171
6.3.2. Masa-hedabideen eragin politikoa	175
7. GATAZKA ETA INDARKERIA POLITIKOA	181
7.1. Gatazka politikoaren definizioaz	181
7.1.1. Gatazkaren teoriak eta paradigmatik	182
7.1.2. Mota-desberdinetako gatazkak eta gizarte-aldaketa	186
7.2. Klase sozialak eta gatazka politikoa	188
7.2.1. Klase sozialik gabe gatazkarik ez	188
7.2.2. Klase kontzeptuaren inguruko eztabaidak	190
7.2.3. Klase-borrokaren teoria marxista	192
7.2.4. Klase langilearen <i>burguesamendua</i> , marxismoaren porrota?	193
7.3. Gatazka etniko-nazionalak portaera politikoan	196
7.3.1. Gatazka nazionalen jarraipena	196
7.3.2. Nazionalismoaren gaineko teoria politikoak	197
7.3.3. Etnia, nazioa eta mugimendu nazionalistak	199
7.3.4. Gatazka etniko-nazionalen edukiak	203
7.4. Indarkeria politikoa	205
7.4.1. Hiru galdera indarkeriaren erabileraz egintza politikoan	205
7.4.2. Indarkeriaren zergatiak	207
7.4.3. Estatuaren indarkeria	209
7.4.4. Gizartetik sortutako indarkeria	213
8. POLITIKAREN ESANAHI BERRIAK	
GLOBALIZAZIOAREN GARAIA	221
8.1. Globalizazio ekonomikoaren esanahiak	221
8.2. Nazio-estatuaren krisia dela eta	226
8.2.1. Leialtasunak eta prozesu anomikoak globalizazioaren garaian	230
8.3. Gizarte zibil globalaren kontzeptu kontraesankorra	233
8.4. Esparru politikoaren definizio berriak	235
8.4.1. Esparru politikoaren muga aldakorak	235
8.4.2. Politikagintzaren bi logika aurrez aurre	239
9. BIBLIOGRAFIA	243

Hitzaurrea

Irakurleak eskuetan daukan liburuak Soziologia Politikoan eta Politika-Zientzietan oinarritzkoak diren zenbait gairen berrikusketa egiten du. Hllo horretan, bertan jorratzen diren gaiak irakasgai horietako euskal ikaslearen laguntzarako materiala izateko osatu dira.

Egileen helburua ez da izan, inola ere, ohiko eskuliburua osatzea, alegia, irakasgaiak bere barnean hartzen dituen alde guztiak aztertzea. Ez da egon, beraz, ahalegin entziklopedikorik liburuaren aitzinasmoetan. Aitzitik, interes handia eduki zezaketen gaien hautaketa egin da lehendabizi. Bestalde, ez dira zerrendatu gai erabat hertsia eta elkarren artean zerikusirik ez dutenak. Atal bakoitzak gogoetargune berezia eta berariazkoa azaltzen duen arren, badago egon lan guztia zeharkatzen duen hari-eroale argi bat, hain zuzen ere, politika gizartearen dimentsioren batekin lotzen duena, dela dimentsio historikoa, ekonomikoa, soziala edo kulturala. Ardatz horren inguruan eratu dira eduki desberdinak lantzen dituzten gai zabalak, behin baino gehiagotan mugari zehaztugabeak dauzkatenak ohiko zientzia-eremuen ekarpenei dagokienez —historia, soziologia, ekonomia, psikologia eta antropologia, esaterako—.

Horiek horrela, liburuaren izenburuak berak hemen aurkezten dugun lanaren asmoen berri ematen du hasiera-hasieratik: Politika eta Gizartea. Izan ere, eskuliburu askotan ahaztu egiten bada ere, gogoeta politikoa testuinguru sozialcan txertatzen da ezinbestean. Horixe da gure abiaburua, alegia, gizartearen barnean baino ezin dela politikaren esanahia ulertu. Esparru politikoa gizartetik bereizitako esparru autonomo gisa irudikatzen da aro modernoan —esparru ekonomikoa, esparru soziala, esparru erlijiosoa eta beste esparru batzuk banatzen diren modu berean—. Sarritan, bereizketa hori dela eta, fenomeno politikoak beste faktore sozialetatik urrundurik landu dira, unibertso politikoak bizitza propioa izango balu bezala. Halatan, azterketa politikoa estatuen eta gobernu-erakundeen analisisira murriztu da hainbat lan klasikotan.

Gure asmoak ez doaz bide horretatik. Hemen agertzen den ikusmoldearen arabera, bestelako zeregina dagokie Soziologia Politikoari eta Politika-Zientziari. Azken horien eginkizuna da bereizitako esparru politikoak gainerako gizarteremuekin ezartzen dituen harremanak aztertzea, hots, beste modu batean adierazita, politika eta gizartearen arteko uztarduraren auziari buruzko gogoeta egitea.

Azken batean, ezin dugu saihestu esparru politikoak gizartearen atal guztietan sortzen duen astindua —eta, alderantziz ere, ezkutagaitza zaigu faktore ekonomikoek, erlijiosoek, kulturelek eta, oro har, sozialek mundu politikoan daukaten eragina—. Esparru politikoak, *de facto*, gizartearen erdigune metaforikoa betetzen du; beraz, gizarte-eremu guztiak zipriztintzen ditu bere funtzionamenduan.

Lehenengo atalean ikusiko den bezala, “Politika” kontzeptuak gizarte egoeretan egiten den boterearen erabilera adierazten du. Hori dela eta, politikaren azterketak botereari lotutako arazo guztiak hartzen ditu beretzat: hala testuinguru sozialetan botereaz egiten diren erabilerak edo gertatzen diren botere-banaketak nola gizarteetan burutzen diren boterearen legitimazioak eta deslegitimazioak, baita boterearen inguruan sortzen diren definizio-lehiak eta borrokak ere. Ez dago arrazoi analitikorik, beraz, azterketa horiek gobernu edo estatu-erakundeetara mugatzeko. Aitzitik, botereari loturik dauden egintza guztiak testuinguru sozialetan burutzen dira. Hartara, azterketa politikoetan politikaren eta gizartearen arteko harremanak hartu behar dira aintzat, erakunde politikoak gizarte-egituran txertatuz eta harreman politikoak —alegia, boterearekin lotura daukaten harremanak— gizarte-harremanen bilbean kokatuz.

Horixe da, laburbilduta, hemen eskaintzen den ildo nagusia. Abiapuntutzat hartu badugu boterearen erabilera-moldeen azterketa gizarte egitura eta esparruetan, ikuspegi horrek analisi-eremu zabal baten mugak zedarritzen dizkigu. Bertan, barnean hartu behar dira ez soilik Soziologiaren eta Politika-Zientziaren ekarpenak, ezpada beste arlo akademiko batzuenak ere. Zalantzarik gabe, beste inon baino nabarmenago agertzen da politikaren analisisan gaur egungo gizarte-zientzietan hain ohikoa den diziplinarteko lanaren premia. Horregatik, muga akademikoak mantentzea baino garrantzitsuagoa iruditzen zaigu ikuspegi zabal batek ematen dituen aukerak alferrik ez galtzea.

Tamalez, unibertsitaterako euskarazko ikas-materialak apurka-apurka sortzen ari diren garaiotan, gizarte-zientzien esparrua ia landu gabe dago oraindino. Horregatik liburu honek, bere apaltasunean, pauso txiki bat izan nahi du euskararen garapenari dagokionez soziologian nahiz politika-zientziaren arloan, eta aurre-rapauso honetan ezinbestekoa jotzen dugu UEUtik jasotako laguntza. Ikasleari ez ezik, ikuspegi teorikotik abiatuta gogoeta politikoari ekiteko interesa daukan edonori zuzenduta ere badago lan hau. Izan ere, datozen orrialdeetan Soziologia Politikoaren oinarri kontzeptualen aurkezpena eta gaurkotasuna duten fenomeno politikoaren azterketa uztartzen dira, ikusmolde teorikoa lehenesten bada ere. Hartara, gaurkotasun horrek erakarrita, unibertsitatetik at dagoen beste edozein irakurle prestu ere hurbil daiteke fenomeno politikoaren gogoeta teorikoa egitera.

1. Politika eta gizartea

Ane Larrinaga

Politikaren azterketa ulertzeko, gizarteak eta politikak esparru autonomo modura izan duten sorrera historikoa hartu behar da abiaburutzat. Sorrera-prozesu horrek erakusten digu, ongi erakutsi ere, politikaren inguruko gogoeta aro modernoaren gizarte-baldintzetan kokatu behar dela. Bestalde, gizarte-zientzietan maiz gertatu den bezalaxe, politikaren azterketan ikusmolde anitzetan oinarritutako interpretazioak aurkitzen ditugu. Ikusmoldeen arteko banaketa eragiten duten irizpideak era askotakoak dira: politikaren autonomiari buruzko eztabaidak, gizarte-ordena ulertzeko moduak, gai akademikoen espezializazioak eta erakundetzeak ezarri dituen sailkapenak eta, batik bat, jakintza-arloaren aztergaia bera zedarritzeko erak. Funtsean, liburu honetan egiten den hautua honako hau da: politikaren zientziak boterearen erabilera aztertzen du gizarte-testuinguruan.

1.1. POLITIKA ETA GIZARTEA, BEREIZKETA MODERNOA

Jakina denez, gizarte-taldeetako bizitza soziala osagai askok eratzen dute. Osagai horien artean berebiziko garrantzia dauka atal politikoak. Ezin da bestera izan, zeren, aurrerago ikusiko dugun moduan, gizartean dagoen boterearen erabilera eta banaketarekin estuki lotuta baitaude betiere elementu politikoak. Politikaren dimentsioa ulertzeko eta politikotasunaren hautemate modernoaz gogoeta egiteko, halere, beharrezkoa da alde aurretik gizarte-errealitateari buruzko zenbait oharpen egitea.

Askotan irudi aldagaitza eta fisikalista agertzen duen arren, errealitate soziala gizakiek sortutako errealitate-mota bat da. Ez dauka antzekotasunik errealitate fisikoarekin, zeren, gizakiek ohartu ala ez, errealitate fisikoa “hor baitago” betiere. Errealitate soziala, aldiz, historian zehar gizakiek burutzen dituzten egintzen ondorioz eratzen da, hau da, haien jarduera sozialen bitartez.

Antzeko prozesua gertatzen da gizakiek gizarteari buruz eskuratzen duten jakintzarekin ere. Jakintza hori esperientzia sozialari itsatsita egoten da. Gizakiek beti edukitzen dute gizarteari buruzko ezagutzaren bat, baina ez beti berbera. Gizartea hautemateko moduak badu zerikusirik giza ulerkuntzak sozialki sortutako errealitatearekin harremanetan jasotzen duen esperientziarekin. Garai bakoitzeko jakintza soziala, beraz, garai horretan gizarte-errealitatea jasotzeko eta ulertzeko

dauden ereduetan oinarritzen da. Hain zuzen ere, politikotasunaren esperientzia soziala eta hari lotuta dagoen ezagutza izango dira gure interesguneak hemendik aurrera.

Gaur egun ohituta gaude politikotasunaren eta sozialtasunaren arteko bereizketa egiten. Horrela, literatura espezializatuan zein hizkuntza arruntan eskuarki hitz egiten da Estatuaz eta Gizarteaz, kategoria horiek zeharo naturalak izango balira bezala. Hala ere, aipaturiko bereizketak, gaur egun daukaten esanahiarekin, ez ziren XIX. mendera arte finkatu.

Egia da Aristotelesek *zoon politikón* gisara ezaugarritu zuela gizakia aspaldi. Pentsamendu grekoan, baina, "politiko" izate horrek sozialtasuna hartzen zuen barnean. Zehazkiago esateko, "giza abere politikoa" ez da "giza abere sozialaz" bereizten ikusmolde horretan, mundu grekoan gizarte-elkartea eta elkarte politikoa gauza bat besterik ez zirelako. Bizitza politikoak, *polis*aren barruan, bizitza kolektiboa adierazten zuen, elkarbizitza; edo areago, komunitate-bizitza (Sartori, 1992). Hartara, irudikapen grekoak ez zuen iragartzen politikotasunaren eta sozialtasunaren esparruek gerora osatu duten dikotomia.

Aristotelesen politika *polis*aren esparruari lotutako antropologia bat bazen, *polisa* desagertu zenean, politikotasunaren zentzua aldatu egin zen. Gerora, alde batetik, politikak itxura juridikoa hartu zuen erromatar pentsamenduan. Bestetik, munduaren ikuspegi kristauari egokitu zitzaionean, politika teologizatu egin zen Erdi Aroan zehar. Aitasantutzaren eta inperioaren arteko borroketan eta katolizismoaren eta protestantismoaren arteko hausturan nabarmen ikusten denez, politika-ren kontzeptua erlijioarekin nahasten zen behin eta berriro. Azkenik, Platonengandik hasitako ildoari jarraituz, politikari buruzko diskurtsoa aldi berean etikoa eta politikoa zen diskurtso modura eratu zen Erdi Aroa arte. Luzaroan, bada, osagai juridikoak, teologikoak eta etikoak bildu dira politika kontzeptuaren menpean nahastura trinkoan.

Noiz osatu da politika, bere berezitasunaz eta autonomiaz hornituta dagoen gizarte-atal modura? Politika, adiera hertsian, ezin izango da eratu gizartea bera sortzen den unera arte. Izan ere, gizarte kontzeptua berria dugu ikuspuntu historikotik abiatzen bagara. Gizartea errealitate soziala eraikitzeke eta ulertzeko era berezi bat da, aro modernoan agertu dena, ez lehenago. Gizarte kontzeptuak adierazten du sozialtasuna errealitate autonomo gisa osatu eta hauteman daitekeela. Tönniesek "gizartearen aroa" esamoldea erabili zuen gizarte zibilaren funtsezkotatasuna ezagutu duen garaia adierazteko. Funtsezkotatasun hori ikuskera moral eta ideia politikoetan, zuzenbide-, ekonomia- eta politika-erakundeetan eta, azkenik, hizkuntza- eta arte-kategorietan islatu zen aro modernoaren hastapenetan. Gizartearen aroak ahalbidetu du, besteak beste, jakintza-mota berezi baten sorrera, alegia, gizarte-zientzien sorrera. Izatez, pentsamolde soziologikoak gizartearen izate autonomia dauka abiapuntutzat, autonomia bai errealitate zehatz gisa, bai pentsamendu-kategoria moduan.

Sozialtasunaren eraikuntza —errealitate autonomo gisa—, sozialtasuna politikotasunaren aurrean bereizteko eta emantzipatzeko dagoen premiak eragin zuen bereziki. Aitzinurratsak lehenago eman baziren ere, XVII. mendetik aurrera osatu zen Europan ezaugarri bereziak dauzkan egitura politikoa, hau da, Estatu absolutua. Esan daiteke Estatua eta Gizartea termino korrelatiboak direla, gizartea, hein handi batean, Estatu absolutu horren aurka —eta menpe— eratzen delako. Botere politikoaren kontzentrazioa lehenago ezagutzen ez zen bezala bultzatzen zuen botere-egitura bat izan zen Estatu absolutua, arian-arian gizartetik bereizirik eta gizartearen gainean kokatuta garatu zena.

Erdi Aroan ez zen estaturik egon eta, biak parez pare agertzen direnez, ez zen gizarterik ere eratu. Erdi Aroko komunitate politikoaren eta estatuaren artean dagoen desberdintasuna hitz batean laburbil daiteke: subiranotasuna. Aro Modernoan sortu ziren funtsezko kontzeptuak, hortaz, estatua eta subiranotasuna dira, biak loturik baitaude. Estatua subiranoa da berez. Halaber, “botere subirano” kontzeptuari “lurralde” eta “herri” kontzeptu korrelatiboak dagozkio. Erdi Aroan, baina, subiranotasunaren kontzeptua arrotza zen zeharo. Izan ere, Erdi Aroko komunitate politikoaren egitura poliarkian oinarritzen zen; horrela, luzaroan botereguneen aniztasuna izan zen nagusi Europako lurraldeetan.

Estatu modernoak, ordea, gune bakarrean biltzen du botere politikoa; gune hori baliabide desberdinez osaturik dago eta, horiek baliatuz, bai menpean dituen gizakien gainean bai barnean hartzen dituen lurraldeen gainean, etengabeko egintza burutzeko gaitasuna eskuratzen du. Horixe besterik ez da subiranotasuna. Halatan, estatu modernoak eratzen duen ordenak ez dauka zerikusirik Erdi Aroko ordenarekin; aitzitik, haren kontrapuntua da. Ohiz kanpoko indarra da haren lehenbiziko ezaugarria. Bada, Estatuak ez die uzten bere ordenapean daudenei beren kabuz defenda daitezen. Autodefentsarako eta erresistentziarako eskubideak, Erdi Aroan erakunde juridiko gisa indarrean zeudenak, ezabatu egin dira Estatuaren izaceraren aurkakoak izatean. Estatuak, Weberrek esan zuen legez, indarkeriaren monopolioa gordetzen du beretzat (Weber, 1979).

Hertsapen horren ondorioetako bat estatuaren ordenaren menpe dauden guztien berdinketan hezurramitzen da. Printze absolutuaren aurrean denak dira berdinak, menpeko hutsak, estatuaren tresna eta objektu gisa hautemanak. “Herria”, Erdi Aroko *populusaren* aldean, menpekoen batura besterik ez da orain; eta haren berdintasunaren funtsa, estatuarekin daukan menpekotasunean datza. Erdi Aroko *estatuak* egoera bakar batera, alegia, menpekoaren egoerara murriztu zirenean, “herria” —berc adiera modernoan— eratze bidea zabaldu zen. Herria, bada, Estatuaren sorkaria da eta, halatan, estatuaren aurka eta haren menpe eraikitzen da (Conde, 1951). Estatuaren aurka borrokatzean, batura indibidualista eta atomizatu horrek, Gizartearen eta Estatuaren arteko lehiaren lehen ekitaldia burutu zuen. Harrezkero, Gizartea eta Estatua dira historia modernoaren protagonista nagusiak.

Esparru politikoa eta gizarte-esparruaren garapenak isla nabarmena dauka pentsamenduaren bilakaeran ere, Soziologiaren eta —beranduago— Politika Zientziaren sorreran, hain zuzen ere. Oro har, jakintza politikoaren zeregina gizarte-errealitatearen barruan errealitate politikoak daukan partaidetza eta zentzua zehazteko ahaleaginean mamitu ohi da hasiera-hasieratik. Ahalegin horrek bi norabide nagusi hartu ditu pentsamenduan. Alde batetik, printze absolutuaren pertsonifikazioa eginez, estatuaren gorespenera daramana (Makiavelo, Hobbes) eta, bestetik, “herriaren” pertsonifikazioaren bidez, gizartea egitura politikoaren aurrean lehenestera daramana (Altusio, Rousseau). Izan ere, printze absolutuaren pertsonifikazioa Estatu absolutuaren ideian bete zen une berean eman zitzaion hasiera “herriaren” pertsonifikazioari ere, gizarte kontzeptu gisa (Conde, 1951).

Halatan, lehen pentsalari politiko modernoek —Estatuaren sortzaile izan ziren politikariek— batera— esparru politikoaren ezaugarriak zedarritzeko helburu argia zeukaten. Modu horretan, bere espezifikotasuna zedarritzean, politikari erabateko estatus autonomoa ezagutu zitzaion gizarte-errealitatearen barruan. Errealitate politikoa gizartearen atal bihurtu zen, besteak beste, bere funtzionamenduaren logika erlijiotik eta printzipio moraletatik urrundu zenean (Makiavelo, esaterako, aitzindari izan zen politika moraletik eta erlijiotik bereizten). Bide horretatik jotzen zuten politikotasunaren eredu normatibo berriak garaturik agertu ziren dagoeneko aro modernoaren hastapenetako pentsamenduan (pentsa dezagun Makiavelo, Bodino, Hobbes, Spinoza eta beste batzuen ekarpenetan).

Hartara, unibertso politikoak nortasun propioa eskuratu zuen autonomia irabazi zuen ginoan eta sekularizatu zen neurrian. Aipatu ditugun bi bilakabideok adierazpen empirikoetan —gizarte-eraldaketetan— eta pentsamenduan islatu ziren. Halaber, gizarteak aurre egin zion esparru indartsu berriari, bere autonomia aldarrikatuz; hori dela eta, gizartea botere politikoari mugak jartzen saiatu zen apurka-apurka. Estatuarekin zeuzkan harremanetan gizarte modernoak lorturiko beregainatasuna, hala ere, hirugarren esparru baten bereizketari loturik zegoen, hain zuzen ere, esparru ekonomikoaren osaketari.

Sozialtasunaren eta politikotasunaren arteko banaketa, beraz, politikaren eta ekonomiaren arteko bereizketarekin batera ulertu behar da ezinbestean. Beste hitz batzuekin esanda, Estatu modernoaren, gizarte modernoaren eta kapitalismoaren garapena aldibereko prozesuak izan dira Europako mendebaldean. Hiru esparruen osaketa elkarren arteko tentsioan burutzen da. Halatan, esparru ekonomikoaren hazkundea mugak ezartzen dizkio egitura politikoari eta, hori egitean, interbenzio politikoetik at geratzen diren gune sozialen garrantzia nabarmentzen du. Ekonomistek —Smith, Ricardo eta beste pentsalari librekanbistek— ongi erakusten dute, hain zuzen ere, badagoela estatuak arautu ezin duen elkarre-bizitzaren atal bat, printzipio propioen arabera garatzen dena. Esparru ekonomikoaren eraketak eragina dauka, hortaz, gizartearen beraren kontzientzia hartzean. Zenbat eta gehiago murriztu estatu absolutuaren jardura-gunea eta zenbat eta gehiago baieztatu estatu

mugatua, hainbat eta espazio handiagoa uzten zaio estatuaz kanpoko bizitzari, hau da, gizarte autonomoaren posibilitateari.

1.2. POLITIKAREN AUTONOMIARI BURUZKO EZTABAIDA TEORIKOA

XVIII. mendeaz geroztik, Gizartea eta Estatuak egoki irudikatzeko baldintzak dagoeneko garatuta zeudenez, bien arteko uztarduraren auziari buruzko gogoetak ugaritu egin ziren pentsamenduaren barruan. Izan ere, horixe da pentsamendu politiko modernoaren gai nagusietako bat, alegia, zein modutako lotura —eta, alderantziz ere, zein mailatako autonomia— egotzi behar zaien bereizita agertzen diren bi esparruei, hots, gizarteari eta politikari. Ba al dauka esparru politikoak funtzionamendu-logika propiorik ala gizarteko beste faktore batzuen menpe ulertu behar da beraren jardura? Noraino iristen da politikaren autonomia? Eztabaida-ardatz horren inguruan, bi gogoeta-lerro klasiko nabarmentzen dira XIX. mendetik aurrerako pentsamenduan.

1.2.1. Politika beste gizarte-faktoreen menpeko

Gizartearen eta Estatuaren arteko bereizketa hasiera batean modu desberdinetan adierazita aurkitzen dugu entziklopedisten eta Rousseauen lanetan, filosofo eskoziarren idazkietan —bereziki Adam Fergusonen *Essay on the History of Civil Society* liburuan— edo zuzenbideari eta estatuari buruzko Hegelen filosofian. Horien ostean, baina, politikotasunaren ulermena gaur egunera arte zeharo baldintzatu duen tradizio indartsuari eman zion hasiera Marxek. Ikuspegi klasiko horrek, labur esanda, politikaren autonomia ukatzen du. Marxen ustez, ez harreman juridikoak ezta estatu-ereduak ez dira berez azaltzen. Aitzitik, bizitzaren baldintza materialetan daukate sorburua. Horregatik, Hegelek gizarte zibila deitzen zuen horren nolakotasuna ekonomia politikoan bilatu behar dela adierazi zuen Marxek.

Politikaren ikuskera hori, jakina, gizarte-eredu kapitalistarekin batera garatu zen. Izan ere, kapitalismo modernoak aurreko ekoizpen-sistemak baino askoz ere indar eta independentzia-maila handiagoak erdietsi zituen. Testuinguru horretan ulertu behar dira, bada, modernitatearen hastapenetan “gizarte zibila” eta “gizarte burgesaren” artean egiten den identifikazioa, ekonomia politikoari onartzen zaion garrantzia zientzia “politiko” gisara, eta garaiko pentsamenduan arazo nagusi modura agertzen diren harremanen auzia: produkzioaren, jabetzaren eta lanaren esparruaren, eta botere politikoaren esparruaren arteko harremanak, alegia. Kezka horiek dagoeneko argi adierazita agertzen dira Hegelen *Zuzenbidearen Filosofia* lanean. Bertan, gizarte zibilaren sorrera mundu modernoaren lorpena dela baieztatu da, eta librekanbisten ereduaren arabera definitzen da hura. Besteak beste, gizarteko kideen elkartzea beren premien arabera, sistema juridikoaren arabera —gizakien eta jabetzen segurtasuna bermatzeko tresnak ematen baititu sistema juridikoak— eta kanpoko eraketaren arabera egiten dela esaten da, gizakien interes partikular

zein komunak bete ahal izateko asmoarekin (Bottomore, 1982: 12). Hegelen ustez, modu horretan eratuta dagoen gizarte zibilak arazo desberdinak aurkezten dizkio Estatuari hark konpon ditzan. Batez ere, elkarrekin loturik dauden aberastasunaren eta pobrezia-aren hazkundera eta prozesu horrek sortzen dituen gatazka sozialak.

Idea horiek guztiak oso garrantzitsuak izan ziren teoria marxistaren garapenean. Hala ere, pentsamendu hegeliarraren eraldaketa sakona ekarri zuen marxismoak. Hegelek irudikaturiko estatuaren ideia, gorenko unibertsal modura, sustaitik astindua izan zen Marxen gogoetan. Halatan, Marxek ukatu egin zuen estatuan gaindi daitezkeenik gizarte zibilararen kontraesanak. Are gehiago, egitura politikoa modernoa ekoizpen-sistema kapitalistarekin eta mundu ekonomikoan sortzen diren aberastasunarekin eta pobrezia-arekin zuzenean nahastuta dagoela berretsi zuen. Hartara, Estatuak zerikusia dauka gizartearen baitan burutzen diren klase-gatazka larriekin. Harrez gero, Marxengandik aurrera garaturiko pentsamendu-ildoa egitura politikoa beste prozesu sozial batzuen menpeko elementutzat jo zen. bereziki ekoizpen-modu partikular batek eragiten dituen indarren menpeko aldagaitzat.

1.2.2. Politika aldagai aske modura

Ikuspegi horrekin batera, hala ere, badago pentsamendu politikoa-aren barruan gizarte zibilararen eta estatuaren arteko harremana modu desberdinean ulertzen duen bigarren perspektiba bat. Ikuspegi alternatibo horren adierazpen goiztiarra Tocquevillek aurkezturiko “mundu berriarentzat beharrezkoa den politikaren zientzia berria” aurkitzen dugu. Zientzia hori, haren ustez, demokraziaren garapenaz eta gizarte “modernoa-aren” eraketaz arduratzen zen —*Ancien Régime* delakotik urrundu—, bai Frantzia-ri bai Estatu Batuetan. Tocquevilleren ikusmoldearen bereizgarritasuna berak egindako aukeran hezurramitu zen. Izan ere, XVIII. mendetik aurrera mundu berri bat sortzen ari ziren bi korrante iraultzaileak aztertzean —iraultza demokratikoa eta industria-iraultza—, Marxek ez bezala, lehenengoan jarri zuen bere arreta eta lehentasuna eman zion gizarte modernoaren osaketan.

Oso argi zeukan Tocquevillek mugimendu demokratikoa-ren ondorioak nola-koak diren. Iraultza demokratikoa-ren ekarpen nagusia, haren esanetan, berdintasun soziala da, oinordetzako bereizketa hierarkikoak ezabatzen dituelako eta harrez geroztik gizarteko kide guztientzako eskuragarri geratzen direlako enpleguak, sariak eta ohoreak. Demokraziaren aldeko joerak badauzka, dena den, alde onak eta kaltegarriak aldi berean. Batetik, gobernu demokratikoa-ak gehienengoz gatazka bermatzeko jarduna beteko luke seguraski, eta gizarte liberal moderatua eta ordenatua eratu ahal izango kuke. Bestetik, baina, gizarte-berdintasunaren bilaketa —“grina asegaitza” komunitate demokratikoetan, Tocquevilleren ustez—, gizakien askatasunaren aurretik jar daiteke eta, orduan, bien arteko gatazka sortu ahal da (Tocqueville, 1989).

Tocquevillek, dudarik gabe, ondo ezagutzen zuen mugimendu demokratiakoaren testuinguruan garaturiko industria-kapitalismoaren errealitatea. Hala ere, mugimendu demokratikoari esleitu zion bizitza sozialaren baldintzak sorrarazteko gaitasun independentea. Geografiaren, legeen eta tradizioen eraginez —hartara, bilakabide desberdinak osatuz herrialde desberdinetan, Estatu Batuetan eta Frantzia— esparru politikoak berariazkoa duen autonomia erakusten du bere garapenean eta jardunean.

Harrezkero, bereziki marxismoari egindako kritika zuzenaren barruan, hainbat autorek landu dute politikotasunaren autonomiaren ideia. Izatez, ikuspegi hori teoria politikoaren erreferenteetako bat izan da XIX. mendetik aurrera. Hein batean, Max Weberren soziologia politikoaren bereizgarria ere bada (Giddens, 1995; 1997). Ikuspegi hori erraz nabarmentzen da Max Weberrek administrazio-baliabideen kontzentrazioari buruz egindako azterketan —produkzio-baliabideen kontzentrazioa bezain garrantzitsutzat jotzen baitu prozesu hura— eta, oro har, Estatuaren boterearen inguruko lanetan.

Ikusmolde marxistari zuzenean aurre eginez, indar politiko independenteen garrantzia beste modu batean berretsi zen Mosca eta Paretoen eliteen teorian ere. Teoria horiek, aldaera desberdinetan, bizitza sozialaren egitate unibertsal eta aldaezin modura hartzen dute eliteen menperatzea, gizakien desberdintasun psikologikoen ondorioz sortzen direla pentsatuz.

Adierazpen teoriko askoren laburpena izanik, zirrimarratu diren bi pentsamendu-eredu horietako bakoitza modu eskematikoan eta muturrera eramanda aurkeztu da hemen. Horren helburua izan da politikotasunaren autonomiaren alde egin duten ikusmoldeekin batera politikotasuna beste indar sozial batzuen menpe jartzen duten ildoak ere garatu direla crakustea. Hala ere, helburu didaktikoa duten sinplifikazio horiez gain, aitortu beharra dago alde bietako ideiak zehaztapen eta ñabardura handiekin azaldu direla, eskuarki. Hartara, esparru politikoa eta sozialaren arteko uztardurak modu konplexuan ezarri dira gogoeta teoriko gehienetan, eta etengabe jaso dira ikusmoldeen arteko elkarreraginak, baita aldaketa historikoen ondorioak ere (Bottomore, 1982).

XX. mendeaz geroztik, ohiko dikotomia adierazpen akademikoetan islatu da, besteak beste. Izan ere, 40ko hamarralditik aurrera erakundetu dira, lehendabizi Estatu Batuetako unibertsitateetan eta ondoren Europakoetan, gizarte modernoetako esparru politikoa aztertzen dituzten diziplina edo irakasgai akademikoak, hala Soziologia Politikoa nola Politika-Zientzia. Bi diziplina horien arteko banaketaren zioak interes eta lehia akademikoetan bilatu behar dira batik bat, baina egia da, politikaren autonomiaren inguruko eztabaidaren zantzuak ere hautematen direla bereizketa horretan. Haustura luzearen ondoren, hala ere, azterketa-eremu berbera izanik, ahalegin ugari egin dira azken urteotan zatikapen analitikoa gainditzeko eta diziplinarteko lanetik abiatuz aztergaiaren berreraikuntzari ekiteko (Llera, 1997).

1.2.3. Soziologiaren eta Politika-Zientziaren abiapuntuak

Modernitatearen lehen garaian sorturiko pentsamenduan politikaren autonomiaren inguruko hausnarketa franko burutu bada ere, gaur egun ez dira gutxiago gizarte-sistemaren eta esparru politikoaren arteko harremana azaltzeko egin diren interpretazio-saioak. Gizartearen eta politikaren arteko harremana era askotara ulertu eta azaldu dute gizarte-zientzien barnean garatu diren diziplina desberdinek, Soziologiak eta Politika-Zientziak batik bat. Braungarti jarraiki, politikotasunaren eta sozialtasunaren arteko lotura hautemateko hiru eredu nagusi sortu dira XX. mendean (Braungart, 1981).

Badago lehen eredu bat, egitura sozialak gogoetaren abiapuntutzat hartzen dituen. Gizarte-egiturek prozesu politikotik dauzkaten eraginak aztertzea da haren helburua. Termino analitikoetan adierazita, ikusmolde horrek sozialtasuna aldagai asketzat hartzen du, haren baitan biltzen baitira, ustez, fenomeno politikoen azalpenen oinarriak. Politikotasuna, aldiz, gizartearen menpeko faktore moduan agertzen da. Politikaren oinarri sozialen azterketa funts gisa daukan ikusmolde hori da, hain zuzen ere, Soziologian gehien erabili dena. Halatan, azterketa soziologikoaren interesgune nagusia izan ohi da ikertzea faktore sozialen eragina boterearen banaketan, partaidetza politikoan, herritarren* portaeretan, aldaketa soziopolitikotik eta hainbat eta hainbat prozesu politikotan. Soziologia politikako lan askoren azpian sumatzen den arren, ikusmolde horrek kritika ugari jaso ditu. Aldebakarreko interpretazioak egitea egotzi zaio gehienbat, zeren, azken finean, auzi politikoak epifenomeno gisa aztertzen baititu.

Bigarren eredu batek boterearen jatorri politikoak hartzen ditu aintzat, hau da, sistema politikoaren eta faktore politikoen azterketa kokatzen du bere gogoetaren gunean. Ondorioz, politikaren eremua gizarte-egituretatik aldentuta agertzen da, zeren egitura horien abstrakzioa egiten baita argi eta garbi. Horixe da Politika-Zientziaren aztertzaileek gehienetan erabili ohi duten abiaburua. Hein batcan, aurreko ikuspegiak eskaintzen duen interpretazioaren akats berberak dauzka oraingo azalpenak ere. Oraingoan, baina, faktore sozialak gertakari hutsak baino ez dira jarduera politikoaren ondoan. Azken batean, itxuraz, jarduera politikoa berez esplikatzen da, beste gizarte-eraginik aintzat hartu gabe.

Hirugarren aukera bat ere aurkitzen dugu gaur egun gizartearen eta politikaren arteko lotura ulertzeko moduetan. Botere-egiturek eta, bereziki, erabaki politikoen prozesuek gizartearen daukaten eragina aztertzea dauka xedetzat azken ikuspegiak. Horrenbestez, politika —erabaki politikoetan adierazita— aldagai aske bihurtzen

* Arazoa izan dugu testuan zehar "herritar/hiritar" hitzaren erabilerekin. Bai Soziologian eta bai Politika-Zientzian, "ciudadano/a (g) / citoyen (f) / citizen (i)" hitzaren euskarazko ordaina emateko orduan, zalantza agertu zaigu termino egokia aukeratzean. Bi aukerak egokiak izan daitezkeen arren, badirudi nagusitzen ari dela "herritar" hitza, hain zuzen ere euskarazko "hiritar" hitzak konnotazio markatua duelako eta neurri batean gehiegi adierazten duelako hiriko izaera.

da, eta gizartea, berriz, menpeko. Ikuspeirik arruntena izan ohi da politika publikoen azterketan, hots, *policy analysis* gisara ezagutzen den ikerketa-esparruan. Boterearen erabilera errealak gizarte-sisteman, alegia, gizarte-taldeek kokapenean dauzkan ondorioak neurtu gura dira ikerketa-mota horretan. Aipaturiko ikuspegiak, baina, erabaki politikoen gainean eragiten duten baldintzapen sozialen bazterketa dauka abiaburu.

1.3. IKUSMOLDEEN ANIZTASUNA POLITIKAREN AZTERKETAN

Diziplina baten barruan dauden korronteek edo eskolek jakintza-arlo batean egon daitezkeen desberdintasunak adierazten dituzte; desberdintasun horiek guztiak azterketaren objektua ulertzeko eran, errealtate sozialetik datuak lortzeko moduan eta ondoren burutu behar den teorizazio-prozesua bideratzeko moldean hezurramitzen dira. Politikaren azterketaren arloari dagokionez, politikaren izaera eta funtzionamenduari buruzko oinarritzko premisa desberdinak hartzen dituzte abia-burutzat korronte teorikoek. Era askotako ikuspegi horien berrikusketa egitean, politikaren azterketaren inguruan dauden diziplinen —hots, Soziologia Politikoaren eta Politika-Zientziaren— bilakaeraren irudi bat osatzen dugu. Izan ere, gaur egun eredu guztien ckarpenak jasotzen diren arren, ikuspegi bakoitza nagusi izan da garai jakin batean.

1.3.1. Diziplinen barne-korronteak

Perspektiba historikotik abiatuta, azterketa politiko garaikideetan aipatu behar den lehendabiziko ikuspegia *teoria normatiboa* da, tradizio handiko ereduia izan dena joan den mendeko 60ko hamarraldira arte. Teoria politiko normatiboaren interesgunea kontzeptu moralen azterketa da, baita haien aplikazioa ere harreman eta praktika politikoetan. Azken batean, “egin beharrekoa” azaltzen du teoria normatiboak, egintza politikorako arauak proposatuz. Pentsalari batzuek, haatik, zalantzan jarri dute horrelako proposamenen balioa, eta ariketa antzutzat jo dute definizioetan egiak diren proposizio tautologikoak ematea, nahiz eta gero errealtatean betetzen ez diren.

Teoria normatiboekin batera, *azterketa instituzionalistak* dira analisi politikoaren hastapenetan aurkitzen ditugun eredu nagusienetakoak. Erakunde politikoen ikuspegiak sistema politikoaren arau, erabide eta organizazio formalen azterketan jartzen du arreta, elementu horiek praktika politikoan daukaten eragina ikusi ahal izateko. Azterketa instituzionalista tradizionalak jaso dituzten kritikak haien metodoen ahulezian eta emaitzen ezaugarri antiteoriko eta deskribatzaileetan oinarritu dira. Alabaina, instituzionalismoari bereziki aurpegiratu zaion akatsa demokrazia liberalaren bertuteen ikusmolde idealizatutik abiatuz proposamen preskriptiboak egitea izan da.

Arestian aipaturikoak baino berriagoa dugu *ikuspegi konduktista*. Europan eredu askoren artean bat gehiago bada ere, Estatu Batuetan gaur egun ikuspegi nagusia dugu diziplinaren barruan (Stoker, 1997). Konduktismoak jokabide politikoa aztertu nahi du, hala maila indibidualean nola maila kolektiboan. Beraren sorrera eredu normatibo eta instituzionalisten kritikan oinarritzen da. Hain zuzen ere, azterketa deskribatzaileak eta zehaztasunik gabekoak egitea egotzi zion instituzionalismoari. Konduktismoaren arabera, instituzioak ez dira jokabide erreala bezain garantzitsuak. Izan ere, erakundeen araudiek gizakiek egin beharrekoa adierazten dute; baina, eredu konduktistaren arabera, zientzialariek instituzioa ez ezik benetako praktika behatu behar dute. Era berean, ikuspegi normatibotik bereiziz, konduktismoaren barruan garrantzi handia eman zaio egitateen eta balioen arteko banaketari. Hartara, hasierako konduktistek egitateetan oinarrituriko teoriak sortzeko asmoa zeukaten, balioak alde batera utziz. Legeak bilatuz, orokortze-ariketak eginez, ikuspegi “zientifikoagoa” eman gura izan zioten politikaren azterketari XX. mendeko 50 eta 60ko hamarraldietan.

Dena den, gehiegizko asmo hori saihestuta geratu da denborarekin. Konduktismoak jaso dituen kritiken artean, nabarmentzekoa da egitateak ulertzeko erabili duen moldearen sinpleegia dela dioena. Gaur egun konduktistek onartzen dute egitate hutsek ez dutela berez ezer adierazten, eta ez dutela esanahirik eskuratzen marko teoriko baten barruan ez bada. Are gehiago, garrantzitsua denaren inguruko ideiek baldintzatu egiten dute zeharo behaketaren prozesua eta aukeratzen diren tresnak. Beraz, teoria eta egitateak ezin dira independente modura hartu. Horrekin batera, lege “zientifikoak” erdiesteko ahalmena zalantzan jarri ondoren, konduktismoak asmo apalagoak agertzen ditu oraingo azterketetan.

Hirurogeiko hamarralditik aurrera *hautaketa arrazionalaren ereduak* ere oihartzun handia izan du politikaren azterketan. Zenbait azterketa ekonomikotan erabilitako jarraibideari ekiten dio teoria horrek. Haren abiapuntu esplizitua da esatea ezen portaera politikoa interesen arabera jokatzaren duten gizabanakoen erabakien emaitza dela, eta hortaz, arrazionaltasunak zuzendutako jokamoldea dela. Alta, ikuspegi arrazionalari zuzendutako kritikek dioten moduan, hautaketa arrazionalaren ereduak ez du aintzat hartzen gizakiaren izaera bere konplexutasun psikologiko eta osagarri irrazionalekin. Horrela, iritzi kritikoen arabera, ikuspegi osoagoa eskaintzeko, zabaldu egin beharko luke bere aztergaia, askotan jokabide politikoa bultzatzen duten motibazio altruistak eta moralak kontuan hartuz.

Feminismoak politikaren azterketan izan duen eragina ere handia izan da azken urteetan, aldeztu aurretik finkatutako elementuen berrikusketa ekarri baitu diziplina barrura. Hartara, zalantzan jarri dira teoria normatiboaren ikuspegi ortodoxoak eta korrante instituzionalisten eta konduktisten azterketa enpirikoak, generoaren aldagaia gogoan hartu ez duten heinean. Feminismoaren ekarpenak erabakigarriak izan dira zientzia politikoaren mugariak zabaltzerakoan, nahiz eta ikusmolde gisa bazter-kokapena daukan beste korronteen aldean.

Diskurtsoaren analisiak, berriz, feminismoak baino eragin txikiagoa izan du. Postmodernismoaren eta zientzia politikoaren arteko loturak ezarri nahi izan ditu eredu horrek. Izan ere, diskurtsoaren analisiaren arabera uste da ezen sozialtasunaren esanahia egituratzea dela egitate politikorik garrantzitsuenaren. Halatan, esanahisistemek edo “diskurtsoek” jardura politikoak ulertzeko moduetan daukaten eragin eratzailea aztertzen du ikuspegi horrek. Oro har, inork gutxi ukatzen du hizkuntzak, sinboloek eta eztabaida politikoen egituraketak gizarte konplexuetako politikagintzaren nondik-norakoak eskuratzeko daukaten garrantzia. Nolanahi, diskurtsoaren analisiak sarriegi orokortze- eta abstrakzio-maila handiak erabiltzen ditu ondorio baliagarriak sortzeko.

Aipatu diren sei ikusmoldeekin batera, *marxismoaren* ekarpena nabarmendu behar da politikaren azterketan. Besteak beste, pentsamendu marxistaren eragina politikaren adieraren zabalkuntzan hezurramitu da politikari buruzko gogoeta teorikoan. Izatez, indar sozialek eta ekonomikoek esparru politikoarekin daukaten harremana landu dute autore marxistek gai nagusi moduan. Haatik, diziplinaren barruan dauden zenbait iritzi ortodoxoren arabera, marxismoa ez litzateke ikuspegi berezitu bat gehiago izango, ezpada politikagintzaren azterketa-esparrua gainditzen duen pentsamendu-moldea (Almond, 2001). Bada, materialismo historiko marxistak zalantzan jartzen du, argi jarri ere, politikaren eta egintza politikoen izaera autonomoa, baita politikagintza gizarteko beste prozesuetatik berezita ulertzeko ahalbidea ere.

Marxismoak politikaren ohiko azterketan plantcatzen dituen aldaketen ildoan, esan beharra dago ezen, gizartea eta politika kontzeptu gisa bereizten diren une beretik, bi banaketa-gune sortzen direla hausnarketa teorikoan. Lehenengoa, aurreko atalean aipatu den moduan, politikotasunaren autonomiaren inguruan eratzen da. Horrela, esparru politikoak faktore sozial, ekonomiko eta ideologikoei buruz daukan independentzia-maila bihurtzen da ohiko korronte desberdinen kokapenaren irizpide nagusi. Bestetik, politikaren autonomia aldarrikatzen duten ikusmoldeak daude, hain zuzen ere, gaur egun diziplina autonomoaren muina osatzen dutenak. Produktio-harremanek bizitza politikoaren gainean ezartzen duten eragina azpimarraztean, teoria marxista —bere formulaziorik ortodoxoenetan bederen— ikuspegi horri kontrajartzen zaion iritzi-ildoan kokatzen da.

1.3.2. Adostasuna versus gatazka

Politikaren azterketari dagokionez, lehen sailkapen-irizpidea autonomiari buruzko auziak baldintzatzen badu, bigarren eztabaidagune nagusia ordena/aldaketa dikotomia ardatz hartuta osatzen da. Izan ere, pentsamendu soziologikoaren eta politikoaren hausturagune klasikoa dugu hori. Beraz, gaur egungo pentsamendu politikoan marxismoak eta 60ko hamarralditik aurrera sortu diren gatazkaren teoriak aldaketaren eta gatazkaren ideiak nabarmentzen dituzten bitartean, beste ikusmolde batzuek sistema politikoen egonkortasuna eta balioen inguruko gizarte-adostasuna

hartzen dute abiaburutzat. Halatan, sistema politikoen iraunkortasunaren bermek argitzea daukate helburutzat azken horiek. Soziologiaren barruan, ikuspegi funtzionalistaren koordinatuetan landu diren azterketek ongi aski ordezkatzan dute ikuspegi kontserbadore hori.

Politikaren ikuspegi integratzailea eta ikuspegi gatazkatsua ahalbidetzen dituzten gizarte-ordenari buruzko abiaburu horiek gogoeta politikoaren historian sustrai sakonak dauzkaten filosofia-ildoetatik datoz. Hartara, gaur egungo politikaren ikusmolde batzuk oinarri aristotelikoa dute, hots, adostasunaren eta lankidetzaren ideiak azpimarratzen dituzte nabarmen. Beste batzuk, berriz, oinarri makiavelikoa erakusten dute, gatazkaren ideian oinarrituta daude eta (del Aguila, 1997). Lehenengo ikuskeraren arabera, banakoak gizaki bihurtzen dituen jarduera da politika, zeren denen ardura diren gauzei buruzko deliberazio komunean hitza eta limurtasuna erabiltzera behartzen baititu gizakiak. Ildo horretan, politikak oso toki garrantzitsua betetzen du gizarte-bizitzan, giza elkarteak partekatzen duen etikaren sortzailea baita, azken finean politika lankidetzaren sortzailetzat jotzen delako. Nabarienez, politikaren ikuspegi atsegina dugu hori: elkarte politikoaren izacra hezitzailea eta etikoa nabarmentzen du, gizakiak eginkizun komun batean biltzen dituen elkarlana agerian utziz.

Politikaren definizio makiavelikoez, aldiz, politikagintza funtsean jarduera gatazkatsua eta urratzaila dela erakusten dute, ezmorala ere maiz. Makiaveloren hitzetan, politika egin gura duenak "gaizkiaren bidean" barneratzeko prest egon behar du, alegia, bere etika lortu beharreko helburu politikoaren menpean jartzeko gertu. Izatez, bigarren adiera horretan, politika ez da inolaz ere lankidetzajardun modura hautematen, gizakien, taldeen, interesen eta mundu-ikusmoldeen arteko lehia gisara baizik. Hartara, politikaren zientzia boterearen zientziatzat jotzen da ikuspegi horretan.

Jakina, ikuskera biak aldiberekoak izan ohi dira errealitate enpirikoan. Bada, boterea eta legitiimitatea, gatazka eta adostasuna, elkarrekin agertzen dira edozein sistema soziopolitikotan. Gogoeta teorikoan, baina, osagai normatiboek toki garrantzitsua izaten dutenez eta abiapuntu antropologikoak eta ideologikoak eraginkorrak direnez, integrazioaren aldera edo gatazkaren eremura makurtzen dira behaketak.

Horiek horrela, gaur egungo pentsamendu politikoaren ikusmolde nagusiek ere hautua egin dute. Batzuek bortxaren eta indar hertsatzaileen erabilera nabarmentzen dute gizarte-bizitzaren eta elkarte politikoaren sorburu modura. Eraketa politiko modernoari dagokionez, eredu horretako ordezkariak argi erakusten dituzte Estatuak menperatze-erakunde gisa darabiltzan zapalkuntza-baliabideak. Oro har, pentsamendu-ildo horrek elkarte politikoaren barnean kontrajarritako interesak borrokatzen direla eta adostasun politiko eta integrazio-egoera ororen atzean indarkeriazko eta hertsapenezko historia luze bat egon ohi dela gogorarazten du. Hobbes eta Marx moduko autoreen ikuspegi antropologikoan oinarritzen

den tradizio horretatik elikatzen dira gaur egungo korrante marxista eta gatazkaren bestelako teoriak.

Integrazioaren aldeko teoriaren artean, era askotako argudioak aurkitzen dira. Bi bereiziko ditugu hemen. Lehenengoaren arabera, elkarte politikoaren oinarria gizakien interes pribatueta datza. Beste modu batean adierazita, gizakiek beren interesak burutzeko duten premiak butzatuta eratzen dute elkarte politikoa. Hartara, gizakiak nahasturik daude ordena politikoaren sorreran eta iraupenean, beren interesen alde jarduteko segurtasuneko testuingurua eta onura eskaintzen dizkielako. Filosofia liberalaren ohiko argudio-ildo hori hartzen du abiapuntutzat gaur egungo liberalismo politikoak ere.

Badago hirugarren ikusmolde bat, ordena sozial eta politikoaren funtsa giza elkartearen balio komunaren onespenean oinarritzen duena. Oraingo honetan ez dira interes pertsonalak elkarketa-prozesua bultzatzen dutenak, ezta hertsapena ere taldea biltzeko erabilitako tresna. Gizarte-ordena bat ezartzeko, garrantzitsuagoa da arauen eta balioen inguruko adostasuna erdiestea, zeren, azken batean, elementu horiek bermatzen baitute gutxieneko egonkortasuna eta elkarte-bizitza baketsua. Durkheim eta funtzionalismo amerikarraren zantzuak dauzkan tradizio horretatik edaten dute gaur egungo politikaren ikuspegi errepublikarrak eta ikuspegi komunitaristak.

Aipatu diren gatazkaren eta ordenaren inguruko ikusmoldeok, jakina, errealitate politikoaren alde bat jartzen dute agerian, besteak ezkutatu. Halatan, lehen tradizioak ez du arretarik ipintzen legitimazio- eta adostasun-prozesuek bizitza politikoan daukaten garrantzia. Bigarrenak ez ditu aintzat hartzen interesen lehiak elkarte politikoan sorrarazten dituen gizarte-asimetriak eta gatazkak. Hirugarrenak baztertu egiten du ordena politikoaren atzean dagoen indarkeria-osagaia, baita ezkutatu ere adostasun sistemikoak lortzeko bete behar diren menperatze sinbolikoko prozesuak. Hartara, errealitatearen alderdi bat irudikatzen duten heinean, tipo ideal modura onartu behar dira, batez ere beren ekarpenei dagokienez.

1.4. POLITIKAREN AZTERGAIA GAUR EGUN

Ikuspegi teoriko eta analitikoaren aniztasunak erakusten digunez, esparru politikoaren gogoeta teorikoari erreparatzen diogunean, mugarri zehaztugabeak eta aldakorak dituen alor baten aurrean gaude. Egiatzapen hori, hala ere, beste gizarte-zientzia batzuetara ere zabala daiteke. Egiazki, gai eta eztabaida zenbaiten inguruan eratzen diren ikusmolde analitiko zeharo ezberdinez osaturik agertzen zaigu politikaren azterketa-eremua.

Desberdintasunak desberdintasun, badago politikaren azterketari hasiera ematen zaionetik ezinbestean zehaztu beharreko funtsezko elementu bat. Hain zuzen ere, ikusmolde desberdinek eskuarki burutu behar izaten duten lehenengo

betekizuna politika kontzeptuari eranstean zaion adiera eta edukia erabakitzea izan ohi da. Izan ere, diziplina akademiko guztiak abiatzen dira beren objektua edo aztergaia zedarrituz, zehaztapen horrek definitzen baititu, hein handi batean, ondoren azter daitezkeen gai-multzoak eta sor daitezkeen arazo teoriko eta metodologikoak. Haatik, politikaren definizioa bera eztabaidagai izan ohi da eskuliburuetan eta oinarrizko testuetan ere. Zaila da, hortaz, definizio adostua eta bateratua eskaintzea gaur egun.

Zernahi gisaz, erabateko adostasunik erdietsi ez den arren, gai horri dagokionez hauteman daiteke aspaldion norabide berean zuzentzen den joera gero eta nabarmenagoa politikaren azterketan: oro har, ikusmoldeak ikusmolde, politikotasunaren mugak arian-arian zabaldu egin direla egiaztatzen da azken urteetan. Hartara, gero eta atal eta interesgune gehiago bildu ditu politikaren analisi-esparruak.

Ibilbide luzea egin da, beraz, joan den mendeko 50eko hamarralditik gaur egunera arte. Orduan, Politika-Zientzia eta Soziologia Politikoa Estatu Batuetako akademian erakundetu ziren garaian, azterketa politikorik gehienek —Politika-Zientziakoek bereziki— ikuspegi guztiz instituzionalistak hartzen zituzten abia-burutzat. Horrenbestez, parlamentuak, gobernuak eta administrazio publikoetako erakundeak zeuzkaten batik bat aztergai modura. Geroago, konduktismoaren eraginez, arreta-esparrua beste gai batzuetara hedatu zen, hauteskundeetara, alderdi politikoetara eta presio-taldeetara, besteak beste, haietan burutzen baitzen, ohiko erakundeetatik kanpo, gizakien portaera politiko ikusgarria (Stoker, 1997).

Zabalkuntza-bide horretan burututako bilakaeraren indarra areagotu egin da azken hogeitaz urteotan; akademian nagusitu den diziplinarteko lankidetzaren eraginez, besteak beste, gero eta handiagoak izan dira politikotasunaren definizioa zabaltzearen aldeko presioak. Beste era batera adierazita, gero eta indartsuago agertu da politika bere testuinguru sozialean kokatzearen aldeko joera. Halatan, hein batean, lehenengo gizarte-zientzialariek jorratu zituzten planteamenduetara itzuli da gaurko azterketa politikoa.

Lehenengo gizarte-zientzialariak oso eklektikoak ziren bai beren interesei zegokienez baita gizarte-jokamoldearen analisi-metodoetan ere. Haien kezka ez zen Politika-Zientzia edo Soziologia; seguraski ez zuketen gaur egungo bereizketa hori ulertu ere egingo. Haien ustez, gizartea osotasunean aztertu beharreko entitate zen; hartara, ikuspegi holistiko batetik abiatzen ziren betiere. Tocqueville, Marx, Weber, Pareto eta Mosca bezalako pentsalariak lehen garai horretako erreferentziazko izen handiak dira Politika-Zientzian eta Soziologian. Baina, gizarte-zientzien garai klasikotik aurrera, ikuspegi orohartzaile hori errotik aldatu duten prozesuak burutu dira. Alde batetik, gizarte aurreratuak garapen akademikoak jarduera akademikoaren profesionalizazioa bultzatu du. Bestetik, ikerkuntza eta azterketa-jardueren bereizketa instituzionalizatua areagotu da. Dagoeneko ezinezkoa da ikertzaileek eta adituek heziketa klasiko berbera jasotzea. Aitzitik,

espezializazioa gero eta handiagoa da, eta indar handiz islatzen da goi-mailako heziketaren erakundeek agertzen duten antolaketan. Halatan, politikaren azterketari dagokionez, diziplina independenteen garapena ekarri du gizarte-zientzien konpartimentalizazioak lehen une batean.

Baina, arestian aipatu den bezala, azken urteetako Politika-Zientziak urrats handiak egin ditu bere hasierako politikaren adiera murriztailea irekitzeko eta kideko diziplinen ekarpenak bereganatzeko (Dogan, 2001). Soziologiaren egoera, aldiz, pixka bat desberdina da, hastapenetatik gizarte-bizitzaren zientzia unibertsal modura aldarrikatu duelako bere burua. Horrenbestez, era guztietako gizarte-harremanak hartzen ditu bere barnean haren jardunak, eta era guztietako gizarte-fenomenoak jasotzen ditu bere eskuduntzapean.

Horiek horrela, politika kontzeptuari erantsi zaizkion adiera hertsia eta zabalak diziplinen bilakabide historikoari lotuta egon dira, hein handi batean. Politika-Zientziaren lehen aroan, Estatuaren eta bere erakunde zedarriei uztarturik agertzen zen politikaren azterketa. Hartara, Politika-Zientziaren eginkizuna Estatuaren erakunde deskribapenera eta horretara soilik mugatzen zen hasiera batean. Soziologia Politikoari dagokionez, M. Duverger-ek aspaldi ezagutarazi zuen aukera bikoitza. *“Soziologia politikoa, Estatuaren zientzia ala boterearen zientzia?”* galdetzen zuen soziologo frantsesak (Duverger, 1983: 24, 30). Antzeko alternatibak aipatzen zituzten beste autore batzuek ere Soziologia politikoaren lehen eskuliburuetan (Horowitz, 1977; Cot eta Mounier, 1983; Dowse eta Hughes, 1986). Aukera horien aurrean, denek egiten dute politika gizartearekin lotzearen aldeko hautua. Ikuspegi murriztailearekin batera bazegoen, beraz, poliki-poliki gailendu den bestelako abiapuntua. Azken horren arabera, gizarte-harreman guztietan nabarmentzen da politikaren presentzia. Izan ere, politika boterearen erabileraz eta garapenaz arduratzen dela azpimarratzen du ikuspegi horrek. Ondorioz, boterea gizarte-talde eta erakunde orotan sortzen denez, politika kontzeptuaren norainokoa lehen gainbegiratuan dirudiena baino askoz ere zabala izango litzateke. Halatan, *“dena —edo ia dena— da alde batean politika, eta deus —edo ia deus— ez da guztiz politika”* (Duverger, 1983: 2).

Politika ulertzeko modu hori Weber-en adiera klasikoan oinarritzen da:

Bada, politika izango litzateke gure ustez: boterean parte-hartzeko nahia, bai Estatuaren artean, bai Estatuaren barruan, edo hark barnean hartzen dituen giza taldeen artean (...) Auzi bat auzi politikoa dela esaten denean (...) horrek esan gura du ematen zaion erantzunean tartekoak direla boterearen erabilera-, kontserbazio- eta aldaketa-interesak (Weber, 1979: 1056).

Testuinguru horretan, boterea gizaki batek edo giza talde batek bere borondatea eta nahia besteei ezartzeko duen gaitasun modura ulertu beharko litzateke. Menpekotasuna eta obediencia gizartearen, horrenbestez, boterearen erabileraren ondorioak izan ohi dira. Botereak, jakina, sorburu desberdinak izaten ditu, fisikoak,

materialak eta sinbolikoak, besteak beste. Botere fisikoa, hitzak adierazten duen bezala, indar hertsatzailean oinarritzen da. Oro har, zigor fisikoaren erabileran edo mehatxuan dauka bere funtsa. Botere materialak, berriz, baliabide ekonomikoen kontrola —ekoizpena, metaketa, banaketa etab.— hartzen du abiapuntutzat. Botere sinbolikoa edo arauemailea, azkenik, sozialki baliotsuak eta urriak diren sarien banaketa-ahalmenean finkatzen da. Horiek horrela, boterearen erabilerak aipaturiko osagaien konbinazioaren forma hartzen du gizartearen barnean, eta esparru politikoan botere-adierazpen guztiak biltzen dira.

Boterearen ikuspegiak abantaila nabarmenak dauzka politikaren azterketan. Egiazki, analisi-esparruaren hedadura zabalagoa izatean, beste modu batera baztertuta geratuko lirатеkeen era askotako harremanak, jokamoldeak eta erakundeak azter daitezke politikaren markoan. Horren adibiderik argiena estatutik gabeko gizartearen botere-egiturak dira; baina ez horiek soilik. Ikuspegi mugatuan, zokoratu egin beharko genituzke, adibidez, familia-guneetan burututako sozializazio politikoko prozesuak, gizartearen egiten diren eta esanahi politikoa daukaten egintza kolektiboak, ekimen neokorporatibistek erdiesten dituzten erabaki politikoak edo komunikazio mediatikoaren garrantzi politikoa. Ordea, prozesu horiek guztiak daude harreman estuan gizarteko botere-auziekin. Politikaren ikuspegi murriztuari dagokionez, gune horietatik guztietatik at geratzen da politikotasuna; ondorioz, harreman politikoak —botere-harremanak— ulertzeko egokiak diren gizarte-interesguneak alde batera uzten dira. Aldiz, estatuari eta gobernuari zuzenean loturik ez dauden gizarte-bizitzaren garrantzi politiko potentziala azpimarratzean, bigarren ikuspegiak aberastu egiten du analisisa bete-betean.

1.4.1. Aztergaiaren gunea: boterearen azterketa

Honaino iritsita, lan honetan abiapuntutzat hartuko den ikusmoldea zehaztea dagokigu orain. Gure ustez, politika kontzeptuak adierazten du boterearen erabilerak gizarte-egoeretan. Hori dela eta, politikaren azterketak botereari lotutako arazo guztiak hartu behar ditu beretzat, hala testuinguru sozialetan botereaz egiten diren erabilerak edo gertatzen diren botere-banaketak, nola gizarte-taldeetan burutzen diren boterearen legitimazioak eta deslegitimazioak, eta baita boterearen inguruan sortzen diren definizio-lehiak eta borrokak ere. Ez dago arrazoi analitikorik azterketa hau gobernu- edo estatu-erakundetara mugatzeko.

Horrenbestez, bat gatoz Dowse eta Hughesekin, politika erakunde- eta antolaketa-multzoen arabera definitzeko bidea baztertzen dutenean (Dowse eta Hughes, 1986). Politika ezin da antolaketa-molde jakin batekin identifikatu, alegia, estatuarekin, nahiz eta estatuaren azterketa ere aintzat hartu behar den. Aitzitik, botereari loturik dauden egintzak antolaketa-testuinguru desberdinetan burutzen dira. Testuinguru horiek sozialak dira betiere. Halatan, politikotasunaren eta sozialtasunaren arteko harremanak azaldu beharko ditugu, erakunde politikoak gizarte-egituran txertatuz eta harreman politikoak —boterearekin lotura daukatenak— gizarte-harremanen bilbean kokatuz.

Abiapuntutzat hartzen badugu boterearen erabilera-moldeen azterketa gizarte egitura eta esparruetan, orduan ikuspegi horrek analisi-eremu zabal baten mugak zedarritzen ditu. Bertan, kontuan hartu behar dira ez soilik soziologiaren eta politika-zientziaren ekarpenak, ezpada beste diziplina batzuenak ere. Izan ere, beste inon baino nabarmenago agertzen da politikaren analisisian gaur egungo gizarte-zientzietan hain ohikoa den diziplinarteko lanaren premia (Morán eta Benedicto, 1995). Muga akademikoak mantentzea baino garrantzitsuagoa da, gure ustez, anbigotasunak gorabehera, ikuspegi zabal batek ematen dituen aukerei muzin ez egitea.

1.4.2. Eraldaketa historikoen eragina politikaren aztergaietan

Politikaren azterketan gaur egun nagusi diren joerek ideia horri eusten diotek-lakoan gaude. Gizarte industrialen bilakaerak eta horiek bizi izan dituzten eraldaketek itzelezko eragina sortu dute gizartearen eta politikaren arteko uztardura ulertzeko moduetan. Ildo horretan, politikaren azterketa akademikoa funtsatzen zuten oinarritzko postulatuak astindu dituzte azken hamarraldietako gertakari historikoen.

Lehendabizi, egungo joerek atzera bota dituzte paradigma teorikoen monopolio-asmoak fenomeno soziopolitikoen analisisian. Are gehiago, esparru publikoari itsatsirik egon den politikaren kontzeptua, oraintsu arte nagusi izan dena, murriztailetzat jotzen da dagoeneko. Ondorioz, ikerketa tradizionalen oinarrian zeuden ohiko dikotomia batzuen birdefinizioari ekin zaio analisi politikoetan, horrela sozialtasuna/politikotasuna eta publikotasuna/pribatutasuna birdefinituz, zeren horien arteko mugarriak ez baitira zurrunkak eta egonkorak, aldakorak baizik. Oraintsu arte credu modura hartzen ziren azterketa tradizionalei buruzko adostasunik eza nabarmendu da, bestalde. Ohiko ikusmoldeek sortutako deskontentua lehentasunen eta interesguneen aldaketan islatu da, batik bat esparru politikoa esparru sozialarekin, esparru ekonomikoarekin eta esparru kulturalarekin harremanetan jartzeko premian. Halatan, analisi historikoa ezinbestean agertzen da aldaketa politikoak ulertzeko unean, gizarte-mugimendu berrien egintza kolektiboa gero eta lotuago dago errealitate kulturalarekin eta botere politikoaren bilakaera nekez ulertu ahal da aldaketa ekonomikoen berririk izan gabe. Gaur egungo gizarte konplexuetan gizarte-atal autonomoak badaude ere, horietako bakoitzean burutzen den aldaketak halabeharrez eragiten ditu ondorioak beste esparruetan. Horrenbestez, politikaren mugak aldatu egin dira poliki-poliki: gai berriak eta praktika politiko berriak sortzean, haiei egokituriko analisi-marko eta metodologia berriak ere erne dira jakintzaren arloan.

Era askotakoak dira azken hogeitazortean fenomeno soziopolitikoen ulerkuntzari eragin dioten aldaketa esanguratsuak. Lehenengo multzo batean, azkenaldi honetan gizarte garatuen baitan sortutako prozesuak hartu behar dira kontuan (Benedicto eta Morán, 1995). Zalantzarik gabe, sistema politiko demokratikoak garapen ekonomiko kapitalistarekin eta, azken batean, gizarte-ongizatearekin

edukitako loturaren desagertzea izan da horietako bat. Haustura hori garrantzitsua da aintzat hartzen bada ongizate-sistemaren utopiak gidatu zuela Europaren berreraikuntza politikoa Bigarren Mundu Gerratearen ostean. Krisi horren karietara, bi gogoetagine zabaldu dira fenomeno politikoaren azterketan. Alde batetik, Ongizateko Estatuaren ereduaren porrotean jartzen da arreta; porrotaren arrazoiak inguruko eztabaidan Ongizateko Estatuaren eraspina eta haren egituraketa berria aldarrikatzen dutenen arteko lehia adierazten da, hain zuzen ere. Bestalde, desberdintasun ekonomiko eta sozialek sistema politikoetan sorrarazten dituzten ondorioen ebaluazioan oinarritzen da bigarren azterketa-lerro bat; bazterketa soziopolitikoaren molde berriak ikuskatzen dira horren barruan, menperatze ekonomikoan oinarritutako marjiazioarekin batera, desjabetze kulturalen eta sinbolikoan eratutako beste batzuk plazaratzen baitira indarrez.

Gogoeta-gai berriok, jakina, gizarte industrial garatuetako sistema politikoaren mugak eta zokoraketak definitzeko interesa pizten dute. Halatan, arrazoibide horien arabera, toki berezia hartzen du parte-hartze politikorako molde berrien sorrerak —egintza kolektiboko eredu berriak, besteak beste— sistema politikoaren itxikeriaren ondorioz. Egintza kolektiboaren fenomeno berriak ohiko esparru politikotik at burutzen dira. Beraz, gizarte zibilararen esparruak eskuratzen du berebiziko protagonismo politikoa. Orobat, sistema politikoaren mugak aztertzen dituen ikerketa-ildo berberak ematen die bidia gaur egungo sistema politikoaren egonkortasunean eragiten duten legitimazio-arazoaren azterketei ere.

Baina, zalantzarik gabe, gainditutzat jotzen ziren zenbait arazo politikoren berpizkundeak eragin du astindurik handiena azterketa politikoa. Hartara, ahalegin berriak egin dira azkenaldian estaturik gabeko nazionalismoaren inguruko analisian eta, ildo berean, nazio-estatu^{*} garapen historikoaren interpretazioan ere. Halaber, argi ikusi da nortasun kolektiboaren eta haien politizazio-prozesuen eraikuntzaren inguruan lan egin beharra, politikaren eta kulturaren arteko zubiak eratuz.

Berlingo harresiaren eraispenak eta Europako ekialdeko erregimen komunisten desagertzea, nola ez, beste norabide-aldaketa bat sorrarazi dute politikaren azterketa-esparruan. Izan ere, amaiera eman zaio egun batetik bestera munduaren bi muturreko ikusmoldeari. Bada, kapitalismoaren eta sozialismoaren arteko oposizioa ez da soilik bi produkzio-ereduren arteko alderaketa hutsa izan, bizitza politikoa eratzeke bi formularen aurkaritza baztertzaila baizik. Oposizio horren itzalak ia mende batean egindako azterketa politikoak zeharkatu ditu. Hori dela eta, sozialismo “errealaren” deuseztapenak ez ditu eragin makalak izan analisi soziopolitikoetan. Batetik, jakina, eztabaida zabaldu du orientazio marxista daukan teoria

* Zalantza izan dugu “*estado-nación* (g) / *état-nation* (f) / *nation-state* (i)” hitzaren euskarazko ordaina aukeratzeko orduan. Izan ere, bi eratan erabili eta proposatu da. Hots: “*estatu-nazioa*” (besteren artean Euskalterm-en horrela dator) eta “*nazio-estatu*” (Elhuyar hiztegian horrelaxe proposatzen da). Guk, hainbat kontsulta egin ondoren, *nazio-estatu* aukeratu dugu, eta horrelaxe erabili dugu testu osoan zehar.

politikoaren barnean, zeren marxismoaren estatutu teorikoa jarri baita zalantzan ikusmolde teoriko gisa eta gizarte-errealitatearen azterketarako tresna modura. Bestetik, aldaketa politikoaren nolakotasuna bihurtu da azterketa askoren arretagune.

Azkenik, globalizazio ekonomikoaren bultzada ere ez da oharkabea geratu botere-harremanei dagokienez. Merkatu-politikek estatuen mugariak gainditu dituzte eta, era berean, estatuek beren eskumenetako batzuk galdu dituzte zenbait estatugaineko instantziaren mesedetan. Estatu hegemoniko baten inperialismo- eta militarismo-molde berrien eragina ere nabarmen azaleratzen da nazioarteko agertoki politikoan. Tartean, globalizazio-prozesuak munduko gizarte zibil globalaren eraketan ere badu adierazpen berri bat, haren bilakaera zein izango den oraindino oso argi ez badago, ere.

Bestalde, ohiko azterketa politikoetan saihestu egin da, behin baino gehiagotan, dependentzia ekonomikoak sortutako arazoak herrialde ez garatuaren bilakaera politikoan izan duen eragina. Haatik, XX. mendean egindako aurreikuspen guztien aurrean, argi ikusi da ezen gaur egun azpigarapena auzi endemiko bilakatu dela munduaren zati handi batean. Eta azpigarapen ekonomikoarekin batera eredu politiko demokratikoen porrota ere errealitate gordina dugu munduaren alde horretan. Horiek horrela, garapen politikoaren eta modernizazio politikoaren gaiak ikuspegi desberdinetik ikertzen dira gaur egun. Besteak beste, politikaren oinarri ekonomikoak eta kulturalak aintzat hartzeko premia azpimarratzen da, Mendebaldeko eredu soziopolitikoaren esportazioak oso ondorio kaltegarriak izan dituelako. Bestalde, eredu kultural arrotzen ezarpenak zenbaitetan bizitza politikoan mestizajea sortu badu ere, beste hainbatetan erantzun bortzitzak eragin ditu mundu ez-garatuari. Hartara, ezinbestekoa da esanahi politikoa daukaten erantzun horien osagai kulturalak, erlijiosoak, ekonomikoak eta politikoak aintzat hartzea. Ideia horri jarraiki, gero eta gehiago dira politikaren azterketan kulturaren eta erlijioaren dimentsioak abiaburutzat hartzen dituzten ikuspegiak, zeren ezaugarri horiek nortasun kolektiboaren eraketa-prozesuak ulertzen laguntzen baitute.

1.5. LIBURUAREN ESKEMA

Politikaren eremuaren zabalkuntzak, lehenago aipatu den moduan, gizartearen eta politikaren arteko harremanak ikuspegi dimentsioanitz eta diziplinartekoa abiaburu hartuz aztertzea ekarri du berarekin. Zer esangura dauka, hartara, gizartearen eta politikaren arteko harremanek dimentsio anitzeko izaera daukatela baiezteak? Labor adierazita, faktore bakar batek —dela ekonomikoa, soziala, politikoa, ideologikoa edo kulturala— fenomeno politikoaren azalpenean ustez izan dezakeen eragin-nagusitasuna baztertu egiten dela esan nahi du. Izan ere, interpretazio-aldagai soilak zeukaten azterketa-ereduak saihestu egin dira arian-arian politikaren analisitik, zeren errealitate soziopolitikoaren konplexutasunaren egiaztapenak gezurtatu egin baitu holako ikusmoldeen azalpen-ahalmena.

Dimentsio anitzeko ikusmoldeak, bestalde, gogoetaguneari jartzen du dimentsio politikoa, aldi berean politikotasunaren autonomiaren inguruko behinolako eztabaida alde batera utziz. Bada, ikusmolde horretan, politika faktore bat gehiago da izan, aintzat hartutako abiapuntuaren arabera autonomia-, eragin- zein dependentzia-harremanak izango dituen gizarte-bizitzako beste faktoreekin.

Hain zuzen ere, era horretako ikusmoldea, zabala eta integratzailea, politikotasuna gizarte-testuinguruaren barnean ulertzen duena eta diziplinarteko ekarpenak kontuan hartzen dituen hezurramitu gura dugu jarraian azaltzen diren gaietan. Halatan, bigarren atalean botere politikoaren egituren azterketari ekingo diogu, betiere testuinguru soziala gogoan izanik. Hartara, gizarte aurremodernotik gertatzen diren botere-egiturak eta gizarte industrialetan sortzen den eraketa politiko nagusia —nazio-estatu— bereiziko ditugu lehendabizi. Estatu-egituren eraketa historikoa aztertzean, estatu modernoaren espezifikotasuna nabarmenduko dugu, poliki-poliki eskuratzen eta metatzen dituen baliabide desberdinak arakatuz.

Ondoren, hirugarren atalean, sistema politiko modernoaren eta kapitalismo industrialaren arteko harremanen berrikusketa ardatz hartuta, egitura politiko eta ekonomikoen egokitzapenaren eta birdefinizioaren berri emango da; bi egiturek bat egin dute XX. mendeko Ongizateko Estatuaren eremuan. Beranduko modernitatean, ordea, estatu-eredu hori krisiak jota agertzen da. Merkatu ekonomikoak globalizatu egin dira eta estatuak beren eduki soziala galdu dute neurri handi batean. Estatuaren eta merkatuaren aurrean gizarte zibilari lehentasun politikoa eman nahi dioten proposamenak agertzen dira abadagune horretan. Politika sozialen porrotak, halaber, herritartasunari buruzko eztabaida berriak zabaltzen ditu.

Laugarren eta bostgarren ataletan lantzen den ikuspegian, politikagintza gizarte-esparruan txertatuta agertzen da bete-betean. Halatan, gizartekideek egintza politikoak garatzeko dauzkaten aukeren analisiari heltzen zaio. Alde batetik, parte-hartze politikoaren inguruko gogoeta egiten da, eta hauteskunde-portaeran eragiten duten gizarte-faktoreak ikuskatzen dira. Bestetik, gizarteak politikoki antolatzeko eta sistema politikoan eragiteko baliatzen dituen antolaketa-tresnak aztertzen dira; horietako batzuk sistema politikoan erakundetuta eta integratuta daude, alderdi politikoak kasu. Beste batzuk, aldiz, eraketa eta egintzabide informalagoak agertzen dituzte, gizarte-mugimendu eta presio-taldeekin gertatzen den bezala.

Gizarte-ordenaren eta ordena politikoaren integrazioa eta legitimazioa ezin dira ulertu kulturaren gizarte-atala bazterturik utzita. Hartara, seigarren atalean bizitza politikoaren kultura-alderdiak aztertzen dira. Besteak beste, kultura politikoaren kontzeptua lantzen da eta, bereziki, kultura horren transmisio-prozesuetan jartzen da arreta, alegia, gizarteratze politikoaren prozesuetan. Horrekin batera, komunikazio politikoak masa-hedabideen garaian eskuratu duen garrantzia ere hartzen da gogoan. Hori dela eta, iritzi publikoaren mekanismoak aztertzen dira, baita portaera politikoan duten eragina ere.

Politikaren esparrua integrazio-esparrua ez ezik gatazka-gune pribilegiatua ere bada, bertan adierazten baitira botere-asimetriarik bortitzenak eta interes-borrokari-rik agerikoenak. Hala ere, gatazka politikoak iturri eta adierazpen zeharo desberdinak izan ohi ditu. Hain zuzen ere, zazpigarren atalean esanahi politikoa duten gatazka-mota garrantzitsuenak aipatzen dira, besteak beste, oinarri materiala daukaten klase-gatazkak eta nortasun-auziak tarteko dituzten nazio-gatazkak. Azkenik, indarkeria politikoaren gaia aztertzen da. Izan ere, bortxa egintza politikorako tresna gisa erabiltzen da behin baino gehiagotan, batetik, Estatuaren jardueraren ohiko baliabidea delako eta, bestetik, gizarte-talde batzuek ere bitarteko politikotzat jotzen dutelako.

Zortzigarren atalean, beranduko modernitateko gizarteetan politikagintzak jaso izan dituen eraldaketak planteatzen dira. Hain justu, XX. mendearen amaieran merkatu kapitalistek behinolako lurralde-mugarriak gainditu dituzte, globalizazio-aroari hasiera emanez. Globalizazioa prozesu ekonomikoa izan da batik bat; dena den, ondorio politiko garrantzitsuak izan ditu. Globalizazio-prozesuarekin batera estatuaren eskumenak eta ohiko funtzioak aldatu egin dira apurka-apurka. Egintza politikoa dagoeneko ez da Estatuaren markoan soilik garatzen, ezpada beste esparru batzuetan, Estatua baino esparru zabalagoetan zenbaitetan eta, aldi berean, Estatua baino eremu murrizagoetan beste zenbaitetan. Politikotasunaren mugak, bada, birdefinitu egin dira. Hartara, lehenago ez-politikotzat hartzen ziren gaiak eta bizitza-atalak —hala nola gorputza, sexualitatea, nortasun indibiduala eta gizarte-bizitzako esparru pribatua— eragin politikoen menpe geratu dira. Gauza bera gertatu da beste gizarte-eremu batzuekin ere, batik bat gizarte-garapenaren baliabide funtsezkotzat jotzen diren informazioarekin, ezagutza zientifikoarekin eta, oro har, ekoizpen sinbolikoarekin. Horiek denak hartu ditu bere barnean politikak gaur egungo gizarteetan. Hortaz, egintza politikoaren ereduak aldatu egin dira, baita gatazka politikoak sorrarazten dituzten auziak ere. Politikagintza-molde zaharrak eta berriak aurrez aurre dihardute gaur egungo esparru politikoa behin eta berriro definitzen.

2. Botere politikoaren egituren garapen historikoa

Ane Larrinaga

Atal honetan historian zehar botere politikoa egituratzeko agertu diren zenbait ereduren berrikusketa egingo da. Horretarako, bereizketa nagusi bat hartuko da abiapuntutzat: gizarte aurremodernoetan sortu ziren zenbait antolaketa-mota aztertuko dira alde batetik, eta Mendebaldeko gizarteetan aro modernoan azaldu zen estatu-egituraren erabidea bestetik. Aurkeztutako egitura politikoak tipo ideal gisa deskribatuko dira, errealitate enpirikoan egon diren botere-eraketa partikularren ikerketa saihestuz. Halaber, ez da auresuposatuko ereduok gizarte historikoen bilakaera-bide bakarra irudikatu behar dutenik. Egitura politiko desberdinen azterketak ahalbidetzen du, besteak beste, gaur egun nagusi den Estatuaz at eratu diren bestelako botere-antolaketen nolakotasunaz ohartzea.

2.1. BOTERE POLITIKOAREN EGITURAK GIZARTE AURREMODERNOETAN

Edozein sistema sozialetan, aginduak ematen dituzten gizakiak egoten dira, baita aginduak betetzen dituztenak ere. Oro har, aginduak betearazteko gaitasunari *botere* dei diezaiokegu¹. Boterea bereziki hiru oinarritzko iturritatik dator: iturri fisikotik, iturri materialetik eta iturri sinbolikotik, hain zuzen ere.

Botere fisikoa, bortxazko boterea alegia, zigor fisikoaren ezarpenean edo ezarpenaren mehatxuan oinarritzen da. Botere materiala, berriz, men egitearen truke banatzen diren soldata, zerbitzu eta ondasunak bezalako baliabideen kontrolean datza. Azkenik, botere sinboliko edo arau-emailea sozialki urriak eta preziatuak diren sarien banaketan finkatzen da, hala nola, ospearean, onarpen sozialaren eta begirunearen banaketan. Oro har, adostasuna lortzeko egiten den boterearen erabilera elementu horien baliatze konbinatuan oinarritzen da, nahiz eta egoera jakin bateko konbinazioa aldatu egiten den gizartetik gizartera.

1. Botereak, Weber-en esanetan, harreman sozial baten barruan eta erresistentzia ororen aurka norbere borondatea inposatzeko aukera adierazten du, edozein izanda aukera horren funtsa. Ikus Weber, 1979 : 43.

Botere politikoaren erabilera bideratzen duten egiturazko mekanismoak tokian tokiko testuinguru sozialari, geografikoari eta gizatiarrari loturik agertzen dira eskuarki; gauza bera gertatzen da boterearen kontzentrazio- edo barreiatze-mailari dagokionez, eta bai botere-tokietarako sarbidea lortzeko dagoen prestasunari dagokionez ere. Gizarte modernoetan, egitura politiko esanguratsuena eta nonahikoa nazio-estatuak da. Egitura hori, ikuspegi historikotik begiratuta bederen, oraintsuko garaian agertu da. Batez ere indarra biltzen eta monopolizatzen duen egitura politikoa da, eta horretxetan datza Estatuaren ezaugarri nabarmenena. Indar fisikoaren biltze hori, haatik, berrikuntza bat izan da bai historikoki zein etnografikoki, zeren gizarterik gehienek ez baitute ezagutu horrelako eraketa-mailarik. Aitzitik, ikuspegi historikoari jarraiki, hertsapen-boterea sarritan sakabanaturik egon dela esan daiteke, edo hutsala izan dela, "gizarte primitibo" deritzen horietan batik bat.

Halatan, ikuspegi analitiko batetik, komenigarria da gobernu-sistema bereizia duten gizarteak sistema bereizgabea dutenetatik desberdintzea. Lehen kasuan, maila batean edo bestean zentralizaturik dagoen gobernuak existitzen da, unitate desberdinen gainean dagoena, hau da, hiri, herri zein talde sozialen gainean bere subiranotasuna ezartzen duena. Ordea, bigarren gizarte-ereduetan, estatugabecetan, ez da egoten gizarte osoaren gobernutzat har daitekeen agente politiko berezirik; horren ordez, nortasun komunaren sentimendua gailentzen da, hau da, kultur izaera duen lotura nabarmentzen da beste edozeinen gainetik. Azken gizarte-eredu hauek aztertuz hasiko gara, bada, ikasgai honetan.

2.1.1. Gizarte ehiztari-biltzaileak

Elkarte-mota hau ezaugarritzen duten bereizgarri demografikoak, ekonomikoak eta geografikoak lotura estuan daude bere eraketa sozialarekin eta bere baitan dagoen botere-banaketaekin. Esaterako, elkarte hauek ehizari eta produktu naturalen bilketari esker irauten dutenez, bizilekuak aldatzen dituzte urtean zehar. Hori dela eta, taldearen tamaina txikia izaten da, populazio-dentsitatea urria eta rolen bereizketa oinarri-oinarritzkoa. Hartara, soberakin ekonomikoaren metaketa ezinezkoa den neurrian, taldeak ezin ditu mantendu rol berezituak betetzen dituzten kideak. Hala ere, salbuespen nahiko arrunta buruzagitzari atxikitako rolak izaten dira, eskuarki *ad hoc* eta aldi baterakoak izaten direnak eta egoeraz egoera aldatzen direnak —gizaki batek zuzen dezake ehizagintza, beste batek egintza belikoa, etab.—.

Estaturik gabeko mota honetako gizarteetan lidergoa buruzagiaren ezaugarri pertsonalen ondorioa izaten da, besteek aintzat hartzen baitituzte ezaugarri horiek taldea txikia izatean; hala eta guztiz, zenbaitetan, leinuek ezarritako murrizketak ere egoten dira hautaketan. Nolanahi ere, azpimarratu gura dugu elkarteak ez dela eratzen buruzagitzak osaturiko gunearen inguruan: taldearen lotura aldeztu aurretik eratuta dago eta buruzagia baino lehenagokoa da. Ondorioz, buruzagiak ez dauka

hertsapen bitarteko konplexurik bere esku; alderantziz, bere gaitasunetan eta limurtze-lanetan oinarrituz bideratu behar ditu agintearen zereginak. Konbentzitze hori lortzen ez badu, beste taldekide batek ordezkari dezake. Bestalde, horrelako talde txikietan, barne-bereizketa handiagoa duten gizarteetan ez bezala, lidergoaren sari materialak oso mugatuak dira, edo ez dira existitzen; are gehiago, ekonomikoki garesti bilakatzen da sarritan buruzagitza. Bere lanaren ordainetan buruzagiak ospea eta aintzatespena jasotzen ditu, eta bere dohain pertsonalak eta ezaugarri karismatikoak erakusteko aukera izaten du.

Talde ehiztari-biltzailean indarrean dagoen betebeharrak-multzo batek errazten du zeharo agintearen lana. Era horretan, eginbide arau-emailek taldeko kide guztiak uztartzen dituzte, eta horiek erabili ahal ditu buruzagiak bere agintea zalantzan jartzen den bakoitzean. Alabaina, betebeharrak-sistemak buruzagia bera ere hartzen du tartean. Taldeko kideak arauen menpe dauden modu berean, halaxe dago buruzagia ere, eta arauak bete ezcan, taldekideek beren leialtasuna uka diezaiokete denbora batez buruzagi izan denari.

Gizarte ehiztari-biltzailea arau tradizionalak osaturiko bilbe konplexuaren inguruan eratuta egoten da; sare horretan aginte politikoa ez ezik leinu- eta senidetasun-betebeharrak eta ohiturak zuzentzen dituen eginbide erlijiosoak eta ekonomikoak ere sartzen dira. Horrela, harreman sozialek, senidetasunekoek, eginbehar erlijiosoek, ekonomikoek eta politikoez, ia modu bereizgabea, taldeko gizaki guztiak elkartzen dituen bilbe trinkoa osatzen dute. Buruzagia harreman-sare horretaz baliatu daiteke, baina, aldi berean, haren menpean dago erabat. Gauzak horrela, edozein gatazka elkarrekiko betebeharren jokoan konpontzen da. Hartara, buruzagia, ez da epaile, ez legegile, borondatezko obediencia jasotzen duen gizakia baizik, egoera jakin batean —ehizan, arrantzan, bidaietan edo erlijio-egintzetan, adibidez— ingurune zailean agertzen diren arazoak konpontzeko besteek baino gaitasun handiagoa erakutsi duena. Borondatezko agintearen egoera horretan, senidetasuna eta ohitura denbora batez agintea jaso duten gizakiak baino eragile garrantzitsuagoak izaten dira gizarte-kontrolaren tresna gisa.

2.1.2. Nekazaritza-gizarte mailakatuak

Ikusi dugun bezala, ehizagintzan eta uzta-bilketan diharduen talde txiki eta ibiltariaren baitan ezin da desberdintasun handirik egon botere-banaketatik dagokionez, zeren, interes desberdin inportanterik ez egotean, elkartearen kohesioa talde barnean dagoen balioen adostasunari esker lortzen baita.

Guztiz desberdina da nekazaritza edo abeltzaintzan oinarriturik eta toki batean modu iraunkorrean finkatu ondoren populazio-dentsitate handiagoa garatzen duten gizarteetan dagoen egoera. Talde txikitik gizarte handiagora dagoen iragankortasun bidean, gizakien eta taldeen arteko elkarrekintza zaildu egiten da, eraketa-arazoak areagotu egiten dira eta ordenamendu instituzional konplexuagoa sortzeko premia

agertzen da. Gizarte-eredu horretan harremanak konplexuagoak eta lakainduagoak egiten dira, espazio geografiko eta sozial zabalagoan hedatzen baitira taldeak, gehienetan leinu eta senide-taldeetan, adin-taldeetan eta helburu espezifikoak —erlijiosoak, ekonomikoak, politikoak— dituzten instituzioetan eraturik.

Hortaz, nekazari-gizarteak, orokorrean, lakaindurik agertzen dira, eta horien baitan harreman politiko eta sozialak sare genealogiko konplexuetan oinarritzen dira. Sedentarioa eta nekaritzan oinarritua izatean, bizimoduak ondorio nabarmenak eragiten ditu eraketa sozialean. Alde batetik, gizarteko kideek interes iraunkoragoak garatzen dituzte lurraren eta abereen gainean; geroztik, interesak gizabanakoaren bizitzaz harago luzatzen dira. Halaber, interesen luzapen horrek desberdintasun ekonomikoak eta tentsio sozialak sorrarazten ditu pribilegiatuak eta ez-pribilegiatuak artean. Bestetik, nekazaritza-ekonomiak soberakina ekoizteko posibilitatea daukan heinean, kultura biltzailean baino botere-egitura bereziagoa eta espezializatuagoa eratzeko bideak zabaltzen ditu. Era horretan, talde politiko berezituagoaren osaketari hasiera ematen zaio nekazaritza-gizartearen, eta horren ondorioz talde pribilegiatuaren egoera molde erlijiosoetan justifikatzen duten sinbolo-sistemak eta ideologiak garatzen dira. Hala ere, talde agintariak ez du beti lurraren erabileraren kontrola izaten; baina kontrolaren aukera areagotu egiten da lurra konkistaren bidez eskuratu denean.

Egoera horretan, buruzagitza politikoa ez da talde chiztari-biltzailean bezain behin-behinekoa, eta sarritan aberastasuna eta adina bezalako ezaugarri sozial iraunkorrei lotuta agertu ohi da. Dena den, ez gaude gizartearen kontrol politikoa berez eta oso-osoan taxutzen duen buruzagitza baten aurrean ere. Gizarte lakainduetan politikaren zeregina kontrol sozial desberdinen bidez —erritualak, leinuak, ohiturak, epaiketak— bakearen iraupena bermatzea baldin bada, bertan eragile politiko guztiz definiturik ez dagoela esan daiteke. Aitzitik, kontrol politikoaren prozesua interes- eta leialtasun-sare trinkoa osatzen duten prozesu kulturalen murgildurik agertzen da oraindik ere. Ideologia kulturalaren loturak, erlijioarenak, senidetasunarenak, ohiturarenak azken batean, bildurik mantentzen dute gizartea, gizartearen gainean inposatuko den kanpoko botere berezi baten premiarik gabe. Beraz, eragile politikoei, egonda ere, ez dute jarduten mekanismo tradizionalen bidez konpondu ezin diren tirabirak sortzen diren uneetan baino, eta orduan ere, aldi baterako soilik. Haatik, eraketa-maila honetan bereizketa funtzionala areagotu egiten den neurrian, litekeena da hertsapen fisikoarekin zerikusia duten instituzioak agertzea, botere poliziala esaterako.

Aipatu ditugun ezaugarrien arabera, ohartzen gara lotura tradizionalen oinarrituta egon arren kontrol sozialari dagozkion arazo gero eta larriagoak dituen gizarte-eredua dugula aurrean, senidetasun-harreman hutsen bitartez biltzeko zaballegia eta ekonomikoki garatuegia bihurtu dena, baina oraingoz gizarte lakaindu estatalak bezainbesteko instituzio bereziak garatu ez dituenak.

Populazioaren hazkundeak alde batetik, eta, merkataritzaren eta gerraren eskakizunak, bestetik, hedadura sozial eta politiko handia daukaten eraketa-moldeak sor ditzakete gizarte mailakatuen baitan. Besteak beste, aipatzekoak dira pisu-sistema berberaren ezarrera lurralde guztian, zentrotik koordinaturiko erakunde militarren sorrera, sinbolismo politiko-erlijiosoaren garapena —gerora karguen hierarkietan islatzen dena—, eta karguen eta horien titularren arteko bereizketa rol gisara. Elementu horiek guztiak osatzen dute estatu-boterearen oinarria gizarte mailakatueta. Badaude, hortaz, estatu-moldea garatzen duten nekazaritza-gizarte mailakatuak.

Horrelako estatuek instituzio politiko espezializatu zenbait edukitzen dituzte, administrazio-langileak eta oinordetzako agintariak —esangura politikoa duten leinu-sistemarekin batera existitzen direnak— esate baterako. Ondorioz, estatu lakainduetan hauteman daiteke dagoeneko Mendebaldeko estatu modernoan agertzen den arazo-sorta bat ere, hala nola botere ekonomikoaren jabeen kontrola, unitate periferikoekin ezarri beharreko artikulazio zentrala, eta burokrata eta indar armatuekiko koordinazioa.

2.1.3. Antzinako inperioa

Ikusi ahal izan dugunez, historian zehar harreman estua sortu da gizartearen etengabeko kudeaketaren eta eraketa-molde burokratikoaren hazkundearen artean. Prozesu horren ezinbesteko aurrebaldintza talde agintaria mantentzeko beharrezkoak diren soberakinak egotea izan ohi da.

Sarritan, gizarte batzuen premiek aregotu egiten dute kudeaketaren zailtasuna. Arazo larri batzuen agerpenak —uren kontrolak ureztatze-nekazaritza dagoen zibilizazioetan, barbarako, edo atzerritarren inbatsioen aurkako defentsak, lurralde zabalen gobernuak, etab.— administrazio-makineria iraunkorra eskatzen dute, baita eraketa-molde burokratikoak ere.

Inperio burokratikoek eredu politiko bereizia, autonomia eta zentralizatua eratzen dute, burokrazia antolatuaren laguntza duena eta jainkozko jatorria daukan agintariak gobernatua. Orain arte aztertu diren gizarte-ereduekin alderatuz, agintarien eta gobernatuen arteko harremanak erabateko desberdintasunean oinarritu behar direla irizpide hartuta gauzatzen dira inperioak. Inperio burokratikoan gobernatuak menpeko bihurtu dira, eta ez dira inolako eskubideren jabe; instituzionalki inolako eskaririk bideratu ezin dutenez, matxinadaren irtenbidea baino ez zaie geratzen adierazpen politiko gisa.

Antzinako inperioetan burokraziaren garapena bi motatako premiei loturik burutu zen. Alde batetik, agintariak botere politikoa bildu eta zentralizatu behar zuen, beste alderi batzuen erresistentziak gaindituz —adibidez, konkistaturiko lurraldeetako agintariena edo buruzagi militarrena—. Bestetik, agintariak ezarritako zeregin sozialek agindutako talde profesionalizatuaren beharra zekarten;

burokraziaren betebeharrak ziren, hortaz, ohiko zerga-bilketa, soldaduen erreklutatzea, eskulana antolatzea, talde desberdinen koordinazioa eta gobernu-arazoen kudeaketa, besteak beste. Elite burokratikoari esleitzen zitzaizkion erantzukizun horiek agerian uzten dute ezen eredu sozial horretan boteregunetik eragiten diren mobilizazio- eta kontrol-mekanismoak gizarte lakainduetan baino modu bortitza-goan barneratzen direla populazioaren eguneroko bizitzan. Gizarte lakainduan ohituraren bitartez gizarteak bere osotasunean ezartzen duen presioari esker kontrolaturik dago gizakien bizitza, ez populazioaren sektore berezitu baten eraginaren poderioz.

Gizartean nagusitzen den barne-desberdintasunaren nolakotasuna —alde batetik, populazio gchiena dago, boterez desjabetua, eta, bestetik, boterea kudcatzen duen elite burokratikoa agertzen da— kontuan harturik, agintariari zor zaion leialtasuna iturri desberdinetatik eratortzen da. Burokratei dagokienez, leialtasuna eta atxikimendua interes pertsonalaren eta promozio-itxaropenaren ondorio izan ohi dira. Populuarentzat, ordea, leialtasuna lausoagoa da, eta modu erlijioso tradizionalen adierazten da: horrela, agintaria jainko gisa obeditua eta gurtua izaten da.

Legitimazio-mekanismo horiek egonda ere, eredu sozial mailakatueta baino askoz ere gatazka sozial gehiago gertatu ohi dira inperio burokratikoan. Alde batetik, inperio burokratikoak gizarte mailakatuaren aldean homogeneousasun txikiagoa dauka, bai arlo ekonomikoan, bai arlo kulturalen. Beraz, agintariak etengabe jardun behar du lehian dauden interesak orekatzeko, sistema tradizionalen baino sarriagotan indar militarra erabiliz. Bestetik, arlo ekonomikoan eta militarrean sistemak agertzen duen izaera ustiatzaileak armada indartsuaren eta polizia iraunkorraren beharra eragiten du; eta, aldi berean, polizia eta soldaduak kontrolatzeko eta mantentzeko premia sortzen da.

Esanak esan, tentsio-gune ugari hautesmaten ditugu inperio burokratikoan. Lehenik eta behin, agintaria etengabe egoten da boteretik kanpo utz dezaketen estatu-kolpeen mehatxupean. Bigarrenik, burokrazia bera boteregune indartsu bilakatzen da. Bada, burokrazia ez da agintariak borondatez erabiltzen duen tresna pasibo hutsa, estrategikoki kokaturiko taldea baizik, lehen mailako ezagutza teknikoak eta informazio politikoak dauzkana eta bere baliabide materialak eta eragina gehitzeko borrokatzen dena. Azkenik, gatazka-gune erlijiosoa ere badago. Gizarte mailakatueta ez bezala, inperio burokratikoan jarduera erlijiosoa bereizi egiten da beste jarduera batzuetatik, eta bere profesional propioak trebatzen ditu. Elizaren eta Estatuaren arteko hausturaren arriskua hor dago beti. Hori dela eta, agintariaren legitimazioak maiz izaera erlijiosoa izaten duela kontuan hartuta, egintza erlijiosoek irudi eta esanahi politikoa izaten dute, baita alderantziz ere. Agintari sekularrak etengabe egin behar dio aurre Elizaren kontrolaren auziari eta, gehienetan, estatu-erlijioa ezarritik bilatzen dio irtenbiderik egokiena.

Bukaera gisara, esan daiteke gizarte burokratizatuan gizarte ez bereizietan baino askoz ere larriagoa dela gatazka-maila, interes sozial zeharo desberdinak biltzen direlako bere baitan. Interes ekonomiko, geografiko eta sozial hain bestelakoak egonda, kontrol politikoaren baliabideak, halaber, bereiziago, iraunkorrago eta ikusgarriago bilakatzen dira. Horrela, barne-kohesio urria eta adostasun-maila eskasa agertzen duen gizartea baturik mantentzeko baliabide indartsuena esparitu politikoa bera da. Halaber, indarraren erabileraren bidez bermatzen da obediencia, gero eta gehiago. Senidetasunaren lotura zaharrak edo leinuetan oinarrituriko erlijioarenak eta hurbiltasun geografikoa, elementu horiek guztiak ez dira honez gero nahikoak gizartea bildurik mantentzeko, eta ezinbestez garatu behar dira gizarte-administratioko eredu berriak. Hala ere, ez gaude oraindino sistema arrazional-legal baten aurrean, czaugarri partikularistekin batera elementu arrazional-legalak agertzen diren arren. Oso esanguratsua da, ildo horretan, burokraziaren barnean karguak herentziazkoak bihurtzeko dagoen joera, eta baita langileen errekutatzea talde batzuetara mugatzeko ere. Mekanismo horiek adierazten dute elementu tradizionalak oraindino daukaten indarra.

2.1.4. *Gizarte feudal*

Inperio burokratikoak, esan bezala, barne-arazo larriak ditu; larriena, agian, gizarte-baliabideen mailaz-mailako gutxitzea da, gunc politikotik egiten den eskulanaren eta aberastasunaren gehiegizko eskariak eraginda. Horrez gain, gizarte-sektore desberdinen arteko gatazkarako joerak ugaritzen dira, baita botereguncaren eta periferiaren arteko tentsioak ere. Agintariek, apurka-apurka, eskulana eta bestelako baliabideak agortzen dituzte, baliabide gisa suntsitzera iritsi arte. Era horretan, pixkanaka, gizartearen oinarri sozial eta ekonomikoak hondatu egiten dira. Hondamenaren emaitza iraupeneko nekazaritzaren hedapena izan ohi da eskuarki; horrekin batera, merkataritzaren gainbehera eta boterearen lokalizatzeko orokorra gauzatzen dira. Azken prozesu horrek ondo asko adierazten du erdiguneko burokraziaren eraginkortasuna gutxituz joan dela, tokian tokiko buruzagiak botere lokalaren jabe egin diren bitartean; zenbait kasutan, buruzagi horiei erdigune politikoarekiko izenezko leialtasunaren truke eskaintzen zaie botere lokala, baina ondorioa berbera da.

Era horretako botere inperialaren deszentralizazio- eta zatitze-prozesuaren aldaera europarra feudalismoan gauzatu zen erromatar inperioaren desagitearen ostean. Hain zuzen ere, feudalismoa autonomia lokal handia zeukan gobernu sistema zen, boteregune baten aurrean —errege, printze edo enperadorearen aitzinean— betebeharrak desberdinak, batik bat militarrek, zituen aristokrazian oinarritua. Boteregunearen ahulezia, haatik, nabarmena zen. Zentroaren eta periferiaren arteko komunikazio-eragozpenak zirela eta, ordezkari lokalak, *de facto*, agintari independenteak ziren. Horrela, printzipioz jaun feudala feudo baten biziarteko hartzailea besterik ez zen arren, gero eta zailago bihurtu zen lurraldeak boteregunearen

menpera itzultzea, eta aristokrazia militarra oinordetzako noblezia bilakatu zen gehienetan. Era berean, oinordetzakoak bihurtu ziren nekazarien morrontza-baldintzak ere.

Eredu feudalean gizartearen batasuna hierarkia-arau baten gainean eraikitzen da, maila bakoitzak betebeharrak bat baitauka hurrengo mailarekiko. Agintaritzaren oinarria, baina, gerran datza batez ere. Agintaritza, ustez zentrala bada ere, aristokrazia lokalaren eskutik biltzen da era faktikoan, erregeak edo enperadoreak ez baitira gai harreman feudalek justifikatzen dituen zerbitzua eskaintzeko, alegia, menpekoen bizitzaren eta jabegoaren babesa ziurtatzeko. Historian zehar gertatu den bezala, botere eraginkorra dutenei ematen zaie obediencia, luzera bederen. Hala ere, hertsapen-botereak eraginik ez duen esparruetan, eguneroko auzietan esaterako, ohitura eta senidetasuna nagusitzen dira.

Sistema feudala, ikuspegi ekonomikotik aztertuta, oso sakabanatuta agertzen da; nekazaritza-ekoizpenean oinarriturik egonda, tokian tokiko unitate autosufizientez osaturik garatzen da. Izan ere, inperio burokratikoaren aldean, gune ekonomiko eta politikoa hirietatik basora igarotzen da gizarte feudalean. Hartara, lurra bihurtzen da baliabide ekonomikorik preziatuena. Lur horretan, jende gehienaren zatirauteko oinarri bakarra den luraren benetako kontrola jaun feudalearen esku egon ohi da; jaunak, beren aldean, botere militarren monopolioa daukanez, zigorraren mehatxupean bereganatzen ditu nekazarien soberakinak. Ez die herri autarkikoei ezer eskaintzen, defentsa salbu.

Gizarte feudalearen egitura politikoa eta ekonomikoa zaildu egiten da, populazio librez osaturiko hiriak —merkataritzan eta industriagintzan dihardutenak— harreman feudaleatik modu ia erabat autonomoan garatzen direnean. Inguratzen dituen gizarte feudalek at kokatzen diren gune ekonomikoak eta politikoak dira hiriak, aristokraziari eskaintzen dizkieten zerbitzu ekonomikoei eta finantzarioei esker hazten direnak. Hiri barruan, harreman feudalek ez, baina gremio-harremana nagusitzen da batik bat. Gremio indartsuenetako kide boteretsuek hiria gobernatzeko beren ahalmen ekonomikoa dela medio, eta mailaketa sozialaren ordenamenduan kokapen ezin hobean daude botere politikoa beren *status*aren defentsan erabiltzeko. Hirien industria- eta merkataritza-jardueraren garapenak eta jarduera horren ondorioz sortzen den botere politikoa osatuko dute, luzera begira, harreman feudalean deuseztapenaren iturrietako bat. Izan ere, hirietan boteregune politiko alternatiboak sortzen dira botere tradizionalaren ondoan, gerora maiz estatu-hiri bilakatuko direnak.

Gizarte feudalearen botereguneak hirian ezezik Elizaren egituran ere badauka beste arerio garrantzitsu bat. Jakina denez, eredu feudalearen eraketa ideologikoa eta intelektuala Elizak sostengatzen duen sorkuntza sinbolikoan datza. Baina, jainkoaren legearekiko agintariaren menpekotasuna gobernu aurremoderno guztien ezaugarria baldin bada ere —boterearen legitimazioa erlijiosoa izaten baita

nagusiki—, Europako mendebaldeko monarkiek aurre egin behar diote erakunde independente gisa aurkezten den Eliza unibertsalari, alegia, etengabe agintari sekularren nahiei bere agintaritzaren propioa kontrajartzen dien erakundeari. Ikuspegi batetik, Eliza erakunde sekularra da, jabetzak dauzkan heinean eta jabetza horien gain eskumen sekularra ezartzen duen heinean. Aldi berean, ordea, lege-sistema guztiz bereizia daukan erakundea da eta, feudalismoaren garaian, Europako burokraziarik antolatua. Beraz, Eliza agintaritzaren zibilarekin lehian egonda, erakunde politikoaren eta erlijiosoaren arteko gatazkaren posibilitatea bertan dago beti eredu feudalaren baitan.

Laburpen modura, esan daiteke gizarte feudalaren botere-egitura sakabanatua dela eta oinarri lokala duten unitate-aniztasunean datzala. Azken horiek gunc ahularekin etengabeko tirabiran dihardute, eta Eliza ere harekin konkurrentzian azaltzen da bere agintaritzaren mantendu guran. Bestalde, botere lokalek ez dute ia eraginik erakunde erlijiosoaren eta hirien gain. Oro har, agintaritzaren gorenaren ezegonkorra da, zeren basailu lokalen borondatezko obedientziaren eta leialtasun pertsonalaren menpe baitago; hortaz, guneak baliabide propio gutxi dauzka periferia menperatzeko. Horrez gain, boterearen menpe dauden nekazariak trantze sozial eta ekonomiko larrian bizi dira eskuarki, ez baitaukate eredu tradizional ezinduetatik at beren eskariak bidartatzeko eraketa-oinarri propiorik. Horregatik, nekazari-masen sarraldia politikan gizarte berdinkideago eta zuzenago baten aldeko eskean egiten diren biolentzia eta suntsipenezko gertakarietan islatu ohi da.

2.2. *BOTERE POLITIKOAREN EGITURAK GIZARTE MODERNOETAN.* ***NAZIO-ESTATUAREN ERAKETA HISTORIKOA***

Estatuaren eraketaren gaia ikuspegi desberdinetatik azter daiteke. Horietako bat ikuspegi historikoa dugu. Azterketa horretan oinarrituz gero, kasu historikoak aintzat hartuz eta horien izaera espezifikotik abiatuz ulertzen da Estatuaren sorrera. Estatu erakundea, hortaz, berariazko baldintzetan burutu diren ibilbide historiko desberdinen emaitzat hartzen da.

Ordea, gure abiapuntua, bestelakoa izango da. Ondoren proposatzen den bidea, eredu analitiko baten lanketa da. Elementu historiko bereziak saihestuz, gizarte feudalaren desegite-garaian eta Antzinako Erregimenaren hastapenetan estatu europarren sorrera eragiten duten prozesu komun batzuk identifikatzea eta nabarmentzea da gure helburua. Hortaz, ez dago gure asmoen artean analisi historiografikoa edo narrazio partikularra egitea. Estatuaren genesiaren azpian dauden oinarriko prozesuen aurkikuntzara eta interpretaziora iristea baizik, modu tipiko batean.

Proposatzen den eredu tipikoak ideia hau dauka abiaburutzat: Estatu botere-egitura bat da, zenbait gertakari bide direla, apurka-apurka, hainbat gizarte-baliabide bereganatuz joan dena. Prozesuaren hasieran, makineria protoestatalek

—bereziki gizarte feudalcan sustraiturik zeuden makineria militarrek— arazo partekatua den subiranotasunaren eraikuntzari egin behar diote aurre. Muga egonkorrak ezartzeko saioak egiten dira ondorioz, behin eta berriro egin ere, horrela, elkarren artean amaigabeko gerrak burutzen dituzten protoestatuak eratuz. Modu egokiagoan esateko, protoestatu-sistema bat sortzen da Europan, ez estatu solteak.

Estatuaren sorreran dagoen gerraren mekanismoa bi aldetatik ulertu behar da: kanpoko gerra da alde batetik, beste estatuen aurrean finkatzea delako xedea, eta barneko gerra, bestetik, barruko arerioen kontra ere egitura sendotzea bilatzen delako. Pausoz-pauso, honako egintza hauek burutzen ditu boteregune berriak estatu bilakatzeko prozesuan. Subiranotasunaren barne-eraikuntzak ezinbestez eskatzen du, lehendabizi, biolentziaren baliabideen metaketa, baita gizartearen baliabide ekonomikoena ere; metaketa horiek, gainera, monopolio gisa burutzen dira. Bigarrenik, menpeko zenbaitekin harreman pribilegiatuak bilatu beharko ditu botere eratu berriak, gutxieneko legimititate-oinarriak ezarri nahi badira behintzat. Azkenik, funtsezkoa izango da estatuurreko lotura tradizionalen desagitea eta horien ordeaz izatera komunitarioa duten beste estekadura batzuk ezartzea, zeren, subiranotasuna onartua izan dadin, Estatuak bere neurriko gizartea eta herritarrek sortu behar baititu.

2.2.1. Eraikuntzaren baldintzak: indarkeriaren baliabideak eskuratzeko prozesua

Tilly-k nabarmentzen duen legez, XV. mendeko Europa herrialde politikoki zatikatua zen zeharo. Erabiltzen diren irizpide desberdinen arabera, behetik jota 80ren bat unitate politiko autonomo egon zitezkeen, eta goitik jota 500 inguru. Era askotako erakundeak ziren, inperioak, estatu-hiriak eta erreinuak zeuden tartean, denak protoestatu haziak. Aniztasun horren barruan erantzun desberdinak ematen zizkieten estatu-subiranotasunak dakartzan oinarrizko arazoei: alegia, lurraldetasunari, biolentziaren monopolioari eta legimititatearen printzipioari. Ez zegoen, bada, ezer nazio-estatuaren garaipena ziurta zezakeenik (Tilly, 1992). Eta, hala eta guztiz ere, nazio-estatuak gailendu zen.

Hasierako egoera aniztasunaz ezaugarrituta egon arren, XV. eta XVI. mendeetan elementu berriak eta, aldi berean, bateratzaileak azaldu ziren. Horietako bat lexiko politikoa dugu, estatu eta subiranotasun kontzeptuak sartzen dituen printzipio politikoen artean. Horrela, Erdi Aroko *status*aren kontzeptuak, erregearen edo erreinuaren egoeraren ideia zuen esanahitzat; aro horretatik aurrera, berriztan, instituzionalki bereizita eta objektibatuta dagoen botere-kontzentrazioa adierazten du, harreman politikoen egonkortasuna bermatzen duen botere desberdindua, alegia. Bestalde, Estatu egonkor hori subiranotasunaren baldintzetan taxutzen da. Erdi Aroko testuetan ezaugarri subiranoa Jainkoari zegokion nolakotasuna zen bitartean, Aro Modernoaren hastapenetan nagusitasun politikoa adierazten du eta, arian-arian, subiranoaren boterearen gailentasunarekin identifikatzera mugatzen da.

Zalantzarik gabe, hasiera batean —oraindino XVI. eta XVII. mendeetan ere— subiranotasuna asmoa baino ez zen. Estatu berria eta subiranotasun berria doktrina-oinarriak ziren eta ez errealitate politikoak. Baina, Aro Modernoaren hasieran, Estatu subiranoak eratzeke nahikaria erakunde politiko guztiek partekatzen zuten arazoa zen. Horrenbestez, erakunde horien guztien arteko bateratasun-ardatz bihurtu zen.

Estatu modernoaren sorreraren lehenengo ahalbide-baldintzak, zalantza izpirik gabe, estatuaren subiranotasuna ziurtatzen duen espazioaren zedarritze batean dauka bere funtsa. Horrela, muga baten bidez kanpoko eta barrukoa banatzen dira, hau da, besteen boterearekiko askapen-egintza bat burutzen da, alde batetik, eta botere propioaren barne-bateratzea bultzatzen da, bestetik. Ondorioz, subiranotasuna bi aldiz baieztatu beharra dago: mugaren barrualdeari begira, inklusio-ariketa eginez, eta mugaren kanpoaldeari begira, eskusio-ariketa eginez. Maila horretan, estatu-subiranotasuna beste subiranotasun lehiakorren testuinguruan eraikitzen eta berresten da ezinbestean. Hartara, ez da estatu bakar eta isolaturik agertzen, elkarerraginean dagoen estatu-multzoa baizik, hau da, estatu-sistema. Estatu-sistemaren eraikuntza-prozesuan, unitate politikoen elkarrekintza indarkeriaren bitartez gauzatzen da; hitz batean, estatu subiranoak bortxaren bitartez komunikatuz eraikitzen dira, hala kanpora begira nola barrura begira, mugen finkapena ahalbidetzen duen kanpoko gerraren desafioari erantzunez eta, aldi berean, barne-baketzearen auziari irtenbideak emanez.

Modu horretan, unitate politiko lehiakideen arteko liskarrak, pixkanaka-pixkanaka, estatu-sistema baten hastapenak eratzen ditu Europan. Eraketa horrek aurrera egin ahala, Erdi Aroko ondare politikoa baztertzen du —besteak beste, lurralde sakabanatuen gainean subiranotasun mugatua ezartzen zuen inperioaren ideia eta Elizaren parte-hartzea politikan—. Halaber, mendeetan zehar konpondu gabe dagoen mugak zedarritzearen auzia lehiaren elementu sustatzaile bihurtzen da. Bada, erakunde politiko oso desberdinen arteko konbergentziarako pizgarriak eskaintzen ditu etengabeko gatazkak. Horrela, gatazkan emandako indarretatik protocstatuen arrazionaltasunaren hazkundea eta funtzionamenduaren bizitasuna ondorioztatzen dira. Aldi berean, kapitalismo modernoaren oinarri den segurtasun-eta babes-testuinguru bat eraikitzen da. Gauza horiek guztiak bermatuta, estatu aurkarien sistemak inperioaren garaipena eragotzi zuen Europan, botere politiko sekularizatu zuen, eta aurkako estatuen arrazionalizazioa eragin zuen, kapitalismoa finkatzeko eta hedatzeko baldintza ezin hobeak sortuz.

Liskar armatua hain garrantzizkoa izanda, ezin da gutxietsi gerraren arteak estatuen eraketa-prozesuan izan zuen eragina. Gerraren eginkizunean aintzat hartu behar da XVI. eta XVII. mendeetako iraultza militarrek izandako ondorioa, zeren iraultza horrek armamentuaren hobekuntza ekarri baitzuen alde batetik, eta armaden antolamenduaren, estrategiaren eta tamainaren eraldaketa bestetik. Faktore horiek

guztiek aukera zabaldu zuten unitate politiko aurkarien artean borrokaldi luzeak egiteko.

Estatu-sistemaren baitan burututako gerraldiek hautaketa-mekanismo gisa jardun zuten European sortzen ari ziren estatuentzat; selekzio-prozesu horretan, estatu batzuk desagertu egin ziren eta beste batzuk finkatu, baina gehienak iraupena behin-behinekoa eta gorabeheraz beterikoa izan zen denbora luzan. Edozein modutan, gerra hilakatu zen den-denek gainditu behar izan zuten frogarabakigarria. Horrek ez du esan nahi kanpoko liskar militarra erronka esanguratsu bakarra izan zenik, ezta gutxiago ere, zeren, subiranotasunaren eraikuntzan kanpora begira burutzen zen biolentziaz gain, barrura begira ezartzen zen biolentzia “bake-gilea” ere aintzat hartu behar baita —nahiz eta azken hori biolentzia sinboliko gisa garatu zen sarritan—. Nolanahi ere, gerra izan zen benetako iraupen-baldintza, horretan ez dago zalantzarik; garaile izatea ala desagertzea, horixe zegoen auzitan. Zenbait estatuk ez zuten lortu. Beste zenbaitek erdietsi zuten, baina ahitze-puntura iritsiz, krisialdi larriak nozitu ondoren. Azkenik, estatu asko eta asko gerrari esker eta gerrari begira eratu ziren, armada bera Estatuaren zutabe eta eredu bihurtuz.

Halarik ere, Europako historiari begiratzen badiogu, erakunde protoestataleak egindako ahalegin belikoez ez zuten sorrarazten berez erantzun unibertsal bat, hau da, estatu-eredu bakarra toki guztietan. Sortutako ereduak era askotakoak dira. Hortaz, erantzunen aniztasuna ulertzeko, besteak beste, estatua porrotera edo arrakastara daramaten oinarri ekonomikoetan jarri behar da arreta.

2.2.2. Eraikuntzaren baldintzak; baliabide ekonomikoak eskuratzeko prozesua

Borrokaldiari eusteko gerraren kostu izugarriak egin behar zitzaizkien aurre bote-regune berrietan, hala nola tamaina handiko armaden gastuei, armamentu berriari eta defentsa-gotorlekuen eta gerraontzien eraikuntzari. Gastu horiek, gainera, ez zihozten antzinako gerraren ziklo ekonomikoari loturik, gizarte feudalean gertatu ohi zen bezala; gastu iraunkorrak ziren, ez aldian-aldian sortzen zirenak. Horrenbestez, ondare-estatuen makineria ahulen gaitasun ekonomikoa gainditzen zuten gastu horiek, luze gabe, krisi sakona eragiten zuten botere-egituren baitan. Krisiaren aurrean, modu askotako erantzun fiskalak azaldu ziren. Erantzunen nolokotasuna zehaztea erabakigarria izan zen estatuaren eraketaren norabidea aztertzeke unean.

M. Mann-ek adierazten duen legez, estatuak hasiera batean —eta XVIII. mendera arte horrela izango da— oso ahulak ziren beren lurralde subiranoetan zergak ezartzeko ahalmenari dagokionez; hori dela eta, nazio-errentaren zati oso txikia eskuratzen zuten. Mann-ek “azpiegiturazko boterea” deitzen dio zergak inposatzeko ahalmen horri (Mann, 1991). XII. mendetik hasi eta XVI. mendera arte, Estatuaren errentetan gorabehera handiak jazo ziren, betiere gerra/bake zikloei loturik. Nahiz eta apurka-apurka Estatuaren aurrekontuak gerra-gertakarien

abagunectatik urrundu ziren, egonkortasuna erdietsiz, zalantza izpirik gabe, oso luzaroan, estatu-kutxak gerrarako kutxak baino ez ziren izan, eta gastu militarrek zeharo xahutu zituzten Estatuaren ahalmen ekonomikoak.

Hortaz, dilema larria sortu zitzairen boteregune berriei. Nola eskuratu menpekoen errenten zati garrantzitsua beren gerra-abenturak ordaintzeko, tradizioz zeuzkaten muga fiskal estuak gaindituz? Horixe izan zen, hain zuzen ere, estatuek aurkitzen zuten arazo gero eta premiazkoagoa. Estutasun ekonomikoaren aurrean hartutako irtenbide egingarrietako bat XV. mendeko estatu-hiri italiarrek erabili zuten; haietan, udal-botereek presio fiskala areagotu zuten, udalaren ohiko zerga-egiturak erabiliz, eta, aldi berean, zorretan jarri ziren hiritar kapitalistekin mailegu negoziatuen bidez. Alabaina, hiri aberatsenak plutokrazia indartsuen esku zegoen aukera hori ez zen ondare-estatu tradizionalenak printzeentzat hain erabilgarria. Horrenbestez, azken horiek era traumatikoan eraldatu behar izan zituzten beren makinaria fiskalak, ondare-estatuak estatu fiskal bihurtu ahal izateko. Hori lortu zutenean, modu eta bide desberdinetatik egin zuten, bai bilketaren eraginkortasunari zegokionez baita ondorioz sortutako estatu-egiturei zegokienez ere.

Estatuaren gaitasun biltzaileak aurrez-aurre aurkitu zituen eragozpenak era askotakoak izan ziren. Lehendabizi, eragozpen ekonomikoak zeuden. Ildo horretan, zergak biltzeko ahalmena lurraldearen aberastasunaren ondorio zuzena zen, baita haren ekonomiaren monetarizazio-mailarena ere. Jakina, garapen hori bermatuta egonez gero, ahalegin txikiagoa egin behar zen, bai indarkeriaren erabilera bai baliabideak erauzteko antolamenduan. Hortaz, bere lurraldeko ekonomia monetarioa zenbat eta garatuago egon, hainbat eta ahalmen ekonomiko handiagoa zuen estatuak. Bigarrenik, administrazio-mugak agertu ziren; muga horiek estatu-makinariaren beraren administrazio-antolamenduaren mailaren menpe zeuden. Bilketa berez eta modu eraginkorrean egiteko gaitasuna ematen zion administrazio indartsuak Estatuari. Bistan denez, estatu ahulak —periferian eraginik ez zuen gune isolatuak edo funtzionari gutxi zituenak— administrazio garatua zeukan beste batek baino zailtasun handiagoak zituen zergak biltzeko. Hartara, zergak eskuratzeke orduan, botere lokalen laguntza bilatu behar zuen edo, bestela, partikularrengana jo behar zuen. Hirugarrenik, aurreko bi baldintzek ezartzen zuten aukera testuinguruan kokatuta, zergapeko izan zitezkeen jarrerak ere definitzen zuen muga fiskala; haien laguntzaren edo erresistentziaren arabera Estatuak estrategia desberdinak erabili zituen bere menpekoekiko. Azken muga hori, nabarmena denez, politikoa zen, eta tokian tokiko egoerak ezaugarritzen zuen gainditzeko modua.

Beraz, Estatuak muga ekonomikoak, administratiboak eta politikoak aurkitu zituen zerga bilketan. Esan daiteke, bada, tokian tokiko Estatuaren bilketarako gaitasuna aipaturiko hiru aldagai horien berariazko konbinazioaren emaitza izaten zela beti. Ikuspegi ideal batean konbinaziorako aukerak era askotakoak badira ere, ikuspegi historikoan posibilitate errealek ezaugarri ekonomiko, administratibo eta

politiko zehatzei loturik agertu ziren kasu guztietan (Tilly, 1992a). Horrela, moneta-ekonomia garatua, estatu-administrazio sendoa eta adostasun politiko zehatza edo hertsapen-ahalmen eraginkorra estatu fiskal indartsuaren berme bihurtu ziren mendebaldeko estatuen sorrera-prozesuan.

Arestian esan den bezala, gerra zen fiskalitatearen lehen sustatzailea. Gerrak ekintzek sortutako etengabeko gastuen aurrean, segidako kanpaina militarrei loturiko maileguak zirela-eta, ondare-estatuak zorretan geratu ziren arian-arian. Gauzak horrela, zorra metatuz eta haziz zihoan neurrian, zaharkiturik zegoen ondarezko makineria fiskala eraldatzea beste biderik ez zitzaion geratu Estatuari. Zergak igoz, erregearen ondasunak salduz, karguak, tituluak eta ohoreak eskainiz, urrea eta zilarra konfiskatuz, monopolioak sortuz, derrigorrezko maileguak inposatuz, diru-txanponak eginez, zorrak balioa galdutako monetaz ordainduz eta beste modu askotan jardunez, horrela astindu zituen ondare-estatuak bere oinarriak. Neurririk gabeko politika fiskalaren lehen ondorioa ondare-estatuaren agortze ekonomikoan gauzatu zen, zeren Estatuaren harrapakeriak baliabide guztiak suntsitu baitzituen etengabe. Maiz, estatu-lapurreriak krisialdi politikoak ere sorrarazten zituen, Estatuaren presioak legitimitatearen muga tradizionalak gainditzen zituenean behin eta berriro.

Zelan lortzen zuten estatuak egoera korapilatsu hori bideratzea, beren existentziaren lehen baldintza gerra baldin bazen eta gerrak gero eta errekurso gehiago eskatzen baldin bazizkien? Labur erantzunda, Europar finkatu ziren irtenbideak muturreko bi eredutan irudika daitezke. Halatan, Tilly-k erabiltzen dituen kontzeptuak baliatuz, erantzunak, batetik, kapitalizatze trinkoaren bidetik abiatu ziren eta, bestetik, indarkeria trinkoaren erabileratik (Tilly, 1992a). Bi muturren artean kokatu ziren alde batera edo bestera makurtzen ziren ereduak, neurri diferentetan kapitalizatzea edo bortxa erabiltzen zituztenak.

Nolanahi ere, harturiko bideak premia praktikoen eraginez aukratzen ziren. Hasiera batean zeukaten administrazio-ahalmen urria kontuan izanda, botere lokalengana edo kapitalista pribatuengana jotzen zuten estatuak era tipikoan, haien eskuetan utziz —prezio igoaren truke— zergen kobratzea. Batzuen edo besteen laguntza eskatuta, estatuak muga ekonomikoak zabaltzeko jardun behar izan zuten, herrialdearen aberastasuna eta moneta-ekonomia sustatuz; edo eragozpen politikoak gainditzeko ahaleginak egin behar izan zituzten, erresistentzia guztien gainetik politika fiskalaren sostengu sozialak bermatzeko. Bide bien jorraketa ezin bestekoa izan zen, estatu fiskala osatu gura bazen bederen.

Lehen bideari dagokionez, kapitalizatze trinkoaren aukerak garapen ekonomikoan eragin zuen bereziki eta *Estatu Fiskal Plutokratiko*en eraketa izan zuen ondorio. Monetaren arloan oso garaturik zegoen jardura ekonomikoa oinarritzat hartuz, erronka militarrei aurre egiteko baliabide nahikoa zuen Estatuak eratu zen horrela; bilketa erraz samarra zeukaten baliabide horien kudeaketa, hein handi batean, ekonomia zuzentzen zuten talde pribilegiatuen administraziopean geratu zen. Geroztik, estatu fiskala estatu plutokratiko gisa garatu zen, hau da, Estatuak

erabaki-guneetarako sarbidea ziurtatzen zien erabiltzen zuen kapitalaren jabeek, hala hirietako burgesiari nola aristokrazia lur-jabe merkatariari. Era horretan, muga ekonomikoen zabalkuntza muga politikoen aldi bereko hedapenarekin batera etorri zen, zeren populazioaren alderdi pribilegiatuak baitzeuden, botere berriarekin bat egiten zutenak. Europako erdialdeko herrialde batzuk —Probintzia Batuak (gaur egungo Herbehereak) eta Ingalaterra, kasu— eredu horretara hurbildu ziren.

Bigarren bideari dagokionez, indarkeria trinkoaren erabilerak *Ondarezko Estatu Autoritarioaren* eraketa izan zuen ondorio. Urbanizazio-maila urria zuten lurraldeetan eta merkataritza-ekonomiaren garapena ahula zen tokietan sortu zen estatu-eredu hori. Izan ere, desafio militarri bide ekonomikotik erantzun ezinean, Estatuak egitura autoritarioa osatu zuen, bere azpiegiturazko ahulezia gainditzeko asmoz. Horretarako, botere lokalaren jabe ziren taldeak erakarri zituen beregana, haien laguntza behar baitzuen nekazarien gainean hertsapena ezartzeko; talde horiek, emandako laguntzaren ordainetan, beren pribilegio sozial eta ekonomikoen onespena erdietsi zuten. Kasu horretan, fiskalitatea ez zen oinarritzen estatu fiskalaren eta kapitalaren arteko hitzarmenean, ondare-estatuaren eta estatu-makinarian masiboki sartzen zen noblezia lur-jabearen arteko harremanean baizik. Azken batean, muga politikoen zabalkuntza, modu koaktiboan lortu zen, hau da, nekazariak menderatuz. Errusia eta Europako ekialdeko zenbait lurralde hurbildu ziren gehienbat eredu horretara.

Muturreko eredu ziren Probintzia Batuen eta Errusiaren artean kokatu ziren, hortaz, europar estatu guztiak alegiazko lerro batean, batzuk mutur batera eta beste batzuk bestera makurtuz. Horietako bakoitzaren berezitasuna, baina, estatu fiskalaren eta ondarezko estatuaren ezaugarrien konbinazio zehatzean zetzan. Konbinazio horretatik ondorioztatu ziren autoritarismo-mailari zegozkion desberdintasunak, berariazko menderatze-formak eta garapen ekonomikoaren ibilbide jakin batzuk.

2.2.3. Legitimitatearen beharra: botere berriaren itunak eta oinarri sozialak

Estatu-eraketaren eredu analitiko bat osatuz, estatuak zer nolako jarduera funtsezkoaren inguruan osatu ziren aztertu du Tilly-k. Jarduera horietatik lehena, Tilly-ren ustez, Estatuaren beraren eraikuntza da, barne-aurkarien ezabapenaren edo indargabetzearen bitartez burutu zena. Bigarren jarduera, soziologo amerikarraren esanetan, gerraren eta haren prestakuntzaren inguruan antolatu zen. Hirugarrena, berriaz, erauzketan zetzan, hau da, bere betekizunetarako baliabideen erdiespenean. Azkenik, laugarrena, babesaren inguruan eratu zen; jardun horren bidez Estatuak besteen aurrean itxurazko babesa ezarri zuen, benetan bere buruaren babesa baino ziurtatzen ez bazuen ere (Tilly, 1992a). Orain arte jarduera horietatik bi izan ditugu gogoetagai —gerra eta baliabideen erauzketa—, baina, ikusiko dugunez, besteez ez dute gutxiagoko arreta mercezi.

Lehenbiziko ekintza, mugaz hertsiriko lurralde jakin batean Estatua bere benetako subiranotasuna eraikitzen hasitako unean gauzatu zen. Nabarmena denez, jarduera hori gerrari loturik agertu zen estu-estuki. Bada, bi egintzok —subiranotasunaren eraikuntza eta gerra— elkarreraginean zeuden: gerran garaile ziren estatuek aukera handiagoa zuten beren barne-subiranotasuna bermatzeko; eta, era berean, barne-subiranotasuna ezinbesteko betebeharrak bihurtu zen kanpaina militar garestiak eta iraunkorrak mantentzeko.

Hurrengo atalean ikusiko dugun legez, barrualdean subiranoa izan nahi zuen estatuaren eraketak kultura bateratzearen eta sorkuntza sinbolikoaren premia zekukan, alde batetik. Baina, oraingoz azpimarratu gura duguna beste honako hau da: estatuaren eraikuntza-jarduera Tilly-k aztertutako laugarren ekintzarekin ere harremanean dagoela, hots, babesarekin. Babes hori mafia-inposaketa gisa ulertu ala ez, barne-subiranotasunaren eraikuntza sortzen ari zen estatu-makineriaren eta talde sozial jakinen arteko lankidetzari esker gauzatu zen, talde horiek lortu baitzuten, modu horretan, beren eskari sozioekonomiko berrien —edo ohikoen— onespena, onespen partziala batzuetan, erabatekoa beste zenbaitetan. Subiranotasunaren eraikuntzaren ikuspegitik, baita fiskalitatearen ikuspegitik, estatuak itxuraz era autonomoan azaltzen ziren, hau da, eskari- eta jardunbide-logika propioak erabiliz. Aldiz, babesaren jarduerak erakusten du, argi erakutsi ere, ekintza horiek ez zirela maila abstraktu batean gauzatzen, printzeak eta erregeak nobleekin, burgesekin eta nekazariekin lotzen zituzten harreman sozial sendoen gainean baizik.

R. Ramos-ek hiriaren eta gortearen metafora ekologikoak erabiltzen ditu botere berriaren lotura pribilegiatuak garatzen zireneko guneak irudikatzeko (Ramos, 1995). Metaforazko zentzu horretan, hiri eta gortea kontrajarritako ereduak ditugu. Lehenengoan, estatu fiskala bideragarri egiten zuten kapitalak ekoizten ziren. Bigarrena, berriz, ondare-estatuaren boteregunea zen; bertatik, ezinbestekoak ziren botere lokalak kontrolatzeko saioak egiten ziren. XVI. mendetik XVIII. mendera bitarteko estatu europarren eraketa-prozesua hiriaren eta gortearen arteko kontrajarpenaren eta, aldi berean, konbinazioaren emaitza besterik ez da Ramos-en ustez.

Arestian aipatu den legez, Erdi Aroko hiri europarrek entitate autonomoak osatzen zituzten ikuspegi politikotik zein militarretik begiratuta. Alde batetik, botere politiko feudalaren zirrikituetan sortutako hiriak, XVI. eta XVII. mendeetan oraindik, irratxoak besterik ez ziren Europako nekazaritza-itsasoan. Baina, gutxi eta populazio urrikoak izanda ere, ahalmen ekonomiko handia biltzen zuten beren merkataritza-ekonomia hedagarriari esker.

Estatuaren eraketa-prozesuan hiriak izan zuen eragina —eta, ondorioz, hirian biltzen zen burgesiaren indarra— anbiguotasunez josita dago, ezin bestela izan. Hiriak beren estatu-erakunde propioak sortu zituzten, eta XVI. mendean oraindino, lurralde-, ekonomia- eta demografia-hedadura oso bestelakoa zeukaten estatu-ereduekin lehian ari ziren. Itxuraz, borroka horren amaiera lurralde-monarkia

berrien garaipenarekin eta hirien menpekotasunarekin batera etorri zen. Hala ere, hiriek ez zuten beti amore eman printzeen aurrean eta, nolana ere, lurralde zabaleko estatuaren asmoak eragotzi zituzten behin eta berriro. Hiria, bada, oztopo handi bihurtu zen XIX. mendean nazio-estatu gisa finkatu ziren lurralde eta demografia zabaleko estatuaren eraketan. Izan ere, hiriak historikoki arrakastatsua izan ez den ordezeko estatu-ereduaren posibilitatea erakusten du.

Aldi berean, baina, hiria —burgesiaren hobi metaforiko modura— botere berriaren zutabeetako bat bilakatu zen. Hiriak urriak, isolatuak eta pobreak ziren lurraldeetan, beraz, burgesia ahula edo hutsala zen tokietan, hertsapen-bideari jarraiki beharrean zeuden estatuak. Aldiz, hiriak eta kapitalak ugariak eta eskuragarriak ziren tokietan —izugarriak izan barik—, horietan soilik sortu ziren koakzio-ahalmena finantza-baliabideekin batera erabiltzen zuten estatu-makineria indartsuak. Estatu-mota horiek, beraz, printzearen eta hirietako kapitalisten arteko behin-behineko hitzarmenen bidez lortu ziren. Hitzarmenok, maiz, udal-erakundeen kolokako autonomia babesten zuten edo burgesen partaidetza aurreikusten zuten printzearen zirkuitu ekonomikoan —mailegu-emaile, zerga-biltzaile, lanbide-erosle edo errege-monopolioen emakidadun gisa—, baita haren estamentu eta errespetagarritasunaren zirkuluetan ere —noble bihurtuz, ohoreen bidez, etab.—. Hartara, botere berriak burgesiaren agindupeko gune lokalak behar zituen zaindu eta bertan burutzen ziren jarduerak babestu; azken finean, Estatuak beharrezkoa zuen aberastasuna sortzen zutenen jabetza-eskubideak bermatu. Hitzarmenak eta orekak, alabaina, behin-behinekoak izan ziren beti, bai printzearen subiranotasun-nahien eraginez, bai hirien autonomia-asmoen eraginez.

Hiriaren irudia botere berriaren eta burgesiaren arteko ituna ulertzeko baliatu dugun bezala, gortea Estatuaren eta nobleziaren arteko loturak aztertzeko irudikapen egokia izan daitekeelakoan gaudu. Hain zuzen ere, metaforaren mailan mintzo garelara, gortea nobleziaren eta erregearen elkargune bilakatu zen. Bigarren eredu horretan ere, boterearen jardunean lortu beharreko oreka eta formalki menderatuta zeuden talde sozialen babesa oinarritzkoak ziren Estatuaren eraketa-prozesuan. Erregearen eta nobleziaren arteko harremanek, Elias-en ustez, gorteko gizartearen “boterearen anibalentzia” adierazten zuten (Elias, 1993). Alde batetik, erregeek oztopotzat zuten noblezia lur-jabea beren subiranotasun-asmoetan. Baina etsai amorratuak ziren neurri berean, elkarren premian ere bazeuden. Boteregunearen muga logistikoak eta nobleziaren tokian tokiko benetako eragina kontuan hartuta, botereguneak ezin zuen noblezia baztertu, gobernatu nahi bazuen. Erregearen eta nobleziaren arteko itunek, hala ere, ez zituzten saihesten, hiriguneak zeuden lurraldeetan behintzat, burgesiarekiko hitzarmenak. Talde biak bereizita egon zitezkeen, are gehiago, zenbaitetan modu batera edo bestera zedarritu zitzaizkien beren eragin-mugak. Baina, ezinikusien gainetik, sozialki sustraiturik zeuden lekuetan, noblezia eta burgesia elkarrekin nahastuz eta talde-bereizketak lausoaraziz joan ziren denboraren poderioz. Modu horretan, oinarri urbanoa zeukaten

estatuaren ondoan, beste estatu batzuk eratu ziren, non lurra eta hiria —alegia, nobleziaren eta burgesiaren eraginak— printzcarekin eginiko itunen bitartez orkatzen ziren, betiere etengabeko tirabiraz jositako harreman ezengonkorrak zirela medio. Itun eta harreman horietatik at geratzen zen, R. Ramos-ek gogorarazten duen bezala, “nekazaritza-ozeano” bat, noizbehinka mobilizatzen zena, sektore nagusi horietakoren baten laguntza lortu ezean, eraginkortasunik bat ere lortu gabe (Ramos, 1995).

2.2.4. Legitimitatearen beharra: baliabide sinbolikoak eskuratzeko prozesua

Estatuaren sorrera aztertzeko sortu diren eredu teoriko gehienetan indarkeria-baliabideen eta baliabide ekonomikoen kontzentrazioaren fenomenoak azpimarratu ohi da bereziki. Tradizio marxistaren baitan, esaterako, Estatua hertsapen-organismo gisa ulertu izan da eskuarki. Antzeko ikuspegia aurkitzen dugu Max Weber-en definizio klasikoan ere², eta Norbert Elias-en edo Charles Tilly-ren ekarpenetan, azken bi hauek, hertsapen-baliabideez gain, errekurso ekonomikoen garrantzia ere aintzat hartzen duten arren.

Orain arte behin baino gehiagotan esan dugun legez, Estatua baliabide-mota askoren kontzentrazio-prozesuaren emaitza da. Horien artean indarkeriaren eta ekonomiaren errekursoak daude, baina, horiek bakarrik ez dira aski Estatuaren boterea finkatzeko. Estatuak bestelako bitarteko baliotsuak ere bereganatzen ditu: baliabide kulturalak eta sinbolikoak. Izatez, indar armatuen metaketa eta indar horiek mantentzeko beharrezkoak diren finantza-bitartekoen kontzentrazioak ez dira bideragarriak onespenezko bitarteko sinbolikoak ere eskuratu ezin badira; hitz batean esanda, legitimitatea lortzen ez bada.

Kulturak, bere dimentsio guztietan, izugarritzko garrantzia dauka Estatuaren eraketan. Barrura begira subiranoa izan gura duen estatu baten eraketak ahalegin bateratzaile handia eskatzen du ezinbestean. Erronka horri kultura-merkatuaren bat-egitearen bidez egiten zaio aurre bereziki. Bada, Estatuak ezin du gerra-ekintzan iraun edo aberastasun soziala erdietsi, lehendabizi baliabide sozial guztien egoera ikertzen eta antolatzen ez duen bitartean. Horretarako, hasiera-hasieratik, sortzen ari den botereak informazioa bildu eta informazio hori landu eta birbanatu behar du bere irizpideen arabera, gauza guztien gainetik batasun teorikoaren arauak bultzatuz. Estatuak, printzipioz, errealitate sozialaren mugarriak jartzen ditu. Osotasun soziala zer den mugarritzean eta definitzean, besteak beste, Estatuak osotasun hori neurtzeko ariketak egiten ditu; horrela sortzen dira erroldak, estatistikak eta era guztietako kontabilitateak. Halaber, objektibazio-ariketak burutzen ditu Estatuak; horregatik, Estatuaren bilakaerarekin batera garatzen dira

2. Weber-en definizioan, Estatua giza komunitatea da lurralde jakinaren baitan —lurraldearen kontzeptua funtsezkoa da definizioan— indarkeria fisiko legitimoaren monopolioa beretzat (arrakastaz) galdegiten duena. Ikus Weber, 1979 : 1056.

kartografiak, mapak, espazioaren irudikapenak eta era guztietako idazkiak —eza-gutzaren metaketarako eta artxiborako tresna baita idazketa—. Azkenik, kodifikazio-arietak betetzen ditu Estatuak, zeren zedarrituriko gizartean erabateko batasun kognitiboa lortzea baita beraren xedea.

Bigarrenik, bere agintea onartuko duen ordena sozial berria eraikitzeke bidean, Estatuak behartuta dago bere sorrera aurretik egon zitekeen aniztasun soziala suntsitzera: gizarte-lotura tradizionalen aniztasuna, lege eta usadiozko foruen aniztasuna, hizkuntza-aniztasuna, kultura-aniztasuna... Premia hori kode guztiak batuz betearazten du Estatuak —legezkoak, hizkuntzazkoak, metrikoak—, komunikazio-forma guztien homogeneizatzeko sustatuz, komunikazio burokratikoarena partikulari. Horrela, zuzenbidean jasotzen dituen sailkapen sozialerako sistemen bitartez, prozedura burokratikoaren bitartez, inposatzen dituen erritual sozialen bitartez eta, bereziki, eskola-erakundearen bitartez, Estatuak bere menpekoen egitura mentalak moldatzen ditu arian-arian, eta, denborarekin, hautemate- eta ikuspegi-molde komunak ezartzen ditu (Bourdieu, 1997), eskuarki “nazio-nortasuna” deritzon errealitatea sortuz. Horrela, XIX. mendetik aurrera, jadanik zenbait estatu makineria politiko gisa gutxi gorabehera finkaturik agertzen ziren garaian, estatuak kultura-mailako bateratzeari azken bultzada erabakigarria eman zioten oinarritzeko hezkuntzaren hedapena zela medio.

Era horretan, kultura nazional legitimo gisa osatu den kultura nagusia bere mugen barruan unibertsalki inposatuz, hezkuntza-sistema eta sorkuntza eta birsorkuntza sinbolikoaren erakundeak erabiliz, Estatuak benetako “erlijio zibilaren” arau inkontzienteak irakatsi zituen, menpeko herritarrek komunitate berri batean biltzeko loturaren arauak ezarriz.

Estatuaren legitimazio-premiak bere komunitate-asmoetan hautematen dira batik bat. Halatan, estatu modernoak komunitate izateko asmoarekin sortzen da, alegia, nazio-estatu modura definitzen da. Nazioaren adieretako bat, hain zuzen ere, komunitatearen ideian datza. Estatuaren ikuspegitik, nazioa komunitate-idea bat litzateke, zenbait kasutan nazio-estatu baina lehenagotik dauden kultura-ezaugarrietan oinarritutakoa eta, gehienetan, estatu modernoaren baitatik klase burges nagusiak bultzatu duena, estatuaren eta bere lurraldearen neurriko gizarte bat sortzeko helburuarekin. Nazioaren ideiaaren elementu osagarriak —komunitate tradizionalak ezaugarritzen dituzten kulturak, hizkuntzak, ezaugarri etnikoak etab.— Frantziako Iraultzak sorrarazitako estatu-nazionalismoaren aurretik existitzen ziren, baina aro modernoan baino lehenago ez zeukaten eragin sakonik ekintza sozial eta politikoetan; zeren nortasun kolektiboei ez baitzitzaien gerorago bereganatu zuten esanahi politikoa erantzen (Pérez-Agote, 1995).

Hala ere, estatu eta nazio kontzeptuak desberdinak dira zeharo. Alde batetik, estatutik gabeko nazio-komunitateak daude, estatuarekin bat ez datozenak; bestetik, estatu guztiek ez dute komunitate-idea beren baitan sustraitzea lortu. Baina,

kontzeptu horiek desberdinak izanda ere, badago estatua eta nazioa harremanetan jartzen dituen lotura bat: legitimazioa, hain zuzen. Izan ere, gure garai historikoan, estatuak, bere egonkortasuna eta iraupena bermatu nahi baditu, neurri bateko edo besteko legitimitate nazionala erdietsi behar du. Beste hitz batzuetan esanda, estatuari dagokion nazio baten —edo elkartutako nazio-multzo baten— ideiarekiko sineste hedatua lortu behar du bere mugen baitan. Alderantziz ere, esan daiteke: estaturik ezean, hau da, egitura politikoaren faltan, nazio-komunitate modernoek konponezinezko legitimazio-arazoak dituzte, gure aroan egitura politikoa gizartearen birsorkuntza eta legitimazioa lortzeko beharrezko mekanismo bihurtzen baita.

Gauzak horrela, Mendebaldeko herrialdeetako egitura politiko modernoaren bilakaeran giltzarri diren bi elementu aurkitzen ditugu. Lehenengoak izaera objektiboa dauka, lurralde jakin batcan eratzen den boteregune bat da, botere-metaketa baten emaitza. Bigarrenak, aldiz, izaera subjektiboa dauka, aipaturiko botere horren onespenera dagokio, gobernatuentzat botereak duen zentzuari, alegia. Bigarren esparru horretan legitimitatearen arazoa agertzen da, hau da, agintzen duenaren eta obeditzen duenaren arteko lotura politikoaren onspen soziala. Nazio-estatuaren kasuan —eta horren paradigma izango da estatu liberalaren eredu tipiko ideala—, mugarritutako lurraldean nagusi den boterea guztiz zentralizatuta aurkitzen dugu, haren funtsa sinbolikoa izanik boterea nazio-komunitatetik datorrelako ustea.

Estatuaren eraketa historikoak aurkitzen duen oztopoetako bat bi elementuen arteko —alegia, osagarri objektiboen eta subjektiboen arteko— harreman gatazkatsuetatik sortzen da. Izan ere, estatu sendoaren eraketak bien arteko ezinbesteko elkarrekikotasuna eskatzen du, edo, beste era batera esanda, estatuak lurraldean ezartzen duen errealtatea eta nazioa osatzen duten gizakien komunitatea bat-etortzea behar du. Hargatik, Estatuaren lurralde hedadura, batetik, eta kideztza nazionalaren kontzientzia, bestetik, uztartuta garatzen ez direnean, estatu modernoaren arazo larrienetako bat sortzen da, nazio-estatuaren barruan berarekin bat egiten ez duten —eta gehienetan bera sortu baino lehenagokoak diren— nazio-komunitateen presentzia agerian uzten duena. Nazio-estatuaren boteregunearen kontra agertzen diren gaur egungo fenomeno nazionalistek erakusten dute, hain zuzen ere, zenbait estatuk gaur-gaurkoz beren oinarri nazionalaren finkatze-lanean jaso duten porrota; azken finean, estatuaren beraren legitimazioan izan duten hutsegitea.

3. Sistema politikoa eta egitura ekonomikoa

Ane Larrinaga

Esparru politikoa eta esparru ekonomikoa aro modernoan bereizitako gune sozialak dira. Bien arteko harremanen ezaugarri batzuk jorratzen dira atal honetan. Horrela, hastapenetako kapitalismoari zegokion egitura politikotik —Estatu Liberaletik— kapitalismo garatuari zegokion Ongizateko Estatuak iraganbidea aztertzen da lehendabizi. Ikusiko denez, Ongizateko Estatuak eskuratu zituen funtzio ekonomikoak eta funtzio sozialak sistema politikoaren barne-tentsioen iturri bilakatu ziren luze gabe. Horren ondorioz, Ongizateko Estatuaren ereduak porrot egin duenean eta mundu globalean liberalismoa indarrez ezarri denean, Estatuaren, Merkatuaren eta Gizarte Zibilararen ustezko funtzioen arteko definizio idealari ekin zaio berriz ere. Hartara, gaur egungo diskurtso liberal hegemonikoaren arabera, Estatuak bere osagai sozialak murriztu behar ditu, Merkaturak arautze orotatik libre utziz. Diskurtso kritikoaren arabera, aldiz, Estatutik eta Merkaturatik at dagoen Hirugarren Esparruan kokatzen dira sistema politikoaren birsorkuntza demokratikoaren aukerak.

3.1. ESTATU LIBERALA

Mendebaldeko Estatu modernoaren erabateko finkapena Estatu Liberalaren eredu-
duan gauzatu da. Estatu Liberala merkatu-kapitalismoaren garapenarekin batera
sorturiko egitura juridiko-politikoa dugu. Estatu horrek islatzen ditu, hain zuzen
ere, Antzinako Erregimenean zehar aristokraziaren eta burgesiaren artean gertatzen
ziren botere-orekaren aldaketak. Hartara, Aro Modernoan buruturiko lehen iraultza
politikoei —1648ko eta 1688ko iraultza ingelesei, 1776ko iraultza amerikarrari eta
1789ko iraultza frantziarrari— “iraultza burgesak” deritze. Hainbat asaldaketa
agertu zuten eraldakuntza sozial eta politiko horien bitartez, klase burges berriek
estatu-boterearen erdiespena burutu zuten, lehenagoko aristokrazia lurjabearen
nagusitasuna urratu utzi ondoren.

Ohikoa izaten da gertakari politiko bakoitzaren baitan sakonera handiko
prozesu sozial eta ekonomikoen adierazpenak aurkitzea. Izan ere, prozesu eko-
nomikoak, sozialak eta politikoak barne-barnetik elkartuta egoten dira errealtate
sozialean. Ildo horretan, esan dezakegu burgesia botere politikoaren kontrolera
eraman zuten iraultza burgesak garapen kapitalistaren bizkortzearekin loturik egon

zirela, alegia, harreman feudalek produkzioan zuten eraginaren galerarekin. Bestalde, gauza nabarmena da iraultza burgesek Estatuaren boterearen eta zentralizazio politikoaren areagotzea ekarri zutela. Halatan, erregearen eta herriaren artean bitartekari ziren nobleziaren, Elizaren eta korporazio lokalen botereak desagertzean, eta herritarren legearen aurreko berdintasun formala ezartzean, baldintza egokiak azaldu ziren Estatuak botere monopolizatzeari buru eman ziezaion.

3.1.1. Estatu Liberalaren eredu tipiko ideala

Estatu liberalak, hortaz, botere-esparru autonomoa, hots, gizartetik bereizirik eta urrundurik dagoen eremua osatzen du harrezkero. Doktrina liberalean aurkitzen ditugu inon baino argiago errealtate berri horren oinarri normatiboak. Absolutismoaren defendatzaile agertu zen arren, Hobbes bera dugu ideologia liberalaren lehenengoetariko aitzindaria, gizartearen eta politikaren berberatasuna aurreusposatzen zuen tradizio aristotelikoa alde batera utzi zuelako bere planteamenduan (Vallespín, 1997). Hobbes-en ikusmoldean, elkarte politikoak ez zeukan jatorri naturalik, artifiziala baizik. Gizartearen eta politikaren arteko identifikazioa urratzean botere politikoaren izatea nola edo hala justifikatu beharra zuenez, Hobbes-ek giza borondate arrazionala hartu zuen boterearen sorburutzat. Legitimitatearen auziak, dena den, ondorengo tradizio liberalean ere iraun du. Legitimitateari dagozkionez, filosofia liberalaren oinarriak printzipio indibidualistetatik abiatzen dira. Horrela, gizabanakoa Estatua baino lehenagokotzat hartzen da eta Estatuaren eta gizartearen arteko banaketa zurrana mantentzen da, hastapenetan bezala, gaur egungo liberalismoan ere.

Ilido berean, gizartea eta Estatua sortu aurretik gizabanakoari berezkoak zaizkion oinarrizko eskubideen ideia azpimarratu zuen Locke-k; besteak beste, haren ustez, jabetza zen eskubideen artean garrantzitsuenetakoa. Beraz, gizarte zibilarren eta Estatuaren sorrera hitzarmen bikoitzaren emaitza delakoaren ustea azaldu zuen Locke-k. Naturako egoeraren segurtasun ezak bultzarazten ditu gizakiak egocra hori gainditzeko politikoki elkartzera eta botere politikoa eratzerara. Boterearen esku uzten dituzte eskubide indibidualak bermatzeko funtzioa, baita segurtasuna eta ordena sozialaren iraupena ere, guztiak gizakiek lehenago norik bere kabuz konpondu behar zituzten funtzioak. Jakina, Locke-ren "gizarte-hitzarmena" ez da iraganean burututako edo orainaldian burutu beharreko gertakari historiko gisa ulertu behar. Aitzitik, baliabide analitikoa dugu, balizkoa edo baldintzazkoa, bere betebeharrak politikokoaren teoria funtساتzeko balio duena.

Hartara, gizarte-hitzarmenaren emaitza den Estatua herritarren baimenean oinarrituta sortzen da eta funtzio zenbait egitera mugatuta dago. Lehendabizi, gobernuaren helburuen mugaketa ezartzen da normatiboki eta, horri gutxi irizirik, egin daitezkeen neurrigabekeriak saihestu nahian, haren botere errealean murrizketa proposatzen da bigarrenik.

Estatu liberalaren diseinu normatiboari jarraiki, aipaturiko lehen puntuari dagokionez, Estatuaren botereek helburu zehatz jakinak betetzera mugaturik egon behar dute. Besteak beste, herritarren bizitza, jabetza, askatasuna eta osasuna babestea dute xedetzat. Horrek esan gura du Estatuak ez duela inolako zilegitasunik herritarren bizitza ona sustatzeko, alegia, botere publikoek ez dutela erlijio-dotrinarik edo ongiaren beste edozein ikuskera inposatzeko ahalmenik.

Horrez gain, baina, gobernu-jarduerari ezar dakiokkeen kontrol-sistema baten funtzionamendua aurreikusten du Estatu Liberalak. Jarduera politikoaren oinarritzko helburua eskubide indibidualen babesa izanik, gobernu-funtzioen burutzapenean izan litezkeen gehiegikeriak saihesteko, eraketa instituzionala ezartzen da haren baitan. Geroztik, botere publikoak legearen menpe geratzen dira; horretarako, botere-banaketa erakundetzen da eta gobernu ordezkatzaila ezartzen da.

Oro har, aise ikus daiteke ordena liberaleko erakunde politikoaren antolaketa Locke-k diseinaturiko eskema-ildoari jarraitu ziola, nahiz eta denboran zehar eskema hori landu eta eraldatu den. Locke-ren proposamenek osatzen dute Estatu liberalaren *nukleo politikotzat* hartzen dugun erreferente nagusia: eskubide unibertsal eta indibidualen sorta bat jasotzen duen Estatua dugu, batetik —ez dira Estatuak berak sortutako eskubideak, hark onesten dituenak baizik—, botere-banaketa bidez barne-balaztak, kontrapisuak eta zentzabideak sortzen dituen Estatua, bestetik, eta, azkenik, legearen nagusitasunera makurtzen den Estatua (Vallespín, 1997).

Nukleo politiko hori, filosofia utilitarista ingelesak eskaintzen zion *nukleo moralarekin* osatu zen (Bentham, J. S. Mill). Hastapenetan eskubide indibidualen funtsak zuzenbide naturalaren justifikazioaren premia izan bazuen ere, bidezkotasuna definitzen duten arauak gizakien nahien arabera eratzen direla azaldu zuen utilitarismoak, zeren, azken finean, utilitatea eskaintzeko gauza dena hartzen baita abiaburu. Hartara, gizakien ongia eta, ondorioz, baita erakunde publikoena ere, nahien, atseginaren edo zoriontasunaren maximizazioa sortzeko gai dena bezala definitzen da.

Eduki politikoz eta moralez hornituta egoteaz gain, Estatu Liberala bat zeto-rren printzipio ekonomiko garrantzitsuekin. Ordena liberalaren *nukleo ekonomikoa* merkatu-ekonomiaren garapen-premiei erantzuten zien, zeren ekonomia-eredu berriak ordena tradizionalak ezartzen zituen azken eragozpenak gainditu behar baitzituen Estatu Liberala osatzen zegoen unean. Izan ere, erlijioarekin era estuan uztarturik egotean, ordena feudalak muga zehatzak ipintzen zizkion jarduera ekonomikoa. Erdi Aroko ekoizpena erlijioaren, estamentuen eta gremioen hertsapenetara makurturik zegoen, eta horiek guztiek jarduera ekonomikoan eragiten zuten. Giza bizitzaren ikuspegi erlijiosoan oinarrituriko izaera uniformizatzaileak ezaugarritzen zuen Erdi Aroko gizartea; ikuspegi horrek, jakina, politikaren, zuzenbidearen eta moralaren arteko koherentzia eskatzen zuen ezinbestean.

Modernitaterako iraganbideak sorrarazitako bereizketa-prozesuek Weber-ek “balio-esparru autonomoak” deitzen dituen eremuen osaketa eragin zuten. Hartara, funtzionamendu-arau propioak zituzten esparruak agertu ziren, esparru politikoa —Estatua— eta ekoizpenaren edo ekonomiaren esparrua, batik bat. Adam Smith-ek *laissez faire* delako printzipiotik abiatutako eraketa ekonomikoaren premia aldarrikatu zuenean, bere garaiko estatuek —XVIII. mende amaierakoek— eta ohiturazko arauak ekimen indibidualari jartzen zizkioten eragozpenen aurka egin zuten: besteak beste, pribilegio fiskalak, erakunde gremialak, hainbat zerga eta tarifa... zeuden horien artean.

Aldi berean, ikuspegi ekonomiko liberalean jabetza-eskubidean jarri zen arretagunea, hura gizakien oinarrizko eskubidetzat hartzen baitzen. Jabetzak, gizakien independentzia materiala bermatzean, agente politikoari aurre egiteko ahalmena ziurtatzen zuen. Beraz, askatasun ekonomikoaren baldintza ez ezik beste eskubide batzuen erabileraren eta babesaren aurrekondizioa ere bazen. Bestalde, A. Smith-ek gogorarazi zuen bezala, merkatua kanpoko legeen interbentziorik gabe bat egiten zuten interes eta borondate indibidualen topagune bilakatu zen. Baina, merkatuaren “nahigabeko” ondorio onuragarriak gauzatu zitezen, beharrezkoa zen Estatua-ren esku-hartzera saihestea. Estatu Liberala, hartara, merkatu-jardueretatik aldenduta zegoen egitura politiko modura definitzen da, ekonomia-esparru liberalean banakoek ekimen pribatua lehenesten baitzen.

Hala ere, eremu ekonomiko kapitalistatik bereizirik eratutako esparru autonomo gisa sortu zen arren, jabetza bermatzean eta merkatu funtzionamendua eragotz ezazaketen trabak ezabatzean, merkatu-ekonomiaren premiei erantzuten zien botere-egitura zen Estatu Liberala. Are gehiago, hastapenetako kapitalismoak harreman ekonomikoak finkatzeko beharrezkoa zuen lur-eremu bateratua ziurtatzen zuen Estatu Liberalak, horretarako azpiegiturak nahiz baliabide juridikoak, sozialak eta politikoak merkatuaren interesetara moldatuz. Zalantzarik gabe, Estatu Liberalak lehen kapitalismoaren garapenari zegokion egitura politikoa osatu zuen. Are gehiago, produkzio-modu kapitalista indarrez abian zelarik, estatu-antolaketa berriak eginkizun suspertzailea bete zuen industrializazio-prozesuaren lehen garaian, baita eraginkortasunez bete ere (Batarrita, 2000).

3.2. ESTATUAREN BILAKAERA KAPITALISMO GARATUAREN GARAIA. ONGIZATEKO ESTATUA

3.2.1. Ongizateko Estatuaren eredu tipiko ideala

Orain arte aipatu diren liberalismoaren printzipio normatiboek beste gauza bat agintzen badute ere, XIX. mendean ezarritako Estatu Liberalaren baitan aragoitu egin zen bai esparru sozialean bai ekonomikoan burututako estatuaren esku-hartzea. Parte-hartze horrek zerikusi estua zuen kapitalismoaren garapenarekin,

hau da, produkzio-sistemak eragindako kalte sozialekin eta ondorio ekonomikoekin. Hartara, Estatuak apurka-apurka eskuraturiko erantzukizunek aldatu egin zuten eredu politiko liberalaren izaera. Aldaketa hori, jakina, ez zen egun batetik bestera gauzatu, prozesu luze baten ondorioz baizik. Bestalde, aldaketak adierazpen desberdinak izan zituen toki batean edo bestean, gorabehera historiko, sozial eta ekonomikoen arabera.

Hori dela eta, Estatu Liberala aztertzen dugunean bezala, Ongizateko Estatuaz hitz egitean eredu analitiko bat, alegia, molde tipiko ideal bat aipatzen dugu. Ildo horretan, ideal normatiboen azterketari begira, argigarria izan ohi da ereduaren barruan nukleo historiko bat eta nukleoaren inguruko muga aldakorrek bereiztea. Izan ere, ereduaren eraikuntzatik abiatuz bi gauza nabarmentzen dira. Alde batetik, ikusten da estatu-mota hori ez dela inondik ere errealtate estatikoa; aitzitik, Ongizateko Estatuaren ebolutiboki definitzen da, zeren bere nukleo osagarria historikoki aldatu egin baitzen poliki-poliki. Bestetik, agerian geratzen da ereduak era askotako adierazpenak izan dituela herrialdeen arabera (Muñoz de Bustillo, 2000).

Ongizateko Estatuaren nukleoa aintzat hartzen badugu, Mishra-ren ustez, hiru oinarritzko eduki aurkitzen ditugu haren definizio idealean:

- a. Estatuak gutxieneko bizimailaren mantenimenduan daukan erantzukizuna da lehendabizikoa. Erantzukizun horren ondorioz, gizartekideen bizimaila jakinaren bermea eskubide sozialtzat hartzen du sistema politikoak. Horrela, babes hori ez da gutxiengoan daudenei eskaini behar zaien karitate publikoa. Alderantziz, komunitate demokratikoa osatzen duten herritar guztiekiko erantzukizunaren ideia dago printzipio horren oinarrian.
- b. Zerbitzu sozial unibertsalen hornikuntza publikoa dugu bigarrena. Besteak beste, hezkuntza, osasuna, pentsioak, familia-laguntzak eta etxebizitza moduko arloetan, Estatuak egokitu egin behar ditu bere aurrekontuak herri-tarren oinarritzko premiak asebetetzeko. Zer esan nahi du unibertsaltasunak testuinguru horretan? Bada, zerbitzu sozialak gizarte-talde guztiei zuzenduta daudela, beren errenta-maila edozein izanik ere. Izan ere, zerbitzuek gizarte-segurtasuna —bere zentzurik zabalenean— bermatzea dute helburutzat.

Aipaturiko bi elementu horiek definitzen dute Ongizateko Estatu edo Estatu Soziala deritzona. Baina, XX. mendeko Bigarren Mundu-Gerraren ostean eraturiko Ongizateko Estatu keynesiarrak hirugarren ezaugarri bat hartu zuen beretzat:

- c. Estatuak esparru ekonomikoan duen parte-hartzea dugu funtsezko ezaugarri hori. Keynesek proposatutako politika ekonomikoari jarraiki, Estatuaren esku-hartze ekonomikoaren helburu nagusia enplegu betearen lortzea da, kontsumoaren bidez produkzioaren etenik gabeko hazkundea bermatua izan ahal dadin (Mishra, 1992).

Europako herrialde askotan XX. mendean zehar eraturiko estatu-moldea orain arte azaldutako hiru zutabeen gainean sostengatu zen. Hortik aurrera, baina, tokian tokiko testuinguru historikoak —baldintza ekonomikoek eta sozialek, eta, horiekin batera, tradizio politiko-instituzionalak— eragin du noraino garatu diren ezaugarri horiek eta zer motatako adierazpena hartu duten. Ongizateko Estatuak ez ditu emaitza berberak izan, adibidez, indar politiko liberalek, kontserbadoreek edo sozialdemokratek bultzatu dutenean. Halaber, ezagutu beharra dago zer nolakoa izan den herrialde jakin bateko klase-egitura —bereziki langileriaren mobilizazio-maila—, zelan burutu diren indar politikoen arteko harremanak eta nolatan gauzatu den sistema politikoaren erakundetze historikoa, ondoren ereduaren tokian tokiko eraikuntza zehatza aztertzeko (Esping-Andersen, 1993). Elementu horien berrikusketak ahalbidetzen digu, hain zuzen ere, oinarrizko nukleoaren inguruan Estatu Sozialek izan duten garapen bereizgarria identifikatzea.

3.2.2. *Estatu Liberaletik Ongizateko Estatura*

Ongizateko Estatuaren abiapuntuak eredu normatibo liberalak proposatzen zituen printzipioetatik hain urrun egonda, nolatan azaldu zen Estatu Liberalen ereditutik Ongizateko Estatu eredurako iraganbidea?

Jakina denez, XIX. mendeko azken herenetik XX. mendeko Bigarren Mundu-Gerraren amaiera bitartean europar mendebaldeko estatu batzuek errotiko eraldaketak jasan zuten. Egiazki, estatu liberalak izatetik, hau da, *laissez faire* delakoan oinarritutako estatu minimoak izatetik, estatu sozialak eta ekonomikoki aktiboak izatera iritsi ziren. Aldaketaren ondorioz, estatu-erakundeek merkatu-ekonomikoaren erregulazioan nahiz gizarte-jardueran parte-hartzen zuten, politika ekonomikoak eta sozialak bultzatuz. Interbentzio horrek, jakina, Estatu Liberalaren printzipioak urratzen zituen erabat. Iraganbidea azaltzeko, bada, zenbait ohiko uste argitu behar da, lehendabizi.

Sarritan, nahasi egiten dira egitura politikoen oinarri filosofiko legitimitzaileak, diskurtso normatibo ideal batean hezurmamitzen direnak, eta egitura politiko horiek benetan burutzen dituzten egintza praktikoak. Estatu Liberalari dagokionez, bere definizio idealaren eta praktika errealairen arteko aldea oso handia da. Estatu Liberala gizarteari begira gutxieneko zereginak betetzen dituen estatu modura definitu izan da askotan. Estatu Liberala ez da, haatik, gizartean presentziarik izan ez duen erakundea. Hartara, ez da zuzena pentsatzea gizartearen bizitza sozialean eta ekonomikoan esku-hartzerik ez zuen estatua zela eredu liberala, hots, jabetza, segurtasuna eta ordena publikoa zaintzeko jendarne hutsaren funtzioak betetzen zituena. Aitzitik, gizartearen eta estatuaren beraren birsorkuntza bermatzeko funtzio asko betetzen zituen Estatu Liberalak, bere esku-hartzea mugatua izan behar bazen ere. Bigarren atalean azaldu den legez, hasiera-hasierako Estatuaren berezko lau jarduera aipatzen ditu Tilly-k. Halatan, Estatuak honako egintza hauek burutzen ditu haren ustez:

- a. Estatu eraiki: Estatuak zedarrizten duen lurralde barruko arerioak zaindu eta haiei eraso egin.
- b. Gerra egin: lurraldetik at dauden arerioen aurka borrokatu.
- c. Babestu: agintariaren aliatuen etsaiak jagon eta erasotu.
- d. Erauzi: aipatu diren zereginak betetzeko menpeko populazioarengandik baliabideak lortu.

Estatu Liberalak, jakina, bete-betean gauzatzen zituen funtzio horiek guztiak. Areago, denbora aurrera joan ahala, menpeko populazioaren bizitzari lotuta zeuden esparruetan esku-hartzen hasi ziren Europako estatu guztiak, halaberrez hasi ere. Horrela, Tilly-ren esanetan, arian-arian arbitraje-ardurak eskuratu zituzten estatuak —populazioaren kideen arteko liskarretan agintea zuten ebatziak hartuz— banaketa-ardurak —ondasunen banaketan esku-hartzen zuten—, baita produkzioari zegozkion zereginak ere. Bilakaera horren azken emaitza Ongizateko Estatuaren osaketa izan zen.

3.2.3. *Estatuaren esku-hartzearen esparruak: gizartea eta ekonomia*

Apurka-apurka, aurrera egiten zuen estatuaren parte-hartze horrek bereziki bi esparrutan sortu zuen eragina. Alde batetik, gizartearen esparruan ziharduena Estatuak. Gizarteari dagokionez, Estatu behartuta zegoen sistema politikotik baztertua geraturiko gizarte-taldeak progresiboki bere baitan integratzera, bazterketa politikoa jasaten zutenek aldaketaren aldeko presioa egiten baitzuten. Horrela, XIX. mendean zehar, egitura politikotatik at zegoen langileriaren hazkundeak eta antolaketak hartara behartu zuen sistema politikoa. Baina, gizarteko talde esanguratsuek nozitzen zuten bazterketak dimentsio politikoa izateaz gain, osagai sozialak eta materialak ere bazituen.

Berdintasun formalean oinarritzen den sistema politikoa —demokrazia— eta desberdintasunak sortzen dituen sistema sozioekonomikoa —kapitalismoa— elkartzeko premia eta ezintasuna izan da estatu modernoaren etengabeko arazoetako bat. Eredu liberalak ezin izan du, bere printzipioetatik abiatutik, kontraesanaren korapiloa askatu. Izan ere, integrazio politikoak, berdintasun formala baino harago, desberdintasun materialen zuzenketa eskatzen du eraginkorra izateko. Iraultza Frantsesean eta Iraultza Ingelesetan sortutako “demokrazia burges murriztuetatik” XX. mendeko “masa-demokrazietara” eta hortik “demokrazia sozialera” egindako ibilbide luze eta gatazkatsua Mendebaldeko sistema politikoek bizi izandako aldaketaren adierazgarri izan da. Prozesu horretan, integrazio berriak onartzeaz gain —presio soziala egiten zuten langileena eta emakumeena, besteak beste— erantzukizun sozial eta ekonomiko garrantzitsuak hartu ditu beretzat sistema politikoak.

Sarritan, prozesu hori herritartasun-eskubideen hedapen progresibo gisa aztertu da (Marshall, 1998). Irakurketa horren arabera, *eskubide zibilak* agertu ziren lehendabizi. Horiek eskubide burgesak ziren batik bat: banakoaren askatasuna, pentsamendu- eta sineste-askatasuna, eta jabetza babesteko eta kontratuak egiteko eskubideak zeuden tartean. Ondoren, *eskubide politikoak* onartu zituzten sistema politikoek, hau da, sufragioa eta kargu publikoak eskuratzeko eskubideak zabaldu ziren. Azkenik, *eskubide sozialak* lortu ziren, alegia, garapen ekonomikoak eta sozialak ahalbidetzen dituen bizi-maila jakin batzuetarako bermak erdietsi zen populazioaren gehiengoarentzat.

Alabaina, estatu-ereduen arteko aldaketa eskubideen hedapen modura ulertzeak, eraldakuntzaren irakurketa murriztaile batera garamatza. Bada, herritartasun-eskubideen zabaltzea ez da, inolaz ere, Estatuaren borondatezko ematearen ondorioa, sistema politikoaren aurkako borrokaren eta gatazka sozial luzeen emaitza baizik. Industria-iraultzatik aurrera Mendebaldean garaturiko klase-egiturak badu zerikusirik aldaketa politiko horretan. Izan ere, XIX. mende amaieran eta XX. mende hasieran buruturiko langileriaren eraketak langileen baztertze politikoa eta ekonomikoa utzi zuen agerian. Erreformak eta aldaketak aldarrikatzen zituzten sindikatuak eta alderdi politikoak baliatuta, langileen jardura politikoak eraldaketak eragin zituen Europako sistema politikoaren izaeran eta estatuaren parte-hartzeko esparruen hedapenean. Presio sozialen eta politikoaren oldeak hartara behartuta, Europako estatuak egokitzapen instituzionalak eta juridikoak abiarazi zituzten, arian-arian. Estatuaren esku-hartze soziala gero eta ohikoago bihurtuz. Inglaterra XIX. mendeko behartsuen legeak eta Alemaniako industria-langileentzako gizarte-segurantzako sistemak horren adibiderik argienak dira (Gallego, 1997).

Estatuaren esku-hartzearen lehen eremua gizartea baldin bada, bigarrena esparru ekonomikoa da. Izan ere, gizarte-presioak ez ezik, kapitalismoaren garapenak berak ere bultzatzen du estatu-ereduaren aldaketa. Nolako oinarri normatiboak hartzen ditu abiapuntutzat Estatuaren parte-hartze ekonomikoak? Jakina denez, Ongizateko Estatuaren politika ekonomikoek Keynes-en proposamenetan daukate beren oinarri teorikorik sendoena. Keynes-en ikusmoldea teoria ekonomiko klasikoaren kritikatik abiatzen da, zehazki esateko, *Say-ren legea* deritzon printzipioaren kritikatik. Izan ere, ohiko teoria ekonomiko ortodoxoa ez zen gauza izan XX. mendeko 30eko hamarraldiko krisia azaltzeko eta, ondorioz, garaiko langabeziari eta egoera sozial larriari irtenbide egokia emateko. Gauza erraza da horren arrazoiak ikustea. Bada, ekonomia klasikoak axiomatzat onartzen du eskaintzak bere eskaria sorrazten duela. Horixe da, hain zuzen ere, Say-ren legea. Lege horren arabera, ekoizpenak eta merkantzien salmentak beste merkantzia batzuk erosteko ahalmena ematen dute. Hori guztia, gainera, sistema ekonomikoaren oreka naturalaren testuinguruan gertatzen da, ustez. Beraz, langabeziaren moduko arazo batek ez dauka tokirik ikuspegi horretan (Muñoz de Bustillo, 2000).

Teoria keynesiarra, teoria ekonomikoa klasikoak ez bezala, eskarian jartzen du arreta nagusia. Arretagune horrek, bistan denez, eragina dauka sistema ekonomikoaren dinamika eta krisialdiak ulertzeko moldean. Hortaz, kapitalismoaren mende hasierako krisia azaltzean, Keynes-ek uste zuen sistema ekonomikoaren oreka orokorra bateragarria zela langabezia-tasa handiekin. Haren iritziz, langabeziaren iraunkortasunak eskari efektiboaren murrizketa dakar eta, azken batean, azpikontsumoak jardura ekonomikoaren atzerapena eragiten du. Modu horretan, langabeziaren eta azpikontsumoaren kiribilean sartuta, dinamika ekonomikoa ez du gurpil zoro hori gelditzeko biderik aurkitzen. Korapiloa askatzeko asmotan, Keynes-ek eskariaren gainean eragitea proposatu zuen, hura baitzen, haren ustez, garapen ekonomikoaren eragilea.

Hala ere, gaitzaren diagnosis egin ondoren, bigarren auzi bat agertu zen planteamendu horretan. Hain zuzen, XX. mende hasierako krisialdi ekonomikoa ongi erakutsi zuen merkatuak ez dituela berez sortzen kinka larriko egoeratik irteteko mekanismoak. Merkatuaren ezintasuna ikusirik, nork hartu behar zuen, bada, haren lekua eragile ekonomikoa gisa? Keynesianismoak arazo horri konponbidea emateko, Estatuari esleitzen dio merkatuaren zirkuituak berriz eraikitzeo ardura, Estatuak kontsumoa berreskuratu ahal izango duelakoan. Helburu hori zehaztu ondoren, dena den, Keynes-ek argi utzi zuen Estatuaren esku-hartzeak ez zuela ekarri behar ekimen pribatuaren desagerpena edo merkatuaren erabateko sozializazioa. Aitzitik, proposaturiko erreforma kapitalismoaren iraupenaren bermetzat jotzen zuen. Hartara, Estatuaren eta kapitalaren etorkizuna uztartuta gertatzen dira plantemamendu keynesiarrean.

Illo horretan, Estatuak zuzenean nahiz zeharka jardun behar du eragile ekonomikoa modura; zuzenean, eskaria eta inbertsioa mantentzeko gastu publikoa bideratuz; zeharka, politika fiskalak eta monetaristak bultzatuz. Halaber, esku-hartzeko bi gune aurreikusten dira ekonomiaren esparruan, bata inbertsioaren arloan eta bestea eskariaren arloan. Hortaz, inbertsioa erabat ekimen pribatuaren eskuetan utzi ordez, keynesianismoak inbertsioen sozializazio erlatiboa aldarrikatzen du, enplegu betea erdiesteko bide bakartzat hartzen baitu neurri hori. Eskariaren esparruan, bestalde, desberdintasun sozialak orekatzeko politikak bultzatu behar ditu Estatuak. Azken buruan, ongizate-politikak funtzionalak dira garapen ekonomikoa sustatzeko, esan nahi baita, eskaria handiagotzeko.

Esku-hartzearen esparruak zedarritzean —ekonomia eta gizartea— Ongizateko Estatuak bi funtzio betetzera behartuta dago: metaketa funtzioa, alde batetik, eta legitimazio-funtzioa, bestetik. Izan ere, estatu-eredu berriak kapitalaren metaketa errentagarria bermatu behar du sistema ekonomikoari begira, eta, aldi berean, bake sozialaren oinarriak ezarri behar ditu gizarteari dagokionez (Picó, 1990; Gallego, 1997). Baina, gizartetik eta esparru ekonomikotik egiten zitzaizkion eskari kontraesankorrek eraginda, aurrerantzean estatu keynesiarra barne-tentsioz betetako ibilbidean murgildu zen.

3.2.4. *Ongizateko estatu-ereduaren finkapena: kapitalismoa eta demokrazia uztartu nahian*

Esandakoak esanda, nola txertatzen dira esku-hartze ekonomikoaren eta sozialaren printzipioak sistema politikoan? Kapitalismo garatuaren eta sistema politiko demokratikoaren arteko bizikidetza-arazoak agerian geratu ziren XX. mende hasieran, gerra arteko garaian batik bat. Aro horretan ekonomia kapitalistaren hedapen-premiak, merkatuen etengabeko krisiak, klase sozialen arteko lehiak eta sistema politikoaren egonkortasunik ezak endekapen-bidean jarri zituzten dagoeneko Estatu Liberala eta ordena ekonomiko kapitalista bera. Krisi-testuinguruan, eredu politiko alternatiboak eraikitzeke saioak egin ziren Europan: sobietar eredu iraultzailea eta estatu faxistak horren lekuko dira. Segur aski ezin da XX. mendeko lehen zatia garai gatazkatsua ondo ulertu gizarte-ordena liberalaren aldi bereko izate kontraesankorra aintzat hartu ezean: ondo antolatuta zegoen langileriak esku-bide politiko gero eta unibertsalagoak irabazi zituen, batetik; jabetzaren arabera populazioaren talde zabalen bazterketa inposatzen zuen sistema ekonomikoa zegoen, bestetik. Sistema ekonomiko horrek, jakina, ez zien konponbide egokirik ematen bere baitan sorturiko arazoei, alegia, langabeziari, inflazioari edo pobreziari. Ondorioz, kapitalismo liberalak arazo politiko eta sozial larriak sorrarazten zituen.

Haatik, Bigarren Mundu-Gerraren ostean, tentsioak eta krisialdiak gorabehera, Europa garatua ia gaur egunera arte iraun duen adiskidetzeari erdietsi zen demokrazia liberalaren eta kapitalismoaren artean. Bizikidetza hori bideragarri egin zuen elementua, lehenago azaldu den bezala, Ongizateko Estatuaren erakundetzea izan zen, edo, gurago bada, herritartasun-eskubide sozialen instituzionalizazioa.

Oinarri-oinarrian, ordena ekonomikoan sakoneko iraultzarik burutu gabe kontrajarritako printzipioak —interes sozialenak eta ordena ekonomikoarenak— bateragarri egiteko ahalegin bat egon zen Ongizateko Estatuaren sorreran. Izan ere, Ongizateko Estatuaren eraketaren ondorioz, produkzio-harremanek eta jabetza-harremanek gizartean ernarazten dituzten desberdintasunak zuzendu nahi ziren, aurrerantzean gatazka sozialen eragile izan ez zitezen. Hartako, Estatu bera prozesu ekonomikoaren zuzentzaile eta gizarte-banaketaren bultzatzaile bihurtu zen. Estatuak banaketa-funtzioa betetzen zuen heinean, ahuldu egin ziren tentsio sozialak, baita murriztu ere sistema ekonomiko kapitalistak esparru politikoan sorrarazten zuen gizarte-bazterketa. Aldi berean, integrazio horrek ekonomiaren garapenerako premiazkoa zen bake soziala bermatu zuen. Banaketak —hau da, eskubide sozialen onarpenak herritartasun-eskubide gisa— emaitza nabarmena izan zuen, zeren, jabetza- eta produkzio-harremanetan zuten kokapenaren ondorioz, sistema ekonomikoak kaltetutako taldeen integrazio erlatiboa ahalbidetu baitzuen (Offe, 1988).

Horrenbestez, Ongizateko Estatu adostasun zabal batean oinarrituta zegoen. Klase sozialen arteko adostasun hori Europako herrialde garatuenetan politikoki

cratuta agertu zen dagoeneko Bigarren Mundu-Gerraren ostean. Langileen erakundeen eta gobernuen arteko hitzarmenen ondorioz, erabat aldatu zen ohiko industria-gatazkaren izaera. Horrela, klase-gatazka gero eta gehiago urrundu zen hasierako erradikalismo politikotik, hainbestearinoko urrundu ere non gatazka ekonomiko izatera iritsi zen. Hartara, lehenago iraultza-helburuak zeuden tokian, gero, banaketaren inguruko negoziaketak hartu zuen lehentasuna. Hitzarmenaren baldintzak onartzean, langilearen erakundeek (sindikatuak eta alderdi sozialdemokratek) Hirugarren eta Bigarren Internazionaletatik aldentzen ziren aldarrikapenak eta egitasmoak onartu zituzten, hazkunde ekonomikoaren eta politika banatzaileen truke. Aurrerantzean ez ziren gatazkagai produkzio-moduari buruzko kritikak, banaketaren inguruko eztabaidak baizik. Bestalde, gatazka-eredu berria erraz integratu zen alderdi politikoen arteko lehian, ez baitzekarren haustura politikorik sistema politikora (Offe, 1988). Gizartean nagusitu zen kultura politikoa ere bat zetorren bake sozialeko egoera berriarekin. Mendealdean, klase ertainetako bizimodu pribatista gailendu zen poliki-poliki: familiaren, lanbidearen eta kontsumoaren inguruan biltzen ziren jenderik gehienaren asmoak. Partaidetza politikoak eta, bereziki, gatazka politikoak, ez zuen funtsezko esanahirik ongizatea bizi zuten herritarren bizitzan.

Beraz, gatazka mugatuaren gainetik, funtsezko lehentasunen inguruko adostasuna lortu zen Ongizateko Estatuaren barruan, ekonomia politikoari dagozkion oinarritzko balioen inguruan bereziki. Besteak beste, hazkunde ekonomikoa, gizarte-segurtasuna eta segurtasun militarra ziren balio nagusi horiek. Hazkundearen eta klaseen arteko adiskidetzaren gainean eratutako aliantzak Keynes-en teoria ekonomikoan aurkitu zuen oinarri teoriko lagungarria. Politika ekonomikoari dagokionez, Keynes-ek esan bezala, klase bakoitzak "bestearen" interesak onartu behar ditu, denen etekinak uztartuta baitaude. Horrenbestez, langileek errendimenduan jarri behar dute arreta, etekin ekonomiko handiek eta ondorengo inbertsioek baino ez dituztelako bermatzen enplegua eta soldata-maila altuak; kapitalak, bestalde, soldatei eutsi behar die, baita Estatuaren gastu sozialei ere, horiek guztiek kontsumoa eta eskari efektiboa bermatzen dituztelako ekonomiaren mesedetan.

Planteamendu horiek erabateko aldaketa eragin zuten sistema politikoaren legitimazio-oinarrietan. Horrela, XX. mende 40eko hamarralditik aurrera Estatu europarra ez da legitimatzen Zuzenbideko Estatu modura osatzean. Zuzenbideko Estatu ez ezik, Estatu Soziala ere behar du izan gizarte garatuetoako egitura politikoak (Picó, 1990; Cachón, 1995; Gallego, 1997). Era horretan, izaera liberala zuen Zuzenbideko Estatu Zuzenbideko Estatu Sozial bilakatu zen, zeren, demokrazia politikoa gordetzeko asmoz, indibidualismo klasikoa zuzentzeko ahaleginak egiten baitzituen, bere eduki sozialak garatuz. Bide horretatik abiatuz, Bigarren Mundu-Gerraren osteko demokrazia europarrek formula juridiko-politiko berriak moldatu behar izan zituzten, lehendabizi, kapitalismoaren garapen teknikoaren eta

ekonomikoaren premietara egokizeko, eta, bigarrenik, langileriaren eskariei erantzunez, gatazka sozial larriei konponbidea bilatzeko.

Harrezkero, herritartasuna ez zen oinarritzen legearen aurreko berdintasunean. Estatu-eredu berriak prestazio sozialak zein ekonomikoak bermatu behar zituen, sari horiek herritartasun-eskubideak baitziren. Aipaturiko eskubideen ikuspegiak, baina, arazo konplexua eta konpongabea zekarren. Alde batetik, eskubide sozialen bermeak —barnean sartzen ziren hezkuntza, lana, osasuna, etxebizitza, lanuzteko laguntza, etab.— ohiko eskubide zibilekin eta politikoen bermearekin —jabetza pribatua, legearen aurreko berdintasuna— talka egin zezakeelako. Bestetik, eskubide sozialen hezurmamitze praktikoa benetan bete ez zelako, konstituzioetan jasota egon arren.

Hala ere, Bigarren Mundu-Gerraren osteko lehen hamarraldietan, hazkunde ekonomikoaren eraginez, estatu-eredu berriaren legitimazio-mekanismoak eraginkortasunez funtzionatu zuen. Izan ere, Ongizateko Estatuaren osaketak zokoratu eta ahuldu egin zituen klase-gatazkak eta jabetzari loturiko tentsioak. Beste hitz batzuekin adierazita, talde baztertuen aldarrikapenak eta eskariak banaketaren esparruan kokatu zituen Ongizateko Estatuak, produkzioaren esparrua gatazkagunetik salbu utziz. Halaber, klase-desberdintasunak onargarri bihurtu ziren, eskubide sozialek, hein batean bederen, merkatuaren gorabeheretatik babesturik utzi zutelako gizakien bizitza.

3.3. ONGIZATEAREN EREDUAREN PORROTA

Alabaina, XX. mendeko 60ko hamarraldiko krisialdi sozialak eta 70eko krisialdi ekonomikoak agerian utzi zuten ezen Ongizateko Estatuaren ezintasunak estatu-ereduaren baitako oinarri kontraesankorretatik sortzen zirela. Eskuratzeko pribatuan oinarrituriko sistema ekonomikoan zimendatu zen hasiera-hasieratik Estatuak burutu beharreko banaketa soziala. Ondorioz, gastu sozialak, hau da, erakunde publikoek banaketarako merkatutik erauzitako gastuak, kapitalismoaren hazkunde-gaitasuna kaltetzen zuen arian-arian. Beste era batera adierazita, baliabide sozialak merkatutik hartzean eta irabaztearena ez zen beste logika batekin bideratzean, Estatuak ekonomia kapitalistaren dinamismoa moteltzen zuen. Hartara, banaketaren interes politikoek topo egin zuten, gero eta gehiago, sistema ekonomikoaren interesekin. Legitimazioaren prezioa —bai sistema politikoarena bai sistema ekonomikoarena— metaketa-mekanismoen gainbeheran adierazi zen, alegia, etekinen hazkunde geldoagoan (Offe, 1988).

Halatan, Ongizateko Estatu keynesiarra tresna ona izan zen garai bateko gizarte kapitalistetako arazo sozioekonomikoak eta politikoak bideratzeko. Hala ere, Estatuaren funtzionamenduak berak sortutako nahigabeko ondorioen emaitzak hautematen dira haren krisian. Izan ere, ekoizpenaren eta eskariaren auziak gaiztotuta aurkitzen ditugu Ongizateko Estatuaren azken fasean. Bi auzi horien artean

alderantzizko harremana burutu zen: zenbat eta hobeto gauzatu bata, hainbat eta larriagoa zen besteren lorpena.

Hortaz, eskariari konponbidea eman nahian, horniketaren arazoa areagotu zuen Ongizateko Estatuak. Arestian esan den bezala, Estatuaren parte-hartzearen esparruetako bat lana izan da, betiere langabeziari aurre egiteko helburuarekin. Gastu defizitarioen politikak, haatik, produkzioa bultzatu ordez langabezia-tasak igoarazten ditu, interes-tipoek gora egitean, dirua urria eta garestia izaten baita. Horrez gain, eta hau ere garrantzitsua da, Ongizateko Estatuak lanerako pizgarriak moteltzen ditu. Gizarte-segurantzako sistemak eta prestazio sozialetarako eskubideek soldatapeko langileen premia materialak babesten dituztenez, lan-indarrak ez dauka lehen bezainbesteko prestasunik, ezta beharrik ere, ekonomiaren aldaketei egokitzeko, hala nola egiturazko aldaketei, aldaketa teknologikoei, profesionali eta kokapenezkoei. Soldatak zurrinak dira beherantz egiteko eta, bestalde, Ongizateko Estatuaren prestazioek merkatugunetik atera dute langileen interesa. Labur esanda, “herritar eskubideek”, hein batean, “jabetza-eskubideen” lekua hartu dute estatu keynesiarraren testuinguruan. Argi dago, bada, Ongizateko Estatuak bultzatutako industria-harremanen aldaketa horrek eskari efektiboa egonkortu eta, zenbaitetan, igoarazi zuela, baina, horren ordainetan, zurrunago eta garestiago bihurtu zuen enplegua. Berriz ere, hornikuntza lan-merkatuaren arazorik larriena zen kapitalaren ikuspegitik, ongizatearen markoan ez baitzen gauza erraza langile egokiak noiznahi eta nonahi kontratatzea eta noiznahi eta nonahi lanetik egozte; areago, zaila zen soldata-eskari egokia eta lanerako motibazio egokia zeukaten langileak aurkitzea. Lanaren erregulazioaren aldetik, beraz, nabarmena zen, luzera begira, Ongizateko Estatuak, soluzio ez ezik, arazo bilakatu zela.

Dakigun moduan, Estatuaren parte-hartzearen bigarren esparrua kapitala izan da. Izan ere, kapitalaren bilakaera politika interbentzionisten sustapenen eta erregularizazioaren menpe egon zen XX. mendean; politika horiek eskariaren nahiz eskaintzaren arloetan hezurramitu ziren, prozesu ekonomikoa etengabe lagunduz. Ondorioz, inbertsoreen pizgarriak eta itxaropenak, langileen motibazioekin gertatzen zen bezala, estatu-eraginei makurtuta geratu ziren. Oro har, bada, bai kapitalarentzat bai lanarentzat, gutxitu egin ziren merkatu-dinamikaren presioetara egokitzeko ahalmenak estatu keynesiarraren garaian. Langileak nahiz enpresariak Estatuak eskainitako baliabideen zain egon ziren, halako moldez non merkatu kapitalistak premiazkoak zituen egokitzapenak atzeratu egin ziren behin eta berriro, Estatuak egokitze-kostuak ordainduko zituelakoan. Estatu-babes horren adibide izan ziren joan den mendeko industria nagusiak, haien bilakaera Estatuak sortutako merkatuei esker —sarritan, Estatuaren kapitalari esker— garatu baitziren. Era berean, hazkunderik gabeko sektore ekonomikoak ere Estatuaren babesaren eta dirulaguntza publikoen ondorioz iraun zuten luzez. Hartara, Ongizateko Estatuaren testuinguruan, hazkunde ekonomikoa borondate politikoaren menpe egon zen merkatuaren “berezko” indarren menpe baino gehiago.

Horiek horrela, defizit publikoa sistema ekonomikoarentzat onartezina egin zenean, indarrez azaleratu zen Ongizateko Estatuaren krisia. Lanak zein kapitalak Estatatuaren aurrekontuak egindako eskariek zor publiko izugarria sortu zuten, gobernuak programa sozialak apurka-apurka murriztera bultzatzen zuen etengabeko lasta ekonomikoa eraginez. Haatik, hazkunde ekonomikoa garesti egin zen, ez soilik eskatzen zuen gastu publikoagatik, ezpada haren legitimazio politikoa ere gero eta neketsuagoa zelako. Bada, ekoizpenaren kalitatea, haren ingurugiro ondorioak, eta, oro har, industria-politikaren emaitza kaltegarriak, erabaki politikoen fruitu izatean, gobernuen erantzukizupean geratu ziren. Ondorioz, politika ekonomikoen porrota huts politiko modura irakurri zen, lehenago hazkunde ekonomikoa sistema politikoaren legitimazio-iturri izan zen modu bertsuan.

3.3.1. Liberalismo berria eta pribatizazio-politikak

Ongizateko Estatuaren krisia, ordena ekonomiko kapitalistak bere garapenean bizi zituen egiturazko aldaketei lotuta agertu zen. Izatez, 70eko hamarralditik aurrera nabarmena zen merkatu kapitalistek, irauteko, estatu-erregularizazioa alde batera utzi eta estatu-mugak gainditu behar zituztela. Beraz, hirugarren iraultza teknologikoarekin eta globalizazioarekin batera estatu barruko interes ekonomikoak eta gizartearen interes sozialak modu ideal batean elkartu nahi izan zituen eredu politikoa kinka larrian geratu zen. Krisi horren karietara, 80ko eta 90eko hamarraldietan indarrez plazaratu zen bai mundu intelektualean bai esparru politikoan arrakasta lortu duen diskurtsoa: liberalismo berria. Izan ere, Ongizateko Estatuaren krisiak alderdi ekonomiko eta sozial garrantzitsuak izateaz gain, adierazpen kultural eta ideologiko nabarmenak ere erakusten ditu (Alvarado, 1998). Neoliberalismoa deritzen ideologia Ongizateko Estatuaren osagarri sozialen eta asistentzialen eraispenean hezurmamitu den proposamena da, liberalismo eraberrituak merkatuari itzuli nahi baitio bere funtzio arautzailea. Azken batean, merkatua Estatuaren interferentziez askatzea dauka helburutzat (Alonso, 1993).

Neoliberalismoak gaitz ekonomiko eta politiko askoren erantzukizuna egozten dio Estatuari. Diskurtso liberalaren arabera, Ongizateko Estatuak, poliki-poliki, gune errentagarrietatik at utzi du jarduera pribatua. Hartara, enpresen etekin-marjinaren jaitiera leporatzen dio. Azken buruan, —argudiatu du liberalismo berriak— banakoen merkatu-desberdintasunari estatu-berdintasuna indarrez ezarri ondoren, estatu sozialek beren berezko sustagarriak kendu dizkiete banakoen lehiakortasunari nahiz lanari. Bestalde, hainbeste funtzio ekonomiko eta sozial bereganatzean, Estatuak gehiegizko makineria burokratikoa garatu du. Ondorio modura, haren administrazioa hazi eta hazi besterik ez da egin.

Ikuspegi horretatik, beraz, neurririk gabe hazitako *Leviatan* erraldoiari mugak jartzeari krisi politikoa eta ekonomikoa gainditu ahal izateko proposaturiko lehen urratsa (Muñoz de Bustillo, 2000). Besteak beste, urteetan Estatuak izan duen esku-hartzeak neurritz kanpo handitu ditu herritarren itxaropenak, halako moldez

non ezin diren dagoeneko gehiegizko eskakizunak asebate. Horrek esan nahi du eskubide sozialak ez direla bateragarri askatasun ekonomikoarekin. Ildo horretan, Batzorde Trilateralak “gainzama demokratikoaz” mintzo zen 70eko hamarraldian; alegia, demokrazia bera arriskutan jartzen ari zen “gehiagizko demokraziaz” (Capella, 1993; Paramio, 1998). Bada, liberalen iritziz, merkatuaren funtzionamenduari jartzen zaizkion mugek demokraziaren funtsezko oinarriak hondeatzen dituzte, alegia, bere oinarri ekonomikoak. Hartara, konponbidea aise ondorioztatzen da: Estatuak “gutxieneko estatu” izan behar du; baina, aldi berean, merkatuaskatasuna bermatzeko gauza den estatu indartsua osatzeko premia dago liberalen ustez.

Ongizateko eredu politikoari egindako erasoak, dena den, ez dira eztabaida teorikoaren esparrura murrizten. Hain zuzen ere, 70eko hamarralditik aurrera gerraondoko estatuak orokorturiko gizarte-zerbitzuen pribatizazio-politiketan hezurramitzen dira proposamen neoliberalak. Nahiz eta gobernu kontserbadoreek eman zieten hasiera pribatizazioei, krisi ekonomikoaren hedapenarekin batera, gobernu sozialdemokratek bide berari ekin zioten Europa osoan. Garai horretan zabalduko diskurtso legitimatzaileari dagokionez, kalitatea eta eraginkortasunaren kontzeptuak erabili ziren pribatizazioa justifikatzeko arrazoi teoriko modura. Bien bitartean, maila praktikoan, sistema publikoaren esparru errentagarriak gune pribatu bilakatzeko asmoa nagusitu zen. Azkenik, proposamen neoliberalak gizarte zibilari buruzko aldarrikapen abstraktuarekin osatu zen (Alonso, 1993). Halatan, tradizio liberal klasikoan bezala, estatuaren kontzeptuari gizarte zibilaren kontzeptua kontrajartzen zaio: Ongizateko Estatuaren burokratismoak sorrarazi duen dependentziaren aldean gizartearen ustezko autonomia goraipatzen da behin eta berriro. Ongizateari dagokionez, delako autonomia hori familiak eta komunitateak eskuratu behar dituzten erantzukizunetan adierazten da. Izan ere, liberalen ustez, erakunde horiek eman behar diete irtenbide egokia merkatuak konpondu ezin dituen ongizate-arazoei. Hartara, gizarte-premia hondarrezko kategoria gisa ulertzen da ikusmolde liberalean; areago, jarduera sozial publikoa laguntzarekin parekidetzen da, eta, ororen gainetik, gatazka soziala onegintzaren bitartez mozortzeko ahaleginak egiten dira.

Horrela, 80ko urteetatik aurrera aldaketa nabarmena gertatu zen estatuen esku-hartzeko politiketan. Aldaketaren ondorioz, estatu postkeynesiarra erakunde banatzaile izatetik diziiplina ezartzen duen erakunde izatera igaro da. Bada, haren helburu sozialen gainetik eraginkortasun ekonomikoaren irizpideak gailendu dira. Hartara, Ongizateko Estatuak “merkea” behar du izan, gastu sozialen aurrekontuak desoreka ez daitezen; zehazkiago esateko, inondik ere ez dio baliabiderik lapurtu behar lehen helburutzat jotzen den hazkunde ekonomikoari. Izaera unibertsala daukaten politika publikoen arloan ere, estatu asistentzialista bat eratzen da, merkatuan nagusi diren arrazionaltasun ekonomikoaren ikuspegiak aplikatzen baitira gero eta maizago ongizatearen esparruan. Eraginkortasunaren eta

arrazionaltasunaren irizpideek “laztasunaren ongizatea” deritzona finkatzen dute, biak ala biak baliabideen aurrezpen modura neurtzen dira eta (Alonso, 2000).

Baina, laztasunaren ongizateak erro-errotik eteten du Ongizateko Estatu Keynesiarraren garapena ahalbidetu zuen printzipioa. Halatan, unibertsaltasuna eta gizarte-zerbitzuen hazkundea, aurrerantzean, hautaketa eta murriztapen bilakatzen dira; ez hori soilik, hasierako ongizatearen desmerkantilizazioa ostera ere merkantilizazio bihurtu da geroago. Era horretan, bere hastapenetan Ongizateko Estatu herritartasunaren kontzeptuari loturiko eskubide sozial unibertsalen existentziak definitu bazuen, gero, neokontserbadurismo pragmatikoak merkatu-ekonomian “galtzaile” direnei zuzendutako politika sozial murriztuak proposatu ditu. Gehiengotan proposamen hori formula mistoetan gorpuztu da: prestazio mugatuak eskaintzen dira —formalki izatera unibertsala eta erantzukizun publikoa dutenak— eta, horiekin batera, babes gutxiko taldeen aldeko politika sozial zedarrituak. Azken urteotan, intentsitate txikiko Ongizateko Estatuak izan dira politika horien ondorioak. Izan ere, gaur egungo estatu eraberrituak, onegintzarako politika sozialekin osatuta agertzen dira, baina kolokan jarri dute joan den mendean hedatutako herritartasun sozialaren kontzeptua.

Aipatutako aldaketek atzerapen politikoa islatzen duten gizarte-baztertzearen prozesu larriak izan dituzte ondorio. Ildo horretan, hainbat autorek sistema demokratikoaren inboluzio modura irakurri dute politika sozialen atzeraldia. Izan ere, pentsamendu politiko kritikoaren barruan Estatu Sozialaren eduki demokratikoetan sakontzea aldarrikatu da maiz, hala premia kolektiboak asetzeko bete behar dituen zereginetan nola parte-hartze sozialerako ageri behar duen irekitasunean. Azken proposamen horri dagokionez, pentsamendu kritikoak gizartearen esku-hartze zuzena eskatzen du erabakigune politiko garrantzitsu guztietan, besteak beste, orain arte Estatuak kudeatu dituen politika sozialean (Capella, 1993; Alonso, 2000). Horrenbestez, diskurtso kritikoan ere sarri aurkitzen dugu gizarte zibilaren aldarrikapena, nahiz eta diskurtso horretan esleitzen zaion esanahia ez datorren bat neoliberalet proposaturiko kontzeptuekin.

3.3.2. Gizarte Zibilaren partaidetzaren aldeko aldarrikapena diskurtso politiko kritikoan: Hirugarren Esparrua

Ikusten dugunez, diskurtso politiko guztietan agertzen den gizarte zibilaren uesteko nagusitasuna auzi korapilatsua da oso. Izatez, proteikoa da gizarte zibilaren kontzeptua, alegia, eduki bat erantsi nahi zaionean ohartzen gara ezen, esanahi bat ez ezik interes politikoen araberrako adiera desberdinak hartzen dituela. Hartara, adibidez, gaur egungo diskurtso kritikoan sortzen den gizarte kontzeptuak ez dauka inolako zerikusirik gizarte zibilaren ideia liberalarekin.

Estatua eta Gizarte Zibila harreman dialektikoan daude. Pentsamendu liberean Estatuari hedadura mugatua esleitzen zaio, betiere gizartearen aukerak, —alegia, esparru pribatuarenak— zabaldu nahian. Aldiz, planteamendu kritikoaren ikuspegian, auzia ez da Estatuaren esparrua gehitzea edo murriztea, ondorioz, gizarte zibilaren esparrua zabaltzeko. Ongizatearen krisiaren garaian agertzen den benetako arazoa, ikuspegi kritikoan, estatu-ereduaren eta gizarte-ereduaren inguruko eztabaidan kokatzen da Estatuaren hedaduran baino gehiago. Izan ere, ezkerreko pentsamendu politikoaren iritziz, estatu keynesyar sozialdemokrata herritarren geldotasuna eta partaidetzarik eza ezarri duen eredu politikoa izan da. Pasibotasunaren ordaina babes soziala izan den arren, mota horretako estatu-laguntzaren kostu politikoak handiegiak izan dira ikuspegi demokratikotik begiratuta (Offe, 1988; Capella, 1993; Alonso, 1993). Gabezia horiek ikusita, planteamendu politiko kritikoek gizartearen partaidetzari bideak zabaltzeko estatu-deszentralizazioaren aldeko era askotako proposamenak egin dituzte azken aldian. Deszentralizaziorako planteamenduek aintzat hartzen dituzte, besteak beste, orain arte Estatuak kudeatu eta burutu dituen politika sozialak ere.

Halatan, ezker politikoko pentsamendu-ildoan ere gero eta gehiago zabaldu da iraganeko Ongizateko Estatuari buruzko irakurketa kritikoa. Politika sozialak gorabehera, Ongizateko Estatuaren erdua gizartearen parte-hartzeari uko egin dion molde politiko autoritarioa izan dela aitortzen da. Arrazoibide berean gaineratzen da, eskubide sozialak, eskainita ere, partaidetzaren ukazioaren eta legitimazioaren truke eskaini dituela ohiko estatu keynesiarrak. Horrenbestez, gaur egungo pentsamendu kritikoa deritzon kontzeptupean bil daitezkeen ikusmolde teorikoen arabera, Ongizateko Estatuaren krisiak, gizarte-politikaren berrikusketa bultzatzeaz gain, eredu politikoari buruzko hausnarketa eragiten du. Gaur nagusitzen ari den gogoeta kritikoaren ondorioetako bat sistema politikoen demokratizazio-prozesuan sakontzeko premia larria da. Bide horretan, botere politikoaren joera autoritarioei aurre egiteko aukera modura, gizarteari partaidetza-bideak ireki behar zaizkiola nabarmendu da. Herritartasunak, definizio berrietan, eduki sozialak eta politikoak —parte-hartzeari lotutakoak— uztartzen ditu modu bereiztezinean (García, Lukes, 1999).

Partaidetzak, baina, gizarte-antolaketa sendoa behar du aurretik; alegia, partaidetzari ahalbidea emateko gizakien arteko harreman iraunkorrez egindako egiturak eta sareak osatu behar dira gizartean. Izan ere, egitura sozial sendoak egonez gero, gizakiak ez daude Estatuaren boterearen aurrean isolaturik geratzeko arriskuan; are gehiago, esparru horietan beste modu batera bizitzeko gai izan daitezke, botereek ezarritako ereductatik at (Capella, 1993; Alonso, 1993; 2000). Lotura sozialez osaturiko egiturek, hau da, lotura politiko hutsa gaundituz sistema politikoak ezarritako egintzabideak baino harago doazen egiturek, hartara, oinarri sozialetan funtsa dezakete taldeen iritzia eta egintza politikoa. Modu horretan, uste da estatuz kanpoko esparru publiko bat eratzeke aukerak lantzen direla gizartean

(Capella, 1993; Bresser eta Cunnill, 1998; Alonso, 2000). Estatuaren eta beste botere batzuen joera autoritarioci eusteko ahalmena duen borondatezko gunea, beraz, gizartean osatu behar da. Gune horri *Hirugarren Esparrua* deitzen zaio, Estatutik eta Merkatutik at kokaturik dagoen gizarte-eremu gisara irudikatu delako.

Diskurtso kritikoak Hirugarren Esparruari buruz egin duen irudikapenak eremu komunitario baten ideia jasotzen du batik bat. Maila ideal batean, aktore sozial autonomoz osaturiko eremua dugu. Gobernu Kanpoko Erakundeak (GKE), sindikatuak, gizarte-mugimenduak, elkarte-sareak, boluntario-taldeak eta antzeko erakundeak biltzen dira haren baitan. Eguneroko bizitzako gizarte-esparruetan sorturiko herritarren premiak eta eskariak modu parte-hartzailean antolatzea eta hezurmamitzea litzateke, ustez, horien guztien helburua. Hartako, baina, Estatuak berak funtzionamendu-molde deszentralizatuak eta malguak onartu behar ditu bere barnean, bereziki gizarte-zerbitzuen arloan, zerbitzuon erabakiguneetan aktore sozial berrien partaidetza bideratuz. Hirugarren Esparruaren aldeko aldarria egitean, eredu soziopolitiko mistoak proposatzen dira, beraz: politika sozialen kontsumitzaile hutsak izan diren aktore sozialen partaidetza eskatzen da, alde batetik, eta herritartasun parte-hartzailea ahalbidetuko duen estatu deszentralizatu baten finantzaketa eta berme juridikoaren premia azpimarratzen da, bestetik.

Proposamenak proposamen, erabateko herritartasuna garatzeko asmoz halako planteamendu kritikoetan egiten den partaidetzaren defentsa, demokratizazio-prozesuan azken urteotan gertatu den benetako atzerapenaren egiaztapenetik sortzen da. Bada, planteamendu normatiboetatik landa, partaidetza sozialari dagokionez Mendebaldeko sistema politikoek atzera egin dute hainbat eta hainbat arlotan. Atzerantzko aldaketa hori, besteak beste, parlamentu-sistemen barruan gizartearen esku-hartzeari dagozkion esparru politikoek mugaketan hautematen da; askatasun eta berme indibidualek botere-aparatuen funtzionamenduarekin duten gero eta menpekotasun handiagoan; alderdi politiko handien bilakaeran —interes korporatiboen menpeko elkarteak bihurtu baitira—; masa-hedabideek adostasun sozialen eraketan daukaten esku-hartzean; eta, azkenik, gizarteko gutxiengoen eskubide kolektiboen onarpenik ezean. Horrez gain, dagoeneko esan dugun moduan, kapitalismoaren garapenak aurre egin ahala Estatu aro postkeynesiarrean murgildu den heinean, lehenago irabazitako eskubide materialak ere urritu egin dira. Oro har, bada, demokrazia sozialaren nahiz parte-hartzailearen ideal normatiboa urrun dago gaur egun bere burutzapenetik.

Hori guztia dela eta, pentsamendu kritikoaren barnean uste da ezkerreko indar politikoek Ongizateko Estatuaren garaian burutu zituzten adostasun-politikak, alegia, eskubideen erdiespenerako politikak, urriak eta ahulak izan direla beren ondorioetan. Hartara, zenbaiten ustez, eskubideen hartzaile pasibo izan ordez, herritarrek eta herritarren elkarteek parte-hartzaile aktibo eta zerbitzu-kudeatzaile behar dute izan. Beraz, partaidetza politikoaren ikusmolde berria ezin da mugatu

sistema politikoaren ohiko bide erakundetueta —alderdi politikoak, hauteskundeak eta parlamentuak—. Aitzitik, parte-hartzea bi esparrutan aurreikusten da. Alde batetik, estatu-esparrua dago, partaidetza politiko konbentzionalaren ohiko esparru instituzionala. Bestetik, eragile sozial antolatuek burutzen duten jardura sozialaren esparrua nabarmentzen da, zehazki esanda, gizarte-esparrua. Halatan, uste da demokratizazioa estatuz kanpoko esparru publikoa politizatuz erdietsiko dela. Gizarte-jardueraren eremua, hartara, zeregin politiko-sozialerako gune publiko bilakatzen da. Publikotasunaren eta pribatutasunaren arteko ohiko banaketa, hortaz, zaharkituta geratu da ikuspegi horretan. Jakina denez, publikotasuna Estatuari loturik zegoen orain arte; pribatutasuna, aldiz, gizarteari eta, bereziki, merkatuari —liberalismo berriak horrelaxe ulertzen du oraindik—. Definizioz bateraezinak ziren logika biek gaur egun beren funtsa galdu dute proposamen berrietan (Bresser eta Cunill, 1998). Izan ere, Hirugarren Esparruak gune sozial ustez “pribatuaren” eta gune politiko ustez “publikoaren” ezaugarriak bildu nahi ditu, gizartea politizatuz eta politika eguneroko bizitzara eramanez; hitz batean, gizartea eta politika herritarren bizitzan uztartuz.

Hartara, liberalismoak ez bezala, ikuspegi kritikoak Estatutik at ez ezik merkatutik kanpo ere kokatzen du gizarte zibila. Izatez, adiera horretan, gizarte zibila boterea bere barnean hartzen duen kontzeptu politikoa da. Gizartea osatzen duten gizakiek, erakunde korporatiboei eta entitate publiko ez-estataleki aberastasuna, ezagutza eta antolaketa-gaitasuna moduko elementuetan oinarritzen dute beren boterea. Beraz, botere sozialak osatzeko politikak jardura sozial publikoa egituratzeko ahaleginak dira, Estatutik eta merkatutik kanpo burutzen direnak, baina, aldi berean, beraiekin harremanetan daudenak. Hartara, liberalismoak proposatzen zuenaren aurka, pentsamendu kritikoak iragartzen duen politikagintzarako eredia gizarte-jardunetan integratzen da, gizartetik abiatzen da; ildo horretan, Estatuaren eta merkatuaren gehiegizko jardunari mugak ipintzeko balio behar du.

Ikusten denez, Ongizateko Estatuaren krisiaren karietara, Estatuaren eta gizartearen arteko harremanen eta zereginen birdefinizioari ekin zaio pentsamendu politikoaren arloan. Liberalismoak gizartearen jardunbide politikoa mugatu nahi izan du beti, jardun hori logika “pribatura” murriztuz eta sistema politikoa haren interferentziez babestuz. Beste ikuspegi batetik, demokratizazioaren aldeko aldarri kritikoek kontrako norabidea erakutsi nahi izan dute. Sektore publiko ez-estatal indartsua Estatuari aurre egiteko kontrabotere eraginkorra izan daitekeelakoan daude azken horiek. Ikuspegi horren arabera, gaur egun gizartean sortzen diren aktore sozial askoren jarduna ez da zuzentzen ohiko erakunde politikoetan parte-hartzera, ez behintzat horietan soilik. Horiez gain, eguneroko bizitzaren baitan partaidetza kolektiborako eta premia kolektiboen hornikuntzarako gune publiko ez-estatalen osaketa dute helburu. Estatuz kanpoko gune publiko hori, modu ideal batean, demokrazia parte-hartzailearen esparru gisara definitzen da, herritarren parte-hartze zuzena auzi publikoetan ahalbidetzen duen eremu modura. Halatan,

Estatu Keynesiarraren krisiaren testuinguruan, sektore publiko ez-estatala partaide-tzarako ez ezik, zerbitzu sozialen esparru hornitzaile eta kudeatzaile gisa osatu gura izan da gero eta gehiago.

3.3.3. Hirugarren Esparruaren egoera aro postkeynesiarrean

Hirugarren Esparruaren hazkundera nabarmena izan da Ongizate Estatuaren ondorengo gizarteetan. Hazkunde hori bi erataraz adierazten da. Alde batetik, ugaritu egin dira gizartearen sortutako elkarteak, boluntario-taldeak, gobernu kanpoko erakundeak, gizarte-mugimenduak eta fundazioak. Estatuak ongizate-politikak murriztu dituen heinean, horietako askok onegintzari eta lan sozialari lotutako zereginak bereganatu dituzte Mendebaldeko gizarteetan. Halatan, gizartearen diharduten era horretako elkarte berri gehienak ezin dira parakatu orain arte esparru politikoa nahiz ekonomikoa nagusi izan diren taldeekin edo ohiko klase-elkarteekin. Bestetik, diskurtsoaren aldaketa handia sumatzen da hazkunde hori lotuta. Izan ere, Ongizate Estatuaren porrotaren ostean sortutako asoziazionismoak lankidetzaren eta boluntaritzaren diskurtsoa plazaratu du, baita arrakastaz plazaratu ere, politika ekonomiko neoliberalen kalteak modu nabarmenean nozitu diren garaian. Ziurgabetasunaren eta arriskuaren gizartearen, beraz, diskurtso humanista apolitiko batean oinarrituriko neokomunitarismo lauso bat sortu da, lankidetzarako eta gizartegintzarako elkartearen eta gobernu kanpoko erakundearen ugaltarekin batera hezurramitu dena.

Definizioz bederen, merkatutik at kokaturik daude erakunde horiek —dirua irabazteko asmorik gabeko elkarteak dira— baita Estatutik at ere —gobernu kanpoko erakundeak osatzen dituzte—. Hori dela eta, Hirugarren Esparru batean kokatuta daude gaur egun ongizatearen arloan diharduten elkarteak. Gizarte-egintzaren esparru horretan asoziazionismo militanteak ekimen herritarren inguruan bilbatzen diren sareak osatu nahi izan ditu apurka-apurka, Ongizate Estatuak bere gizarte-politika aktiboak murriztu dituen artean. Elkarte-sareak, hala ere, ez dira ezerezetik sortu. Zehazki esateko, bi iturritatik jasotako tradizioek elikatu dute Hirugarren Esparrua. Lehenik, asoziazionismo klasikoaren tradizioa dago. Ildo horretan, elkarte berriak elkarte politikoen eta, bereziki, klase-elkartearen gainbeheraren emaitza izan dira. Bigarrenik, XX. mendeko 60ko eta 70eko hamarraldietan gizarte-mugimendu berriek ireki zituzten aldaketa-itxaropenen oinardeko bihurtu dira. Dena den, gaur egun, logika desberdinak dauzkaten azpiesparruek osatzen dute Hirugarren Esparrua: bazterketa sozialaren arloan lan egiten duten erlijio-erakundeak, gizarte-mugimenduak, elkarte zibilak, gobernu kanpoko erakundeak, fundazioak eta sasiopresak daude, besteak beste.

Hirugarren Esparruko elkarte eta erakundeek era guztietako eskariak egiten dizkiete botere publikoei nahiz pribatuei. Eskari horiek zenbaitetan izaera adierazkorra izaten dute; horrela, erakundeek ohiko bidetatik jasotzen ez diren premien eta iritzien berri ematen diete Estatuko administrazioguneei (gutxiengoan

eskakizunak, etorkinenak, talde etnikoenak, emakumeenak, bazterketa soziala jasaten dutenak, etab.). Beste zenbaitetan, aldiz, gobernuz kanpoko erakundeek berek eskuratzen dute zerbitzu sozial jakin batzuk zuzenean eskaintzeko ardura eta, horrekin batera, diru publikoa kudeatzeko erantzukizuna. Asoziazionismo berriak, hartara, funtzio eta eskumen desberdinak hartzen ditu bere gain. Izan ere, Hirugarren Esparrua nola hazi, hala aregotu dira haren barne-bereizketa eta konplexutasuna. Gaur egun, esaterako, gizarte-mugimendu eraldatzaileen ondoan enpresen mundutik oso hurbil dauden fundazioak aurkitzen ditugu multzoan. hain da handia Hirugarren Esparruaren barnean dagoen aniztasuna.

Neurri batean, esparru boluntarioen hasierako goiargia mugimendu sozial eraldatzaileetatik jasotako eduki utopikoa eta desmerkantilizatzailea izan den arren, Hirugarren Esparruko aktore sozialak ez dira, beti eta halaberrez, aldaketen eragileak izan. Gero eta gehiago bereizi dira esparruaren barruan gatazka-eredua abiaburu daukaten gobernuz kanpoko erakundeak eta kudeaketa hutsa helburu daukatenak (Sampedro *et al.*, 2002). Egia da elkarte guztiak ezin direla, zehaztasunik egin gabe, bi eredu horietan sailkatu, bataren eta bestearen logikak askotan molde desberdinetan konbinaturik agertzen baitira. Hala ere, bigarren eredua erruz ugartu da Mendebaldeko gizarteetan ongizatearen merkantilizazioaren karietara. Horrela, gaur egungo erakunde askok alboratu egiten dituzte aldaketarako asmoak eta jarrera kritikoak, beren jarduna errazten duten epe laburreko erreformen truke. Hartara, onegintzaren eta zerbitzu sozialen merkatuan elkartaren lehiakortasuna bermatzea izan ohi da sarritan beren helburu nagusia. Beraz, “kudeaketa-elkar-teek” ez dute jasaten bazterketa instituzionalik, gatazkaren ereduari jarraitzen dioten mugimenduek bezala. Hein handi batean, kooptazioaren logika onartzen dute. Maiz, beste elkarte batzuekin batera edo beste elkarte batzuen baitan egiten dute lan: elkarte politikoetan —batez ere, alderdi politikoetan—, ekonomikoetan —fundazioetan— edo sozialetan —esaterako, erlijio-erakundeetan—. Horiek guztiek baliabide garrantzitsuak uzten dizkiete beren zeregina bete dezaten.

Horrenbestez, pentsamendu politikoaren ikusmolde kritikoak Hirugarren Esparruko elkarteei funtzio parte-hartzailea eta politikoki eraldatzailea esleitu badike ere, zerbitzu sozialak eskaintzera jo duten kudeaketa-elkar-teek, gehienetan, toki osagarria, hausturarik gabea —areago, despolitizatzailea— bete dute Estatuaren erakunde-egituran. Egia da beste gizarte-mugimendu batzuek indarrean dauden erakunde politikoen eta molde juridikoen aurrean jarrera kritikoa agertu dutela, partaidetza politiko eta sozial alternatiboa lehenetsiz eta eskakizun posibiletatik eta kudeaketa-ardurak baztertuz. Baina, ez dira azken horiek izan gizartean arrakastatsu egokitu direnak.

Aro postkeynesiarrean Estatuak izan duen berregituraketak zerikusi handia dauka Hirugarren Sektoreko erakunde gehienek bizi izandako eklosioarekin. Estatu postkeynesiarrak kapitalaren garapenerako beharrezkoak diren egitura instituzionalak sendotu ditu, politika sozialerako azpiegitura instituzionalak murriztu

dituen neurri berean. Ildo horretan, Europako sistema politikoei Estatuaren lehenagoko osagarri sozial batzuei eusteko aukera politikoak, instituzionalak eta organizatiboak moldatu behar izan dituzte azken urteotan. Osagarri horiek hein batean mantendu dira, bai, baina errotik eraldatuta. Halatan, 90eko hamarralditik aurrera errentagarriak ez diren politika sozialak zatitu egin dira poliki-poliki, baita gune berrietan kokatu ere. Estatuak bere erantzukizuna uztearen ondorioz, deszentralizatzeko prozesua aragotu da politika publikoen arloan. Horrela, Estatuaren azpitik dauden eskualdeek, erkidego autonomoek, hiriek eta bestelako unitate administratiboek hartu dute politika sozial espezifikoaren ardura. Hartara, politika sozialen hedadurari dagokionez, dibertsifikatze handia gertatu da. Deszentralizazioak ondorio nabarmenak izan ditu: ongizateko zenbait zerbitzu esparru pribatuaren pentzutan geratu dira, eta beste zenbait publiko/pribatu binomioan ondo zehaztu barik dagoen Hirugarren Sektorearen esparruan kokatu dira, alegia, ustez dirua irabazteko asmorik ez duten entitate pribatuaren eskutik.

Horiek horrela, eskaini beharreko zerbitzuaren publikotasunak eta zerbitzu-emailearen izaera pribatuak kontraesan bat baino gehiago sortzen du. Ongizateko Estatuaren endekapenari eta ezegonkortasunari bideak zabaldu dizkieten tresnak izan dira Hirugarren Esparruko erakunde asko. Estatuaren frankizia modura aritzean, politika sozialen zatikapena bultzatu dute. Izan ere, oinarrizko zerbitzuak entitate pribatuei ematen zaizkien heinean, galdu egin da eskubide sozialen unibertsaltasunaren ideia. Elkarrekin Estatuaren aurrean dira erantzule eta ez onuradunen aitzinean. Elkarrekin profesionalizazioak eta, bereziki, finantzaketa publikoak eragotzi egin dituzte lankidetzako kritikoaren aukerak (Serrano Oñate, 2002; Revilla, 2002). Azken buruan, gatazka-marjinak ez dira oso zabalak izaten gobernuz kanpoko erakundeek erakunde publikoekin lan egiten dutenean, iritzi-desberdintasunak diru-emaileak ezarritako mugetan argitu behar baitira. Gobernuz kanpoko erakundeek etengabeko merkantilizazioa eta burokratizazioa eta haien jardunak sorrarazten dituen ordetzarritza-arazoak —nor ordezkatzeko dute gobernuz kanpoko erakundeek? nondik datorkie ahalmena?— eztabaidagai dira gizarte zibilari buruzko azterlan politikoetan.

Hartara, gobernuz kanpoko erakundeek norabidea ikusi ondoren, huts egin dute pentsamendu politiko kritikoaren planteamenduetan Hirugarren Esparruan jarri ziren neurri gaineke aldaketa-itxaropenak. Esparruak gizarte zibila eratzeko dauzkan ahalmenak ukatzen ez diren arren, gaur egun azterketa zehaztuagoak egiten dira, haren argilunak nabarmenduz (Moreno, 2004). Ezin da ahaztu gobernuz kanpoko erakundeak, oro har, desmobilizazio eta despolitizaziorako eragileak izan direla gizarte garaikideetan. Egintzan eta epe laburreko konponbideetan jarri duten arretak baztertu egin ditu haien helburuetatik epe luzearako aldaketarako proposamenak eta proiektu utopikoak (Revilla, 2002). Hortaz, politikotasuna —alegia, gizartearen eraketari buruzko sakoneko eztabaida— desagertu egin da gobernuz kanpoko erakundeek aukeren eremutik.

Nolanahi ere, oso sustraituta dago Hirugarren Esparruari buruz gizartean zabaldu den diskurtso legitimatzailca. Diskurtso hori lankidetzaren, elkartasunaren eta partaidetzaren balioen inguruan garatu da eta ez dauka hasieran agertzen zuen erradikalismo politikoaren aztarnarik. Izan ere, Mendebaldeko gizarteetan sustraitutako kultura politiko nagusiaren zama —alegia, liberalismo hegemonikoaren eragina— nabarmena da, salbuespenik gabe, gizarte-eremu guztietan. Hori dela eta, osagai humanistiko orokorra daukan diskurtsoak ez du haustura-kutsurik sorrazten. Aitzitik, diskurtso hori apolitikoa da maizenetan, esku-hartzerako erakargarria da, helburu eta programa partzialetan jartzen du arreta eta, oroz gain, arrazoi politikoaren eta sistemikoen ordezkari argumentu pertsonalak eta urrikimenduzkoak baliatzen ditu. Horrenbestez, gizartean onartu egin da erabat Hirugarren Esparruak burutzen duen erreformismo mugatua, elkartasun epelaren kultura dela medio, gune horretara lekualdatu baita era apolitikokoan Ongizateko Estatu Keynesiarak galdutako legitimitatea.

4. Sistema politikoa eta gizarte zibila: parte-hartze politikoa eta hauteskundeetako portaeraren azterketa

Iñaki Barcena

Hurrengo orrietan portaera politika aztertuko dugu eta gizarte zibilaren partetik prozesu politikoan aurkitzen ditugun zeregin eta eragile sozialei tarte egingo diegu. Lehenengo atalean parte-hartze politikoak sistema politiko demokratikoetan daukan garrantzia aztertuko dugu eta bereziki dinamika parte-hartzaileetan azaltzen diren forma eta mota desberdinak, sistema politikoak bere arautegietan legitimotzat hartzen dituenak, eta horiez gain, egunez egun instituzioetatik kanpo azaltzen diren bestelako portaera politikoak ere aipatuko dira. Bigarren atalean hauteskundeen fenomenoaz aztertuko dugu, horretan oinarritzen baitira sistema politiko demokratikoak beren instituzioak legitimatzeko eta baita elite gobernariak berriztatze ere.

4.1. PARTE-HARTZE POLITIKOA

Parte-hartze politikoaz ari garenean, hauteskundeei begira hitz egiten dugu batik bat. Izan ere, hauteskunde-prozesuek garrantzi berezia dute, gobernu, parlamentu eta beste instituzio politikoek berriztapena ekartzen baitute. Jende gehienaren ustez, sistema politiko demokratikoen funtsa dira, herriaren subiranotasunaren eta instituzio politikoek legitimazioaren froga direlako.

Bestalde, prozesu elektoralek ez dira politikagintzan esku-hartze modu bakarra. Izan ere, gaur egun inor gutxi mugatzen du parte-hartze politikoa noizean behin botoa ematera soilik. Modu zabalean onartzen da, hauteskundeetatik aparte, parte-hartze politikoak baduela tokirik bestelako jardura soziopolitikoetan ere.

Hauteskunde instituzionaletatik at, gaurko eredu politiko demokratikoetan onartuta dago, herritarrek parte-hartze politikorako beste esparru batzuk erabiltzen dituztela (lantokiak, auzoak, eskolak zein talde sozialak) gai soziopolitikoek gainean beren iritzia adierazteko eta elkarrekin trukatzeko. Are gehiago, instituzioek eta politikariek gero eta garrantzi handiagoa ematen diote talde sozialetan edo sindikaletan praktikatzeko den parte-hartzeari nahiz eta bigarren mailakotzat hartzen den.

Hartara, parte-hartze demokratikoaren barruan bi praktika desberdin bereizten dira. Bata sistema politikoak bere arautegitan legitimotzat hartzen duena da, hau da, legearen arabera onetsita eta araututa dauden parte-hartze politikorako bideak baliatzen dituena. Bestea egunez egun instituzioetatik kanpo praktikatzen dena baina iritzi publikoak legitimotzat jotzen duena da. Horrela, nahiz eta askotan erregulazio legalik gabe egon oraindik, gaurko gizarteetan parte-hartze politikorako forma berriak ikusten ari gara, batez ere gizarte- eta herri-mugimenduei dagokienez. Horietan benetan erabakigarria eta garrantzizkoa ez da legediak zehazten duena, baizik eta herri-talde horiek politikagintzan jartzen dituzten gaiak, edukiak, diskurtsoak eta publikoaren erantzuna. Sistema politikoak araututa eduki zein eduki ez, gizarte-mobilizazio horiek eragin handia izaten dute agenda politikoaren diseinuan.

4.1.1. Parte-hartze politikoaren kontzeptuaz

Parte-hartze politikoa demokraziari loturik dago. Autore batzuen ustez, Atenas klasikoan pentsatzen zen bezala, instituzio politikoaren osasun-maila adierazten du parte-hartzeak. Hori dela eta, herritarrek gai politikotik duten parte-hartzea demokraziaren kalitatearen neurgailua dugu. Beste batzuen ustez, arazo politikotik murgiltzea herritarren betebeharra da, sozializazio politikoaren ondorio logikoa. Badago partaide izatea bertute politikotzat edo herritarren ezinbesteko baldintzat jotzen duenik ere. Izan ere, parte-hartzea bizitza politikoaren funts bihurtu da eta herritarren jarduera parte-hartzaileen bidez izaten dute instituzio politikoek interes sozialen berri, parte-hartzeko prozesuan iritzi publikoaren gorabeherak islatzen baitira.

Erregimen politiko ez-demokratikoetan, aldiz, herriaren zereginak ez daude gai politikoei atxikita, buruzagien aginduei men egiteko ez baldin bada. Goitik beherako eta askatasun demokratikorik gabeko sistema politikoetan herritarren ekimen autonomoek ez dute lekurik, kontrolaezinak baitira.

Europar —eta gure kontinentetik kanpo baita ere— parte-hartze politikoaren kontzeptua demokratizazio-prozesuei loturik etorri zaigu. Prozesu horiek luzeak, kontraesanez beteak eta askotarikoak izan dira: protestak, grebak, boikotak, matxinadak eta abar; presio sozial handikoak, beraz. S. Rokkan ikertzaile norvegiarrak (Rokkan, 1970) herriaren parte-hartzerako sistema politikoaren irakiera lau etapa desberdinetan sailkatu zuen: legitimazioa, barneratzea, ordezkapena eta boterea. Demokratizazioaren lehen fasean, sistema politikoak onartu egin zituen ahots eta proposamen herritar diskordanteak, iritzi kritiko horiek aurrerantzean era ofizialean eta legitimoki entzunak izan zitezten. Bigarren urratsean, entzuteaz edo baimena emateaz aparte, integrazioa eman zitzaion sistema politikoaren baitan, eta proposamen alternatiboak instituzioen atzetatik barnera pasatu ziren. Hirugarrenik, *status quo*ari oposizioa egiten ziotenek ordezkapen politikoa lortu zuten, parlamentu eta bestelako instituzio ordezkagarrietan parte-hartzea ahalbidetuz. Eta azkenik, instituzio politikoetatik kanpo luzaroan egondakoak botere exekutiboa

eskuratzera heldu ziren. Eskala edo mailaketa horretan zehar herri edo nazio bakoitzak bere ibilbide politiko berezia egin du, bere pasarte eta denbora propioekin. Beraz, demokratizazio-prozesu horiek, ziklo konstituzionalen antzera, mende batzuetan barrena estudiatu behar izan dira, klase sozialen arteko botere- eta kontrol-harremanen aldaketak aztertuz (aristokrazia, kleroa, burgesia, proletarioak, nekazari-taldeak etab.).

Hala eta guztiz ere, parte-hartzeko formula eta adierazpideak ez dira errepresentazio edo ordezkapen politiko instituzionalekin bukatzen. Gaur egun, nazioarteko itun eta konbenioetan zein estatuen barne-legerietan gero eta tarte handiagoa ematen zaio gizarte-eragilecn parte-hartzeari, teoriarik behintzat, eta testuetan borondate politiko hori behin eta berriz idatzirik agertzen da.

Zergatik gonbidapen edo bultzada berri horiek parte-hartze politikoa bizkortzeko? Beharbada fenomeno horrek zerikusia du politikari profesionalen itzal-galtzearekin eta politikakeriarekin, instituzio politikoei iritzi publikoak duen mesfidantzarekin edota baita hauteskunde-prozesuetako parte-hartze urriarekin ere. Bada, esan daiteke bi fenomeno paralelo gertatzen ari direla aldi berean: instituzio demokratikoen narriadura batetik, eta gizarte zibilaren bultzada bestetik. Ohiko erakunde politikoen ospe-galtzea gertatu ahala, gizarteari dagokionez, erabaki politikotik esku-hartzeko nahia suspertu da, demokrazia ordezkatzailaren ereduaren krisia eta demokrazia parte-hartzailearen itzulua edo berrindartzea, alegia.

Pentsaera horrekin puntu interesgarri batera heltzen gara. Zer da inportanteagoa herritarrentzat, partea izatea ala parte-hartzea? Zer da herritarrei eskatzen edo eskaintzen zaiena, eztabaida eta erabaki politikotik presente egotea, beren presentzia ezinbestekotzat jotzen delako —parte izatea— ala instituzioen barneko organo kontsultiboetan egoteaz gain, benetako eginkizuna betetzeko deituak izatea eta erabakiak hartu baino lehen beren borondatea benetan kontuan hartzea, hots, parte hartzea? Hauxe dugu parte-hartze identitarioaren eta parte-hartze instrumentalaren arteko aldea, beste modu batez esanda, parte-hartze erabakigarriaren eta parte-hartze adierazlearen arteko muga edo elkargurutzia. Sistema politikoak modu barneratzailean gizartearen ahotsak bere prozeduretan tarteko edukitzea garrantzizkoa izaki, ez da gauza bera talde herritarrei erabaki batzuk hartzeko noizbehinka edo une berezietan bakarrik kontsulta egitea, ala talde eta interes sozial horien presentzia administrazioaren eguneroko funtzionamendu normalean araututa eta integratuta edukitzea.

Beraz, ez dugu ahaztu behar jarduera parte-hartzailearen izaera erabakigarriaren ondoan, alde edo orientabide adierazgarri edo espresibo bat daukagula. Adibidez, hauteskundeetan botoa ematen dugunean, geure klase, talde etniko, alderdi, sindikatu edo elkarte profesionalaren alde bozkatzeko dugunean, eskuarki ez dugu helburu zehatz eta berezi baten aldeko hautua egiten, baizik eta geure nortasun politiko-sozialaren aldeko baieztapena. Eta horretan, parte-hartzea barik, parte izatea, parte garetia sentitzea dugu helburu. Aldiz, batzuetan gizarte zibilaren ordezkariak

kontseilu edo instituzio kontsultiboak utzi egiten dituzte, han ez baita ezer erabakitzen. Kasu horietan egon egiten dira, baina beren nahia ez da partea izatea soilik, erabakietan parte-hartzea baizik.

4.1.2. Parte-hartze politikoaren definizioak eta moduak

Definizio ugari topa daitezke parte-hartze politikoaz. Joerak eta irispenak erakustearren, hona hemen aukeratutako batzuk. "Gobernariak aukeratzeko eta zuzenean edo zeharka gobernuaren politikaren eraketan eragina izateko borondatezko ekintza" dela dio McClosky-k kontzeptuaz ari denean (Dowse & Hughes, 1986, 360). Definizio zabala dugu aipatutako hau, non hauteskundeei lehentasuna emateaz gain, politikagintzaren ia aspektu guztiak sartzen diren.

Aldiz, Pizzorno irakasle italiarrak ematen duen definizioa murriztagoa da. Bere aburuz parte-hartzea da "elkartasunezko ekintza bat, klase edo Estatu baten esparru politikoan, interes menperatzaileen sistemaren egitura eta bere balioak kontserbatzeko edo aldatzeko asmoz" burutzen dena (Pasquino, 1988, 211).

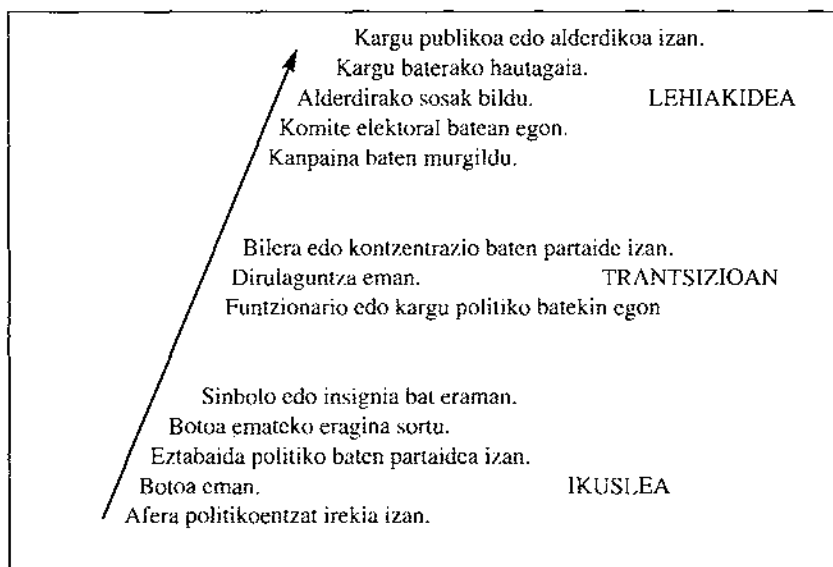
Barne eta Kaase iparramerikarren idazkietan agertzen den proposamena zabalagoa da. Parte-hartze politikoaz honako hau ulertu behar dugu haien ustez: "herritarren jarduerak, interesak eta eskakrak adierazteko eta sistema politikoan eragina izateko saioak, betiere beren formak, legalitatea eta legitimitatea kontuan hartu gabe". Izan ere, autore horientzat parte-hartze politikoaren ikuspegia ezin da legeak mugatzen duen esparruan bukatu. Aitzitik, ordenamendu juridikotik kanpo eta horren kontra plazaratzen diren egintzak ere kontuan hartu behar direla diote.

Puntu honetara heldurik, bidegurutze batekin egiten dugu topo. Alde batetik, parte-hartze politikorako dauden bide instituzionalak metodo konbentzionalekin neur daitezke. Beste aldetik, gizartean sortzen diren bide ez-konbentzionalek daude, inoiz legez kanpo ere egon daitezkeenak. Azken horiek ebaluatzerakoan, legea eta legitimazioa tresna erabilgarriak izango dira marko juridikoaren barnean sartzen diren ala ez jakiteko, eta zergatik. Neurtu beharko da, beraz, iritzi publikoaren laguntza ere noraino ailegatzen den, hau da, jokabide edo jarduera politiko jakin batzuek, konbentzionalek edo legalki arautuak izan ez arren, zer-nolako babes herri-tarra daukaten.

Dena den, hainbat aurrerapauso emanda daude. Pasquino-k ironiaz gogorazten digunez, parte-hartze politikoa konstituzionalismo anglosaxoniarraren saio iraunkorra izan da, zeren herrialde horietan poliziaren eta armadaren balak (*bullets*) boto-paperak (*ballots*) bilakatu baitira edo, beste metafora bat erabiliz, buruak ebatkitzearen orde zagoeneko buruak zenbatzera igaro baitira, eta hori, urte luzeen osteko arrakasta politikotzat jo beharko genuke.

Parte-hartzearen mota edo moldeei dagokienez, hirutan bana ditzakegu gaur egun ikerketarako hartzen diren ikuspegiak. Alde batetik, parte-hartze politikoaren

eginbideak graduazio lineal eta unidimentsional (konbentzional) batean banatzen dituzten autoreak daude. Bide horretatik abiatuta (ikus 1. grafikoa) publikoaren egoera pasiboa izatetik edo ikusle huts izatetik, pixkanaka jarrera aktiboago batera igarotzen da, eta hortik aurrera, transizio luze bat garatuz, kargu politikoren bat hartzera hel daiteke; azken hori politikaren maila gorena izango litzateke. Ikusmolde honen haritik gai politikoen hastapena gizartean dauden hauteskunde-aukeren arteko eztabaidan sartzean datza, eta alderdi edo sigla elektoralen inguruan sortzen diren atxikimendu eta babeseko jarduerak parte-hartze politikoaren lehenengo urratsak dira. Nabaria denez, autore hauentzat hauteskundeak eta alderdi politikoak dira objektu eta bide pribilegiatuak, eta ia bakarrik.

1. grafikoa. Parte-hartze politikoaren eginbideen graduazioa. Iturria: De Lester Milbrath, *Political Participation*, 1965 (Dowse & Hughes, 1986)

Sailkapenak egiteko orduan eta sistema politikoari erreferentzia eginez, parte-hartze politikoaren beste ikertzaile batzuek dimentsio anitzeko ikuspegia hartzen dute, hau da, parte-hartze politiko konbentzionala eta bere antagonikoa batera aztertzen dituzte. Kaase eta Marsh irakasleek adibidez, pasibotasunetik aktibismo politikora doan ibilbidean bost kategoria ezartzen dituzte (inaktiboak, konformistak, erreformistak, aktibistak eta kontestatarioak). Sailkapen horretan lehenengo bi moduak ahulak edo intentsitate txikikoak dira. Kategorietan aurrera egin ahala, ordean, jarducera areagotu egiten da. Beren eskeman ekintza ez-konbentzionalek lekua badute ere, boto eta kanpaina elektoralen inguruko egintzak dira garrantzi handieneko ekitaldi politikoak. Ondoren, politikariek kontaktatuak eta harremanak egongo lirateke, talde sozialetan egiten diren saioak ahaztu gabe (auzo, eskola eta lantokietakoak, csaterako).

Azken lau hamarkadetan protesta politikoak asko ugaritu dira eta horrek parte-hartze politikoaren ikerketen ikuspegia aldarazi du, nonbait. Aktibismo politiko-soziala jada ez da sistema politikoarentzat mehatxugarri eta arriskutsutzat jotzen, ez horrela soilik, bederen; aldiz, parte-hartze elektoral eta konbentzionalarekin batera zer edo zer positibo eta emankor ekar lezakeela uste ohi da, instituzioetatik kanpo jaioa bada ere.

Egon badaude ekintza politikoaren *repertorium* anitzaren ikuspegia agertzen dutenak. Horren arabera parte-hartze politikoaren parametroetan kontuan hartu behar dira protesta ekitaldi guztiak, indarkeria eta oposiziozko bortxa barne. Ikuspegi horrek abaniko zabal batera garamatza, non parte-hartze politikoan bide legalak eta ez-legalak sartzen diren, eta non gizabanakoaren parte-hartze indibidualarekin batera, talde eta erakunde sozialen eragin kolektiboa ere islatzen den.

Hauteskunde-prozesuak dira, duda izpirik gabe, politikagintzan dauden fenomeno parte-hartzailerik garrantzitsuena; baina ezin dugu ahaztu ezen parte-hartze ez-konbentzional edo, hobeto esanda, ez-instituzionalaren zakuan sartutako hainbat molderi gero eta arreta handiagoz begiratzen dietela Mendebaldeko sistema politikoek. besteak beste horietariko askok hauteskunde-emaitzetan eragin zuzena dutelako.

Halaber, gizabanakoen parte-hartzearekin batera (botoa, militantzia politikoa, politikariekin dituzten harremanak...), ugaritu eta sendotu egin dira nortasun kolektiboaren bidetik eta gizarte-mugimendu berrien bultzadarekin diharduten parte-hartzeko ekimenak, batez ere modu kolektiboan eta talde sozialen interesen defentsan dihardutenak. Egia esan, legezkoak, onartuak edo ez-legezkoak izan daitezke gizarte-mugimenduetatik sortzen diren ekimen politikoak, eta horren arabera ondorio politiko desberdinak eduki ditzakete; baina feministen, antimilitaristen edo ekologisten kanpaina eta mobilizazioetan sortu diren ekimenak, dinamika parte-hartzaileetarako bizkortze bitxia direlakoan gaude.

Gizarte-mugimendu berri horien aldetik inplikazio pertsonala, konpromiso soziala eta jarrera-aldaketak proposatzen diren arren, oso bestelakoa da M. Olson soziologo ipamerikarrak bere *erabaki arrazionalen teorian* egiten duen balioespena. Haren ustez, gizarte moderno eta konplexuetan talde handien interes eta eskubideak jokoan daudenean, *free rider* edo "aprobetxategien" jokamoldeak nabarmentzen dira. Hau da, gutxi dira gizarte-mugimenduen planteamendu eraldatzaileekin bat etorriz arriskuak edota zorigaitzak pairatzeko prest daudenak. Argiago esanda, Olson-en aburuz, gizarte aurreratuetan, oro har, jendeak mugimendu sozial horiek ekartzen dituzten abantailekin gozatu nahi du, hori bai, baina denbora eta dedikaziorik eman gabe, eragozpenik gabe. Herritar gehienak gizarte-mugimenduen lorpenak disfrutatzeko gogoz mugitzen dira, baina mugak beren kalkulu eta interes pertsonalen arabera argiro markaturik.

Kritika horri loturik, gizarte-mugimenduen proposamen demokratizatzaile eta parte-hartzaileak gutxiesteko-edo, R. Michels-en burokratizazioaren “burdinezko legea” kontrajarri zaio, gogoraziz ezen erakunde, alderdi politiko eta gizarte-antolamendu guztietan, ideologiaz aparte, zentralizazioa eta lidergo elitistak ezinbestean gertatzen direla. Alegia, herri-mugimenduen ideien eta proposamen parte-hartzaileen gainetik, sistema politiko modernoek funtzionamendu eta ezaugarri korporatiboak daude, eta horiek ez dira aldatzen gizartetik datozen kritika parte-hartzaileengatik.

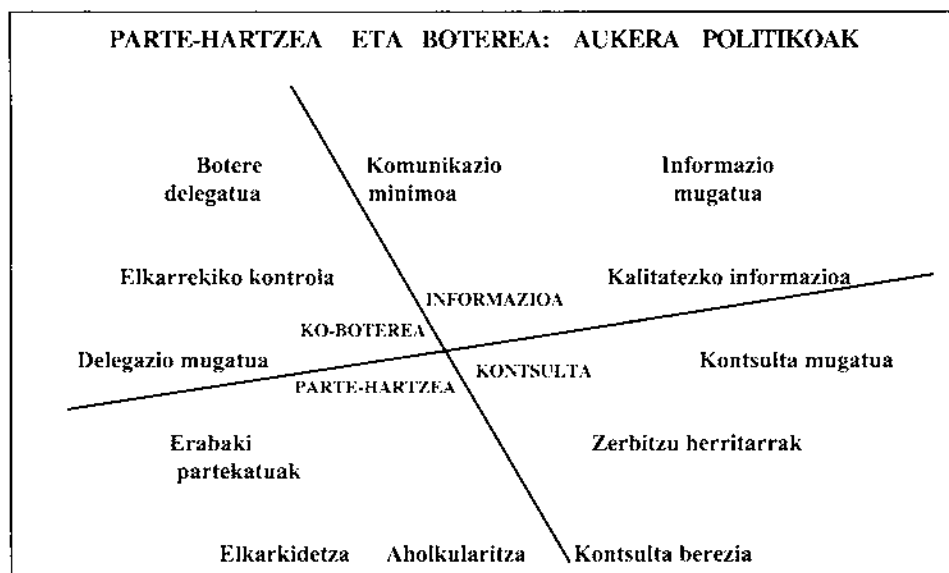
Erabaki arrazionalen eta burokraziaren teorien aurkariak ere badaude. A. Hirschman-ek, adibidez, publikoak planteamendu horien aurrean dituen erantzun posibleak aztertzen ditu, eta egitura sistemikoaren aspektu *objektibo*az aparte, giza-kiak subjektuak garelako diosku, eta geure askatasuna erabiliz, protesta, defekzio eta fideltasunaren (ahotsa, irteera, leialtasuna) aukerak ditugula, geure lehentasunak adierazteko orduan. Normala den legez, metodo kontrajarriak ditugu gizartearen eta instituzio politikoaren arteko harremanak aztertzeko, eta zein aukeratzen dugun, emaitza honelakoa edo halakoa izango dugu, metodoak ez baitira neutroak. Bestalde, parte-hartze politikoari dagokionez, argi dago kultura politiko eta aukera politikorako egitura desberdinak daudela, aurrerago gizarte-mugimenduen atalean ikusiko dugunez.

1960ko hamarkadan, sistema elektoralek publikoaren parte-hartze elektorala nola bultzatzen zuten jakiteko ikerketa bereziak egin ziren, eta ondorio gisa, Dowse eta Hughes-ekin batera esan dezakegu, printzipioz ez dagoela harreman zuzen eta sinplerik hauteskunde-sistemaren eta abstentzioaren artean.

Hauteskundeetatik harago, erregimen politiko batzuk irekiagoak dira gizarte-mugimenduen eskakizunen aurrean, eta beste batzuk, aldiz, zurrungoak eta itxiagoak, egitura eta prozedura formalaren aldetik zein gobernu-aliantza eta jokabide informalaren aldetik. Horrek guztiak zerikusia dauka herrialde bakoitzaren sistema politikoaren historia eta osaketarekin, eta noski, bere funtzionamendutik eratorritako kultura politikoarekin. Leku batzuetan gatazkarako kultura politikoa aurkitzen dugu (Frantzia, Euskal Herria); toki horietan elite gobernariaren eta gizarte zibilararen arteko liskarrak egunerokoak dira, eta elkarren arteko lankidetzak, salbuespena. Beste herrialde batzuetan kultura parte-hartzaileagoak daude (Eskandinavia, Katalunia); azken horietan, instituzioen ateak irekiago egon ohi dira herritarren eskakizunentzat.

Bigarren irudian eskaintzen zaigun esperientzia parte-hartzaileei buruzko eskemari jarraiki, parte-hartze politikoaren ereduak botere politikoak hartu ahal dituen jokabideekin zerikusi zuzena duela esan daiteke. Horren arabera, parte-hartzeko jardunbideetako informazio-trukaketa behin-behinekotik hasita, kudeaketa komuneraino iritsi gaitzke; hots, komunikazio errazenetik hasi eta instituzio eta herriaren arteko uztartze edo elkartzeraino iritsi gaitzke mailaz-maila.

Bi mutur horien bitartean parte-hartze politikorako formulazio anitz daude, baina, oro har, bost kategoria nagusitan bana daitezke. Informazio-truketik abiatuz, bigarren maila batean kontsulta herritarrek egongo lirateke. Hurrengo mailan, kontzertazioa topatuko genuke, non akordio-gradu bat lortzen den herri-taldeen eta gobernariaren artean. Hortik aurrera, herritarrek erabaki politikoetan parte-hartzeko aukera legoke eta, zirkulua itxeko eta azken urrats moduan, hartutako erabakien kudeaketa komuna dago. Azken mailan, agintarien eta herritarren arteko harremanek horizontaltasun handia hartzen dute.

2. irudia. Esperientzia parte-hartzaileari buruzko eskema. Limus/Southwark/London.

4.1.3. Parte-hartzearen baldintzak

Jakina denez, pertsona eta talde sozial oro ez daude era berdintsuan ohituta edo interesatuta parte-hartze politikoaren prozesuetan. Absentismo edo pasibotasunaren eta aktibismo politikoaren bitartean eremu zabala bat dago, eta bertan partaidetza-maila eta adierazpen ugari agertzen zaizkigu, arestian ikusi dugunez. Mutur batean hastapeneko ekinbide parte-hartzaileak kostu txikikoak badira ere, eskalan gora egin ahala, parte-hartze politikoak gero eta energia, denbora eta errekurtsoen gastu handiagoa eskatzen du. Bestalde, noizbehinkako jardunek ez dute eguneroko praktika politikoak bezainbat exijitzen, edota ulertzekoa denez, politika parte-hartzaileek ahailekin handiagoa eskatzen diete lehia politikoetan sartuta daudenei dinamika horiek ikusle moduan kontentatzen dituztenei baino.

Gizarte jakin batean, nortzuk inplikatzeko dira gehiago zeregin politikoetan eta zergatik? Hori jakitea da gure hurrengo helburua, parte-hartzaileen ezaugarriak zeintzuk diren ezagutzeko hain zuzen. Literatura politikoan afera horren inguruan bi

azalpen nagusi aurkitzen ditugu. Bata, baliabide ekonomiko gehiago daukatenek erraztasun handiagoa edukitzen dutela zeregin politikoetan ibiltzeko. Frogatuta dago, adibidez, hauteskunde-prozesuetan klase sozial aberatsenek parte-hartze handiagoa daukatela, eta errenta edo ondasunen defentsa intzentibo edo pizgarri garrantzitsu bat izaten dela norberaren aukera politikoak agerian jartzeko. Historikoki ere baieztaturik dago ezen lehia politikoetan —botere-lehietan, azken batean— klase sozial edukitsuak txiroak baino aiseago sartzen direla. Bestea, azalpen psikologikoak ere aurkitzen ditugula. Zeregin politikoek jakinmina eta ezagutzeko nahiak sortzen dituzte, eta pertsona batzuk piztuago agertzen dira ekintza politikoetan jarduteko, beren jite edo ezaugarri psikologiko bereziak direla eta. Ezaugarri horiek zerikusi handia dute norbanakoek zein taldeek sozializazio politikoaren prozesuetan izandako esperientziekin, eskuarki.

Hartara, estatus ekonomikoak edo gizarte-mailak parte-hartze politikoan duten inportantzia handia da. Esan dugun moduan, egindako inkesta eta ikerketen datuak nahikoa nabarmenak dira, eta goi-mailako klase sozialak eta ertainak ere parte-hartzaileagoak ateratzen dira, herritar txiroen parean. Esan denez, errekurso ekonomikoen defentsak eta gozamenak ere motiboak eta aukerak ekartzen dituzte horretarako.

Horrez gain, testuinguru soziopolitikoan bestelako faktoreak ere aintzat hartu behar ditugu, horrela jakin ahal izateko parte-hartze politikoaren atal desberdinetan nortzuk aritzen diren maizago eta zergatik. Giro hiritarrean, demagun, hiriaren erdigunean bizi diren biztanleek abantaila edo erraztasun handiagoa edukitzen dute epaile, funtzionario, buruzagi ekonomiko, sindikal eta politikoak ezagutzeko eta horiekin harremanetan hasteko. Maizago aurkituko dituzte politikagintzan erreferentzialak diren pertsonekin tratuan egoteko edo kontaktuak egiteko aukerak. Eta horrek asko laguntzen du partaidetzaren bideak urratzen. Aldiz, hirietako periferietan, auzo baztertuetan edo nekazaritza-guneetan bizi direnek, eskuarki zailtasun bereziak izaten dituzte komunikazio politikoa garatzeko.

Emakumeen ikuspegi progresistak indartsu azaldu dira azken urteotako parte-hartze politikoaren azterketetan. Partaidetza politikoari buruzko ikuspegi tradizionallean, argudiatu izan da emakumeek politikagintzan gutxiago hartzen dutela parte, beren interes-faltagatik, oro har, emozionalagoak direlako eta orientabide partikularrak hobesten dituztelako. Aldiz, iritzi progresista berrien arabera, emakumeek erakunde eta elkarte sozial berrietan aiseago egiten dute lan, alderdi politiko eta interes-talde tradizionaletatik at. Hori bai, batzuek eta besteek generoei dagokien desoreka berresten dute botere politikoaren guneetan.

Historikoki, gizarte modernoetako hauteskundeetan gizonetzkoek emakumeen aldean parte-hartze handiagoa izan dutela erakutsi digute inkestek, baina hori pixkanaka aldatuz doa eta badirudi gazteekin gauza bera gertatzen ari dela, zaharrenak fidelagoak baitzaizkie alderdi politikoen deiei.

Agerian denez, parte-hartze politikoaren dinamikek zerikusi handia dute testuinguru soziopolitikoekin eta herrialde batean ezarritako kultura politikoarekin, eta, gure ustez, inkestek ezer gutxi lagunduko digute hori ulertzen. Hauteskundeetatik kanpo, parte-hartze politikoaren beste adierazpenetara hurbiltzen garenean, gizarte-mugimenduen ekintzetara esaterako, testuinguru politikoak, iparorratzaren antzera, parte-hartzeak dituen zio eragingarriak markatzen ditu.

Pizgarri horiek batzuetan materialak dira, eta munduko herrialde askotan parte-hartze politikoko dinamiketan egotea edo ez egotea hain garrantzitsua da, ezen jatea edo gosea pasatu beharra ekar bailezake. Gure artean, Mendebaldeko demokrazia liberaletan ere, eragingarri materialak dirutan, zerbitzutan, laguntzatan edo kargu-banaketatan gauzatzen dira. Alabaina, talde zein elkarte sozialek beren kideen parte-hartzea indartu nahi dutenean, pizgarri bereziak bilatu behar izaten dituzte.

Adibidez, eragingarriak aztertzerakoan, materialez edo ekonomikoez gain, elkartasunezkoak eta ideologikoak ere aipatzen dira (Pasquino, 1988, 193). Elkartasunezkoek zerikusia dute elkarte edo erakundearen partaide izatearen prestigioarekin, lagunen artean dagoen nortasun komunaren defentsarekin eta kideen arteko adiskidetasunarekin; batera egotzarekin, azken batean. Ideologikoak ere ukiezinak dira eta talde edo elkarte baten helburuak lortzeko grinan edo helburu batzuk lortzeko bidean ematen diren eraldakuntza sozialen emaitzetan adierazten dira, hau da, nahita bilatutako aldaketa eta dinamika sozialetan. Beraz, modu askotakoak dira parte-hartze politikoa bultzatzeko pizgarriak.

Gutxiago aztertu dira parte-hartzeko prozesuen ondorioak, publikoak zein pribatuak, hots, sistema politikoan ondorioztatzen diren aldaketak eta gizabanakoen baitakoak ere. Herritarrek aktiboen eta pasiboen txokoetan bana daitezke parte-hartze politikoaren aldetik. Lehenengoek, noski, agenda politikoaren eta lidergo politikoaren aukeraketan presio handiagoa egiten dute, eta beren aldeko jarrerak bilatzen dituzte. Ondorioetara joz, parte-hartze politiko handia gertatzen den herritan buruzagi politikoaren aldetik arreta eta publikoarekiko onargarritasun handiagoa dagoela esan daiteke, baina *free-rider* edo "aprobetxategiek" ere etekin handiagoa ateratzen dute, esparru soziala lortzeko nahiak aukera handiagoak ematen baititu indibidualistentzat.

Dena den, parte-hartze politiko heterodoxoaren —instituzio politiko ofiziale-tatik at burutzen dena— eta errepresentazio politikoaren arteko harremanak, askotan, ez dira baketsuak izaten. Eta hori ondorio negatibotzat har daiteke. Tentsioak normalak izan ohi dira. Hala ere, ohiko tentsioez gain, batzuetan, ordezkari politikoaren jesarlekuak edo gobernariaren eskuduntzak hartu dituzten horiek ez dituzte begi onez ikusten beren zereginetan herritarren izen eta interesen defentsan etortzen zaizkien taldeak. Eskuarki, politikari profesionalek ez dute beren protagonismoa eta mugitzeko askatasuna mugaturik ikusi nahi. Alta, ordezkaritzat politiko

elektoralak eta eguneroko parte-hartze politiko herritarra ez dira derrigorrez kontraktatzen jo behar. Kontua da, ordezkaritza eta hauteskunderen erdiguneko funtzioa gutxietsi gabe, parte-hartze politikoaren beste forma osagarriak *continuum* edo prozesu politiko beraren atal ugarien forma bateragarri modura ere uler daitezkeela.

Azkenik, gaur egungo parte-hartzeko prozesuek ekarritako oraintsuko ondorio bat honako hau da: agenda politikoan interesen errepresentazioa erdiesteko molde berriak sortu dira. Botoa ematea oinarritzko betebeharra izanda ere, agenda politikoan eragina duten bestelako baliabideak eta tresna politikoak agertu dira; gizarte-mugimenduen unibertsoan sortzen diren jardura politiko berriak horrela ulertzen dira. Horrek zuzenean berdintasun politiko eta ekonomiko handiagoa bermatzen ez badu ere, kontrakoa behintzat baieztatu daiteke, alegia, parte-hartzen ez dutenen interesak ez daudela, teoriarik, esparru politikoan ordezkaturik. .

4.2. HAUTESKUNDEAK

4.2.1. Hauteskundeak, prozesu politikoaren erdigunea

Hauteskundeak lehentasun politikoak biltzeko eta adierazteko modua dira, sistema politikoan zein gizarte-erakundeetan dauden mekanismo arautuak kolektibo osoak edo parte batek zuzendaritza-talde murriztu bat aukeratzeko. Horretarako dira prozesu elektoralak, eta historikoki erakutsi den legez, ez dira botere-transmisio edo igortzerako era baketsu bakarra. Erakunde politikoaren kudeaketa burutzeko pertsonak beharrezkoak izaten dira; sistema demokratikoetan, gainera, pertsona horien berriztatze-prozesuak epe jakinetan zehazturik daude, kalitate eta ongizate publikoaren onerako.

Herri subiranoaren noizean behingo aukeraketaz aparte, historian zehar botere-transmisiorako modu anitz egon dira. Izendatze hereditarioak era tradizionalak dira. Horietan kargu politikoan dagoenak bere oinordekoari ematen dio gobernatzeko titulua. Odolak boterearen ardatza seinalatzen du, eta, kasu batzuetan, herri bisigodoen lege salikoarekin gertatzen zen bezala, koroaren aldaketak istilu ederrak ekarri ohi zituen. Tradizio historikoan, dena den, boterearen besterenganatzeak aurrera eramateko bide paraleloak egon dira, hala nola kooptazioa edo izendatze zuzenak eta idoneitateak (fisiko, psikologiko edo espiritualak) esaterako. gaur egun ere erakunde eta herrialde askotan mantentzen direnak. Beraz, ez dugu pentsatu behar instituzioen botere-transmisioak antolatzeko era arrunta edo bakarra hauteskundeak direnik. Ondorengoak aukeratzeko edo karguen transferentziarako metodo horiek, hauteskundeak bezalaxe, traba edo eragozpen batzuei loturik agertzen dira (adina, sexua, legea, nazionalitatea, kolorea eta abar) eta multzo sozial osoaren atal bat jokoan kanpo uzten dute.

Gure ingurune politikoan, hauteskunde-prozesuak instituzio kolektiboen ordezkapena aukeratzeko erabiltzen ditugu eskuarki, eta, bitxia badirudi ere, sufragio unibertsala oso gutxitan praktikatzen da kargu unipertsonalak hautatzeko, erregimen presidentzialistetan kasu. Aldiz, ohikoa da Ameriketako Estatu Batuetan ordena publikoa zaintzeko funtzionarioak sufragioaren bidez aukeratzea. Han, *marshall* delakoa, *sheriffa* eta epaila hautazko kargu politikoak dira eskuarki, eta karrera profesional espezifiko bati loturik egon beharrean, herriaren hauteskunde-kontrolari estekaturik daude. Jugoslavia ohian, Josif Tito-ren eredu sozialistan, autogestioaren izenean enpresa-zuzendariak ere langileen arteko hauteskunde-prozesuan aukeratzen ziren, gure inguruan kooperatiba batzuetan egiten den legez. Beraz, instituzio politikoan karguen aldizkako aldaketa gauza arrunt normala dela onartuta baldin badago, teorian bederen, printzipio hori kargu eta funtzio publiko guztietara hel daiteke.

Ongi dakigunez, eredu politiko demokratikoak ez dira atzo goizekoak; aspalditik egon dira martxan, baita hauteskunde-prozesuak ere. Horrela, S. Rokkan-ek bost etapa edo atal historiko-kronologikotan sailkatzen du hauteskundearen bilaka-bidea. Sufragio unibertsala orain dela hamarkada gutxi lortutako eskubidea dugu, eta nahiz eta gaur egun ere bere unibertsaltasun *osoa* kolokan egon —nazio-naltasuna eta herritartasuna banaturik baitaude—, aurreko etapa historikoetatik gaurdaino mailaz mailako osaketa eta eraikitzea sumatu dugu.

Lehenengo fasean Antzinaro edo Erdi Aroko esperientzia lokal eta klasistekin egiten dugu topo; garai horietan, hauteskundeetako parte-hartzea edo botoa emateko eskubidea harreman zuzenean zegoen klase sozialarekin edo estatusarekin (patrizioak, nobleak, kleroa, artisauak, nekazariak...). Bigarren fasean Frantzia eta AEBetako iraultza burgesen garaian kokatzen gara; herritarren eskubide politikoak aldarikatu ziren orduan —*liberté, égalité, fraternité*— baina erreklamo berdintzaile propagandistaz landa, askatasun horiek zentsitarioak ziren, hots, errentaren arabekoak. Estatuaren haziendari zerga-kopuru minimotik gora ematen ez ziotenentzat ez zegoen boto-eskubiderik; modu horretan gizarte *libre* horretako gehienak ez zuten parterik hartzen hauteskunde-prozesuetan, beren dependentzia ekonomikoa tarte zela. Esate baterako, Frantziako monarkiaren ostean estreinatu zen Asanblada Konstituzionalaren eraketan, biztanleriaren %4k baino ez zuen botorik eman.

Masa herritarren boto-eskubidea hirugarren fase batean lortu zen. Hala ere, boto plural edo anitzaren pribilegioak gutxi batzuentzat mantentzen ziren oraindik, apurka-apurka boto-emateen eta ordezkarien arteko harremanak aldatu ziren bitartean. Laugarren etapan boto-eskubidea gizonezko guztientzat lortu zen, eragozpen ekonomiko sozialak alboratuz; eta horrek bosgarren eta azkeneko faseari lekua egin zion, demokratizazio-prozesuak gradurik altuenera helduz, emakumeak integratuz, adin heldutasuna jaitsiz (18 urte) eta ordezkari herritarren ordainketak ziurtatuz, beren egitekoak bete ahal izateko.

4.2.2. *Hauteskundeen funtzioa*

Hauteskundeak prozesu politikoen osagarri nagusienetako bat dira, herritarren eta sistema politikoaren artean funtsezko harremana eraikitzen dutenak. Ordezkapen politikoa sortzeaz gain, hauteskundeek funtzio asko betetzen dituzte: gobernua egiten dute, parte-hartzea bultzatzen dute eta legitimazioaren azken iturri ere badira. X. Torrens politologo katalanak (1996: 341) hauteskudeei esleitzen dizkien funtzioei erreparatzen badiegu, hauexek lirateke hauteskunde-prozesuen emaitza nagusiak:

- a. *Hauteskundeek parte-hartze politikoa bultzatzen dute.* Hauteskundeek parte-hartze politikoaren dinamika erabat agortzen ez dutela nahikoa onartuta dagoen arren —aditu batzuen ustez, G. Pasquino tartean dela, hauteskundeak ez dira partaidetza-eredurik inportanteena ere—, hauteskundeetan elite politiko gobernarien hautaketa burutzen da, eta, horretarako, sistema demokratikoetan ezinbestekoa da herritar arrunten presentzia eta partaidetza. Hauteskundeen bitartez, hautesleriaren lehentasun politikoak adierazten dira, eta programen eta lider politikoen artean hautatzean, boto-emaeleek beren eragin politikoa adierazten dute. Dena den, kritika asko entzuten dira gaur egun hauteskundeetako parte-hartzea boto-ematearekin nahastearren edo murriztearren. Horrek, antza, ez du laguntzen publikoaren baitan sistema politikoari buruzko oniritziak sortzen, eta parte-hartze politikoaren beste bide instituzional posibleak (kontsultak, erreferendumak eta ekimen legegile herritarrak) zokoratzen ditu.
- b. *Hauteskundeek ordezkapen politikoa sortzen dute.* Demokrazia liberaletan subiranotasunaren titularrak eta boterea manciatzen dutenak ez dira beti berberak izaten, botoak funtsezko tresna dira gobernarien arteko botere-transmisio adostua lortzeko, eta, sufragioan oinarriturik, gobernari hautatuek mandatu ordezkatzailea jasotzen dute beren politikak aurrera ateratzeko. Modu pluralean aurkeztutakoak izanik, hautesleei beren lehentasunak eskatzen zaizkie epe berri baterako, eta era horretan garaileak gobernu-instituzioetako kudeatzaile eta herritarren ordezkarri bihurtzen dira.
- c. *Hauteskundeek gobernua eratzen dute.* Botoetan neurtzen da gobernuen legitimazioa eta sostengua. Hauteskundeen emaitzak dira gobernu baten oinarria eta abiapuntua, eta nola ez, baita oposizioaren funtsa ere, horixe baita gobernutik kanpo gelditu diren indar edo alderdi politikoen zeregina. Botoek adierazten dute nortzuk izango diren gobernariak, eta horiek, lortutako botoen gainetik, beren politika publikoak martxan jartzeko justifikazioa edukiko dute, hautesleriaren babesa lortu dutelako.
- d. *Hauteskundeek legitimazioa eskaintzen dute.* Hauteskundeekin ez dira gobernariak soilik legitimatzen, sistema politiko osoa baizik, baita gobernu eta alderdien sistema ere. Nahiz eta boto-emaeleen iritzia eta iritzi publikoa

kontzeptu desberdinak izan, esan daiteke hauteskunde-prozesuekin elite politikoaren eta iritzi publikoaren arteko komunikazio politiko berezia gertatzen dela. Hauteskunde politikoek oso leku garrantzitsua betetzen dute bizitza politikoan, eta herrialdeen sozializazio politikorako premiazkotzat jotzen dira, baita kultura politikoaren osaketarako atal nagusitzat ere.

Funtzio horiez kanpo, hauteskundeek pertsonen arteko berdintasuna eta integrazio soziala sortzen dutela esan ohi da. Halaber, esan ohi da gobernariak gobernatuaren desioei jarraitzeko agindua ematen dutela hauteskundeek. Azken horri *mito demokratikoa* deitzen zaio. Mito horren arabera, gobernariak hauteslearen nahiei eta desioei egokitzen zaizkie, alegia, herriaren sentipen eta premietara moldatzen dira. Alta, eskuarki ez da horrela gertatzen; aukeratuak izaten diren gobernariak ez daude hautesleriaren nahietara loturik, ezpada beren alderdien nahietara. Alderdiaren aginduetara daude eta horien programa-ildoei eta diziplinei jarraitzen dizkiete. Gustatu ala ez, beren jokabideen epaia alderdiaren zuzendaritzan datza, eta herritarrei hurrengo hauteskundeetako aukera baino ez zaie gelditzen, antza.

Hauteskundeetan herritarrek beren hautagaiak aurkez ditzakete, eta, teorian bederen, herriak hautatzen du politikarien artean, ideologia eta programa desberdinen artean erabakitzen baitu. Herriaren onespina gobernua osatzeko ezinbesteko baldintza dugu herrialde demokratikoetan; baina, seguru asko, hauteskundeek eragin zuzen txikia izango dute gobernuaren erabakietan. Aldiz, alderdi eta presio-taldearen interesak, politikarien lehentasunak eta interes pertsonalak, ekonomiaren egoera eta nazioarteko harremanak garrantzia handiagoko faktoreak izaten dira erabaki horietan (Dowse & Hughes, 1986).

Berdinak omen gara hautestontzietan aurrean, botoa sekretua izaten da eta gaur egun balio bera dute denon botoek. Azken hori, helburu demokratiko modura interpretatzen da; baina berdintasun politikoa ez da hauteskundearen emaitza. Aitzitik, hauteskundeak dira berdintasun sozial eta politikoaren emaitza, geroxeago ikusiko dugunez. Gauza bera gertatzen da integrazio etniko-erlijioso eta sozialarekin. Prozesu elektoral demokratikoekin talde etniko eta erlijiosoen integrazioa lortzen dela esaten da behin baino gehiagotan. Hala ere, adibide asko daude hori horrela ez dela jakiteko. Integrazioa ez da gertatzen hauteskunde-prozesu soilen bitartez. Quebec, Korsika edo Bosnia-Herzegovinaren kasuek agerian uzten dute hori, baita Euskal Herrikoak ere: hauteskunde-lehiak areagotu egiten ditu atxikimendu etniko eta erlijiosoak, eta integrazioa eta alde desberdinen arteko harremanak ez dira hauteskundeek esker hobetzen, okertzen baizik. Adostasuna eta elkarren arteko lan-kidetza edo integrazioa, hartara, beste negoziazio-prozesuetan eta praktiketan gauzatu behar dira.

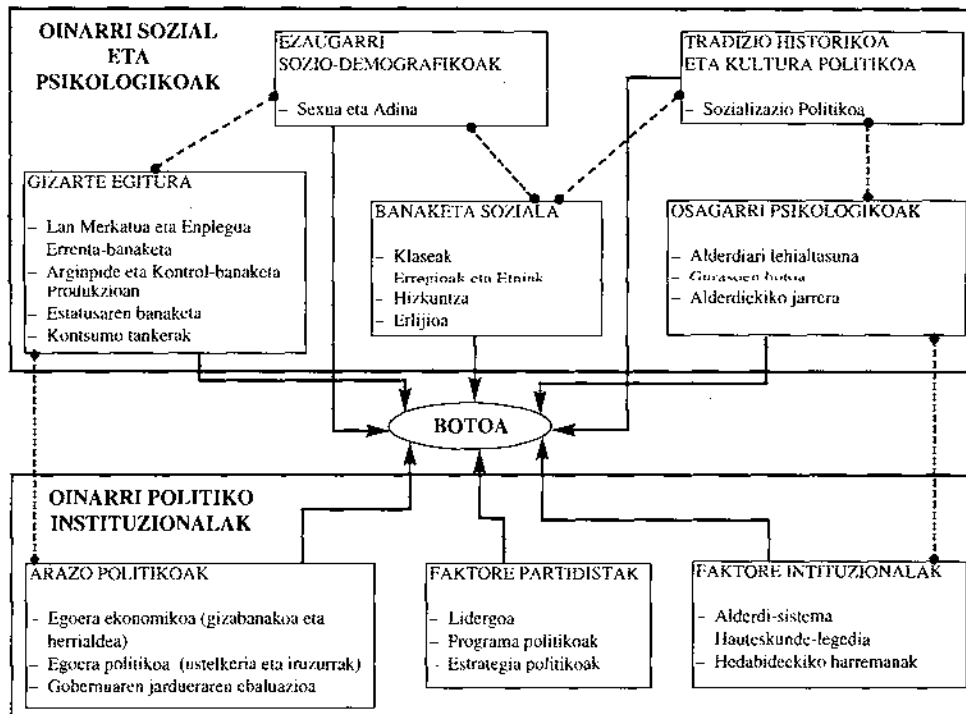
Hauteskundeetatik at, bestelako bide alternatiboak ere badituzte herritarrek beren borondata agintari politikoei jakinarazteko eta beren nahi politikoak adierazteko. Demokrazia zuzenaren agindu politikoa izan daiteke horietako bat eta,

horrekin batera, kargugabetzea. Gure eredu errepresentatiboetan, erreferenduma edo ekimen herritarra ere izan litezke beste ibilbide batzuk.

Dowse-k eta Hughes-ek dioten moduan, armategi zabal baten barnean gobernariak kontrolatzeko dagoen beste "arma bat" baino ez dute osatzen hauteskundeak. Bortxa, matxinadak, erreboltak eta hilketa politikoak ere sartzen omen dira gobernariaren kontrolerako baliabideen zerrenda luze horretan. Hauteskunde-prozesuaren artean presio-taldearen exigentziak edo kontaktu informalak eta iritziz publikoaren zundaketak berebiziko garrantzia hartzen duten arren, autore horien aburuz, ez da erreza erakustea hauteskundeak egiazko mugak direla gobernantzat.

4.3. HAUTESLERIAREN PORTAERAZ

Pertsona bat bere botoa ematera hurbiltzen denean, ez doa isolaturik eta bakar-dadean; berekin daramatza inguratzen duten zirkunstantzia guztiak. Ondoko irudian Susana Aguilar-ek ongi islatu duen moduan, botoaren inguruan eragile sozialak eta psikologikoak topatzen ditugu, ezaugarri sozio-demografikoak, tradizio historikoak eta kulturalak, baita oinarri politiko-instituzionalak ere —azken horien artean, arazo politikoak, estrategia eta programa politikoak eta alderdi- eta hauteskunde-sistema bat, adibidez—. Goazen, bada, oinarri horiek banaka azaltzen.

3. irudia. Susana Aguilar (in *Las nuevas e inciertas bases sociales de la política*).

a) *Faktore sozialak*. Askotan gaurko sistema demokratikoetan, hautesleria masa amorfotzat hartzen da, *kontsumitzaileen* multzo zabaltzat, egitura sozial, estatus eta klase-interesik gabekotzat. Jendeak botoa ematean erabaki pertsonal eta arrazionala egiten du, antza, bere gustu edo interes pertsonalen arabera. Aldiz, badaude egon, botoaren erabaki pertsonal hori sozialki mugatuta ikusten dutenak; hau da, Marx-ek esandakoari jarraituz, sozialki garen bezala pentsatzen/bozkatzeko dugu politikoki, "gure izaera sozialak gure kontzientzia politikoa mugatzen duelako".

Fenomeno nabaria da, azken hamarkada hauetan alderdi politikoen arteko distantzia ideologikoak gutxitu egin direla. Dowse-k eta Hughes-ek aipatzen zuten moduan, 70eko hamarkadan Alemaniako Errepublika Federalean egindako hauteskunde-azterketetan argi ikusten zen goi-mailako hezkuntza, soldata altua eta lanbide akademikoa zeukatenek alderdi kontserbadoreci (kristau-demokrateci) ematen zieten botoa, eta, aldiz, hezkuntza eta soldata baxukoek, eta ez-profesionalak zirenek ezkerreko alderdiak bozkatzeko zituztela (sozialdemokratak batez ere). Gaur egun, Alemanian beste faktore sozial batzuk indartsu agertu dira, eta nahiz eta klase sozialen arteko lehiak eta banaketak bere horretan iraun, alderdien arteko urruntasuna ez da hain nabaria.

Lipset-ek eta Rokkan-ek diotenez, historian izan diren haustura politikorako gaiak (*cleavages* deitzen direnak) aldatu egin dira. Burgesiaren iraultzarekin, XVI. eta XVII. mendeetan gatazka nagusia erdigunearen (gortearen) eta periferiaren artekoa zen, gero Estatuaren eta Elizaren artekoa, eta aro industrialak hasi zenean nekazari-guneen eta hirien artekoa. XX. mendean argiago agertu zen jabeen eta langileen arteko borroka politikoa, eta badirudi XXI. Mendean hasieran Mendebaldeko erregimenetan klasearen faktoreak beste kontraesan edo haustura sozial batzuekin partekatu behar duela joandako hamarkadetan izandako lehentasuna: adina, sexua, erlijioa, ingurumena, nazionalitatea eta hezkuntza-maila, adibidez.

Gaur egun, soziologiaren eta ikerketa soziometrikoren laguntzaz, badakigu adinak bere eragina eta garrantzia duela botoaren aukeran, gazteek, helduek edo zaharrek desberdin bozkatzeko baitute, agian denborak eta esperientziak botoen norabidea aldatzen dutelako. Baina lanbideak eta klase sozialak ere beren eraginari eusten diote. Institutuzio familiarrek zein eskolak edota elizek ere klase nagusien interes elektoralen alde egiten dute. Komunikabideek ere, orokorrean, dagoen *statu quo*aren alde egiten dute eta abstentzioaren kontrako mezuak egiten dituzte.

b) *Faktore erlijiosoak, etnikoak, linguistikoak eta beste bereizketa kultural batzuk*. Elite politikoen *janzkera* bakarra ez da ezkerre eta eskuinarena. Alexis de Tocqueville aristokrata frantziarrak, XIX. mendean hasieran, sozialismoaren eta demokrazia berdintzailearen gorakadaren aurkako txerto legez, demokrazia kristauaren zutabe ideologikoak plazaratu zituen. Bere aburuz, erlijioaren balioak eta sinismenak kolore eta erabilera politiko biltuz, klase ekonomiko nagusien oinarri

elektoralak nabarmenki zabaldu zen. Horrela, alderdi eta sindikatu ezkertiarren mezu berdintzaileek topo egin zuten aurrez aurre kristau demokraziaren planteamenduekin. Alemaniako SPD eta CDU-CSU dira horren isla, eta inguruko herrialde europarretan banaketa bera errepikatzen da. Zenbait herrialdetan, Belgikan, Frantzian, Italian edo Espainian kasu, faktore etniko-linguistikoak ere adierazten dira mapa elektoraletan eta faktore oso iraunkorrak direla baieztatu daitezke, inola ere ez iragankorrak.

Banaketa erlijiosoak, etnikoak edo linguistikoak indar handiz kokatu dira politikagintzan eta alderdi politikoen antolamendua ere marraztu dute hautesleriaren lehentasunak modu horretan adieraziz. Ezkerraren eta eskuinaren arteko gatazkek historikoki egin zuten moduan, ildo erlijiosoek edo etnikoek batzuetan gatazka eta liskar politiko sakonak eragiten dituzte; halatan, hauteskunde-prozesuetan maiz leherketa sozialak sortu izan dira faktore horien eraginez.

Alta, desberdintasun eta zatiketa horiek egonda ere, herrialde batzuetan praktika elektoral baketsuak eta bareak gertatzen dira maiz, integrazio eta elkar-ulertze sozialaren maila handia agerian geratuz. Hortik ondorioztatzen dute batzuek hauteskunde-prozesu normalizatuak integrazio politikoa ekartzen dutela. Seguru asko, arestian aipatu den legez, integrazio eta adostasun politiko minimo bat gaindituz baino ez dira burutzen hauteskunde-prozesu normalizatuak. Hau da, hauteskundeak ez dira kausa, ondorio baizik; hots, adostasun politikoaren adierazle, eta ez jatorria.

Muturreko kasu batera joanik, 2003ko Irakeko inbasioan adibidez, bertan antolatutako sistema politiko berriak hauteskunde libreen froga gainditu behar duela diote askok. Baina, gizarte irakiarra hain bananduta eta egoera hain larrian dagoenez, hauteskundeek agian oreka politikoa ekarri beharrean, iruzurra, menpekotasuna eta ustelkeria isla dezakete; alegia, polarizazioa eta ezegonkortasuna areagotzeko urrats bat gehiago izan daitezke. Hauteskundeek legitimazioa ematen dute; haatik, gerraren eta inbasio militarren aurrean ez dira garbigailu ahalguztidunak. Ezin dute, berez, arazo politiko sakonik konpondu. Aldiz, arazo horiek konponbide aldera doazenean, orduan bai, sistema politiko berrirako oinarri eta zutabe lagungarria izan daitezke hauteskundeak. Iraken hainbat arazo konponbidean jarri arte —Kurdistango etorkizuna, sunniten eta xiiten arteko harremanak edo ondoko herrialdeekikoak (Palestina, Iran, Turkia, Siria, Kuwait)— ez dirudi hauteskundeak gaitz horiek osatzeko sendagai egokiak direnik. Denborak esango digu.

c) Faktore psikologikoak. Hauteskunderen inguruko ikerketek hiru motatako boto-emaeleak bereizten dituzte: finkoak, gorabeheratsuak eta abstentzionistak, hain zuzen. Ez da erraza jakitea, pertsona batek bere botoaren norabidea zergatik eta noiz aldatzen duen. Batzuek diote aldaketa horiek oso gutxitan gertatzen direla. Hautesleriak ez duela mudantzarik egiten; aitzitik, jende berriaren etorrerarekin batera gertatzen direla aldaketak hautesleriarengan.

Beraz, badirudi psikologia sozialaren azalpenak ez direla hain garrantzitsuak; bai, ordea, alderdi politikoek boto-emaleei eusteko erabiltzen dituzten estrategiak, bitartekoak eta lidergoak. Leialtasun alderdikoiak gain, hautaketa arrazionalaren eredua defendatzen duten ikertzaileen ustez, botoaren norabidea prozesu arrazional baten ondorioz erabakitzen da (*rational choice*); irizpide horrekin egiten da alderdien azterketa, arazo politiko garrantzitsuen ebaluazioa, gobernurako aukera, gobernu-jardueren analisia, eta baita hautagaien pertsonalitateen azterketa ere. Horrela, alderdi politiko zehatz bati botoa ematea, hautesleak egindako kalkulu eta ebaluazioen ondorioa litzateke, eta bere interesak hobekien defenditzen dituen alderdiari emango lioke botoa hautesleak.

Ez da kontu erraza, botoa aldatzen duten horiek zertan oinarritzen diren jakitea, beste modu batera esanda, zeintzuk diren hauteskundeetan jokoan sartzen diren elementu fluktuatzaileak. Errazago dugu jakitea zeintzuk diren botoa aldatzen duten gizakiak. Horiek lau kategoriatan sailka daitezke: arrazionalak, autonomoak, desinteresatuak eta kontrajarritako presioen (*cross-pressures*) menpe daudenak. Gizaki horiek muturreko bi unetan nabarmentzen dira bereziki: abstentzio handirako joera dagoenean edo hauteskundetako parte-hartzean gorakada nabarmena gertatzen denean.

Leialtasun partidistaren jokabidea alde batera utzita, teoria asko egin dira jarrera elektoralak azaltzeko: aukera arrazionala, gertakizun politiko-sozialak eta arazo politikoaren lehentasuna, sozializazio politikoaren teoria eta, nola ez, herritarren interes material eta ekonomikoaren inguruko teorizazioak; kasu guztietan jarrera politikoak sortzeko eta botoari forma emateko alderdi politikoek daukaten ahalmena ere nabarmentzen da. Alderdien jokamoldeak pisutsuak badira ere, banaketa sozial eta ekonomikoak —klase sozialetik harago joanik ere— ezin dira baztertu analisisan (Aguilar, 1995).

Aparteko sasoi historiko bateko krisialdia gogora ekarriz, ez dugu ahaztu behar Alemaniako Alderdi Nazional Sozialistak 1933an hauteskundeak irabazi zituela eta Alemanian publikoaren jarraipen masiboa lortu zuela egoera kritiko batean. Ikerketa eta teoria franko egin dira nazismoaren gorakada eta sostengu soziala argitze aldera. W. Reich-ek zioenenez, krisialdi ekonomikoaren argudioa ez da nahikoa hura azaltzeko. Inork ezin du ukatu gainprodukzioaren eta azpikontsumoaren krisialdi ekonomiko sakona zegoela mundu kapitalista osoan. Hori zela eta, Alemanian klase ertainek (zaharrek zein berriek) nazismoaren defentsan egin zuten jauzia azaltzeko, teoria soziopsikologikoan oinarritu dira Frankfurteko Eskolako filosofoak, nazismoan bizi izandako esperientzia politikoari esplikazio landuago eta biribilagoa emateko asmoz. Goiko klaseen materialismo mammonistaren aurrean eta proletarioen interesen aurrean, klase ertain alemaniarrek sentimendu nazionalistaren inguruan bildu ziren, *erkidegoaren defentsa* aldarrikatuz. Horixe zegoen Hitler-en mezuen atzean. Horrela aiseago uler daiteke nazional-sozialismoaren garaipen elektoralak. Versaillesko Itunarekin zabaldutako zauri

historikoa, egoera ekonomiko tamalgarria, Alemaniak eta, batik bat, bere klase ertainek bizi zuten gainbehera, estatu aleman gogorraren planteamenduekin sublimatu nahi izan zen.

d) *Faktore politiko-instituzionalak*. Atal hau amaitzeaz dagoenean, esan beharra dago faktore politikoek, partidistek eta instituzionalek ere eragin zuzena dutela hauteskunde-prozesuetan eta botoaren orientazioan. Aurreko eskemak erakusten duen moduan, faktore horiek era askotakoak dira eta zerikusia dute herrialde bakoitzean dauden arazo politiko-ekonomikoekin, gobernuen jarduerarekin, alderdi politikoaren programa eta estrategiekin, sistema elektoralekin, eta baita komunikabideen munduarekin ere.

Bipartidismoaren edo pluripartidismoaren ereduak homogeneousotasun eta heterogeneotasun politikoaren adierazleak dira. Alderdi bakarrek sistemak antidemokratiko kontsideratzen dira, eta normalean gobernariak ez dira herriaren botoaren zain egoten, zeren erregimen politiko horietan hauteskunderen pisua txikia edo hutsala baita. Hortik aurrera, bi alderdiko ereduak, bi eta erdikoak (bi nagusi eta hirugarren bat, erro edo "bisagra" deritzona) eta eredu alderdianitzak edo multipartidistak dauzkagu.

M. Duverger-ek *Les Partis Politiques* izeneko liburu klasikoan lege soziologiko bat ikusten du alderdien kopuruaren eta hauteskunde-ereduaren arteko harremanetan; alegia, uste du bi alderdien ereduak duten herrialdeek gehiengoaren sistema sinplea erabiltzen dutela, eta gehiengoaren sistema erabiltzen denean alderdien eredu dualista izaten dela. Eredu proportzionala hautatzen denean, ordea, multipartidismoa nagusitzen da. Dowse eta Hughes, aldiz, ez daude oso ados irakasle frantziarraren planteamenduekin, ez baitute ikusten horretan inongo lege soziologikorik, eta bai, ordea, alderdien gustuko erabaki konstituzional edo elektorala, zeren azken batean alderdien nahien arabera ezartzen baita sistema elektorala.

Sistema proportzionalan alderdi txikiak eta lokalak azpiordezkatuak izaten dira, baina hori sistema maioritarioarekin areagotzen da, eta, maiz, alderdi politiko minoritarioak eta tokikoak baztertuta geratzen dira "*boto erabilgarria*" deitzen den fenomenoagatik. Itzuli bakarrek hauteskundeetan eta gehiengo sinpleko eredu elektoralean jendeak ez du oso gogoko talde txikiei botoa ematea, boto galduak izango direlakoan; eta horrela, bi aukera nagusien artean txarrena txokoratzen dute.

Oro har, sistema proportzionala egokiagoa da herrialde pluraletan. Herrialde horietan, ideologia desberdinetatik landa, tokiko minoria erlijiosoek, etnikoek eta kulturek aukera handiagoak dauzkate sistema proportzionalan. Faktore instituzionalak gain, bestelako faktore partidistak ere aurkitzen ditugu. Horien artean alderdien estrategiak daude.

Zertaz eztabaidatzen ote da hauteskunde-kanpainetan? Zer erabakitzen da? Anbiguotasuna edo zalantzagarritasuna dira arau. Mendebaldeko herrialdeetan pro-

grama politikoen gainetik alderdiaren irudia lantzen da kanpainetan, hots, alderdiaren politikaren gainetik formalismo publizitarioak nagusitzen dira. Irudiak, antza, gehiago laguntzen du botoak lortzen, arazo politikoen aurreko definizioak baino.

Bestalde, hautatuek sarritan errepikatu egiten dute karguetan, zeren agintean daudenek abantailak baitituzte beren karguei eusteko eta beren ingurukoei, senideei esaterako, kargu politiko-instituzionalak transmititzeko.

Azken batean, ikusten dugu ezen hauteskundeek ez dutela eragin zuzena edo ez dutela presio handia egiten gobernuaren eta alderdi politikoen jarduera-ildoetan: baina kogestio politikoaren formalitate horrekin demokraziaren funtsa gauzatzen da. Hauteskundeak gobernariak aukeratzeko era bat baino ez dira, eredu estandarra eta zabalduena, baina aldi berean, ekintza hori osagarri mitikoz beterik agertzen zaigu gaur egun.

Tentsioak gutxitzeko erritu komunitarioa ditugu hauteskundeak; hala ere, oraindik inork ez du baieztatu hauteskunde demokratikoen ondorioz diferentzia sozialak gutxitzen direnik. Kapitalismoak desberdintasunak bultzatzeko eta areagotzeko joera berezkoa du, eta gobernu sozialistekin, esaterako, berdintasunerako aukerak edo *eskailera zabalagoak* ipintzen dira. Baina ez da frogatu berdintasun sozial handiagoa lortzen denik aukera demokratikoak daudelako. Beste faktore batzuk dira berdintasuna bultzatzen dutenak, ez botoaren preferentziak. Bozkatzeko lehentasuna klase sozialaren, gurasoen ideologiaren, erreferentzia-taldearen, portaera erlijiosoaren eta faktore politiko-instituzionalen ondorioa da. Hori bai, hauteskundeak sinesmen demokratikoaren funtsa direnez, herriaren parte-hartzearen arrazoia eta azalpena sinesmen horretan datza. Hartara, deialdi elektoraletan, nonahi, parte-hartze handia bilatzen da, baita estatu autoritario eta alderdibakarrekoetan ere.

4.4. EMAKUMEEN SUFRAGISMOA. SUFRAGIOAREN EZARTZE-PROZESUA

Hauteskunde-prozesuak gaur egun arrunt normalak dira gure planetako herrialde gehienetan. Arestian aipatu denez, hori lortu arte demokratizazio-prozesu luzea garatu da. Bertan, langile-mugimenduarekin batera, oso garrantzitsua izan da emakumeen borroka ere.

Emakumeen sufragioaren historia labur bat eginez, esan daiteke XVIII. mendearen bukaeran emakume batzuk, familia burges edo aristokratikoen alabak hain zuzen, modu indibidualean eta inongo antolaketa-rik gabe, genero-berdintasunaren aldeko ahotsak altxatzen hasi zirela. Gisa horretan, ikasketak eta lan berezi batzuk egiteko eskubidea eskatzen zuten. Sasoi hartako bi emakume aipatu nahi ditugu, biak Frantziar Iraultzaren gertakizunetan ibiliak eta emakume guztien eskubide politiko-sozialen errebindikazioen defendatzaile eta aitzindari izan zirenak. Bata

Olimpe de Gouges (1748-1793) frantziarra, *Emakumearen eta Herritarren Eskubideen Deklarazioa* idatziaren egilea, 1791ean gilotinan exekutatua izan zen jakobinoen aurka agertzeagatik. Haren ustez emakumeak lege batzuen arabera epaituak baldin baziren, lege horiek egiteko eta idazteko eskubidea ere eduki behar zuten. Bigarrena, Mary Wollstonecraft (1759-1797), estatubatuarra izan arren. Frantzian egon zen iraultzaren garaian. Idazle legez, *Vindication of Women's Rights* idatzi zuen 1792an. Lan horretan, emakumeen askapenerako adibide praktikoez gain, azterketa teorikoak eta proposamen pedagogikoak ere egin zituen.

Bi emakume horiek feminismo sufragistaren hastapenak sortu zituzten Europan eta Amerikan. Handik aurrera emakumeen elkartek sortu ziren, AEBetan eta Britainia Handian batik bat. Geroago, XX. mendearekin batera, emakumeen aldeko sufragioaren elkartek beste herrialdeetara zabaldu ziren.

Ameriketako Estatu Batuetan sufragismo feministaren aldarria *Seneca Falls* deritzon adierazpenean (1848) oinarritzen da. Adierazpen horretan, metafora moduan Britainia Handiko koroaren zapalkuntza gizonezkoen nagusitasunarekin parekidetzen da, eta estatu independente bihurtu ziren lehengo koloniak, emakumeekin. Handik hogeitaz urtera, Wyoming (1869) eta Utah (1870) izan ziren emakumeen boto-eskubidea ezarri zuten lehenengo estatu federalak. Ameriketako feministek beltzen mugimendu antiesklabistarekin batera kanpaina politikoak antolatu zituzten, baina beltzek emakumeek baino lehenago lortu zuten botoa emateko eskubidea, 1870ean preseski. Eta emakumeen eskubidea, aldiz, 1920ra arte ez zen onartu AEBetako federazio osoan.

Iparramerikako mugimendu sufragistan ildo erlijiosoak eta politikoak nahastu ziren, erradikalak, erreformistak eta antiklerikalak, Ingalaterran bezala. Han John Stuart Mill filosofo eta politikari liberala izen zen emakumeen botoaren aldeko defendatzaile garrantzitsu bat. Westminsterko Parlamentuan 1866an emakumezkoen sufragioaren proposamena aurkeztu zuen Stuart Mill-ek, Harriet Taylor lider feminista britaniarraren eraginez. Stuart Mill-en argudio utilitaristen arabera, emakumeen eskubiderik gabe gizarteak bere potentzialaren erdia alferrik galtzen zuen eta hori ezin zen onartu.

Geroago Elena Pankhurst-ek eta haren jarraitzaileek, desobedientzia zibilaren metodoak eta boikotak erabiliz, suteak eta bestelako sabotajeak antolatuz, eskandaluzko estrategiak aplikatu zituzten Erresuma Batuan emakumeen botoa 1918an lortu arte. Garai horretan gizonezkoek boto-eskubidea 21 urterekin eskuratzen bazuten ere, emakumeek 30 urtetik gora baino ez zeukaten horretarako aukera. Badirudi Europako sistema politikoek gerra-egoeran onartu zutela emakumeen berdintasuna, gizartea emakumezkoek gizonezkoek bezainbesteko lan astunak egiteko gauza zirela konturatu zenean.

HERRIALDEA	GIZONEZKOENTZAT	EMAKUMEENTZAT
Alemania	1871	1919
Austria	1907	1918
Australia	1902	1902
Belgika	1893	1918
Kanada	1920	1920
Danimarka	1915	1915
Espainia	1868	1931
AEB	1860	1920
Finlandia	1906	1906
Frantzia	1848	1944
Britainia Handia	1918	1928
Grezia	1877	1952
Holanda	1917	1919
Irlanda	1922	1922
Italia	1912	1945
Mexiko	1922	1936
Norvegia	1897	1913
Portugal	1911	1974
Suedia	1907	1921
Suitza	1848	1971
Zelanda Berria	1889	1893

1. taula. Sufragioaren ezarpena.

Aurreko taulak munduko herrialde gehienetan emakumeek zein gizonezkoek boto-eskubidea lortu zuteneko urtea adierazten du. Horrek ez du esan nahi, praktikan burutzen diren bozketa horiek sufragio unibertsal, libre, berdin eta sekretu modura gertatzen direnik. Kalifikatibo horiek hauteskundeek kalitatea adierazten dute eta gobernariak hautaketa demokratikoen baldintzak ere ematen dituzte aditzera.

Sufragioa unibertsala dela esaten dencan, hauxe adierazi gura da, alegia, bozkatzeko eskubidea herritar guztiei dagokiela eta ezin dela inongo diskriminaziorik egin eskubide zibil eta demokratiko horren erabileran. Irizpide horretan oinarria hartzen badugu, ikusten dugu historian zehar populazioaren kopuru handiak hauteskundeetan bazterturik egon direla, arrazoi sozialak, sexualak, adinekoak zein arrazazkoak direla medio. Hartara, demokratizazio-prozesuen funts edo ardatz nagusietariko bat sufragioaren zabalkundean egon da.

Erregimen monarkiko eta aristokratikoen gainbeheraren garaian, subiranotasun nazional berriaren izenean gertaturiko gobernariak hautaketa herritarra burgesiaren lorpen politiko iraultzailea izan zen. Baina, gero, langileen erakundeek greba eta protesta politiko piloa antolatu behar izan zituzten sufragio zentsitarioaren eta kapazitarioaren aurka. Lehenengo Mundu-Gerrarekin batera gizonezko zuri guztien sufragioa ezarri zen arte. Izan ere, sufragio zentsitarioak errenta, jabego edo

aberastasunen maila jakin bati lotzen zion botoa emateko eskubidea, populazio gehiena hauteskundeetatik baztertuz. Sufragio kapazitarioak ere murriztapen handiak eragiten zituen. Halatan, eragozpen ekonomikoak kendu arren, eskakizun kulturalak edo hezkuntzazkoak jartzen ziren, zeren irakurtzea, idaztea edota bestelako ezagupenak eskatzen baitziren sarritan botoa emateko. Bestelako boto-murriztapenak era ohikoak izaten ziren. Esaterako, langileen migrazio-garai haietan, botoa urte batzuetako egonaldiari lotzen zitzairen, horrela etorkin berrien eskubide elektoralek ezabatuz.

Langileek eta nekazariak sindikatu eta alderdi sozialisten bultzadari esker lortu zuten botoa emateko eta hautagaiak izateko eskubidea. Hala ere, luzaroan oraindik populazioaren erdia baino gehiago esparru politikotik kanpo geratu zen, gizonezkoen ustez emakumeak ez baitziren gai politikagintzan aritzeko.

Sufragioak igualitarioa edo berdina ere behar du izan. Beste era batera esanda, boto-emateen arteko desberdintasunek ahalik eta txikienak izan beharko lukete. Diferentziak historikoki alor desberdinetan adierazi dira, eta apurka-apurka murrizten joan diren arren, oraindik berdintasunaren helmugarako tarte bat geratzen da.

Gaur egun, 'pertsona bat boto bat' eslogana onartuta badago ere, historikoki leku askotan existitu izan da boto plurala. Garai batean lur-jabeek herritar arruntek baino boto gehiago zeuzkaten, lurraren azaleraren arabera edo lur horiek Estatuari ordaintzen zizkieten zergen proportzioan. Boto plurala, irizpide territorialaz gain, beste eragile profesional, akademiko edo sozioekonomikoen aitzakiaz ezarrita zegoen; bestalde, botoa emateko zirkunskripzio bereziak markatzen zituzten. Horrela, pertsona batzuk boto bakarra zuten bitartean, akademikoek, dirudunek edo lur-jabe handiek boto-eskubide "nagusiago" bat zeukaten.

Dena den, boto plurala eta boto anizkoitza edo multiplea ez dira nahastu behar. Azken horrek barruti elektoral bateko kargak banatzeko boto batzuk izatea adierazten du, hainbat hautagairen artean banatu behar direnak. Eta plurala dela esateak, aldiz, pertsona pribilegiatu batzuek boto arrunt bat izan beharrean bi, hiru edo lau boto zituztela adierazi nahi du.

Berdintasunaren bidetik, Stuart Mill-ek emandako aholkucia jarraituz, sufragioaren balioak berdina izan beharko luke hautatuen eserlekuak banatzeko orduan; hau da, eserleku bakoitza boto-kopuru berdinekin lortu beharko litzateke. Jakina denez, hori ez da horrela izaten eta diputatu batzuk besteak baino boto gutxiagorekin izendatuak izaten dira. Bestalde, populazio txikiko barrutiek aldea ateratzen dute populazio handiko esparruei eta, oro har, landa-eremuek ere etekina izaten dute hiri handien boto-emateen kaltetan. Zer esanik ez, alderdi politikoek botoen bila erabiltzen dituzten errekurso ekonomikoek ere markatzen dituzte diferentziak, batez ere komunikabide eta hedabideetan duten presentzian. Hala eta guztiz ere, herrialdez herrialde, hauteskunde-sistemen arteko berezitasunak daude, eta berdintasun politikorako ibiltzeke gelditzen den tarte horretarako, bide ugari.

Sufragioak zuzena eta sekretua ere izan behar du, pertsonala eta ordezkazina. Horrek esan nahi du zeharkako botuak ez duela zuzenaren balio bera. Aukeraturutako konpromisarioek edo parlamentariak gobernariak hautatzen badituzte, iragazki-efektua eragiten dute. Sekretuak bermea ematen dio boto-emaleari; alia, nahi duenak eman duen botoaren ezagutza egin lezake. Izan ere, eremu lokaletan eta landetakoetan batez ere, patroiz, patriarka edo beste motatako ugazaben partetik, berek markaturutako hautu elektorala ez jarraitzearen mehatxuak eta zigorrak agintzen direnez oraindik ere, sekretua funtsezko baldintza, ezinbestekoa, da boto-emaleen aukera libreak bermatu ahal izateko.

Hori bai, pertsona bat bere barrutitik kanpo dagoenean, postazko botoa emateko hauteskontziak egoten dira kontsulatu zein enbaxadetan, atzerrian dauden herritarren eskubideak bermatzeko. Aparteko kontu horiek, dena den, istilutsuak izaten dira eta alderdi politikoen arteko lehia areagotzen dute, batzuetan iruzurrak eta eskandaluak sortuz.

Sufragioa modu librean garatu behar da. Demokraziaren funtsa horretan datza, hain zuzen. Arau ezagunen eta epe linceko arabera burutu behar dira hauteskundeak, ez gobernariak komentariak zaienean, aukera politiko desberdinen lehia bermatuz eta herritarren askatasuna ziurtatuz baizik, gustukoak duten hautagaitzaren aldeko zerrenda bozkatu ahal izan dezaten. Oinarrizko eskubide politikoa da hori, eta askatasuna murrizten denean, hautesleriaren parte bati botoa ukatuz edo erakunde politikoren bat hauteskunde-prozesutik kanpo utziz, sistema politiko horren maila demokratikoa zalantzan geratzen da. Gobernariak ez dute eskuduntzarik hauteskundeak noiz eta nola egin edo egin ala ez egin erabakitzeke. Aitzitik, arau konstituzionaletan egoten da bermaturik hori guztia, eta deialdiek ziklikoak eta libreak izan behar dute ezinbestean, nahi duen herritarrek bere burua aurkeztu ahal izateko. Beraz, erregimen demokratikoan ez dago gobernariaren esku erabakitzeko nortzuek ematen duten botoa eta nortzuk aurkez daitezkeen hauteskundetara.

Bestalde, sufragioa librea bada, erabil daiteke ala ez: botoa eman daiteke ala abstentziora jo daiteke, eskubide beraren aldeak baitira aukera biak. Beraz, abstentzioak zilegia behar du izan zigorrak gabeko egoeran. Herrialde batzuetan, aldiz (Turkia, Belgika, Brasil...) botoa ematen ez dutenek isunez zigortuak izan ahal dira, abstentzioa aukera politikotzat jotzen ez delako.

Abstentzioa, izatez, apatiaren eta pasibotasunaren ondorioa da. Baina, noizean behin, kanpaina politiko aktiboaren emaitza ere izan daiteke, talde anarkista edo nazionalismo periferikoen eskutik. Gaurko sistema demokratiko liberalean abstentzioa arazo politiko bihurtu daiteke, publikoari emandako parte-hartzeko bide elektorala, hots, teoriarik parte-hartze politikoaren aukera nagusia dena errefusatzen delako, sistema politikoaren desprestigioa eta deslegitimazioa ekarritik.

Eskuarki, abstentzioa praktikatzen duen gizabanakoak gizartearen kontraesanak "bakarki" sentitzen ditu, eta ez du erabilgarritzat edo zentzuduntzat jotzen bere ekintza elektoral partikularra. Bere botoak ez du ezer aldatzeko balioko eta botoa eman eta gero denak berdin edo antzera jarraituko duela uste du. Zertarako nekerik hartu ezer konponduko ez badut? Politikarekiko mesfidantza handitzen bada eta jende arrunta hauteskontzietara hurbiltzen ez bada, gizartearen termometro politikoak sukarraren edo eta gaitzen baten diagnostikoa adierazten du.

Abstentzioaren fenomenoak era desberdinean aztertu da AEBetan eta Europan. Estatu Batuetako joko elektoral bipartidista finkoak agian ez dio jendearen parte-hartzeari garrantzirik eman nahi izan, eta ohiko fenomeno bihurtu du abstentzio politikoa: hango boto-emaiak potentzial bitik batek ez du botorik ematen. Baina, lehen esan dugunaren arabera, hauteskundeetako parte-hartzearen atzean, erregimen politiko baten legitimazio-gradua neur daiteke. Horregatik, Europako abstentzioaren maila herrialde batzuetan %40ra hurbiltzen ari denez, gero eta kezka handiagoz ikusten da. Ekialdeko Europan ere, Serbian adibidez, azken urteotan publikoaren desafekzio politikoa lehen mailako arazo bihurtu da. instituzio, alderdi eta lider politikoaren kalterako. Izan ere, jendeak bere botoekin zerrenda politikoak babesten ez baditu, joko politikoaren funtsa kolokan geratzen da eta demokraziaren osasun-egoeraren diagnosi gero eta larriagoa egiten da.

5. Sistema politikoa eta gizarte zibila: alderdi politikoak, presio-taldeak eta gizarte-mugimenduak

Iñaki Barcena

Gizakiak ez dira politikagintzan modu indibidualean murgiltzen. T. Hobbes filosofo politikoak deskribaturiko egoera natural bakartia, bortitza, aspergarria eta zakarra ez omen zen oso gomendagarria gizakientzat eta, beraren ustez, botere-harremanek indarrak eta interesak biltzera eramaten gaituzte. Era horretan, kolektibo gisa segurtasuna eta bestelako gogo materialak zein espiritualak asetzeko aukera gehiago edukitzeko itxaropena izan ohi dugu. Atal honetan gizartean eragina duten aktore politiko kolektiboei errepasoa emango diegu, eta aktore horiek dimentsio historikoa izan dituzten aldaketak aztertuko ditugu. Eragile kolektibo horiek —alderdi politikoak, presio-taldeak eta herri- edo gizarte-mugimenduak— interesen antolakuntzari lotuta daude, eta beren jokabideak eta sistema politikoarekiko joerak gizartearen kultura eta sozializazio politikoaren giltzak erakusten dituzte.

5.1. SORBURU BAT, HIRU EMAITZA

Alderdi politikoen, presio- edo interes-taldeen eta gizarte-mugimenduen izaera eta funtzioak oso nabarmenak dira askoren ustez, baina haien arteko mugak maiz aldakorrak eta mugikorrak izan ohi dira, eta batzuetan kategoria horien arteko nahasmenak gertatu ohi dira, aurrerago ikusiko dugunez.

Alderdi politikoak, instituzio politikoen gestoreak eta sindikatuak, langileria-ren defentsarako elkarteak, edo bestelako elkargo edo mugimendu sozialak —feministak, ekologistak edo antimilitaristak, esaterako— ongi seinalatu eta ezagutzen ditugu arazo handirik gabe; baina historian zehar horien arteko muga kontzeptualak ez dira hain argiak izan eta definizioa zehazteko orduan zailtasun nabarmenak izaten ditugu. Eragile sozial horiek denboran eta espazioan oso aldakorrak dira, eta burutzen dituzten ekintza eta funtzioak ere askotarikoak izaten dira.

Jo dezagun alderdi eta sindikatuen arteko adibidetara. Britainia Handiko sindikatuak XX. mendearen hasieran Alderdi Laborista sortu zuten eta alderdi horrekin oso harreman estuak izan zituzte, eta elkarren artean sistema politikoaren

ardatz sendoa langileriaren —*working class*— kontzeptuaren gainean eraiki dute. Europako beste muturrean, laurogei urte geroago Polonian alderdi bakarreko burukrazia sozialistaren aurka sortutako mugimendu sindikala, Solidarność izenekoa, koalizio politiko elektoral bilakatu zen, eta sindikatuko burua, Lech Walesa, Poloniako presidente izatera iritsi zen 1990can, nahiz eta hortik aurrera sindikatuak eta sindikatuko buruaren arteko harremanek okerrera egin eta geroxeago esperimentu politiko hura bertan behera etorri. Brasilen, 2002. urtean gobernura heldu zen alderdia —Partido dos Trabalhadores (PT)— sindikatu baten (CUT) eta herri-mugimendu batzuen (MST, Baseko Erkidego Kristauak...) batasun politikoan oinarrituta antolatu zen, eta aldi berean oinarri horiek dira gobernura iritsi den alderdiaren funtsa eta izpiritu kritikoa. Berrogei urte pasatu eta gero PT alderdiak Brasilgo lehendakaritza eta gobernua eskuratu dituenean, sindikatu eta gizarte-mugimenduekiko harremanak korapilatu egin dira eta beren arteko tirabirak eta mesfidantzak eguneroko ogia bihurtzen ari dira.

Ikusten dugunez, jaiotza, eginbehar eta helburu berdintsuek ez dituzte gizartean aktore politiko berdinak ekoizten, alderdiek, sindikatuak zein herri-mugimenduek funtzio eta ekintza-esparru berezietan murgiltzen baitira. Hurrengo orrialdeetan irizpide eta argibide arrunt batzuk bilatzen saiatuko gara, eta eragile politiko kolektibo horien inguruko lerro definitzaileak zehaztu eta haien arteko diferentziak azalera ekarriko ditugu.

5.2. ALDERDI POLITIKOAK

5.2.1. Definizio baten bila

Asko eta asko dira alderdi politikoaren inguruan eman diren definizioak. Batzuk zabalak, mota guztietako alderdiak definizioaren barnean sartu ahal izateko; besteak ez hain irekiak, horietan hauteskundeak edo gobernatzeko instituzioak osatzeko prozesuak bakarrik hartzen baitira kontuan, alegia, lehia demokratiko elektoraletan aritzen diren elkarte horiek soilik. Alderdien arteko desberdintasunak kanpoko ingurumen soziopolitikoan dituzten harremanetan islatzen dira. Une edo ziklo historikoen arabera, adibidez, alderdiak aldatu egiten dira eta, jakina, gainerrako alderdiekiko erlazioetan, funtzio eta instituzio politikoaren elkarreagiketan edo alderdien baseekiko eta gizarte-mugimenduekiko harremanetan ere, aldakuntza ugari gertatu ohi dira. Zaila dugu horregatik alderdi politikoaren izaeraren eta egin-kizunaren definizio bat edo deskripzio zuzen eta adostu bat ematea (S. Bartolini, 1988).

Hala eta guztiz ere, ur sakon horietan geure burua sartu beharra dugu, baina murgiltze horretan gure helburu bakarra ur garbiak eta lur finkoak bilatzea izango da. Alderdi politikoaren definizio oso hedatu baten arabera, alderdi politiko bat “erabaki politikoetan murgildutako gizabanakoen kooperaziorako elkarte da.

adostasun-formak, leialtasunak eta helmuga komunak dituen”. Baina definizio horretan, talde ekologistak, elizak edo sindikatu modernoak ere sartzen direnez gero, definizio estuagoak bilatzen dira, “hauteskundeetan beren ordezkariak kargu publikoak eskura ditzaten parte hartzen duten taldeak” direla dioten moduko definizioak, esaterako.

Erdibidetik ibiliz, esan daiteke alderdi politiko bat “gizabanakoen interesak defendatzeko elkarte delako, botere politikoa eskuratzeko, maneiatzeko eta bere egitarau politikoa aurrera ateratzeko barneko egitura hierarkikoa duena”. Nolabait ere, alderdi politikoen kontzeptualizazioak aldatu egin dira denboraren poderioz, eta Iraultza Frantsesaren garaian Edmund Burke-rentzat alderdi bat “interes nazionala defendatzeko gizakien multzo bat, oinarritzko printzipio eta helburu adostuak dituen” bazen ere, ehun eta piku urte geroago, Lehen Mundu-Gerraren atarian, R. Michels-ek Alemaniako SPD (Sozialdemokratische Partei Deutschland) bere alderdia aztertzean, alderdiaren teoria soziologiko bat egin zuen alderdi politikoen barnerako eta kanporako demokraziaren eskasia seinatatzeko, “oligarkiaren burdinazko legea” delako izenez ezagutzen duguna. Denboraren bideari jarraituz, hamarkada bat geroago, Max Weber-en definizioarekin egiten dugu topo. Max Weber-en arabera, alderdi politikoa helburu jakin batekin, modu *objektiboan* —programa bat burutzeko— edo *personalean* —mozkinak eta boterea lortzeko— antolatzen den elkarte litzateke.

Politikari buruzko teoriak landu dituztenen lanak aztertuz gero, ikusiko dugu ezen hasiera batean alderdien alde ideologikoari edo elkarte-izaera berriari begiratzen bazitzaion ere, geroago arlo elektoralek eta denborazko edo erakuntzazko moduek hartu dutela garrantzia. Dena dela, eta alderdien bilakaera historikoaren azterketan sartu baino lehen, ohar bat idatzi nahi dugu *alderdi bakarraz*. Gure aburuz, alderdi-mota hori *contradictio in terminis* modura ulertu behar dugu. Alderdi politiko batek ezin ditu gizarte osoaren interes guztiak ordezkatu, eta alderdien aniztasuna oinarritzko ezaugarri demokratikoa da gizarte libre eta askotarikoetan. Horrekin batera alderdi politikoei zuzentzen zaizkien kritikak gogoratu nahi ditugu. Alde batetik, haien burokratizazioa eta oportunismoa eta, bestetik, baseekiko duten autonomia- edo engaiatze-falta. Jadanik ez dira printzipio argien eramaile edo eragile politiko legitimo bakarrak, eta dirudienez, oinarritzko ezaugarri bat galdu dute: giza taldeen eskakizunak programa koherenteetan integratzeko ahalmena (S. Bartolini, 1988: 253).

5.2.2. Alderdi politikoen ibilbide historikoa

Alderdia edo partidu, berba zaharra dugu, hizkera militarretik hartutakoa. Greziako Tukidides historiagile klasikoak bere “Peloponeso Gerraren Historian” armada eta hiri-estatuetako lider edo familien atzetik zeuden antolamendu politiko-militarrak adierazteko hitz egin zigun alderdiaren figuraz. Gauza bera aurkitzen dugu Erromako historian, non klase edota familia aristokratiko desberdinen arteko

liskarretan elkarren artean tematzen ziren taldeak izendatzeko, alderdi hitza erabiltzen zen.

Erdi Aroan, halaber, horrelako tituluak *guelfoek* eta *gibelinoek* ordezkatzeko zuten printze inperialaren eta Aita Santuaren arteko lerrokatzearen adierazle gisa aurkitzen ditugu. Sasoi historiko luze horretan —Grezia klasikotik iraultza burgesak gertatu arte—, alderdiak baino gehiago *fakzioak* ditugu, eta izen peioratibo horrekin botere bila dabiltzan komenientziatzeko antolamendu politiko-militarrak adierazten dira. Fakzioa ez da elkarte ezagun eta ongi konformatua, baizik eta botere politikoa berrantolatze eta gobernu-karguak beste modu batera banatzeko bateratze bat, unean unekoa. Agian horregatik, autore askoren ustez, alderdi politikoak ez ziren existitu monarkia absolutisten gainbeheraz eta demokratizazioaren bultzadaz burujabetza edo subiranotasun nazionala herriaren inguruan eraiki arte, alegia, ezaugarri berezi batzuk izan arte; hots, herriak lider karismatiko edo aristokratikoez gain bere zeregin politikoak ekoizteko ideologia politikoen araberrakoa aukeratzeko elkarteak egon arte. Antolamendu politiko berri horiek, aldiro instituzio demokratikoen ordezkatzeko-sistema berrizten zuten eta aldi berean nazio batcan zeuden interes politiko askotarikoak eta horien mezuak eta egitasmoak bidertatzeko erabili ziren.

Beraz, kapitalismoaren sorrerak alderdi eta fakzioaren arteko aldeak markatu zituen eta alderdi politikoak —interes ezkutu eta klandestinoetatik harago— sortu ziren, instituzio publikoki ezagutuak, arautuak eta erakuntza iraunkorrarekin. Alderdi politikoak Europatik mundu osora politikagintzarako funtsezko tresna legez barreiatu ziren. Beraz, gaur egun ezagutzen ditugun alderdi politikoak instituzio gazteak dira, herrialde gehienetan 100 urte baino gutxiagoko adina baitute. Izan ere, alderdi politikoak iraultza burgesen ondorioz jaio zirela esan daiteke erregimen politiko liberalekin Britainia Handian, Amerikako Estatu Batuetan edo Frantzian. Bestalde, konstituzionalismo eta parlamentarismo liberalarekin batera sufragioaren fenomenoak zabaldu zen, eta instituzio liberal berri horietan parte hartzen zutenek bestelako *legitimazio*-iturritik edan zuten, aurreko monarkiak eta bigarren estatuko aristokraziaren eta kleroaren legitimazio tradizionala krisian jarritz. Geroago *partehartzearen* eta *integrazioaren krisiak* alderdi politikoak ugaltzeko zio edo motibo nagusiak izan ziren (Dowse & Hughes, 1986).

Ingalaterran, hasierako alderdi politikoak —*whigs* toleranteak edo *tories* anglikanoak, hain zuzen ere— fakzio aristokratiko batzuen inguruan sortu ziren; eta modu berean Amerikako Estatu Batuetan, fakzio eta pertsona dirudunen —Jefferson-en edo Hamilton-en, kasu— beharizan elektoralek zirela-eta, hauteskunde-barrutien antolakuntza zentralizatu baterako jaio ziren, erroldan oinarritutako sufragioaren garaian.

Horrela izaki, teoriko liberalen partetik alderdi politikoen fenomeno berria ez zen ongi ikusia edo kontsideratua izan. Rousseau-ren aburuz, alderdiek *borondate*

orokorraren aurkakoak ziren eta gauzatze libre eta egokia oztopatzen zuten. AEBetan Madison-ek alderdi politikoen kontrako kritikak bota zituen, estatuen hondamendia zekartela esanez. Azken batean, *notableen* alderdiak gizabanakotasunaren eta nazioen interes orokorren etsai modura agertu ziren hasierako liberalismoaren pentsalari eta defendatzaile teoriko ugariren ustez. Hasierako alderdi parlamentario horiek, *koadroen alderdiak* ziren eta oso funtzionamendu praktikoa zuten. Klase ekonomiko nagusien interesen defentsan aritzen ziren, planteamendu ideologiko edo programatikoak alboratuz. Talde horiek beren boto-emaileen lehentasunak eta pribilegioak mantendu behar zituzten, horretarako aukeratuak baitziren; beraz, alderdi politikoen eginbehar nagusia egitura nazional berri eta sendo bat eraikitzean zetzan, horretarako sufragioaren egintza kontrolatuz eta hauteskunde barrutietan oinarritutako komiteak bilduz.

Horregatik hain zuzen ere —Britainia Handian, adibidez—, alderdi politikoen garapenerako eta erakundetzerako une garrantzitsuenak hauteskunde-erreformei loturikoak izan ziren, 1832, 1867 eta 1885. urteetan, hautesleen kopurua areagotzen zen heinean alderdiek erreformak eta berriztatzeak aurrera eraman baitzituzten.

Dowse-ren eta Hughes-en planteamenduen ildotik eta *legitimazioaren* krisiari jarraituz, eredu politiko liberalean marjinaturik sentitzen ziren gizarte-sektoreen aldetik eta *parte-hartzearen* krisiarekin batera, alderdi berriak irten ziren eszenatoki politikora, eta langileria industrialak ordezkatu zuten. Zentzu horretan, alderdi liberal eta kontserbadoreen atzetik, XIX. mendearen bukaeratik eta XX. mendearen hasiera arte, langileengan eta beste klase sozial baztertuetan finkaturiko alderdiak eratu ziren. Alderdi politiko horiek asmo iraultzaile eta erreformistetan oinarrituta sortu ziren; beraz, beren programa ideologikoak funtsezkoak ziren hastapeneko kohesiorako. Aldiz, alderdi horien zeregin parlamentarioak eta frakzio instituzionalaren jokabideak ez ziren izan barneko egituretako eta eguneroko politikako atalik garrantzizkoak. Denboraz, berriz, alderdi sozialista, alderdi sozialdemokrata eta alderdi nazionalistak instituzio parlamentario eta gobernarietan integratu ziren heinean, alderdi tradizionalen funtzio bera betetzen hasi ziren.

Geroxeago, estatu modernoaren integrazio-krisiarekin batera, beste mota bateko alderdi politikoak sortu ziren, instituzio parlamentarioetatik kanpo. Alderdi berrien funtsak lurralde-integrazioari loturiko arazoak izan ziren batez ere, eta baita talde etniko eta erlijiosoen eskakizunak ere. Europan eta gainerako kontinenteetan gatazka horietatik alderdi nazionalistak eta erreionalistak jaio ziren, ezaugarri etniko eta linguistikoetan oinarrituta. Alderdi demokratakristauen sorrerak, aldiz, nazio-estatuaren integrazio arazoak alde batera utzita, alderdi sozialisten arrakasta mobilizatzaileekin zerikusi handiagoa izan zuen seguru asko, baita ere horiei aurre egiteko asmoekin, erlijio kristaua gizarteko errekurtso ideologiko eta bateratzaileak zela aprobetxatuz.

Azkenik, deskolonizazio-prozesuen ondorioz, Afrikan eta Asian ere estatu-alderdi motakoa izan zen eredu berria, kutsu nazionalistarekin eta funtzio biltzaile eta integratzailearekin hain zuzen ere. Alderdi politiko horiek, askapen nazionalaren ondorioa izanik, modernizazio, zentralizazio eta garapenerako egitura nazional berriak eraikitzea zuten helburu, baina laster konturatu ziren askapen politikoak ez zuela independentzia ekonomikorik ekarriko.

Mendebaldean ere, Bigarren Mundu-Gerraren ostean eta gizarte-mugimenduaren eskutik, feministak eta berdeak izan ziren sortutako azken alderdiak. Lehenengoek ez zuten emaitza parlamentario handirik lortu, eta alderdi tradizionaletara bideratu zituzten beren kezak —emakumeen kuotak proposatuz, esaterako—; baina alderdi berdeek Mendebaldeko sistema politiko gehienetan lortuko zuten sartzea, eta sozialdemokratekin eginiko gobernu-koalizioetan ere parte hartu dute.

5.2.3. Alderdi politikoaren ezaugarriak: egituraketa, gobernu eta kontrola

Gaur egun alderdi politikoak parte-hartze politikorako tresna nagusi bilakatu dira, baita hauteskunde-prozesuetatik at ere. Alderdiak gizartean dauden lehia edo interes soziopolitikoaren begirale pribilegiatuak dira, eta normalizat jotzen da gizarte bateko elkarte eta mugimendu sozialek beren eskakizunak aurrera eramateko alderdi politikoaren laguntza bilatzeko. Halaber, alderdi politikoak instituzio politikoaren pluraltasunaren euskarria dira, eta beraiei dagokie agintaritza eta oposizioa antolatzea, gobernariaren programak eratu eta kritikak edo kontraproposamenak bideratzea, instituzioen barnean zein kanpoan.

Horregatik, alderdi politikoak politikagintzaren erdigune bihurtu dira. Beste era batera esanda, kanal pribilegiatuak dira. Alde batetik, instituzioetan beren proposamenak eztabaidatu ahal izateko, eta, bestetik, gizartean gertatu ohi diren eztabaida edo gatazka guztietan beren ikuspuntua eta interesak adierazteko, erreferente politiko nagusi bihurtu direlako. Haiengana zuzentzen dira, baita ere, komunikabideak eta hedabideak eta iritzi publikoaren bestelako eragileak (elkarteak, sindikatuak, gizarte-mugimenduak...), indar-erlazioen nondik norakoak eta batzuen nahiz besteen jarrerak instituzioetan dituzten aukerak ezagutzeko. Neurri handi batean egin behar politikoaren dinamikak markatzen dituzte eta gizartean dauden bestelako eragileak —interesa-taldeak zein herri-mugimenduak— askotan haiei begira egoten dira, haien aukera politikoaren nondik-norakoak ebaluatzeko.

J. Lapalombara-ren ustez, alderdiek, benetako alderdi politikoak izateko, lau baldintza bete behar dituzte (M. Sospreda, 1996):

- a. *Elkarte iraunkor edo egonkorra izatea.* Hots, abagune baterako sortutako talde edo ekimen politikoak zein hauteskunde-koalizioak, denboraren poderioz beren izaerari eusten ez badiote, ez lirateke alderdi politikoaren atalean sartuko.

- b. *Tokiko egitura eta egitura nazionala edukitzea.* Hau da, hanka biko egitura beharko dute, eginbehar lokaletan eta erdiguneko erakundeen dinamiken gainetik ibiltzeko.
- c. *Boterera heltzeko eta boterea eskuratzeko borondatea edukitzea.* Aurrerago ikusiko dugunez, horretan datza presio-talde eta gizarte-mugimenduekiko desberdintasunik handiena, eta, egile askoren iritzian, horixe da hain zuzen ere alderdien funtsa, lehengo helburua eta oinarri logikoa.
- d. *Herriaren laguntzaren bila jardutea.* Sistema demokratiko eta autoritarioetan alderdien legitimazioa gizartearen bultzadaz eta jarraipenaz soilik lortzen da, eta hori boto-ontzien emaitzetan neurtzen da, edota herri-mobilizazio eta erakundeen babesean.

Alderdi politikoak, gizartea bera legez, eboluzio historikoei atxikirik doaz, eta horrela hiru belaunaldi edo sasoi historikotan banan daitezke alderdiak, alderdi bakoitzaren egituren eraldakuntzari begiraturaz gero. Hasierako alderdi politikoak *koadroen* alderdiak deitzen ziren, geroago *masa*-alderdiak etorri ziren eta gaur egun *hautesleen* alderdiak ditugu eredu nagusi.

Lehengo fase batean eta estatu liberalari loturik, alderdi politikoak makina elektoralak ziren, non figura aristokratiko, dirudun edo karismatiko batekiko kientelismoa zen norma, eta horien inguruan funtzionario moduko ongi hezitako profesionalek boto bila jarduten zuten. Sufragioa murriztuta zegoenez gero, lehia elektorala eliteen artekoa zen; beraz, hautesleak eta hautagaien mundu trenkatu batean alderdien indarrak ere murriztuak ziren.

Bigarren belaunaldiko alderdiak, barneko egituraren arabera, sufragio unibertsalarekin etorri ziren. Horiek sare indartsua eta burokrata profesional gehiago behar zituzten masa herritarrekin kontaktu iraunkorrean egon ahal izateko. Afiliatuen kopuru altuko alderdiak ziren eta identitate politiko oso markatua izan zuten, ideologiaren arabera eta klase sozialen perspektibatik osatutakoak, masa-alderdiak deituko zirenak.

Hirugarrenik, ideologia zehatzetatik harago dauden bestelako alderdiak izan dira aurrekoak ordezkatzera etorri direnak. Hautesleen alderdiak deitzen dira eta esparru soziopolitiko guztietara zuzendu nahi dira, klase, nazionalitate eta erlijioen mailakatzearen gainetik. Mendeabaldeko gizarteetan sekularizazio-prozesuek alde batetik eta garapen ekonomikoek bestetik, difuminatu egiten dituzte klaseen eta bestelako banaketa sozialen arteko mugak, eta egoera horretara egokitu nahi izan dira alderdi horiek, azken muturrean *catch-all* edo "eskura-oro" dei dezakegun alderdien eredu berria ekarritik. Alderdi horientzat antolatze-sistemak eta afiliatuen eraketa eta presentzia ez dira alderdiaren mamia. Aldiroko hautesleek eta alderdiko eliteek lehentasuna irabazten dute, alderdiaren bazkide-kopuruaren garrantzia bigarren mailara jaitsiz.

O. Kircheimer-ek bataiatutako *catch-all* tankera horrek arras ongi adierazten ditu, langileriaren alderdien gorakada elektoralaren arriskua ikusirik burgueseriak bere alderdietan egin behar zituen aldaketak. Eta nola ez, alderdi *interklasista* horiek aurrera doazen heinean, alderdi sozialista, sozialdemokrata eta komunistak norabide berean aldatu dira. *Catch-all* motako alderdien emaitzak eta, oro har, hautesleen alderdi horiek ekarritako ondorioak nabarmenak dira alderdien egituretan zein gizartearekiko erlazioetan. Hasteko, *aparatuak* edo burokrazia partidistak botere txikiagoa izaten du, hautesle eta hautagaien onerako. Afiliatuek ere pisua galtzen dute eta hautesleria kontrolagaitzago bihurtzen da. Boto militantea edo boto fidela gutxitu egiten da, eta alderdiek zailago daukate beren boto-emaile tradizionalen jarraipen leiala. Alderdiek, hauteskunde-kanpaina ongi bideratzeko, irudi eta estetika erakargarri eta deigarriei arreta handiagoa jartzen diete programa ideologiko eta funtsezko errebindikazio politikoei baino. Lelo eta eslogan elektoralak alderdi batetik bestera pasa daitezke, nork zer esaten duen igarri gabe. Lehia politiko elektoraletan lehengo lider historiko eta alderdiko militante adoretuen ordez, profesionalak eta adituak dira politikarien eginkizuna hartzen dutenak, eta alderdiaren programen diseinua, aplikazioa eta ebaluazioa horiei dagozkie. Beraz, hautesleen alderdien dinamiketan botoaren aldeko kanpainak dira alderdien zeregin ia bakarra, eta horrek ondorio negatiboak ditu demokrazia eta alderdientzat ere, autore askok kritikatu dutenez.

Martínez Sospedra-k emaitza negatibo horiek modu honetan zerrendatzen ditu:

1. Hautesleen alderdiek afiliazio politikoaren garrantzia eta eragina gutxiensten dute eta, ikusiko dugunez, afiliazio sendo eta hazkorra izatea oso garrantzitsua izan daiteke gaurko alderdien gaixotasunak osatzeko. Afiliazioaren jaitsierarekin, adibidez, parte-hartze politikoaren aukerak nabarmenki desagertzen dira hauteskundeetatik aparte, eta alderdiek oraindik ere parte-hartze politikorako lanabes erabilgarriena izaten jarraitzen dute.
2. Gaurko dinamika politiko alderdikoi edo partidistarekin, politikagintza ilunago gertatzen zaie herritarrei. Eliteko politikari profesionalek *klase politiko* bat osatzen dute, beren hizkera berezia eta guzti, baina gehiengo sozialari ulertezin eta arrotz suertatzen zaiona.
3. Afiliazioak behera egiten du eta alderdiak hauteskunde-kanpainetan soilik aktibatzen dira. Une elektoraletatik aparte, alderdietako kideek ez dute aktibitate, eta kanpainak heltzen direnean, berriz, baseko afiliatuak ez dira gai, antolatu behar den masa-mobilizazio erraldoi horiei eusteko. Kontratazio bereziek eta komunikabideen erabilerak kostu ekonomiko erraldoiak erakartzen dituzte, eta zorrak arazo kroniko bihurtu dira alderdientzat.
4. Hautesleen alderdien finantziazioa arazo politikotzat kontsidera daiteke. Alderdietako kideen sarreretatik diru-kopuru larregirik jaso ezin daitekeenez, alderdien finantzaketa ezlegalak sortu dira, eta horiekin batera eskandaluak.

5. Hautesleen alderdiek funtzio programatikoa galdu dute, eta antza ez dira gauza politika alternatiboak ekoizteko, ezta proiektu eta proposamen politiko berriak —alderdirako zein sistema politiko osorako— sortzeko ere. Horregatik, ez da harritzekoa gizarte-mugimendu berrien (bakezaletasuna, feminismoa, ekologismoa...) edo nazionalismoaren indartze politikoa, ezta *single issue* motako edo gai bakarreko alderdiak (ehiztariak, automobilistak...) sortu izana ere.
6. Alderdien, administrazioaren eta hautesleen arteko harremanak ez dira militantziaren bidez bideratzen; aitzitik, bitartekaria —ezagutzaren eta iritziz publikoaren bozeramalea— prentsa izango da. Horrela, prentsaren garrantzia eta funtzio politikoa izugarri handia da, baita alderdien arteko iskanbilak ere.

Puntu horretara helduta, interesgarria iruditu zaigu alderdiak nola gobernatzen diren jakitea, hau da, nola egokitzen diren alderdien barneko indar-harremanak eta nork eta nola agintzen duen. A. Gramsci-k, Italiako Alderdi Komunistaren bultzatzaileak, hiru geruza bereizten zituen alderdi modernoek baitan: alderdien oinarri lausotuak, elite buruzagiak eta tarteko edo erdiko sektorea. Baseak barreiatuak eta aldakorrak direnez gero, zuzendaritzan dihardutenek kideak kohe-sionatu eta erakarri behar dituzte, eta erdiko geruzak bi mutur horiek —lidergoa eta afiliazioa— artikulatzen ditu.

Ez dira berdintsuak R. Michels-ek hamarkada bat lehenago alderdien egituraz egin zituen analisiak. Batez ere alderdien gobernuaz eman zituen argibideak. Michels-ek Lehenengo Mundu-Gerra hasi baino lehen Europan zegoen masa-alderdirik indartsuenetariko bat aztertu zuen, Alemaniako SPD, eta bere ikerketa praktikotik ondorio teoriko sendo bat atera zuen: *Oligarkiaren burdinazko legea*. Lege sozial horren arabera, masa-alderdi handiak, behin lehia elektoralean sartutakoan, aparatu administratibo izugarriak bihurtzen dira, buruzagitza eta burokrasia profesionalizatuak dituztenak. Profesionaltasunaren bidetik eta arrakasta politikoa eskuraturik, bi fenomeno edo ondorio agertzen dira, bata alderditik kanpo eta bestea alderdiaren barruan. Kanpoan beste alderdi politikoek imitazioa agertzen da, profesionaltasunaren bide berdinetik distantziak txikiagotzeko borondate politikoa duena; eta alderdiaren barnean, baseen kontserbadurismoa azaltzen da, zuzendaritzaren berrautatze sistematikoa eta azkenean lidergo oligarkiko bat, alderdiaren zuzendaritza profesional bat, baseen kontroletik kanpo eta kooptazioz berriztatzen dena.

Dena den Michels-i kritikatu zaio teoria hori ez dela testuinguru guztietan aplikagarria eta, AEBetako alderdien gobernurako dinamikekin alderatuz gero, S. J. Eldersveld-ek bestelako interpretazio bat egin zuen alderdien egituraketaz eta gobernuaz. AEBetan konpetentzia politiko guztiz bestelako baten aurrean aurkitzen gara, non ezaugarri deigarrienak alderdien nortasun ideologiko baxua, hauteskunderetatik aparteko ekitaldi gutxi, interes-taldeek barneratze erraza, lokalismoa,

eta beste batzuk izaten diren. AEBetan alderdi politikoen norgehiagoketa tokiko ingurumenean lortzen diren errekurtso elektoraletan neurtzen da, eta horrek espezializazioa dakar, zeren leku bakoitzean kanpainak bertoko talde partikularren laguntzaren bila antolatzen baitira. Era honetan zaila egiten zaie estatu federaleko agintariei alderdiaren boterea zentralizatzea eta agintaritzako gune bakarra izatea. Hauteskunderak gunc lokaletan erabakitzen badira, alderdiak nukleo autonomoen sare bihurtzen dira; hori bai, tokiko nukleo bakoitzean agintaritza oligarkiko bat topa dezakegu, beste alderdiarekiko (AEBetan alderdi-bitasun edo bipartidismo indartsua dugu) konpetentzian eta alderdiaren tokian tokiko baseen kontrolpean ere. Horrela Eldersveld-en gobernu-eredua hainbat estai edo solairutan banatzen da (estratakia), alderdiaren barneko botere-egituraketa eredu ireki eta iragazkorragoa izanik.

Erdibidean, A. Panebianco izeneko irakasle italiarraren erakuntza eta gobernu-eredua topatzen dugu. Irakasle horren ikerketen arabera, alderdiak boluntarioen erakunde handiak dira, non zuzendaritza alderdiaren beste sektorearen laguntza eta parte-hartzea eskuratzen ahalegintzen baita modu hierarkiko batean, pizgarriak eta antolaketako baliabideak erabiliz (finantziazioa, afiliazio-bilketa, komunikazioa eta barneko araudiaren kontrola...). Hala ere, Panebianco-ren aburuz, alderdiaren buruzagitza monolitiko eta oligarkikoaren ideia ez da zuzena. lidergo zentralak tokian tokiko buruzagiekin eta alderdiaren beste sektoreekin nortasun-pizgarriak eta pizgarri selektiboak —gobernuaren eskuduntzak, alegia— banandu behar dituelako. Modu horretan, zuzendaritza *koalizio menderatzaile* bat dela esan daiteke, zeren alderdiaren boterea azpitalde batzuen legitimazio-prozesu baten pean baitago.

R. Michels-en interpretazioaren aurka, alderdiaren funtzionario, ordezkari instituzional eta zuzendaritzako partaideen arteko *koalizio menperatzailean*, politikariek abantailak dituzte funtzionarioen aldean, politikariak baitira alderdiaren aurpegia hautesle, afiliatu eta gizarte osoaren begietarako. Beraz, hiru interpretazio klasiko horien kariatara, alderdi politikoen gobernu-egiturak oligarkia monolitikoa, koalizio menperatzaile edo botere-sare nuklearraren arabera era daitezke.

5.2.4. Alderdi politikoen funtzioak

Askotarikoak dira alderdi politikoei atxikitzen zaizkien funtzioak. *Los partidos políticos* (Sistema, 1985) liburuan, R. Cotarelo-k atal oso bat eskaintzen dio alderdiek sistema politiko liberal eta totalitarioetan betetzen dituzten *rolak* aztertzeari, funtzio sozialak eta instituzionalak bereiziz. Ikuspegi orokor eta zehatzen artean, eta erdibide batetik abiatuz, Kataluniako Jordi Matas irakaslearen bidez, bost funtzio nagusitan sailka daitezke alderdien funtzioak:

- a. *Sozializazio politikoa eta iritziazen sormena.* Historian zehar sozializazio-moduak eta prozesuak aldatu badira ere, eta oraingo gizarteetan komunika-bideen garrantzi nabaria onartuz, alderdiek programa eta balioespen politi-koak aurkezten dizkiote gizarteari, eta hortik edaten du iritzi publikoak. Ez alderdiak soilik, baina alderdi politikoak bereziki, pentsaera eta sociali-zazio-prozesuetako funtsezko eragileak dira.
- b. *Interesen (partzial eta orokorren) egokitzapena.* Alderdiek batu eta sinplifi-katu egiten dituzte gizartearen ageri diren talde-interesak. Gainera, gaur egun Mendebaldeko gizarteetan alderdiak, aurreko ideologia partikular eta kla-sistetatik ihes eginaz, proposamen global eta orokorretara egokitzen dira, azken hamarkadetan gertatu diren homogeneizazio-dinamiketara egokituz.
- c. *Elite politikoen erakuntza.* Sistema politiko liberal zein autoritarioetan egon badaude alderdiaz aparteko erakundearen laguntzaz, gobernuako insti-tuzio politikoetara heltzeko bide alternatiboak (armada, komunikabideak, epaitegiak, unibertsitatea, enpresak...), baina bide horietatik kargu politi-koak eskuratzen dituztenak banaka batzuk eta salbuespenak baino ez dira, alderdi politikoen monopolizatu egiten dutelako hauteskunderen eta errepre-sentazioaren egintza. Haien laguntza eta egiturarik gabe gobernura ailega-tzea oso zaila suertatzen da eta gobernu-postuetara iristeko alderdien zirri-kituetatik igaro behar da, zeren eta beste bide batetik doazen liderrak ere, azken batean, alderdi baten inguruan antolatu behar izan baitira (De Gaulle, Rockefeller, Berlusconi...).
- d. *Herriaren eskakizunak bideratu.* Sistema politiko demokratikoetan hauxe bera da alderdiei egokitzen zaien funtziorik funtsezkoena: herriaren gogo eta adierazpen politikoen kanalak izatea. Horrela, alderdiak herritarren kez-kak gobernura bideratzeko eramaileak izango dira. Zentzu horretan, gober-nuko kideek, baita oposizioan daudenek ere, gizartearen atal desberdinak ordezkatzeko dituzte harreman eta erabaki politikoen agendaren diseinuan.
- e. *Sistema politikoaren egonkortasuna eta indarketa.* Sistema politikoak gobernuan eta oposizioan dauden alderdien arteko jokoaren bidez elikatzen dira, eta horrela alderdi politikoen beren egiturak indartzen dituzte, nahiz eta batzuetan alderdi antisistemikoak topatu. Horiek, berez duten ideolo-giagatik, ez dute joko politikoan parte hartu nahi eta sistema politikoarekin bukatu nahi dute, nahiz eta posizio hobeetan egoteko sistemaren behin-behineko erabilpen pragmatikoa egin.

Dena den, alderdiek, ez dute funtzio horiek betetzeko monopolioa, interes-taldeek eta burokraziak zein klientelismo-sareek ere elite politikoen prestakuntzan parte-hartzen dute, eta horrela, hauteskunderen pertsona independenteak eta talde edo aukera elektorak iragankorrak ere azaldu ohi dira maiz. Hori bai, alder-diei dagokie proiektu politiko globalak eratzeke funtzio berezia. Beste funtzio

politikoetan, interes politiko-sozialen batuketan eta graduazioan, komunikazioan eta orientazioan, funtzio elektoralean eta politikarien bilketan eta aukeraketan gainerako agente sozialekiko kokagune pribilegiatu eta nabarmena izaten dute estatuaren zuzendaritzan, baina funtzio horiek gainerako agente sozialekin konpartitu beharko dituzte (Martínez Sospedra, 1996, 27).

Atal honekin bukatzeko interesgarria iruditu zaigu A. Gramsci-ren ikuspuntua aipatzea, alderdi politikoak gizartearen eta estatuaren arteko instituzio bitartekaritzat jo baitzituen. Hots, italiar komunistaren aburuz, Estatuak gizarte zibilean aritzeko erabiltzen dituen tresnak dira alderdi politikoak. Alegia, alderdiak “bizitza estatalaren eskolak dira” eta beren jardueren bidez Estatuaren legitimazioa eta onespina lortzen dute (Aguilera Prat & Vilanova, 1987:177).

5.2.5. Alderdien sailkapenak

Alderdi politikoak, arestian ikusi dugunez, eragile politiko askotarikoak eta heterogeneoak dira. Beraz, alderdi politikoaren literaturan, liburu eta autore bakoitzak saio pedagogiko bat egiten du alderdi politikoaren sailkapenak eta tipologia aurkeztean; hots, dibertsitatea eta ugaritasuna sinplifikatuz eta irizpide edo ardatz arrazional batzuei jarraituta, alderdien arteko desberdintasunak eta ezaugarriak zehazteko saio bat egiten da. Gure aldetik, eta sailkapen sakon luzeen eta minimalisten arteko erdibidetik abiatuta, sei irizpide aukeratu ditugu eta horien arabera banatuko ditugu alderdiak, autore nagusi batzuek ezarritako aukerei jarraituta:

A) *Jatorria*. Alderdien jaiotza instituzio legegileetan —hots, *parlamentuetan*— gertatu zen. Alderdi liberalak eta kontserbadoreak legebiltzarretan antolatu eta garatu dira; badaude, aldiz, *parlamentuetatik* at eratu diren alderdiak eta horrek alderdiari beste konfigurazio bat ematen dio, desberdina, zeren azken horietan talde parlamentarioek ez baitute hainbeste garrantzirik izango alderdiaren baitan. Bestalde, alderdien genealogia egiterakoan konturatzen gara zenbait alderdi beste alderdi batzuen zatiketa edo apurketatik sortu direla, zatiketa-prozesu baten ondorioz, eta beste batzuk, aldiz, beste alderdien arteko itunak edo batuketak direla medio eratu direla. Datu genealogiko horiek alderdiaren ideologiaren, lidergoaren eta barneko korronteen funtzionamenduaren informazio eta datu funtsezkoak emango dizkigute.

Bide honetatik, eta K. von Beyme-k (1986:25) egindako tipologia historikoa aprobetxatuz, J. Riechmann-ek (1994:147) zerrenda batean hamabi multzotan sailkatu ditu alderdiak, kronologikoki eta bakoitza bere kontraesan sozialari lotuta:

ALDERDIAK	KONTRAESANA
1. Liberalak	Antzinako Erregimena
2. Kontserbadoreak	Frantziar Iraultza
3. Langileak	Sistema Burgesa
4. Nekazariak	Sistema Industriala
5. Erregionalistak	Zentralismoa
6. Kristauak	Laizismoa
7. Komunistak	Sozialdemokrazia
8. Faxistak	Gizarte Demokratikoa
9. Burges Txikiak	Ongizate Estatuaren Burokrazia
10. Berdeak	Produktibismoa
11. Feministak	Patriarkatua
12. Arrazistak	Multikulturalismoa

B) *Helburua*. Irizpide honetatik abiatuta, M. Weber soziologo alemaniarrek XX. mendearen hasieran hirutan banatu zituen alderdi politikoak: *nagusi* edo *uga-zaben alderdiak*, *klase* edo *estamentuzkoak* eta *ideologikoak*. Alegia, lehenengoetan buruzagi eta militanteek karguak eta prebendak bilatzen dituzte eta bigarrenetan, aldiz, defenditzen diren interesak kolektiboak dira, eta klase edo estamentu sozial baten antolamendu politikoaren emaitza dira. Alderdi ideologikoetan, aldiz, munduaren interpretazio edo doktrina baten defentsa dugu garrantzizko helburua, eta horren atzean biltzen den jendeak printzipioetan topatzen du bere kohesioa, nortasun politiko ideologikoari funtzio zentrala ematen baitzaio.

C) *Funtz eta garapen instituzionala*. A. Panebianco irakasle italiarrak hartzen duen perspektiba eta sailkapen-mota honen arabera, bi dira aztertu behar ditugun alderdiaren ezaugarriak eta modu dinamiko batean kontrastea atera. Lehenengoa, alderdiek jatorrian izan zituzten ezaugarriak eta finkatze-gradua. Alderdien indartzea helburua izanik, garrantzi handiko datua dugu hasierako jaiotza, baita ere zurbaltze- edo hedatze-prozesuak nolakoak izan ziren jakitea. Horrela ez da gauza bera, erdigune batetik periferiako lurraldetara zabaltzea ala modu bateratu batean toki desberdinetatik indarrak bildu eta indartzea, prozesu horrek alderdiaren zentralizazio- edo deszentralizazio-ereduak markatzen ditu eta. Halaber, alderdiaren sorkuntzan lider karismatiko bat egotea ala ez, edota kanpotiko beste instituzio bat alderdiaren sortzailea edo bultzatzailea izatea ala ez, erabakiorra suertatzen da, kasu horiek normalean mota diferenteko alderdiak sorrarazten dituztelako.

Bigarrenik, A. Panebianco-k alderdiaren instituzionalizazio-prozesuari begiratzen dio eta alderdi politiko bakoitzean dauden arazoak bilatzen ditu. Gure aldetik, betebeharrak horretarako denboran zehar mantentzen diren alderdien arteko azterketa egiterakoan, ikerketaren edukietan puntu batzuk hartu beharko ditugu kontuan, hala nola erakundearen jarraipenerako interesak, eta pizgarri selektiboak zein kolektiboak, hots, kargu eta nortasun politikoak nola sortu eta banantzen

diren. Izan ere, bi *instituzionalizazio-maila* edo garapen-maila desberdintzen ditu irakasle italiarrak, bata *indartsua* eta bestea *ahula*.

A. Panebianco-k, instituzionalizazio-maila neurtzeko erabiltzen dituen irizpideak hauexek dira:

- a. Autonomia edo independentzia-maila bere ingurumeneko beste eragile edo instituzioekin, zenbat eta autonomia handiagoa, hainbat eta erakundetze-maila altuagoa egonik.
- b. Sistematizazioa edo alderdiaren barneko egituren arteko integrazioa eta homogeneizazioa onuragarria da erakundetzerako; aldiz, alderdien barneko egiturak eta azpiatalak oso autonomoak badira, horrek ez du alderdiaren instituzionalizazioa laguntzen.

Alderdi baten kohesioaren eta garapenaren mailak noraino heldu diren arakatzuz gero, eta erakundearen homogeneizazio-maila eta barneko eliteen arteko konfigurazioa edo koalizio menperatzailearen sendotasuna zein inguruarekiko independentzia eta autonomia ekonomikoa nolakoa den aztertuz gero, instituzionalizazio ahularen ala indartsuaren arteko hautaketa egingo dugu.

D) *Oinarria eta legitimazioa*. C. Blondel-ek, lau motatako alderdiak desberdintzen ditu oinarri sozialaren eta legitimazio-tituluen arabera. *Alderdi tribalak edo klientelistak* ditugu lehenik; modernizazioari erantzuteko botere eta indar sozial tradizionalek eratzen dituzten alderdiak dira sasoi politiko zehatz batean, gutxi antolatuak eta diziplina txikiarekin, baseekin harreman klientelista eta menperatzailea mantentzen dutenak. Bigarrenik, estatu moderno multietnikoetan *alderdi etnikoak* ditugu, adierazpen nazionalistak egiten dituztenak. Horiekin batera, hirugarrenik, *alderdi erlijiosoak* ditugu. Horien kasuan erlijioak eta instituzio erlijiosoak pisu sozial indartsuarekin azaltzen dira, eta lehia politiko zentrala komunitate erlijioso desberdinen artean antolatzen da; laugarrenik, *klase-alderdiak* ditugu, bereziki langileria alderdiak kapitalismoaren eredu sozialaren aurka altxatu zirenak. Ikusten dugunez, mota horietako alderdiak erantzun politiko berezi legez ulertu behar dira, egoera politiko historiko batean sortzen direnak.

E) *Barne-egitura*. Alderdien barneko erakuntza da M. Duverger teorialari frantziarrak alderdien arteko banaketa egitean eman duen irizpidea. Izan ere, autore horri gehien axolatzen zaion haustura edo diferentzia, *koadroen alderdien* eta *masen alderdien* artekoa dugu. Lehenengoak liberalismoari loturikoak dira, eta gizartearen minoria hezi eta ongi ilustratua biltzen dute beren lerroetan, kalitatea kopuruaren aurretik jarriz. Bigarrenak herritar guztiengana zuzentzen dira eta beren hasierako helburua langileria industrialaren masa-mugimenduen adierazpen politikoa izatea izan zen. Beraz, koadroen alderdiak, egitura arinekoak, aspektu ideologiko bigunagokoak eta talde parlamentarioen autonomia handikoak badira

ere, masen alderdietan ideologia finkoagoa aurkitzen dugu, diziplina handiagoa eta boterea zuzendaritza-talde ideologiko baten inguruan antolatzen da.

J. Charlotek eta O. Kircheimer-ek, alderdien bereizketa horretatik abiatuta, berriagoa den hirugarren motako alderdi bat gaineratzen dute, *hautesleen alderdia* lehengoaren deituran eta *catch-all alderdia* bigarrenaren izendapenean. Alderdi horiek masen alderdien egituraz janzten dira, baina ideologikoki askoz ahulagoak dira, ez dute hainbeste diziplinarik egituretan eta, helburu interklasistak izanik, interesen gehikuntza edo bilketan oinarritzen dira, ia hauteskunde-prozesuetara begira soilik.

F) *Gatazka-ardatzak (cleavages)*. Beharbada, Stein Rokkan ikertzaile norvegiarrak egindako alderdien sailkapena da interesgarrien iruditzen zaiguna. Ikertzaile horren ustez, alderdi politikoak gizarte industrialaren eta estatu modernoaren eraikitze-prozesuetan egondako gatazkaren eta kontraesanen emaitzak dira, eta beren hautaketan faktore ideologiko eta programatikoek egiturazkoek baino garrantzi handiagoa dute.

IRAULTZAK	NAZIONALA	INDUSTRIALA
Ardatzak	Gatazkak	Gatazkak
<i>Lurraldetasuna</i>	Erdigunea-Periferia	Landa-Hiria
<i>Funtzionala</i>	Eliza-Estatua	Jabeak-Langileak

1. taula. Stein Rokkan-en gatazka edo *cleavage*ak.

Eskema horri loturik, zortzi alderdi politiko desberdin agertzen dira, gatazka edo *cleavage* bakoitzetik bi mutur edo erreferente kontrajarriak seinatzen baitira.

Iraultza nazionalarekin batera metropolian edo erdigune estatalean eta lurralde periferikoetan gelditzen diren indar edo proiektu soziopolitikoen arteko lehiatik *alderdi zentralistak* eta *erregionalistak*, *autonomistak* edo *independentistak* sortzen dira, estatuaren egituraren inguruko gatazkak adieraziz. Prozesu berean, Estatuaren eta Elizaren arteko harreman aldakorren inguruan eta sekularizazioa eta Elizaren funtzio soziopolitikoak eztabaidagai nagusiak izaki, *alderdi konfesionalen* eta *erlijiosoen* aurkako aldean alderdi *laiko* edo *akonfesionalak* paratuko dira. Iraultza industrialaren gatazketatik sortuko diren alderdiak, aldiz, hiritarren eta nekazarien interesen partetik etorriko dira. Beraz, landaren eta hiriaren arteko kontraesaneetatik *alderdi nekazariak* eta *alderdi urbanoak* eraikitzen dira, produkzioaren sektore berezien helburuak ordezkatzuz. Azkenik, baina alderdi politikoen arteko gatazka edo *cleavage* emankorrenaren isla izanik, langileen alderdiak eta *burges* edo *jabeen alderdiak* topatzen ditugu, ezkerren eta eskuinaren arteko bereizketaren lekukoak, XX. mendean zehar gizarte kapitalistetan borroka politikoen bi alde nabarmenenak izan direnak (J. Matas, 1999: 325).

5.2.6. Alderdi-sistemak

Alderdien atal honekin bukatzeko, giltzarri diren aktore politiko horiek sistema politikoan nolako papera jokatzeko duten aztertu behar dugu, egitura instituzionalekin eta gizarte zibilarekin jokatzeko dutena preseski. Sailkapen hau egitean eta G. Sartori-ren gomendioari jarraituz, gutxieneko errepresentazio eta dimentsioa daukaten alderdiak aipatu behar ditugu, eta ez administrazio publikoaren erregistroan izendaturik agertzen direnak bakarrik. Beste gauza bat da minimotasun horren tamaina kalkulatzeko non ipini beharko dugun neurria, boto-emateen kopuru zehatz batean (%5 edo %1eko mailan, kasurako) edo parlamentuaren ordezkartzean, adibidez.

Alderdien sistemetara joz, eta gutxienez kontraesan semantiko batetik abiatuta, *alderdi bakarreko sistemak* ditugu, non alderdi politiko batek eszenatoki politiko osoa okupatzen duen, beste arerio edo konpetidorerik gabe, bide legal eta arautuetan behintzat, klandestinitatetik at alegia. Hori erregimen politiko autoritario batzuetan eta totalitarioetan gertatu ohi da, eta horien artean alderdi bateko sistema sozialistak ditugu (Kuba eta Vietnam gaur egun, edo lehengo Sobietar Batasuna), sistema faxistak (Alemania nazia, Francoren garaiko Espainia edo Mussoliniren agindupeko Italia faxista) eta deskolonizazio-prozesuaren ondotik etorritakoak (Siria, Libia...).

Alderdi bakarreko sistemak izaeraz ez dira lehiakorrak edo konpetitiboak, eta horien ondoan itxura multipartidista duten beste sistema batzuk koka ditzakegu (Txina, Korea, Alemania Demokratikoa zena edo bestelako errepublika herritarrak); horien parlamentuetan alderdi komunistaren ondoan alderdi historiko edo apaindurazko batzuk sartzen dira baina inolako autonomia edo jarduera propiorik gabe.

Alde edo sistema lehiakorretara hurbilduz, sistema politiko batzuetan alderdi desberdinak eta autonomoak —etsaiak esan daiteke— existitzen dira, baina arrazoi historikoengatik eta kultura politikoagatik, alderdi bakar batek jokatzeko du funtzio *hegemonikoa* (PRI, Mexikon, XX. mendeko lehengo hamarkadatik 2000. urtera arte) edo *menperatzailea*, non alderdi batek beste guztiak garaitzen dituen eta jarraian hainbat legegalditan gobernu hartzen duen (EAJren kasua, Euskadin, esaterako). Bestetik, *sistema bipartidistak* topatzen ditugu eta, horien artean, bi alderdi horien czaugarrien arabera, barnera edo kanpora begira, egitura eta diziplina edo parlamentuaren kontrola edo menperatzea direla medio, sistema bipartidista *zurruna* (Malta eta Zeelanda Berria) edo *malgua* (AEB) desberdintzen ditugu, edo *perfektua* (bi alderdik sufragioen %90 lortzen dutenean) ala *inperfektua* edo *bi alderdi eta erdi* daudenean (bi alderdiren artean %80 eta %90 bitartean lortzen dute eta hirugarren alderdi bat gobernu eratzeko giltza izan daiteke).

Gobernatzeko jokoan bi alderdi baino gehiagok parte hartzen dutenean, *sistema multipartidista* deitzen direneta iristen gara. Europan gaur egun adibide edo eredu zabalduna da, eta alderdi lehiakorren kopuruaren arabera bitan sailkatzen da sistema hori. Alderdien kopurua seitek gorakoa ez bada, multipartidismo

moderata deitzen zaio eta, aitzitik, *muturrekoa* esaten zaio alderdi nabarmenak sei baino gehiago baldin badira. Eztabaida franko egin da sistema multipartidisten gainean, batez ere gobernabilitatea eragozten omen dutelako. Autore batzuen aburuz, multipartidismoaren kausa nagusia sistema elektoral proportzionala litzateke, baina ezin ditugu alboan utzi bestelako faktore sozial, ideologiko, historiko edo instituzionalak, politikagintzaren gatazka klasikoei bestelako hausturak gehitzera cirtzen direnak. Ados gaude, beraz, Martinez Sospedra-rekin (1996) esaten duenean “Sistema elektoral orok boto gehien jasotzen duten alderdiak laguntzen ditu, eta alderdi txikiagoak eta berrienak kaltetu... Baina ez da kasualitatea ekologismo politikoa indar politiko nabari legez finkatu den herrialde guztietan sistema elektoral proportzionala izatea”.

Euskal alderdien sistemari dagokionez, Ipar Euskal Herrian, Nafarroan eta Euskadiko Autonomia Erkidegoan alderdi aipagarriek eta instituzioetan jesarlekuak lortzen dituztenek multipartidismo moderatuarekin eta polarizatuaren arteko sistema bat osatzen dute, eta normalean alderdi bozkatuak gehiengo absolutua lortzen ez duenez, koalizio-gobernuak eratzen dira, eta horrek alderdi desberdinen arteko itunak eskatzen ditu.

5.3. INTERES-TALDEAK ETA PRESIO-TALDEAK

5.3.1. Sarrera gisa

Badira gobernuan edo instituzioetan parte hartzeko lehiaz arduratzen diren alderdiak; badaude, halaber, beste talde eta erakunde batzuk, politikagintzan parte-hartze zuzena dutenak, baina gobernura iritsi gabe. Katetoria horretan, laster ikusiko dugunez, bizitza politikoko talde eta organizazio frankok dute tokia, eta beraien arteko mugak ez dira hain nabariak. Talde horien justifikazioa indibiduo eta erabaki politikoak hartzen dituzten instituzioen arteko distantzia hazkorrean topatzen dugu (Dowse & Hughes, 1986:488). Bestalde, gobernuak aferra sozialetan duten esku-hartzea gero eta handiagoa denez, herritarren interesak bildu eta defendatzeko asmoz, oso normalizat jotzen da talde eta elkarte sozialak eratzea estatuaren administrazioaren aurrean jarduteko. Dena den, gure gizartean gero eta interes-talde gehiago antolatzen ari direla kontuan harturik, ondo legoke jakitea talde horiek sortzeko pizgarriak zein diren, baldintza horiek nolako testuinguruetan gertatzen diren, eta, halaber, kasu batzuetan ezaugarri horik zergatik azaltzen ez diren.

Abiapuntu horretatik irtenda, interesgarria iruditzen zaigu instituzio politiko eta juridikoetatik harago, prozesu politikoei erreparatzea; hots, idatzita ez dauden arauetan baina errealitatean gertatzen diren dinamika eta harreman politikoetan arakatu eta gure sumatze-ariketa horretatik ondorio batzuk ateratzea.

5.3.2. Interes-taldeak, talde definigaitzak

Elkarte-modu hauek, jarrera komunetan oinarriturik beren errebindikazioak aurrera eramaten dituzten taldeak dira, eta portaera edo jokabide horiek oso fenomeno zabalaren adierazpenak dira. D. Truman-en (1951) definizioaren arabera, interes-talde bat *“edozein talde da, jarrera bat —edo gehiago— partekatuz gizartearen beste taldeen aurrean errebindikazio batzuk egiten dituen, posizio komun horiekin egokitzen diren portaerak finkatu, areagotu edo mantentzeko”*. Definizio horren ildotik, interes-taldeak oso gencrikoak direnez gero, ia talde guztiak sar daitezke titulu horren azpian, alegia, edozein elkarte, erakunde eta gizarte-mugimendu. Beraz definizio zabal horrek ez digu inongo informaziorik ematen taldeen arteko desberdintasunak non dauden jakiteko, eta ez digu esaten nolako gizarte-elkarreragina sortzen duten edo zeintzuk diren beren interesak nagusitzeko erabiltzen dituzten modalitateak.

Ongi dakiguna da interes-taldeak ez datozela gobernatzera; eta hor dago koska, nahiz eta ezaugarri horrek ere bere mugak eta alde ilunak izan. Interes-talde batzuek alderdi politikoei lan egiten dute, eta batzuetan, denboraren poderioz, alderdi bihurtzen dira; horregatik, kasu batzuetan desberdintze-lanak zailak izaten dira.

Bestelako definizioa haxe litzateke, *“gobernuan beren interesen alde eragina izan nahi duten taldeak”* (Dowse eta Hughes, 1986). Beraz, talde eratuak dira, baina ez soilik kategoria baten arlokoak (emakumeak, etorkinak, herritar progresistak...), kategoriak sozial horiek interes-taldeak eratzeke oinarri posibleak izan arren.

Helburuetan interes-taldeak alderdiak baino mugatuagoak dira, zeren eta sindikatuak, medikuen elkartek edo militarrek ez baitira maiz programa politiko global baten inguruan murgiltzen; baina ez dira marjinalak politikagintzan, askotan horrela kontsideraturik izan badira ere. Interes-taldeak normalean beren helburuak oso ongi eta argi definiturik dituztenez gero, talde *babesleen* eta talde *bultzatzaileen* arteko bereizketa edo sailkapena egin da. Bi perspektiba desberdin horiekin aritzen dira batzuk eta besteak, eta lehenengoei gizartearen sektore baten defentsa antolatzen duten bitartean (sindikatuak, elkargo profesionalak edota komertzialak...) bigarrenek, aldiz, ikusmira zabalago batetik kausa sozial baten aldeko indarra egiten dute. Hala eta guztiz ere, arazoa korapilatu egiten da, askotan lehenengoei kanpaina soziopolitikoetan ere parte-hartzen dutelako, beren sektore sozialaren ordezkari legez.

Badirudi dinamika bikoitz baten aurrean gaudela. Interes-taldeen jokamoldeak aztertzen ditugunean, alde batetik gobernuak gero eta gastu eta arau gehiago dituzte, eta gero eta aurreratu gehiago inbertitzen dituzte politika sozialtan, gizarteak berak horrela exijitzen baitie, eta bestetik, gero eta elkarte gehiago antolatzen dira interesak bildu eta defenditu ahal izateko; eta unibertso anitz horretan galtzeko zorian ibil gaitezke. Izan ere, interes-taldeak etengabe sortzen ari direla

eta, interes-talde horien agerpenerako ezaugarri edo baldintzak zein diren jakitea nahikoa zaigu. Gizarte-talde berezi batzuk *status* adskriptiboekin aurkitzen ditugu; edo beste modu baten esanda, aukeratzen ez diren ezaugarriak (adina, sexua, etnia...) esanahi eta interes politiko handiz azaltzen dituzte. Halaber, esparruaren dimentsioak, afiliazio potentzialak eta interkomunikazio-graduak garrantzi handia dute interes-taldearen sorreran; horregatik ez dira sindikatuak edo emakumeen taldeak modu berdinean eratzen, azken horiek sistema patriarkaletan baldintza eta aukera txarragoak eta egoera kaltegarriagoak dituzte eta.

Bestalde errekurtsoak, materialak zein giza baliabideak eta taldeetan bil daitezkeen ezagutza eta esperientzia-graduak ere funtsezkoak dira taldeen dinamike-tan. Pribazioek eta frustrazioek ere baldintza bereziak sortzen dituzte interes-taldeak eraikitzeko orduan; eta, era berean, mehatxuak eta arriskuak modu kolektiboan sentitzen direnean, faktore mobilizatzailerak suertatzen dira. Egoera psikologiko horiek, ordea, aldeko kultura politiko baten laguntza behar dute izan, ereindako sentiberatasun hori ernaldutik ahal izateko. Sistema politikoaren izaerak ere lagun edo eragotz lezake taldeen sorrera, eta horrela gobernariaren ekintzak eta administrazioaren jokabideak pizgarri bereziak ekar ditzakete, edo taldeen antolamendurako eragozpenak sortu; beraz, interes-taldeek zerikusi handia dute egitura eta kultura politikoarekin. Dena den, interes ekonomikoak pizgarri berezietan gauzatzen dira eta negozio-taldeak antolatzeke dohain bereziak erakusten dituzte, haiek baitira hoberen eta gehien antolatutako taldeak. Interes-taldeen artean kasu askotan konpromiso moral, erlijioso eta politikoak taldearen kohesioa eta arima izan daitezkeela egia bada ere, erakunde bat eratzen dutenean bakarrik pasatzen dira botere potentzial eta ezkututik erakunde aktibora eta jarduera probetxugarriara, interes horiek antolatuta azaltzen diren heinean.

5.3.3. *Presio-taldeak eta lobbyak*

Nahiz eta interes-taldeak eta presio-taldeak edo *lobby*ak sinonimotzat jo, *lobby*ak beste modu batera izendatzen dira, erakusten duten aparteko jokabide eta estrategiak direla eta. Presio-taldeak erakunde formalak dira, botere politikoaren erabakietan eragiteko mehatxu eta zigorrak erabiltzen dituztenak. Horien helburuak ez dira beti ezagunak eta publikoak, baina talde horien ezaugarriarik adierazgarriena seguru asko zerbitzuak, onurak, zama eta aukerak modu partikular eta aldeko batean bana daitezen bilatzea da.

Ingelesez *lobbying* hitza oso jarduera politiko zehatza izendatzeko erabiltzen da, prozesu politikoetan informazioa lortzeko eta aholkuak emateko eta presioak egiteko instituzio politikoaren korridore (*lobby*) edo bulegoetan egiten diren kontaktuak adierazteko, hain zuzen ere. Hots, talde edo kanpaina horien helburuak bitartekaritza-lanetan gauzatzen dira, agintari politikoengandik aldeko jarrerak eta babesak lortzean baitago beren helmuga. Europa kontinentalarekin alderatuz, tradizio anglosaxoniarraren parlamentarioen funtzio legegilea gehiago gorde da,

AEBetan bereziki. Gaur egungo sistema demokratiko liberaletan, maiz, iraganeko diputatuen proposamen legegilea gobernuaren eskuetara pasatu da eta haiekiko harremanetan ulertu behar ditugu *lobby*en presioak eta presio-taldeen gorabeherak.

Izan ere, gobernariak eta burokratek, erabaki politikoak hartzeko orduan, presio-taldeak edo interes-taldeak jarduerari esker, informazio eta jakintza teknikoak, lagungarria, ugaria eta erabilgarria lortzen dute. Beste gauza bat da, ematen edo transmititzen diren datuak, ikerketak eta informazioak interesatuak direla, eta normala denez, presio-taldearen aurkakoak diren bestelako argudioak ez direla mahai-gaineratzen.

Edonola ere, eta taldeen teoriari astindu gogor bat emanez, M. Olson-ek *Ekin-tza Kolektiboaren Logika* izeneko obran kolokan jarri zituen aurreko teoriararen ikuspuntuak. Egile horren ikuspuntutik ez dago frogaturik gizartean taldeak berez eta konpetentzia askean aritzen direnik, eta are gutxiago beraiei arteko lehiatik emaitza orekatu bat aterako denik. Olsonen aburuz, talde txikiek presio handiagoa egiten dute ongi eratutako talde aktibo handiek eta errekurso estatutalaren banatzaileek eta teorikoki garrantzitsuagoak direnek baino. Interes orokorretan aritzen diren taldeak arazo gehiago dituzte, interes zehatzak eta ongi definituak dituzten talde txikiek baino. Talde horiek, interes bereziak eta intzertibo selektiboak alde antolatuta daude, eta arrakasta handiagoa izango dute beren presioetan, interes-talde orokorrek edo banatzaileek baino. Gainera, justifikazio filosofiko-ekonomiko legeez, Olson-en ustez, talde eta koalizio banatzaile horiek teknologia berriak eta errekursoen erabilera egokia eragozten dituzte egoera eta aldaketa sozial berrietan.

5.3.4. Interes-taldeak banaketa

Arestian esan dugunez, interes-taldeak alderdi politikokoekiko desberdintasunak argitzeko lagungarriak edo gizartean ematen diren lehia eta konpetentziaren lekukoak dira, baina:

- a) ez dira hauteskundera aurkeztzen,
- b) ez dute botere politikoaren zuzeneko administrazioa egiten,
- c) ez dira funtzionamendu demokratikoetan oinarritzen.

Horiexek dira alderdi politikoetatik desberdintzen dituzten ezaugarriak. Zailagoa dugu interes-taldeak unibertsoetik taxonomia edo sailkapen egokia egitea, baina Almond-ek eta Powell-ek *Política Comparada* (Paidós, 1972) liburuan eskaintzen digutena emango dugu, gobernariak eta gobernatuen arteko harremanak interesen arabera nola antolatzen diren argitzeko. Autore estatubatuar horien ustez, lau dira interes-taldeak aukerak edo klaseak:

- *Talde anomikoak*. Hauek interes berriak eta ordura arte antolatutako egon ez direnak biltzen dituzte. Ez dute gobernariak aldetik beren nahia bideratzeko bitartekorik lortu; beraz, kanalik gabe egonik, ekintza dramatikoetan

adierazten dituzte beren gogoak eta preferentziak (manifestazioak, matxinadak, harrapaketak...).

- *Ez-asoziatuak*. Etniak, erlijioak, lurraldetasunak, senidetasunak eta beste ezaugarri objektibo batzuek oraindik ere indarra dute gizarte modernoetan, herritarrek kategoria horietatik sortutako mobilizazioak jarraitzen baitituzte, defentsa eta segurtasun bila.
- *Elkarteak*. Maila honetara helduz, eta bereziki antolatutako taldeak direnez, ordezkaritza esplizitua, langile profesionalak eta prozedura ordenatuak izatea dira elkartei dagozkien ezaugarriak. Aurrekoen parean, mota honetako taldeek abantailak dituzte beren jokabide antolatuengatik eta gizartean legitimazio-maila altua jasotzen dutelako.
- *Instituzionalizatuak*. Pauso edo urrats bat aurrerago, taldeek iraunkortasuna eta egonkortasuna lortzen dutenean, sistema politiko-sozialaren parte bihurtzen dira, nahiz eta beren rol eta egituraketa, funtzionamendu, garrantzi eta presentziaren arabera finkatzen diren.

5.3.5. *Pluralismoa eta (neo)korporatibismoa*

Azken hamarkadetan, interes-taldeen eta gobernu-instituzioen arteko dinamika azaltzean, bi teoria nagusi plazaratu dira: bata *pluralismoa* deritzona, tradizio anglosaxoniarraren ikuspegietan oinarriturikoa eta AEBetako esperientzia politikoari loturikoa, eta bestea *(neo)korporatibismoa* deritzona, Ipar eta Erdialdeko Europako estatuetan egindako ikerketek eskertutako argiturikoa. *Neo* aurrizkiaren erabilera Italiako esperientzia faxistaren eredutik, Argentinako peronismotik zein Brasileko diktadura militarrek (1964-1985) ezarritako eredu korporatibistetatik berraztertzea erabili da. Hasierako korporatibismoa, erregimen diktatorialetan eta alderdi bakarreko sistematan jaio zen eta beraren helburu zentralizat jotzen da gizarte-interes guztiak talde eta elkarte bakarreko sistema batean sartu nahi izatea. Saio horrek gatazkak eragotzi nahi zituen, baina zapalkuntzaren adibide gordinak sortu zituen.

Biek abstrakzio eta erreferente idealetara jotzen dute. Pluralismoan, estatu batean dauden interes-talde guztiak modu aske batean antolatzen dira, eta teoriak inork ez du prozesu politikoa menderatzeko gaitasunik, gobernua zabalik dago taldeen presioetara eta politikagintzaren mamia horretantxe datza, interes-talde horien norgehiagoketa librean. Interesen arteko lehiak puntu orekatu batera eramaten ditu erabakiak.

Eredu pluralistan, noski, interes-taldeen erakuntza-maila altua da, talde ugari eta ongi eratuak daude eta gobernu-egituretatik aparteko eremuetan mugitzen dira. Neokorporatibismoan, aldiz, gizarte bateko interes oro antolatutako dago eta administrazioak kontaktuak izaten ditu interes-taldeekin politika publikoen estai edo

fase guztietan. Beraz, teoria bien artean dagoen diferentziarik handiena horretan dago: pluralismoan gobernuak taldeen presioa jasotzen duen bitartean, neokorporatibismoan gobernuak taldeen integrazio edo barneraketa ezartzen du, gobernuko eta administrazioeko lan eta funtzioetan, ez erabaki-unetan soilik.

Pluralismoak interes-taldeen arteko oreka bat aldarrikatzen du; jakina, oreka aldakorra eta ez-egonkorra dena. Parte-hartze politikoaren funtsa interes-taldeen arteko jokoan gertatzen da, eta nahiz eta tamaina, baliabide eta esparruen arabera talde desberdinak izan, pertsona eta talde orok dute aukera presio-taldeen bultzadetan eragina izateko, eta horrek botere-banaketa berdintzaile eta orekatu bat dakar, pluralisten ustez. Geroago, ikerketek erakutsi dutenez, errealitatean sortzen diren adibideek argi eta garbi adierazten dute, ezen pribilegiozko egoera edo lokarria lortu duten taldeek ez dutela beste talde lehiakorren parte-hartzerako leku edo esparru liberrik uzten.

Taldeen arteko parte-hartze politikorako aukera-desberdintasunak eta ekintza kolektiborako mugak eta eragozpenak hain azalean egonik, pluralismoak birformulatu egin zituen bere planteamenduak. Alde batetik, eragozpen eta diferentziak onarturik sistema politikoan azaltzen diren politika publikoen sareak (*policy networks*) aztertzen hasi ziren, non administrazioarekin batera interes-taldeak adostasun-gradu altu bateko dinamiketan murgiltzen diren. Bestetik, ikusmolde honetan merkatuan manifestatzen diren interes nagusiek eta, batez ere, enpresa indartsuenek kontsiderazio berezia izango dute gobernuaren partetik, haien arrakasta onuragarria omen delako gobernuarentzat eta gizarte osoarentzat.

Aldaketa eta egokitzapenak egon dira teoria pluralistetan hamarkadaz hamarkada, baina funtsean, bere defentsariak politikagintza interes-taldeen eraginez dinamizaturik ikusten dute. Beren analisisetan, taldeen aniztasun handia dagoen herrialdeetan norgehiagoketa politikoa bide askotatik etortzen da, eskaera arautuetatik edo boikotetatik, politikariek *lobbying* jarduketatik edo desobedientzia zibileko kanpainetatik. Aniztasuna da gakoa, zeren interes-taldeek beren partaidetza aukera ematen baitiete beren borondatearen arabera nahiak eta gogoak adieraz ditzaten; eta inplikazioen eta gai ugarien arteko lehia aldakor horretan dautza gizartearen eta Estatuaren arteko harremanak.

Korporatibismoaren ikuspuntua zeharo kontraesalea da pluralismoaren ikuspuntuarekin konparatuta. European hasitako perspektiba teoriko honek, nahiz eta *corpus* teoriko sendo bat lortu ez, hiru kritika zuzendu zizkion fokatzeko pluralistari (J. Jordana, 1999, 291):

- a. Interes ekonomiko handien taldeek, ordezkapen-modu ez lehiakorrak jartzen dituzte martxan, eta borondatezko parte-hartze librea kolokan ipintzen dute, askotan gobernu-instituzioen laguntzarekin.

- b. Talde hauen jokamoldea ez da erabaki politikoen prozesuan eragina izateko soilik, baizik eta, horrez gain, politika publikoen kudeaketan eta gauzatze edo betetzean ere parte-hatzen dute.
- c. Europako herrialde askotan ikusten zenez, harreman industrialen ereduak joera monopolistikoak agertzen zituen. Enpresa-taldeek, sindikatu nagusiekin batera eta Estatuaren adostasunarekin, beren arteko akordio makroekonomikoak lortzeko formula egonkor eta instituzionalizatuak ezartzen zituzten.

Neokorporatibismoaren teorialaria den P. Schmitter-en ikuspegitik, sistema korporatiboan interes-taldeak kategoriatan bakunak kopuru mugatu batean ezartzen dira. Kategoriatan sartzen diren erakundeak, Estatuak beren funtzioen arabera diseinatu, ezagutu edo baimendurikoak dira, eta haien arteko harremanak hierarkikoak, bete beharrekoak eta ez-lehiakorak dira. Talde horiek era monopolistikoan jokatzen dute, eta kontrapisu moduan. Estatuak kontrolak eta mugak ipintzen dizkie bere lidergoaren hautaketan eta eskarien edo laguntzen politiketan (Schmitter, 1994, 28).

Beraz, ordena politiko berri baten deskribapena egiten saiatzen da neokorporatibismoa. Sistema horretan Estatuaren interbentzioa interesen ordezkapenean handitzen da, zentralizazio- eta integrazio-politikak martxan jartzen dira, eta horrekin batera, jabegoaren pilaketa, korporazio ekonomikoen kontrol ekonomikoa eta langile-erakunde handien parte-hartzea aragotzen dira politika publikoetan. Klaseen arteko gatazkaren soluzioa politikaren erdigunean jartzen da, funtsezkoa baita garapen ekonomikorako.

5.4. GIZARTE-MUGIMENDUAK ETA HERRI-MUGIMENDUAK

5.4.1. Definizio baten bila

Gizarte-mugimenduak, interes-taldeek kategoriatan sartuak izan badira ere, eragile politikoen eredu propio edo aparteko fenomeno baten agerpena direla uste dugu. Dena den, ez dugu erraz aurkituko gizarte-mugimendu garaikideen definizio adostu bat. Hori bai, definizio ugari proposatu dira, bestelako talde, erakunde eta aktore politikoetatik argi eta garbi bereizteko. Adibidez, eta ikuspuntu orokorretatik zehatzetara abiatuz, M. Diani-ren iritziz, gizarte-mugimendua gatazka sozial edo politiko batean jarduera zehatz bat daukan askotariko aktorea dugu, modu informalean eta sarean elkarrenergiten duena, nortasun kolektibo komun batekin (Diani, 1992). Bigarren definizio hau zehatzagoa izan daiteke: gizarte-mugimendu bat gizartearen oinarritzko aldaketa bat eragin, ekidin, eragotzi edo ezabatu nahi duen eragile kolektiboa da, jarraitutasunez jokatzen duena, integrazio sinboliko handiarekin eta rolen separazio-maila txikia izanik, eta ekintza eta organizazio-modu aldakorrek erabiltzen dituenak (Raschke, 1985). Zehaztasun gchiagoren bila,

P. Ibarra-k dio, gizarte-mugimendu bat agintari politiko, elite eta aurkarietako elkarrekintza jarraitu eta, gehienetan, gatazkatsu batean —eta nortasun kolektibo bera izanik— publikoki, boterearen erabilera edo banaketa interes kolektiboen alde eraldatzea eskatzen duen banakoen, taldeen edota organizazioen arteko elkarreagine informalaren sare bat dela (Ibarra eta Letamendia, 2000).

Pentsa daiteke definizio horiek abstraktu samarrak direla eta, aldiz, gizarte-mugimenduak fenomeno sozial zehatz eta konkrituagoak direla, baina aztertzen ari garen arloa gehiago mugatu edo murrizten badugu, hainbat elementu kanpoan geldituko lirateke. Nolanahi dela ere, gizarte-mugimenduez ari garenean, (a) gizarte sareak ditugu aipagai, (b) eduki edota esanahi kultural, sozial, politiko alternatiboak bultzatzen dituztenak, (c) ezaugarri instituzionalak eta anti-instituzionalak batera dituztenak eta (d) tokiz eta denboraz, aldakorrak direnak.

5.4.2. Alderdi politiko eta presio/interes-taldeen harremanak

Puntu honetara helduz gero, lagungarria izan daiteke, alderdi politikoaren, interes-taldeen eta gizarte-mugimenduen arteko harremanak, antzekotasunak eta diferentziak aipatzea, gure kasuan ikusmira gizarte-mugimenduen ezaugarrietan jarrita. Ariketa horretarako Ibarra-k eta Letamendia-k idatzitako artikulua bat, “Movimientos Sociales” (*Manual de Ciencia Política*, 1999, 372-401), ardatz interesgarria iruditzen zaigu, eta artikulua horretan jarraitutako ildoak ondoko taulan azaltzen dugu.

	ALDERDI POLITIKOAK	INTERES- TALDEAK	GIZARTE- MUGIMENDUAK
1. BOTERE POLITIKOAREKIKO ORIENTAZIOA	Eskuratu, manciatu	Presionatu	Aldatu
2. ALDERDIEKIKO HARREMANAK		Osagarria	Gatazkatsua
3. ERAKUNTZA	Hierarkikoa, formalizatua	Formalizatua	Horizontala, informala, sarea
4. INTERESA/TALDE ORDEZKATUAK	Mugagabeak, mugagarriak	Mugatuak	Mugagabeak, mugaezinak
5. ORDEZKATZE- BIDEAK	Hauteskundeak	Konbentzionalak	Ez-konbentzionalak
6. EKINTZA KOLEKTIBOA	Interes orokorrak bildu	Interes sektorialak bildu	Interes/nortasun kolektiboak
7. ESTRATEGIA	Lehiakorra	Kooperatiboa	Gatazkatsua
8. AZKEN HELBURUAK	Sistemikoak	Asistemikoak	Anti-sistemikoak (ez beti)

2. taula. Alderdi politikoaren, interes-taldeen eta gizarte-mugimenduen arteko desberdintasunak.

Onartu beharrean gaude, hemen islatzen diren diferentziak, erakuntzazkoak zein ideologikoak, batzuetan dudazkoak izaten direla eta joera edo tendentzia bat markatzen dutela; baina, behin baino gehiagotan, diferentzia horien arteko mugak ez dira hain finkoak, eta desitxuratu egiten dira.

Baldintza horiekin eta botere politikoarekiko orientazioari dagokienez, argi ikusten da alderdien helburua boterea bera dela, hots, alderdien bokazioa boterea eskuratu eta erabiltzea dela. Aldiz, mugimendu sozialak ez dira horretarako sortzen; botere politikoari zuzentzen zaizkio gehienetan, gatazka politiko edo kulturala plazaratzen dute, baina beren nortasun kolektibo berezkoa eraikitzeaz gain, gehien axolatzen zaiena botere politikoa beste era batean aritzea da, alde eta ez kontra. Horretan bat etorri ohi dira interes-taldeek dituzten jokabideekin.

Normalean, gizarte-mugimenduak alderdi politikoekiko mesfidantzan eta gogo alternatibo eta berritzaileekin hasten dira. Alderdiek ahaztutako gaiak gogoratzera datoz, baita mantendutako jarduerak aldatzera ere, baina horrek ez du esan nahi nahitaez alderdi politikoen existentzia kolokan jartzen dutenik, ezta etorkizunean alderdi baten forma hartuko ez dutenik ere. Hori ere posiblea da, hala gertatu baita historikoki alderdi laborista eta sozialistarekin edo alderdi berdeekin edo feminis-teen. Beraz, alderdiekiko harremanak istilutsuak eta gatazkatsuak izaten dira, baina istiluetatik elkarren arteko kolaboraziora eta osagarritasunera, eta hortik integrazioaraino irits daitezke.

Egitura eta dinamika organizatiboei dagokienez, alderdi politikoetan egitura bertikal eta hierarkikoak dauden bitartean, afiliatu eta kideentzako estatutu eta araudiekin, gizarte-mugimenduetan, oro har, erabakiak modu horizontalagoan hartu ohi dira, eta normalean denek har dezakete parte gauza guztietan; egia da mobilizazioak martxan jartzeko antolamendu edo erakuntzako gutxieneko egiturak beharrezkoak dituztela, baina mugimenduetan aritzen direnak parte-hartzaileak dira eta ez afiliatu pasiboak.

Gizarte-mugimenduek sistema politikoari egiten dioten kritikarik sakoneta-riko bat hark duen funtzionamendu antidemokratikoan datza. Ez daude ados erabaki politikoak nola eta non hartzen diren; horregatik, elitismoa, parte-hartze txikia eta gizabanakoen subiranotasunaren mespretxua kritikatzeko dituzte. Interesetan eta ordezkapen bitartekoetan sartzen bagara, berehala konturatuko gara alderdien interesak hauteskundeetara bideratzen direla eta, oster, mugimenduen grebak, manifestazioak, boikotak eta bestelako ekintza eta mobilizazio sozialak erabiltzen dituztela; baina batzuek eta besteek zer edo nor ordezkatzeko edo defenditzen duten bereiztea ez da hain erraza. Orokorrean esan dezakegu alderdi politikoen eta interes-taldeen arteko desberdintasun garrantzitsu bat dagoela: bigarrenak oso ongi mugatuak dituzte beren helburu eta sektoreak; aldiz, alderdiek —bereziki *catch-all* motako masa-alderdiek— interes oso zabalak eta orokorrak defenditzen omen dituzte, nahiz eta jatorrian klase edo sektore sozial baten interesak babesteko sortuak izan.

Aitzitik, gizarte-mugimenduen kasuan nagusia dugu interesen unibertsalizazio eta muga-gabetasunerako joera; horrela mugimendu feministak edo mugimendu ekologistak tokian tokiko errebindikazioak egiten dituztenean, lehenek emakume guztien izenean egiten dute lan, eta bigarrenek gizateria osoaren alde, elikagai transgenikoen aurka aritzen direnean, adibidez.

Banaketa arrunta hauxe da: alderdiek eta interes-taldeek interes materialen edo diruzkoen eta adskripzio indibidualen atzetik jarduten duten bitartean, gizarte-mugimenduek interes postmaterialistak eta kolektiboak dute helburu. Baina errealitatean bereizketa hori ez dago hain garbi; adibidez, talde ekologistek bultzatutako NYMBY —*No in my back yard* ingelesez, hots, “ez nire atzeko patioan”— izeneko borroketan eta kanpainetan interes partikularrak eta tokian tokikoak defendatzen baitzituzten. Hala ere, modu orokorrean esan daiteke, alderdien eta presio-taldeek interesak aiseago neur eta muga daitezkeela azterketa elektoralak, egitarauak, politika publikoak eta bestelako portakrak eta jarduerak ikertuz; ordea, gizarte-mugimenduak ez dira hain errazak ebaluatzeko. Interes- edo presio-talde baten irabazleak nahiko ongi daude mugatuta, talde horiek beren erakundeetako kide direnak soilik babesten eta ordezkatzeko dituztelako; aitzitik, gizarte-mugimenduen mobilizazioetatik ateratzen diren etekinak zabalago banatzen dira.

Azkenik, sistema politikoarekiko estrategia eta helburuetan sartu behar baldin bagara, ez legoke txarto ur sakonegiatzen murgiltzen garela onartzea, alderaketa sinpleegiak ez egitearren. Alderdien arteko lehiakortasuna lege estrategiko funtsezkoa eta nagusia bada, ez daukagu hain argi interes-taldeena kooperazioa denik, zeren, gure ustez, presioa eta mehatxuak baitira horien jokabide bakunak. Gizarte-mugimenduek beren kanpainetan bultzatu ohi duten jokabide nagusia, ordea, gatazka sozialak harrotzea da. Beste gauza bat da, hori zein punturaino ote den beste sistema politiko baten eskakizuna ere. Ez dago hain argi mugimendu sozial guztiek alternatiba eta eredu soziopolitiko kontrajarriak aldarrikatzen dituztenik. Bigarren Mundu-Gerraz geroztik, gizarte-mugimendu berrien agerpenarekin (ekologismoa, feminismoa, antimilitarismoa...) diskurtso alternatibo eta antisistemikoak eman dira aditzera, baina ez gizarte-mugimendu guztietan; hain zuzen, horrek mugimenduen arteko sailkapenak egitera garamatza.

5.4.3. *Gizarte-mugimendu zaharrak eta berriak*

Mendeabaldeko gizarteetan pasa den mendeko 60ko hamarkadatik aurrera mugimendu feminista, ekologista eta antimilitarista aktibatu zirenean, mugimendu horien mobilizaziorako gaitasun edo boterea eta diskurtso eta balio politikoen kariaz, subjektu soziopolitiko berri eta alternatiboez hitz egiten hasi zen.

Hiru mugimendu horiek zerrenda luzeago batean sartu beharko genituzke (giza eskubideak, nazioarteko elkartasuna, okupazioa, komunikabide alternatiboak, eskubide sexualen aldekoak...), baina ezagunenak eta eraginkorrenak dirudite, eta berriak baldin badira eta horrela izendatzen badira, geure buruari zuzendu behar

diogun galdera hauxe da: zeintzuk dira zaharrak? Gizarte-mugimendu zaharrak, normalean XIX. mendetik aurrera sortu ziren mugimendu nazionalistak, nekazarienak eta langileriarenak dira.

Partidos y Movimientos Sociales liburuan, Claus Offe-k politikaren paradigma zaharraren eta berriaren arteko kontrasteak azpimarratu zituen, eta banaketa horren bidez gizarte kapitalistetan izandako aldaketa soziopolitikoen azterketa eta interpretazio iradokitzailea egin zuen. Haren aburuz, XX. mendeko laurogeiko hamarkadan Mendebaldeko eszenatoki politikoetan lehian zegoena —egoera kritiko baten itxuraz, hain zuzen ere— paradigma zaharkituaren eta paradigma etorri berriaren arteko pultsua edo norgehiagoka zen. Tentsio horren bi muturretan ari ziren *akto-reak* multzo dikotomiko bat osatu zuten, lehengo paradigmaren edo eredu politiko modernoan klase sozialen edo beste talde sozioekonomikoen arteko tentsioak gertatzen baitziren, eta horietan gatazka nagusia banaketaren inguruan azaldu zen. Tentsio horiek ez ziren desagertu, baina ondoan bestelako talde sozialak agertu ziren, kolektibitate zabal eta unibertsalago baten defentsan, nazioa zein langile edo nekazarien klasea baino handiagoak eta beste motako errebindikazioak zituztenak. Beraz, edukiak ere aldatuz joan ziren. Kapitalismoaren sorreratik langileen alderdi eta sindikatuak eztabaidatu izan dutena hazkunde ekonomikoaren emaitzen banaketa izan da, eta horrekin batera segurtasuna eta kontrol sozialaren gaiak izan dira nagusi. Gaur egun, aurreko edukiei bakea eta ingurugiroa, giza eskubideak, emakumeen aurkako biolentzia eta lan ez-alienatuaren gaiak gehitu behar zaizkie, besteak beste. Eraldakuntza historiko horretan balioak ere aldatu dira. Oraingo subjektu sozial berriek ez diote soilik askatasunari eta segurtasun pertsonalari erreparatzen, eta kontsumoa eta aurrerapen materialak gozatzen dituzte. Hori gure gizarte *garatueta*n lortuta dago populazioaren bi herenentzat, eta maila horretara helduz gero, ondorengo errebindikazioak autonomia pertsonalaren eta nortasunaren aldekoak eta kontrol zentralizatuaren aurkakoak izango dira. Beharbada, publiko xumea gehien kezkatzen duena aldakuntzari ekiteko jokaera izango da. Munduan aldaketa sakonak eskatzen dituztenek aitzakia asko topatzen dituzte langileen alderdi, sindikatu eta mugimendu nazionalista tradizionalen jokamoldeetan, eta kritika egin ostean, haien antzera ez jarduteko bitartekoak jarriko dituzte. Barnera begira, erakunde *zaharkitu* horiek guztiz bertikal eta hierarkiko bihurtu dira: jende-andana ordezkatzeko dute, baina jende horri hitzik eta parte-hartzerik eman gabe; horregatik horizontalitatea eta berezkotasuna jotzen dira forma egokiagotzat.

Lehia elektorala eta alderdien arteko norgehiagoka edo bitartekaritza plural eta korporatibista errefusatu, desobedientzia zibila eta protestaren politika hobesten dituzte. Offe-k egindako kritikan, gizarte-mugimendu berriei ezetzaren edo ukapenaren politika egitea leporatzen zaie. Gure aldetik, eta soziologo alemaniarren azterketa interesgarria epaitzen hastekotan, mugak ikusten dizkiogu azterketa horri. Alde batetik, nahastu egiten ditu Alemaniako alderdi berdea instituzio politikoetan sartu izana eta gizarte-mugimendu berrien dinamikak, gauza

berbera balira bezala. Gure aburuz, mugimenduak eta alderdiak, nahiz eta sare eta familia sozial beretik edan, ez dira parametro beretan mugitzen, aurrerago ikusiko dugun legez.

Bestalde, ukapenaren ezaugarri hori ez da oso zuzena. gure ustez. Beti existituko dira talde antisistemikoek eta alternatiboek proposamen eta proiektu ofizialei emandako ezezko erantzunak, baina horrek ez du esan nahi mugimendu berri horiek proposamen positibo eta ereduagarriak plazaratu ez dutenik. Are gehiago, gizarte-mugimenduen aldetik entzuten diren kritikak diotenez, instituzioek *lapurtu* egiten dizkiete hizkera eta kontzeptuak (iraunkortasuna, sexuen arteko berdintasuna, derrigorrezko zerbitzu militarren desagertzea...), eta ondoren kontzeptu horien erabilpen desegokia eta interesatua egin dute. Agian Offe-ri egin dakiokeen beste ohar bat, azkena, hauxe litzateke: langile-mugimenduan, baita mugimendu nazionalista eta nekazarien mugimenduetan ere, beti egon dira jarrera eraldatzaile eta nortasuneko jarrera sakonak, modu horizontalagoak eta mutualistak, baina talde eta esperientzia txikietan soilik praktikatu eta mantendu dira. Aldiz, ongizatearen estutuarekin batera garaile atera diren edo finkapen handiagoa lortu zuten ereduak paradigma zaharrekoak izan dira. Fenomeno hori, askoren ustez, instituzionalizazio edo erakundetzearen emaitza baino ez da. Denborak eta esperientziak dena moldatzen dute, eta, batzuen ustez, hasierako mugimendu berriak orain-tsuagokoak baino helduagoak dira eta beren alternatibotasuna kolokan egon daiteke.

5.4.4. Nortasun berriak: kultura-aldaketa edo egitura-aldaketa?

Inor gutxik ezeztatzen du gizarte-mugimendu berriek azken hamarkadetakoa gatazka politikoetan izan duten garrantzia. Beste kontu bat da, kontraesan eta mobilizazio sozial horien inguruan eman diren azalpenak eta egin diren teorizazioak.

Mugimendu sozialen inguruan oso indartsu hedatu den teoria bat postmaterialismoa edo materialismoaren ondokoa dugu. Tesi horren arabera, errebindikazio ekologistak, feministak eta beste identitate sozial berriak aldaketa kultural baten ondorioak dira. Teoria horren defendatzaile nagusia R. Inglehart da, eta Michigango unibertsitatean burutu ditu bere ikerketak (*Silent Revolution*, 1977 eta *El cambio cultural en las sociedades industriales avanzadas*, 1991). Ikertzaile horren plantamenduetan, gizarte industrial aurreratuetan aldaketa kultural sakona gertatu dela azaltzen da, non aurreko balio nagusiak —ongizate materiala eta segurtasun fisikoa— aseturik daudenez gero, belaunaldi berriak nortasun eta garapen pertsonalera zein parte-hartze politikora zuzenduko baitira. Ikerketa horien hipotesi zentralak bi dira. Bata eskasiarena dugu, gure beharrianak modu hierarkikoan asetzen direla dioena. Hasieran beharrian materialak (ongizate materiala, segurtasun fisikoa) eta geroago ez-materialak (maitasuna, ezagutza soziala, sormena, garapen pertsonala...) betetzen saiatzen gara. Bigarren hipotesiak dio hasierako sozializazioak —kasu honetan ingurumen sozioekonomiko aberats batean bizi izandako umezaroak—

pertsonen balioetan helduaroan izandako sozializazio-prozesuak baino eragin handiagoa du.

Teoria horrek kritika teoriko eta metodologiko anitz eduki ditu (J. Riechmann, 1994:31). Hasteko postmaterialismo kontzeptua bera ez da ongi erabilitakotzat jotzen, kontuan izanik materialismoak Mendebaldeko tradizio intelektualetan izan duen zentzua. Agian postkontsumista esatea egokiagoa litzateke, kontsumo-mailak baitira neurtzen ari direnak. Lehenengo hipotesiari dagokionez, autore batzuek —Riechmann-ek berak ere— ez dituzte beharrianen sailkapen eta kategoria horiek onartzen, eta horretarako erabiltzen dituzten argudioak ez dira makalak. Gizakiok ditugun oinarritzko beharrianak oso minimoak dira (elikadura, ura, aterpea...) eta horiek modu oso desberdinetan betetzen dira. Ez dira modu unibertsal eta homogeneoan asetzen, baizik eta kulturen arabera. Eta sozializazioari dagokionez, J. Habermas-ek dio balio postmaterialistez jabetzeko, hasierako urteetan izandako sozializazioak garrantzia izan dezakeela aberastasun materialean, baina eragin handiagoa dutela gaztaroan eta helduaroan izandako esperientzia politikoek eta hartutako munduaren ikusmirak, gizarte-sare komunikatiboek ematen dituzten irizpideekiko menpekotasunak, alegia.

R. Inglehart-en metodoan, berez dituen balio eta preferentziei buruz galdetzen zaio jendeari, baina autore askok kolokan jartzen dute erantzunak eta errealtate soziala bateratsu doazetik. Usteak erdiak ustel, esan genezake. Sarritan, gure gizarteetan erakutsitako portaeren eta azaldutako balioen arteko desoreka nabarmenak ikusten ditugu. Ez da gauza bera birziklapenaren alde egotea edo etxeko lanak emakume eta gizonezkoen artean ongi banatu behar direla defenditzea eta eguneroko jardueretan praktika horiek pertsonalki aplikatzea. Desoreka nabariak ditugu balioen eta jokabideen artean, eta hori da autore iparramerikar horri leporatzen zaion akats metodologikoa.

Haren ikerketetan, mundu honetako gizarte aberastuenetan balio ekologikoak azaltzen dira, beharrian materialak asetuta daudelako; baina ekologismoa ez da estetika bat, ez da bakarrik bizi-kalitatearen inguruko erreflexio postmodernoa, baizik eta mehatxuei eta eguneroko problema global eta errealei erantzuteko sortutako erantzun bat. Eta hori ez da Mendebaldeko herrietan soilik gertatzen, nahiz eta hor adierazpen politiko biziak izan, zeren *pobreen ekologismoa* ere existitzen baita (J. Martinez Allier). Motibazio ekologikoak ez datoz altruismo postmaterialistatik soilik; aitzitik, ekintza politikorako funtsezkoak dira justiziaren eta duintasunaren balioak, eta sentiberatasun horiek gose- edo pobrezia-egoeretan ere aurki ditzakegu. Ildo horretatik munduko aberatsok beharrian ez-ekonomiketan mugitzen garen bitartean, txiroek beharrian material eta ez-materialak batera ipini behar dituzte beren mobilizazioetan, eta hor dago koska eta diferentzia nagusia.

Europako gizarte-mugimenduen sorreraren inguruko beste interpretazio bat modernizazio-prozesuei loturik azaltzen dute eragile sozial horien erantzunak. Anthony Giddens soziologo ingelesaren aburuz, modernizazioaren eraginez *kapitalismoaren eredu ekonomikoa* (merkantziaren eta lanaren arteko konpetentzia eta kapitalaren pilaketa), *industrialismoa* (naturaren eta ingurumenaren aldaketa sakonak dakartzana), *gizarte eta komunikabideen kontrola* eta *botere militarra* (gerarako industria eta biolentzia erabiltzeko monopolioa) ezarri dira, eta bide batez lau faktore horiek subjektu eta gizarte-mugimendu sozial antagonikoak sortu dituzte beren dinamika sozialetan.

Aurreko iritzi horren aurka aspaldian altxatu zen —kapitalismoaren sorreratik— *langile-mugimendua*, alderdi eta sindikatuekin batera. Geroago jaio ziren *ekologismoa*, horrek ingurumenaren krisia arazo politiko bihurtuz, *estatuen jokatibide autoritarioen aurkako* eta *eskubide demokratikoen aldeko* mugimenduak (nazionalistak barne), eta azkenik *bakezaletasuna* eta *antimilitarismoa* (modernizazioaren emaitza negatiboek kritika eginez, gerrari eta militarismoari alegia).

Baten bati bururatuko zaio ea *feminismoa* non galdu den galdegitea. Izan ere, emakumeen mugimendua modernizazio kapitalistaren aspektu guztien aurka azaldu da zeharka, eta modu horretan feminismoaren ekarpenak gizarte-mugimendu guztietan gertatuko dira. Emakumeen perspektibatik, patriarkatuak eraturiko lan-harremanak eta berrekoizpen-harremanak emakumeen zapalkuntza bultzatu du eta sexu- eta gizarte-erlazioak moldatu ditu, emakumeak bigarren mailako herritar bilakatu (Joan Kelly, 1989). Interpretazio horren arabera eta kontraesanen dialektika horren perspektibatik, ez dirudi subjektu politiko sozial horiek fenomeno koiuntural eta iragankorrak direnik. Plazaratzen dituzten kontraesanak oso errotuta daude gure gizartean, nahiz eta mobilizazio-ziklo gorabeheratsuen arabera funtzionatu eta ziklo mobilizatzaileak eta aldaketa estrategikoak izan.

5.4.5. *Gizarte-mugimenduen azterketaz*

XIX. mendetik hona, hots, langile-mugimenduaren gaineko ikerketak hasi zirenetik eta mugimenduaren kontzeptua ezaguna egin zenetik gaur arte —eta batez ere azken berrogei urteotan—, gizarte-mugimenduen inguruko ikasketetan literatura franko eta askotarikoa ekoitzi da. Honetan ere AEBetan eta Europan eskola eta ikuspuntu analitiko ugari topatuko ditugu; bitxikeria badirudi ere, eredu eta lerro desberdinak eta kontrajarriak dira, azkenaldi honetan nolabait bateratu direnak. Eskematikoki esan daiteke ezen gizarte-mugimenduen arakatze-saioak lau eduki edo ardatzetan banatu direla:

- a. *Egiturak*. Hots, mugimenduen organizazio-egiturak eta moduak, sareak eta familiak, elkarte eta erakunde bakoitzaren barrukoak eta baita ere mobilizazio-erakundeak.

- b. *Diskurtsoa* edo *ekintza kolektiboaren markoak*, hau da, mugimenduen estrategia komunikatibo eta mobilizatzailerak, gizartearckiko lotura legitimatzaileak lortzeko eta iritzi publikoaren aldeko ustea ereiteko.
- c. *Aukera politikorako egitura*, edo beste modu batean esanda, instituzio politikoetan dituzten aliatu eta etsaien arteko diskriminazioak, kidetasunek eta antagonismoek nola funtzionatzen duten sistema politiko bakoitzean, eta haien proposamenak sartzeko edo instituzioen politiketan eragina izateko bitartekoak nolakoak diren.
- d. *Estrategia mobilizatzailerak*. Bitarteko, diskurtso eta aliatuekiko zein etsaiekiko jokabideak eta moduak, kanpainak eta errebindikazioak abian jartzeko errepertorio ekintzailea eta, honekin batera, irabaziak eta porrotak.

Arestian aipatu dugun legez, tradizio ikertzailean, eskolak eta ikuspuntu lar desberdinak izan dira Atlantikoaren bi aldeetan. Amerikako Estatu Batuetan *collective behaviour* edo portaera kolektiboaren ildotik egindako hasierako gizarte-mugimenduen ikerketetan, Chicagoko Eskolako soziologoek masa-mugimenduen eta gizarte-mugimenduen psikologia alienatuaz, portaera anomikoaz eta jokaera desbideratuaz hitz egiten zuten, zeren azken batean soziologo horien ikerketen xede nagusia mugimendu faxistak aztertzea baitzen. Geroxeago, ikasleen, *hippyen* edo beltzen eskubide zibilen aldeko mugimenduak sistema demokratikoaren aurkako ekimen erasotzailetzat jo ziren. Mugimendu sozial berriak *pribazio erlatiboaren* teoriaren perspektibatik azaltzen ziren, talde sozial horien errebindikazioak beren itxaropenen eta benetako errealitatearen arteko frustrazio sentibera sakon batetik zetozelakoan. Teoria edo perspektiba analitiko horrek jaso duen kritika batek dio AEBetako ikasle, gazte, unibertsitario eta ekologistak ez zirela zapuzturik sentitzen beren aurreikuspen ekonomiko edo sozialengatik —pribilegiatu samarrak baitziren— eta bultzatzen zuten mobilizaziorako zioak beste nonbaiten egon behar zirela.

Hirurogeiko hamarkadan Amerikako Estatu Batuetan M. Olson-ek *rational choice* edo *hautaketa arrazionalaren* teoria kaleratu zuen, non pertsonen aktibatze mobilizatzailearen arrazoitzat frustrazio kolektiboaren ordezkio egoismo partikularra eta mozkin ekonomikoak zein pizgarri selektiboak hartzen baitziren. Kalkulu pribatuak eta erabaki pertsonalak etekinen arabera egin ohi direnez, hortik datorren *free rider* edo “aprobetxategi”aren irudi ezaguna zabaldu zen. Pertsona arrazional horrek berdin-berdin gozatzen ditu lortutako abantailak mobilizazioetan ezer arriskatu gabe, eta behartuta edo pizgarri bereziak ikusten dituenean baino ez da mugitzen. Merkatu-eredu horren perspektibatik, ekintza kolektiboak indarrez edo pizgarri selektiboen bidez azaltzen dira soilik; bestela, zentzugabeak dira. Bitxi samarrak, beraz, Olson-en arrazionaltasunaren erudia eta neurria.

Oso bestelakoak ziren hamarkada bat geroago Europako teorialariek gizarte-mugimenduen inguruan eman zituzten interpretazioak, hau da, mugimendu sozialen *zergatiak* kuestionatuz idatzi zituzten azalpen teorikoak. Nahiz eta ikuspuntu

dibergenteak hartu, *gizarte-mugimendu berrien* teoriak bataiatu ziren C. Offe-k, A. Touraine-k edo A. Melucci-k emandako perspektiba ideologiko, estruktural edo identitarioak. Europako autoreen ikuspuntutik, gizarte-mugimendu horiek astindu ideologiko sakona eragin dute parametro politiko konbentzionaletan eta agenda eta eztabaida politikoetan, eta hor datza horien garrantzia, ez beste inon. Izan ere, joan den mendeko 80ko hamarkadatik aurrera, AEBetan *baliabideen mobilizaziorako teoria (BMT)* ezarri zen hautaketa arrazionalaren teoriaren bideari jarraituz, eta gizarte-mugimenduak nola antolatzen diren, zer-nolako buruzagiak dituzten eta helburuak lortzeko baliabideak (kidegoa, dirua, ezagutzak...) nola erabiltzen dituzten, horietan izan ziren erreferentzia zentralak.

Horrela, *movement entrepreneur* edo mugimendu enpresarioaren irudia ekoitzi zuten elkarrekin planifikazioaren jokabideak aztertuzko. Kritika gisa esango dugu, ezen BMTaren jarraitzaileek ez diotela edukiari erreparatzen eta formei begiratzen dietela soilik, elkarrekin edo organizazioei alegia; horregatik, mugimenduak taldeak baino zerbait gehiago dircla leporatu izan zaie. Adibidez Ch. Tilly-k, bere perspektiba *partikularista* eta hurbilpen historikoarekin, edo R. Eyerman-ek eta A. Jamison-ek, ezagutzaren *praxis* edo prozesu kognitiboekin, beste ikuspuntu analitiko batzuk zabaldu zituzten elkarrekin dimentsio organizatiboetatik harago. Gaur egun gizarte-mugimenduentzako beste bi panoramika nagusitu dira: *Aukera Politikoaren Egitura* eta *Ekintza Kolektiboaren Markoak*.

Lehenengoak mugimendu jakin batek aurrean duen testuinguru politikoari loturik ikertzen du, egitura politikoaren ezaugarriak (zentralizazioa, parte-hartzeko bide legalak, eta abar) eta egoeraren araberakoak (aliantzak politikoak, gobernuaren egonkortasuna eta elite politikoen arteko harremanak...) kontuan izanik. S. Tarrow eta H. P. Kriesi dira lerro horren autore nagusiak. Bigarrenaren ildoak diskurtso publikoari loturik dago. Hau da, bigarren ildoko ikertzaileek aztertzen dute mugimenduen errealitatea interpretatzeko eta ekintza kolektiboa justifikatzeko erabiltzen dituzten proposamenak nola lotzen diren iritzi publikoarekin eta gizarte zehatz batean dauden balio, sinesmen eta sentibera sozialetan; eta horrela ebaluatzen da nola “txertatu” dituzten beren errebindikazioak gizartean dauden erregistro politiko zehatzetan.

5.4.6. *Gizarte-mugimenduen unibertsoa*

Atal honetan, arestian aztertu ditugun aktore kolektiboen —alderdi politikoen, interes-taldeen, presio-taldeen eta gizarte-mugimenduen— arteko mugak eta ezaugarri bereziak aipatzen saiatu gara. Beti ez da lan erraza izan horien artean desberdintzea eta muga zehatzak jartzea; esaterako, alderdietan joera *mugimendistak* aurkitzen ditugulako edota behin baino gehiagotan sindikatu eta mugimendu sozialak alderdi bihurtu direlako. Hala eta guztiz ere, aldeak badaude, batez ere funtzioei eta jarduerari dagokienez.

Gizarte-mugimenduen alorrean edo unibertsoan tokia duten talde eta elkar-teen aniztasuna sailkatzeko saioa ez da samurra. Mugimendu zahar eta berrien arteko lerroak oso ezagunak dira, baina baita lausoak ere. Autore batzuen ustez, ezin dugu ahaztu ezen emakumeek patriarkatuaren aurka izandako *bindikazio*-saioek Frantziar Iraultzan eta mugimendu sufragistetan dituztela beren hastapenak; *women's liberation* mugimendua, beraz, feminismoaren beste urrats bat baino ez da. Beste batzuek, hala ere, hausturak eta eduki berriak aurkitu dituzte, eta horregatik gizarte-mugimendu *zaharren* eta gizarte-mugimendu *berrien* artean bereizketa egiten dute, eta ekologismoari, feminismoari eta antimilitarismoari balio eta helburu politiko alternatiboak atxikitzen dizkiete.

Kontua da, kontramugimenduak ere eratu direla feminista, ekologista edo bakezaleen aurka, eta balio guztiz tradizionalak eta kontraesaleak defendatzeaz gain (abortatzeko eskubidearen aurka eta biziaren alde, azpiegitura-proiektuen edo ehizaren alde, armen erabileraren eta armen industriagintzaren alde...) mugimendu sozialen itxura eta *repetorium* mobilizatzailiaz hornitzen direla. Ez al dira horiek ere gizarte-mugimenduak, nahiz eta balio kontserbadoreak defendatu?

Beste eztabaida-gune bat agertu zen gizarte-mugimenduen azterketa kronologikoekin eta instituzionalizazio-prozesuekin. S. Tarrow ikertzaile estatubatuarak aipatzen dituen protesta-zikloetan (1977:263), batzuetan sistemarekiko gatazka eta norgehiagokak azkartu egiten dira eta ekintza kolektiboaren praktikek agintari eta disidenteen arteko harremanak biderkatzen dituzte; ondorioz, erreformak, errepresioa edo aldaketa iraultzaileak gerta daitezkeela dio. Ziklo mobilizatzailiek zerikusia dute ziklo ekonomikoekin, baina protesta soziopolitikoek ez dute beti krisi ekonomikoarekin bat egiten, eta beren ziklo propioak dituzte. Gizarte-mugimenduak izaeraz egoeraren araberakoak, aldi baterakoak eta hilkorrak dira (Ibarra eta Barcena, 1997). Latentzian edo ezkutuan egon daitezke eta gero berriro azaldu, edota elkarte edo erakunde egonkorretan erakundetzeko prozesuak ezagutu. Normalean mugimenduak izateari uzten diote, beren ekitaldiak guztiz ordenatu eta sistemiko bihurtzen direnean soilik.

Nabaria denez, bi muturren artean —aldaketa iraultzailetik integrazio sistemikora— modalitate eta egoera ugari agertzen dira: tokiko fenomeno pasakorrak, NIMBY moldekoak edo kanpaina erradikalak NOPE (*No on Planet Earth!!* - Ez hemen, ez inon!!) itxurakoak, *lobbying* edo administrazio publikoaren hutsuneetan eta administrazio publikoen dirulaguntzen menpekotasunari lotuta bizi diren gobernu kanpoko erakundeak eta alderdi politiko eta administrazioarekiko bere independentzia ekonomiko eta autonomia osoa babesten duten horiek, edota foro eta sare alternatiboak, nazio, estatu, kontinente edo mundu osoko indarrak batzen dituztenak, kasurako, transgenikoen aurka, emakumeen eskubideen alde edo gerraren aurka. Izan ere, horiek guztiak gizarte-mugimenduen kategorian sartzen dira.

Gizarte-mugimenduen sailkapenerako proposamen ugari egin dira, eta tipologia horien arabera mota askotakoak izan daitezke: adskriptiboak (kidetasunerako ezaugarri bereziak dituztenak, hala nola emakumeak, hizkuntza eta minoria etnikoak, homosexualak...) eta barneratzaileak (edozein pertsona onartzen dute), erasotzaileak (gutxienak) eta defendatzaileak (gehienak), *progresiboak*, *erregresiboak* eta *eskapistak* (M. Fuentes/A. Gunder Frank), emakumezkoek edo gizonezkoek osatuak, armatuak edo ez-biolentoak, botereari edo kulturari bideratuak...

Bestalde, gizarte-mugimendu berriei zenbait ezaugarri kalifikatzaile eranstean zaizkie (J. Riechmann, 1994:56): orientazio askatzailea, kulturalak izatea eta botereari begira jardutea batera, antimodernismoa, heteroogenitate soziala, deszentralizazioa eta horizontalitatea, eta mobilizazio ez-konbentzionalak edo balio alternatiboak markatzekoak. Hala ere, autore askok zuhertasun handiz planteatzen dute ezen ekologismotik etorritako kritikei ingurumen-politika desberdin eta kontraesalekin erantzuten zaiela, ekokapitalismotik (merkatu gehiago) ekofaxismora, ekoteknokraziatik eta ekosozialismotik pasatuz.

Berdin esan genezake gainerako gizarte-mugimenduen kritikak eta proposamenak alternatiba politiko-ideologikoekin gurutzatzen ditugunean. Aspaldian, Europako alderdi berde batzuek argi utzi zuten beren ideologia ez zela ez ezkerrekoa ezta eskuinekoa ere, aurrerakoia baizik. Horrek eztabaida sakonak sortu zituen, baita ezkerrearen birdefinizioari buruzkoak ere. Azken batean gizarte-mugimendu berriek astindu ederra eman diete eskuin zein ezkerreko alderdi politikoei, baita, jakina, agenda politikoari eta interes-taldeen jokabideei ere.

6. Bizitza politikoaren alderdi kulturalak

Ane Larrinaga

Egintza politikorako aukerak, hein handi batean, gizartekideek politikari buruz dauzkaten sineste, arau, balio eta pertzepzioen multzoetan oinarrituta daude. Kultura-osagai horiek gizarte-bizitzan eskuratzen dira. Sozializazio-prozesua bide dela, kultura politiko jakin bat berenganatuz eta komunikazio politikoaren esparru publikoan txertatuz eratzen dituzte gizakiek gizarteari eta politikari buruzko oinarritzko sinesteak. Hain zuzen ere, atal honetan gizakien unibertso politiko-kulturalen osaketan laguntzen duten funtsezko prozesuak aztertzen dira: kultura politikoa, sozializazio politikoa eta komunikazio politikoa.

Politikako adituen artean maiz esan ohi da gizarte garaikideetako herritarrek interes gutxi daukatela auzi politikoetan. Gizarte bateko populazioak arazo politikoei buruz erakusten duen interesa, esaterako, populazio horrek politikarekin daukan harremanen ondorio izan ohi da hein handi batean. Ildo horretan, nabarmendu behar da gizarte orotan gizabanakoek era askotako harremanak izan ahal dituztela esparru politikoarekin. Batzuetan hauteskundeetako hautesle gisa, beste batzuetan erakunde politikoetako parte-hartzaile modura eta, gehienetan, estatu-boterearen organoetatik datozen xedapen administratiboen menpeko erara, gizabanakoak nahasirik daude sistema politikoarekin, baita politikarekiko jarrera zehatzak hartzera behartuta ere, une batzuetan behinik behin.

Aktore sozialen egintza politikoan eragiten duten faktoreen berri ematea ez da gauza erraza. Izan ere, egintza politikoak alderdi anitz ditu, eta, aldi berean, elementu askok baldintzatzen dute haren nondik norakoa. Nolanahi ere, badago gauza argi bat. Egintza politikoaren aukera bera gizakiek politikari buruz dauzkaten sineste, arau, balio eta pertzepzioen multzoetan oinarritzen da. Eta multzoak diogu, elementu horiek guztiak elkarrekin loturik ageri ohi direlako. Halatan, gizakien baitan harremanetan dauden funtsezko disposizioek matrize bat osatzen dute. Matrize horretatik abiatuta hautematen dituzte gizakiok gertakari politikoak, erakitzen dituzte beren lehentasun politikoak eta parte-hartzen dute, noiz edo noiz, jarduera politikoetan. Hain zuzen ere, bizitza politikoaren alderdi kulturalak aztertzeko oinarritzko disposizio-multzo horien sortze- eta osaketa-prozesuari erreparatzea eskatzen du.

Gizakiek mundu politikoan baliatzen dituzten oinarrizko matrizeen eraikuntza prozesu sozial kolektiboetan hezurmamitzen da. Jakina denez, gizakiak gizarte-taldeetako partaide dira eta elkarrekintzan dihardute etengabe beren ingurune sozialarekin. Hartara, gizarte-bizitzan sortu eta eskuratzen dituzte disposizio politikoak ere. Zehazkiago esateko, sozializazio-prozesua bide dela, kultura politiko jakin bat eskuratuz eta komunikazio politikoaren esparru publikoan txertatuz eratzen ditu gizakiak gizarteari eta politikari buruzko bere oinarrizko sinesteak. Horrela metatzen ditu informazioa eta ezagutza eta modu horretan garatzen ditu bere joerak errealitate politikoaren osatzen duten gaien eta egitateen aurrean. Prozesu sozialen eragina, hala ere, ez da erabateko modu determinista batean interpretatu behar. Faktore sozialek mugarri lausoak dituen ahalmen esparru bat zedarritzen dute. Horiez gain, gizabanakoen nortasunek eta esperientzia indibidualek ere aldaketak sorrarazten dituzte sarritan.

Ondoren azalduko diren gaiak —kultura politikoaren, sozializazio politikoaren eta komunikazio politikoaren—, modu analitikoan baino ezin dira bereizi. Beste era batera adierazita, aipaturiko fenomenoak estuki itsatsirik daude gizarte-errealitatean, aurkezpen pedagogikoari begira hemen banatuta aztertzen badira ere. Halatan, sozializazioa eta komunikazioa uztartuta daude ezinbestean. Izan ere, sozializazio-prozesu orok komunikazioa hartzen du barnean, eta komunikazio politikoak eragin sozializatzaileak ditu beti. Era berean, kultura politikoaren etengabeko sozializazioaren bidez baino ez da osatzen, eta komunikazio politikoaren ere kulturaren berebiziko osagaia dugu. Bestalde, kontzeptuok azaltzean abstrakzio-maila handiarekin jokatu dugun arren, ez da ahaztu behar prozesu sozial guztiak testuinguru soziopolitiko zehatz batean burutzen direla. Testuinguruak baldintzatzen ditu, beraz, prozesu horien tokian tokiko ezaugarriak eta eraginak: mota desberdinetako gizarte-taldeak, sistema politikoaren egitura eta funtzionamendua, garapen ekonomikoaren eta kulturalaren maila, esaterako, ez dira inondik ere elementu hutsalak unean uneko sozializazio-eredu nagusiak ezagutzeko edo barneratu den kultura politikoaren ezaugarriak ulertzeko.

6.1. KULTURA POLITIKOA

Sozializazio-prozesuaren bitartez gizabanakoa gizarteko kide egiten dela esaten da soziologian, gizarteratze horretan, bere taldearen arau, balio eta sinboloen multzoak eskuratuz ez ezik, barneratu ere egiten dituelako (Iglesias de Ussel, 1988). Gizarte orokorrak mintzo beharrean esparru politikoaz ari garenean ere arrazoibide berbera erabili ahal dugu. Hartara, sozializazio politikoaren erabideak tarte direla, gizakiek eragile eta erakunde politikoaren ezagutza eta haiei buruzko identifikazioa eskuratzen dituzte. Horrela, beren taldearen edo gizartearen barruan mundu politikoak dauzkan esanahiak bereganatzearekin batera botere politikoarekin duten harremanari zentzua ematen dioten oinarrizko sinesteak barneratzen dituzte. Hori eginik, gizakiak kultura politiko batean edo hainbat kultura politikotan txertatzen dira. Ildo

horretan, bi ikuspegitatik dauka garrantzia kultura politikoak. Alde batetik, kultura politikoa sistema politikoaren funtzionamenduaren oinarrian dago; besteak beste, haren legitimitatea ere muin kultural horretan funtsatzen da. Bestetik, kultura politikoak baldintzatzen du gizakiek sistema politikoaren barruan burutzen duten egintza politikoaren nolakotasuna.

Bizitza politikoaren alderdi kulturei buruzko ardura etengabe nabarmendu da pentsamendu sozial eta politikoaren historian. Pentsalari askok aipatu dituzte politikaren funts kulturalak (Locke, Burke, Montesquieu edo Tocqueville izan dira horietako batzuk). Modu batean edo bestean, denek adierazi dute ezaugarri, tradizio eta balio komunek —hau da, oinarri kulturalak— gizarte jakin bateko bizitza politikoan izan ohi duten eragin zuzena. Teoria soziologikoan ere ugari dira gizarte batean partekaturiko balio- eta sineste-sistemek esleitutako garrantziaren adibideak. Weber-en lana dugu horren lekukorik argiena. Weber-ek, gogora dezagun, behin baino gehiagotan azpimarratu du, batetik, balio erlijiosoen Mendebaldeko kapitalismoaren egitura ekonomikoen eta politikoen garapenean izan duten eragina eta, bestetik, legitimitate politikoaren funtsa agintea dutenenganako sentimenduetan eta sinesteetan oinarritzen dela (Weber, 1979).

Baina, aurrekari horiek alde batera utzita, kultura politikoaren kontzeptua ez zen modu sistematikoan landu XX. mendearen 50eko hamarraldira arte. Garai hartan Ipar Amerikako politika-zientziak txertatu zuen kultura kontzeptua ikerkuntza soziopolitikoan, ikuspegi konduktistaren eraginpean. Ildo horretan, jokamolde politiko indibidualaren oinarri psikologikoak —politikari aplikaturiko ikuspegi *behavioristaren* muina— eta komunitate politikoaren errealitate kolektiboa uztartzeko zubi modura garatu zen kultura politikoaren kontzeptua (Dowse, Hughes, 1986). Halatan, gizakiaren eta sistema politikoaren arteko harremanak kulturaren bitartez burutzen dira azterketa konduktistan.

6.1.1. Abiapuntua: kultura zibikoa

Kultura politikoaren kontzeptua Gabriel Almond-en eta Sidney Verba-ren *The Civic Culture* lanarekin batera sartu zen politikaren azterketa garaikidean (Almond eta Verba, 1970). Izan ere, ikuspegi funtzionalistan oinarritzen den liburuak berrikuntza handia ekarri zuen analisi politiko-enpiriko eta konparatzailearen barrura, hainbestearainoko ekarri ere non ondorengo gogoeta guztia aipaturiko lanarekin egindako eztabaida izan den (Benedicto, 1995). Almond-en eta Verba-ren ekarpenaren garrantzia ulertzeko, dena den, beharrezkoa da haren sorreraren marko historiko-politikoa eta intelektuala aintzat hartzea, testuinguruak egileen interesen berri eman baitiezaguke.

The Civic Culture lana 1963koa dugu; argitalpen-datak lehen argibideak eskaintzen dizkigu. Izan ere, Bigarren Mundu-Gerraren osteko gizarte-zientzietan zegoen kezka nagusienetako bat sistema politiko totalitarioen sorreraren arrazoiak

azaltzea zen. Ez hori bakarrik, ordea. Azterketa politikoaren esparruan, zehazki, sistema demokratikoen ezarrera eta egonkortasuna bideratu beharko luketen gakoak bilatzen ziren, eta demokrazia angloamerikarra eredutzat jotzen zen eginkizun horretan. Ezin da ahaztu, 50eko eta 60ko hamarraldietan deskolonizazio-prozesuek eta herrialde berriei sortutako arazo politikoei sistema demokratiko egonkorren baldintza sozial eta ekonomikoen inguruko gogoeta piztu zutela, baita nabarmen piztu ere. Horrela, eraikuntza politikoaren oinarri kulturalak ere gogoeta horren gune nagusian geratu ziren. Azkenik, kultura politikoari buruzko interesa, marko politiko batcan ez ezik, testuinguru intelektual zehatzcan ere agertu zen. Weber-en soziologiaren irakurketa funtzionalistak —Ipar Amerikan Parsons-ek ezagutarazi zuena— balioetan eta arauetan jarri zuen arreta bereziak, gizarte psikologiaren eraginak eta inkesten bitartez garatu zen ikerkuntzaren metodologia kuantitatiboak bat egin zuten 60ko hamarraldiaren hasieran Estatu Batuetan burututako azterketa politikoetan. Eragin horien guztien zantzuak aurkitzen ditugu *The Civic Culture* lanean (Benedicto, 1995; Morán eta Benedicto, 1995).

Aipaturiko kezka politikoei eta intelektualei kutsatzen duten abagunean, bada, psikologiaren ikusmoldea lehenesten duen interpretaziotik abiatuz definitzen dute Almond-ek eta Verba-k “nazio” baten kultura politikoa. Horrela, haien ustez, nazioaren kideen artean objektu politikoei buruz dauden orientazio-ereduen banaketa zehatza adierazten du kultura politikoak (Almond eta Verba, 1970). Hartara, objektu eta prozesu politikoen inguruan gauzatzen diren orientazio indibidualen multzoa hartzen du barnean kultura politikoak. Bi osagai nabarmentzen dira, beraz, kontzeptuaren definizioan. Alde batetik, gizabanakoen *orientazio psikologikoak* daude —egintzarako gaitasunak—; gizakiek sistema politikoaz dauzkaten ezagutzak, sentimenduak edo iritziak oinarri hartuta, hiru mailatan sailkatzen dira: orientazio kognitiboak, afektiboak eta ebaluaziozkoak, hurrenez hurren. Bestetik, orientazioen atzean dauden *objektu politikoak* bereizten dira: horien artean honako hauek hautematen dira: sistema politiko orokorra, objektu politikoak edo *input* deritzenak, objektu administratiboak edo *output* direlakoak eta, azkenik, subjektua bera aktore politiko gisa.

Orientazio-ereduak eta mota desberdinetako objektuen arteko harremanak gurutzatuz, posizio indibidualen azterketarako matrize bat osatzen dute Almond-ek eta Verba-k. Modu berean, posizio horiek elkartzean, kultura nazionalen eredu bereziak eraikitzen dituzte, horretarako populazio jakin baten baitan objektu politikoei buruz herritarrek dauzkaten orientazioen frekuentziak bilduz. Horrela, gizabanakoan oinarrituriko ikusmolde batetik kultura politiko nazionalen eredura egiten dute jauzi, inolako jarraitutasunik gabe.

Hiru motatakoak dira, Almond-en eta Verba-ren aburuz, kultura politikoak. *Tokian tokiko kultura politikoa* dugu lehen ereduak. Populazioan berariazko orientazio politikorik ia agertzen ez denean nagusitzen da. Hala gertatzen da gizarte tribaletan eta, oro har, rolen bereizketa eskasa duten giza taldeetan. *Menpekoen kultura*

politikoa da bigarrena. Honako honetan, sistema politikoaren orientazioei buruzko frekuentzia handia izanik ere, gizakiek ez daukate eskari sozialak bideratzen dituzten instituzioen kontzientziarik, ezta nork bere buruaren eraginkortasunaren ezagutzarik ere. Hartara, menpekoak jarrera pasiboa agertzen du batik bat, sistemaren egintzen hartzaile modura, ez besterik. Azkenik, *kultura politiko parte-hartzailea* dugu. Hirugarren creduan, gizarteko kideak sistemara —haren egitura nahiz prozesu politiko eta administratiboetara— orientaturik daude. Horrez gain, rol aktiboa jokatzeko dute ikuspegi politikotik, nahiz eta sentimenduak eta ebaluazioak sistemaren aldekoak zein aurkakoak izan daitezkeen (Almond eta Verba, 1970). Hiru moldeok, dena den, tipo ideal modura ulertu behar dira; hau da, gizarte baten errealitate historikoan irudikapen zehatzik ez duten eredu teorikoak osatzen dituzte. Izan ere, gizarte baten benetako kultura politikoak, ereduak ez bezala, izaera nahasia agertzen du beti. Ereduetarikoa baten ezaugarriak nagusitzen badira ere, beste moldeetako osagaiak egon ohi dira ezinbestez haren barnean. Orobat, kultura politikoaren kontzeptuak atxikirik daukan heterogeneotasun horrek bidea ematen du azpikultura desberdinen existentzia onartzeko gizarte baten esparruan, zeren orientazio jakin batzuk gizarte-taldeen arabera gailentzen baitira haien baitan.

Proposamen analitiko horrekin Almond-ek eta Verba-k errealitate mikro-politikoa —gizabanakoen joera psikologikoetan oinarriturikoa— eta errealitate makropolitikoa —sistema politikoaren egituraren eta funtzionamenduan funtsatutakoa— uztartu nahi dituzte, kultura politikoari esleituz bien arteko lotura-funtzioak, bai gizakien eta taldeen artekoa, bai egituraren eta prozesu politikoaren artekoa. Bi gauza ondorioztatzen dira, behinik behin, planteamendu horretatik. Lehendabizi, autoreek sistema politiko demokratikoen egonkortasunerako garrantzizkotzat jotzen duten problema aztertzeke bidexa zabaltzen du eredu kulturalaren eta egitura politikoaren artean egiten den bereizketak: hain zuzen ere, kultura politiko eta sistemaren egituraren arteko bat-etortzea da auzi hori. Bigarrenik, hain handia izanik banakoen orientazioen garrantzia kultura politikoaren eraketan eta haien eragina sistema politikoan, ikuspegi analitikoaren lehen mailako interesgune bihurtzen da jarrera indibidualen ikasketa-prozesua edo sozializazioa. Izatez, prozesu horren bitartez irauten dute kultura politikoek, eta prozesu beraren bitartez aldatzen dira.

Kultura Zibikoa (The Civic Culture) izeneko lanean azaltzen den kultura politikoaren kontzeptuak ondoren izan duen eragina handia izan den arren, Almond-en eta Verba-ren benetako interesa ez da, inondik ere, kultura politikoari buruzko teoria orokorra osatzea, ezpada behatzea zein neurritan kultura nazionalak bat-egiten duten egileen ustez sistema demokratiko egonkorra irudikatzen duen creduarekin, preseski, kultura zibikoarekin. Horrenbestez, kultura zibikoaren ezaugarri nagusiak ez datoz errealitatearen azterketa enpiriko baten emaitzetatik. Aitzitik, demokrazia angloamerikarraren funtzionamenduaren ikuspegi idealizatuan oinarrituta, aldezturik ezartzen dira ezaugarri edo bereizgarri horiek. Halatan, modernizazioaren eta tradizionalismoaren arteko talkaren emaitzat hartzen dute

kultura zibikoa, eta haren ondorioz, kultura politiko pluralista sortzen da, komunikazioan eta limurtzean oinarritua, baita adostasunean eta dibertsitatean ere; aldaketa ahalbidetzen duen kultura da hura, baina, aldi berean, aldaketa galgatzen duena. Gainerako kultura politikoen antzera, kultura zibikoak ere osagai mistoak ditu. Haren barnean parte-hartzearen aldeko orientazioak, menpekotasunezkoak eta lekukoak elkartzen dira. Modu horretan, jarrera tradizionalagoek (partaidetzaren aurkakoak direnek) orekatu egiten dituzte parte-hartzearen aldekoak (Almond eta Verba, 1970).

Inplizituki, demokraziaren kultura politikoarekin parekatzen den kultura zibikoaren ideian demokraziaren ikusmolde elitistaren zantzuak hautematen ditugu behin eta berriro (Torcal, 1997). Ildo horretan, elite gobernariaren eta menpeko masen arteko bereizketa ia erabatekoa da. Bereizketak bi suposizio ditu oinarri-oinarrian. Batetik, eliteek herritarren gehiegizko presiorik gabe gobernatu behar dutelako ustea dago. Bestetik, partaidetzaren aukera izanda ere, espero da herritarrek pasiboak eta eliteekin begirunedunak izango direla. Izan ere, Almond-en eta Verba-ren ikuspegian, herritar demokratiko idealak eragin-erreserba bat dauka, hau da, jarduteko potentzial bat. Baina, ez da prozesu politikoetan zuzenean parte hartzen duen herritarra haiek proposaturikoa, aktiboa izateko ahalmena duena baizik, gaitasun politikoaren sentimendua barneraturik daukana eta premia dagoen egoeretan baino jarduten ez duena. Ondorioz, demokrazia eta demokraziari dago-kion parte-hartzearen printzipioa mito bilakatuta geratzen dira, herritarren gaitasunen mito, hain zuzen ere. Mito horretan sinesteak bermatzen du eliteen eta herritarren arteko oreka. Bada, eliteek askatasuna izan behar dute gobernatzeko, aldi berean erantzule izanik herritarren eskakizunen aurrean.

Ikuspegi horretatik abiatuta, Almond-ek eta Verba-k bost herrialdeetan —Estatu Batuetan, Britainia Handian, Alemaniako Errepublika Federalean, Italian eta Mexikon— burutu zuten lan enpirikoa, herrialde bakoitzeko lagin bati galdeketa bera ezarri. Kultura zibikoaren kontzeptuan bildutako eredu tipikoaren ego-kitze-molde desberdinak irudikatzea zen aukeraketa horren helburua. Ikerketaren emaitzen argitalpenak eragin handia izan zuen politika-zientziaren esparruan eta, harrezkero, ugari izan dira lanaren inguruan egindako gogoetak, iruzkinak eta kritikak.

Kultura zibikoaren nozioa bera izan da, ezbairik gabe, punturik eztabaidatuena, barnean hartzen dituen normatibismoa eta etnozentrismoa oso nabarmenak baitira (Benedicto, 1995; Torcal, 1997). Argi zegoen hasiera-hasieratik kultura zibikoa printzipio normatibo modura ulertzen zela. Hartara, kultura politiko demokratikoaren eredu ideal gisa aurkeztu da, kultura-errealitate desberdinak harekin aldera daitezten. Ereduak, gainera, demokrazia anglosaxoiarraren ustezko nagusitasunean dauzka bere oinarriak. Halatan, kultura politiko zehatz bat, prozesu historiko-politiko jakin baten emaitza dena eta demokraziaren ikusmolde batean datzana —demokrazia elitistan— da, ustez, sistema demokratiko egonkorra erdiesteko

bide bakarra. Jakina, molde horretako ikuspegian bazterturik uzten dira baldintza sozial, ekonomiko eta politikoek sistema politikoaren bilakaeran daukaten eragina.

Horrez gain, kulturaren eta egitura politikoaren artean inplizituki ezartzen den kausa-efektu erlazioa ere guztiz zalantzazkoa da. Nahiz eta geroago autoreek berek ere onartu duten kausalitateak bi noranzkoetan eragiten duela (batetik, kulturak, sozializazioaren bidez, ondorioak izan ohi ditu egitura politikoan, eta bestetik, egitura politikoak, berriz, egintza politikoaren bitartez, herritarren orientazio politikoak moldatzen ditu) (Verba eta Almond, 1989), *Kultura Zibikoa* lanean ez da aurreikusten desberdintasun sozioekonomikoek sektore sozial zehatzen molde kulturaletan ondorioak sor dezaketarik edo sistema politikoaren aldaketa batek kultura politikoan eragina izan ahal duenik.

Eragozpen horiek beste hutsune batzuk ere uzten dituzte agerian. Izan ere, gogoan daukagun kultura politikoaren ikuspegi klasikoak onartu egiten du ezen alde aurretik gizartean badaudela guztiz ezarriak eta homogeneoak diren arauak eta balioak, inondik ere eztabaidan jartzen ez direnak. Alde batera geratzen dira, beraz, bereizketa sozialak. Horrek ez du esan nahi emaitza enpirikoetan bereizketarik agertzen ez denik, ezpada agertzen direnak gizabanakoari dagozkion ezaugarritzat jotzen direla. Orobat, ez da aintzat hartzen gizakiek mundu politikoarekin duten harremana betiere gizarte-taldeetan daukaten partaidetzaren bitartez burutzen dela, eta taldeek egiturazko desberdintasunak izan ohi dituztela ezinbestean. Akats horiek direla medio, azpikultura politikoaren kontzeptua eduki egokirik gabe gelditzen da, ez baita onartzen benetako bereizketa sozialak egon daitezkeenik kultura politikoari dagokionez (Cot eta Mounier, 1983; Dowse eta Hughes, 1986). Era berean, ziurtzat jotzen dira gizarte-sistemaren eta sistema politikoaren berezko ordena eta batasuna. Desberdintasun sozialek —materialek zein kulturelek— sorrarazten dituzten lehiak eta gatazkak, bada, bizitza politikotik kanpo geratzen dira holako ikusmoldean. Kultura politikoa bera gizarte-integrazioaren adierazlerik nabarmenena da ildo horretan.

Kultura politikoaren azterketan eredu klasiko bihurtu den Almond-en eta Verba-ren lanak beste hainbat eta hainbat zalantza ere pizten ditu. Besteak beste, *Kultura Zibikoa* ez da ezer aipatzen eliteek kultura politikoaren eraikuntzan bete dezaketen funtzioari buruz, errealitateak eta esanahiak sortuz eta interpretatuz hain zuzen ere. Bestalde, eskainitako kultura-eredua ez da gauza gizarte garaikideetako aldaketa soziopolitikoazazaltzeko. Oro har, azken urteetan egindako ekarpenen harrian, bi ondorio nagusi eratoritzen dira kultura politikoari buruzko gaur egungo irakurketatik. Alde batetik, inoiz baino argiago dago gaur egun baztertu egin behar direla behin betiko kultura politiko demokratiko zehatz bat definitzeko asmoak. Aitzitik, ikuspegi historikoa erabiliz, tokian tokiko molde kultural nagusietan baldintzapen sozialek, ekonomikoek eta politikoek duten eraginari erreparatu behar zaio. Horrekin batera, premiazkoa ikusten da gizarte bakoitzean osagai instituzionalen, sozioekonomikoen eta kulturalen artean gertatzen diren elkarreraginak

aztertzea, batik bat sistema politikoan eta gizakien jokamolde politikoan kulturak sortzen dituen berariazko ondorioak zehaztu ahal izateko.

Kritikak kritika, Almond-en eta Verba-ren *Kultura Zibikoak* sorturiko eztabai-da ez da herzurmamitu ikusmolde funtzionalistan oinarritutako eredua ordezkatu duen ekarpen teoriko garrantzitsu batean. Oraindino gaur egun, ikuspegi klasikoa erabiltzen da lan enpiriko askotan, aipatu diren arazoentzako irtenbide egokirik aurkitu gabe bada ere. Alde batetik egoera horrek eta, bestetik, soziologian eta politika-zientzian gertatutako paradigma-aldaketak —neomarxismoa eta hautaketa arrazionalaren creduak— kultura politikoari buruzko ikerketen jaitziera eragin zuten 70ko hamarraldian. Alta, hurrengo hamarraldietan, gaia indarrez agertu da berriro azterketa politikoaren esparruan. Oraingoan, politikaren teoria kulturalista osatzeko ahaleginak sumatu dira ikuspegi globalago batetik abiatuta.

6.1.2. Kultura eta aldaketa politikoa

6.1.2.1. Belaunaldien arteko balio-aldaketa beranduko modernitateko gizarteetan

Arestian esan den moduan, definizio klasikoari egin zaion kritikan aipagarrienak hark eskaintzen duen kultura kontzeptuaren ikuskera estatikoa hartu du aitzakitza. Izan ere, sistema politikoaren egonkortasuncan jartzen den gehiegizko arretak eta burutzen den azterketa enpirikoak —herrialde bateko datuak historiako une bakar batean jasotzen dira— oztopatu egiten dute aldaketa politikoa ulertzeko edozein ahalegin. Horrela, ikusmolde klasikoa ez da tresna analitiko egokia gizarte garatueta burutzen diren aldaketa soziopolitikoaren nondik norakoak hautemateko. Eraldaketok, bestalde, eragin sakonak izan dituzte herritarrek sistema politikoarekin dauzkaten harremanetan. Besteak beste, politikarekiko jaramonik eza, instituzio politikoei buruzko leialtasun-falta eta alderdi politikoen ohiko loturen etena aldaketen alderdi ikusgarrienetako batzuk besterik ez dira izan beranduko modernitateko gizarteetan.

Gaur egungo sistema politikoetako aldaketa-prozesuak —beren dimentsio baloratiboan, zein jarrerazkoan edo jokabidezkoan— azalpen globalak emateko dagoen ezintasunak faktore kulturalak buruzko interesa berpiztu du azterketa politikoaren esparruan. Ildo horretan burutu diren saio guztien artean bat nabarmendu da bereziki. Aldaketa soziopolitikoaren barnean elementu kulturalak esleitzen dien garrantzia kontuan hartuta, Ronald Inglehart-en lanek kultura politikoaren esparrua teorikoki eta enpirikoki berreraikitze ahalegin handia ekarri dutela esan daiteke (Inglehart, 1977; 1991; 2001).

Inglehart-ek bere lanetan aztertzen dituen gaiak asko badira ere, ardatz nagusi baten inguruan sortzen dira gogoeta guztiak: hain zuzen ere, aldaketa sozioekonomikoaren, aldaketa kulturalaren eta aldaketa politikoaren arteko uztardura har-

tzen du aztergaitzat haren lanak. Inglehart-en ustez, gizarte industrial garatuek, XX. mendeko 50eko eta 60ko hamarraldiez geroztik, sakoneko eraldaketak bizi izan dituzte. Alderdi sozioestruturalari dagokionez, aldaketak garapen ekonomikoan eta teknologikoan hezurmamitu dira, baita lan-merkatuan, hezkuntzaren hedapenean eta masa-hedabideen garapenean ere. Horrekin batera, Mendebaldeko belaunaldi jakin batzuk inolako gatazka belikorik ezagutu gabe hazi eta heldu dira. Faktore horien guztien eraginez, abagune sozioekonomiko horren testuinguruan sozializatu diren populazioaren sektore csanguratsuen baitan balioespenerako lehentasunen aldaketa sumatzen du Inglehart-ek. Izan ere, gizarteko talde batzuek balio tradizionalei eutsi ordez, balio "postmaterialistak" berenganatu dituztela frogatzen saiatzen da. Balio tradizionalak, jakina, premia materialen asetzeari eta segurtasunari loturik daude. Balio postmaterialistek, aldiz, zerikusi handiagoa daukate garapen pertsonalarekin, komunitatearekiko pertenezia-sentimenduekin, nortasunen defentsarekin eta bizi-kalitatearekin. Gizakien balio-aldaketek eta azken horien ondorioz sortzen diren aldaketa kognitiboek ere zalantzarik gabeko eragina izan dute beranduko modernitateetako gizarteetako bizitza soziopolitikoan. Bestcak beste, gatazka politikoaren oinarri sozialak aldatu dira (klase-gatazkaren garrantzia ahuldu egin da gatazka politikoaren beste ildo batzuk arcagotu diren bitartean), parte-hartze politikorako molde berriak garatu dira (gizarte-mugimenduak eta gobernuz kanpoko erakundeak agertu dira indarrez) eta erakunde eta auzi politiko klasikoei esleitutako garrantzia ere ez da dagoeneko lehenagoko bera.

Gaur egungo aldaketa soziopolitikoaren interpretaziorako marko orokorraren barruan, Inglehart-en ikerketa enpirikoez gizakien balio-eraldakuntzan jartzen dute arreta, hain zuzen ere, jarrera materialistetatik jarrera postmaterialistetara burutzen den bilakacran. Haren planteamenduak bi hipotesi teorikotan oinarritzen dira. Lehendabizi, eskasiaren hipotesia baliatzen du. Horren arabera, gizabanakoaren lehentasunek bere ingurune ekonomikoa islatzen dute; hortaz, balio subjektibo handiagoa ematen zaie benetan urriak diren gauzei. Beharizanen hierarkiak aintzat hartuta, uste da gizakiek lehentasuna esleitzen dietela segurtasun material eta fisikoarekin zerikusia daukaten balioei. Behin oinarri materiala bermatuta egon ondoren, hala ere, lehentasunek beste norabide bat hartzen dute. Harrezkero, pertenezia-arekin, norberaren errealizazioarekin eta antzeko helburuekin lotuta dauden balio ez-materialek hartzen dute orientazio tradizionalen lekua.

Bigarrenik, sozializazioaren hipotesia dugu. Horren arabera, gizakien oinarrizko balioek, hein handi batean, nerabezaroko sozializazioan izandako baldintza nagusiak islatzen dituzte. Lehen sozializazioak, hartara, *ethos* partikular bat eragiten du belaunaldi-taldeetan. Haren ondorioak oinarrizko balioespenerako lehentasunen berariazko moldeetan adierazten dira, beranduago taldeon bizitza helduan eragin praktikoak izan dituztenak (Inglehart, 1991).

Bildu ondoren, bi hipotesiek balio-aldaketei buruzko iragarpen koherenteak sorrarazten dituzte. Eskasiaren hipotesiak, batetik, oparotasun ekonomikoak balio postmaterialisten hedapena dakarrela adierazten du. Sozializazioaren hipotesiak, bestetik, erakutsi nahi du gizakiaren nahiz gizartearen balioak ez direla ziurrenik egun batetik bestera aldatzen. Aitzitik, oinarrizko balioen eraldakuntzak poliki-poliki burutzen dira, modu ia ikustezinean. Gizarte bateko belaunaldi gazteenak beste zaharrago bat ordeztzen duenean gertatzen dira gehienetan balio-aldaketak (Inglehart, 1991).

Hipotesiak hipotesi, ez da nolanahiko ataza aipaturiko erduan aurreikusitakoa bere dimentsio osoan enpirikoki frogatzea. Hain zuzen ere, Inglehartek ahaleginak bide horretatik abiatu dira. Horrela, galdeketa-datu anitz bildu ondoren, gizarte garatuetako populazioaren artean orientazio postmaterialistek daukaten gero eta garrantzi handiagoa frogatu ahal izan du. Hala ere, gizartearen multzo orokorrean balio horiek gutxienean dira oraindik gaur egun. Are gehiago, materialista eta postmaterialisten arteko *ratioa* jaitsi egin da azken urteotan. Baina, hedadura kuantitatiboaz gain, azpimarratu behar da balio postmaterialisten eragin soziala nabarmena dela. Izan ere, Mendebaldeko hazkunde ekonomikoaren garaian sozializatutako taldeak, apurka-apurka bada ere, adineko multzoen tokia hartzen ari dira, kultura politikoaren aldaketa-eroale bihurtuta.

Asko eztabaidatu da gaur egungo gizartearen balio-aldaketa laburbiltzeko eta adierazteko materialismo-postmaterialismo dikotomiak daukan egokitasunaz. Inglehart-ek berak onartu du postmaterialismoaren sorrera aldaketa kultural askoz sakonagoaren alderdi bat besterik ez dela: harekin batera, sexuen arteko rolak eta ohiturak, jarrera erlijiosuak, ideia politikoak, lanaren inguruko motibazioak eta gainerako hainbat aldaketa-faktore ari dira gizarte-bizitzako jarrerak eta jokamoldeak bestelakotzen (Inglehart, 1977; 1991; 2001). Baina, gizarteko sektore batzuen baitan jazo den balio-aldaketa identifikatzeaz gain, kultura politikoaren gaiari dagokionez, azpimarratu beharrekoa da gaur egungo aldaketa soziopolitikoak azaltzeko faktore kulturelek daukaten eragina ikuspegi berrietatik argitzean Inglehartek egindako ekarpena. Haren planteamenduei egin dakizkiekeen kritikak onartuta ere, bere arrazoibideetatik abiatuz nabarmenago ageri dira marko sozioekonomikoa eta balio-sistemak —subjektiboak eta kolektiboak— uztartzen dituzten loturak. Balio horiek osatzen dute, hain zuzen ere, herritarren egintza politikoan eragiten duen kultura politikoak.

6.1.2.2. Beste bide batzuk urratzen

Belaunaldi-ordezkapenaz gain, jakina, kultura politikoaren beste aldaketa eragile batzuk ere badaude, nahiz eta hainbesteko garrantzirik hartu ez duten azterketa soziopolitikoaren alorrean. Eragile horiek, gainera, ez dute elkar baztertzen; osagarriak eta aldiberekoak dira funts-funtsean. Horietako bat modernizazio sozialari eta ekonomikoari lotutako prozesuek osatzen dute. Gizarte bateko egitura

sozialak eta ekonomikoak modu azkarrean eraldatzen direnean, barne-migrazioak eraginez, lan-harremanak, kontsumo-motak eta gizarte-sustapenerako arauak azpikoz gora jarritz, iraultza horrek kultura-eredu tradizionalak deslegitima ditzake, zenbait sektore sozialentzako aukera kultural berriak zabalduz.

Bestalde, gauza ezaguna da ezen instituzio politikoek eredu kultural batzuk sorrarazten dituztela aktore politikoengan beren ohiko jardunean. Izan ere, erakundeek eragin sozializatzailea dute beren menpe diharduten gizaki eta taldeengan. Ildo horretatik, behin baino gehiagotan nabarmendu da sistema politiko demokratikoek ezartzen duten baldintzapena kultura politikoari dagokionez. Sistema politikoaren funtzionamenduaren ikasketak eta joko instituzionalak ezarritako sozializazioak herritarren jarrean eta itxaropenen moldaketan daukaten eragina azaltzen da azterlan horietan. Izan ere, kulturaren osagaiak herritarren esperientzia praktikoan txertaturik jasotzen dira (Botella, 1997).

Oro har, egiturazko faktoreen ikuspegiak nahiz aktore indibidualen erabaki estrategikoetan oinarritutako azalpenek ez dituzte erabat asebate azken urteotan soziologiaren esparruan ikusmolde kulturalistatik ezarri diren helburuak. Kultura konbentzionalaren teoriaren aurrean, bai antropologia historiko berriak eta bai oraintsuko historia kulturalak, aldaketa soziopolitikoari dagokionez, oinarri kulturalisten gainean eraturiko ereduak eraikitzeko asmoa agertu dute sarritan (Morán, 1997). Asmo horrek zerikusi zuzena dauka gizarte garaikideek bizi izandako eraldaketan ezaugarriarekin, zeren aldaketa horiek adierazpen kulturalak izan baitituzte batik bat.

Planteamendu berrietan, bestek beste, historiara egindako itzulera nabarmen-tzen da. Azterketa kulturalaren emaitzak bereziki oparoak izan dira historia kulturalaren esparruan. Zehazkiago esanda, garapen handia izan dute erlijioak eta erlijio-mugimenduek gizarte modernoan bestelakotzean izandako eragina aztertzen duten lanek. Beste hainbeste gertatu da gizarte-mugimenduen historiaren lanke-tarekin ere. Horrela, langileriaren historiatik mobilizazio kolektiboaren fenome-noetara igaro da arreta nagusia. "Baliabideen mobilizazioaren teoria" deitutako tresna teorikoa azterketa historikoan aplikatuz, ikerketa-esparru oparoa zabaldu da, kultura-baliabideen azterketan eta baliabideek mugimenduen mobilizazioan daukaten eraginaren analisisan oinarritzen dena (Klandermans *et al.* 1988; Kriesi, 1993; Tarrow, 1997; Klandermans, 1998). Historialariek, hartara, analisi kulturalaren proposamen asko baliatu dituzte aktore politikoek mobilizazio kolekti-boan erabilitako kultura-tresnak aztertzean. Izan ere, ikuspegi historikotik abia-tuta burutu dira egintza sozialean eta politikoan diskurtso politikoak, erretorikak eta ideologiak daukaten tokiari buruzko gogoetak, eta baita mobilizazio-erritualen zein nortasun kolektiboen eraketa-prozesuen analisiak ere (Gamson, 1988).

Bestalde, azterketa historikoekin harreman estuan daude "trantsizio politikoan azterketak" deritzen lanak ere. Horietan sistema politiko ez-demokratikoetatik

sistema demokratikoetarako iraganbidea aztertzen da. Erabaki arrazionalaren ereduari jarraiki, 70eko eta 80ko hamarraldietako trantsizio-teoriak aktore politikoen joko estrategikoen ikusmoldearen arabera osatu ziren batik bat, nahiz eta, modu marjinallean, egiturazko faktoreen eragina ere aintzat hartzen zuten. Europako hegoaldean gertatutako aldaketa politikoetatik hogeitabost urte edo gehiago iragan direnean, haatik, desagertu egin da dagoeneko aldaketa-eredu horiek munduko eskualde desberdinetara esportatzeko modukotzat jotzen zituen ikuspegi baikorra. Izan ere, denbora horretan agerian geratu da eredu politiko jakin batzuen ezarrera, burutzekotan, eredu horiei atxikitako kultura-baldintza zehatzen testuinguruan burutzen dela. Hori dela eta, lehenago trantsizioaren teoriak deitu zirenak, gero analisi kulturala barnean hartzen duten aldaketa sozial eta politikoen prozesu konplexuak aztertzeraz zuzendu dira.

6.1.3. Kultura politikoaren ikusmolde berri baten bila

Arestian esan den bezala, soziologiaren eta politika-zientziaren esparruan kultura politikoaren ikuspegi *behaviorista* izan da nagusi luzaroan. Tradizio horretan, Parsons-engandik datorren kulturaren ereduak gailendu da, hau da, kultura kohesio sozialaren tresna bihurtzen duen ikuskera. Ondorioz, abiapuntu horretatik eragozpen handiak egon dira gatazka eta gizarte-aldaketa azaltzeko. Kultura politikoak, halatan, ordenaren eta adostasunaren zientzia politikoa egiteko baliabide eraginkorra osatu du oraintsu arte.

Hala ere, gizarte garatuek azken hamarkadetan bizi izan dituzten eraldaketa sakonek agerian utzi dituzte ikerkuntza soziologikorako arazo berriak. Alde batetik, kulturaren kontzeptuak estatutu berria lortu du gizarte-zientzien alorrean. Azterketa kulturelek toki garrantzitsua irabazi dute eta horrek eragina izan du politikaren azterketan ere (Morán, 1997). Dagoeneko kulturaren azterketa ez da maila “pseudopsikologikoan” definitzen, alegia, gizarte-egintzaren dimentsio “subjektibo” modura. Aitzitik, kulturak gizarte-jokabidearen dimentsio sinbolikoa adierazten du; hortaz, egitate sozial “objektibotzat” jotzen diren fenomenoaren errealitate-maila bera esleitzen zaie gaur egun fenomeno kulturei ere. Bestalde, “interpretazioaren” ikusmoldeak garatu dira poliki-poliki kulturaren analisisan. Hori dela eta, kulturaren eta politikaren arteko harreman berriak ezarri dira, kulturaren kontzeptua azterketa politikoaren erdiguncan jarri dutenak. Izatez, kultura beti da politika, gizarte jakin bateko kideei bizitza publikoari buruzko esanahiak eskaintzen dizkielako. Interpretazioaren ikusmoldearen arabera, parte-hartzaileen interpretazio-praktikak beren praktika sozialekin lotuta daude, besteak beste, praktika politikoekin.

Bestalde, kultura politikoaren kontzepzio konduktistaren erabileran ohikoa zen homogeneotasunaren suposizioa gero eta gehiago baztertzen da gaur egun, anakronismoa baita kultura-aniztasunak ezaugarritzen dituen gizarteetan. Kultura politikoaren kontzeptuak (singularrean erabilia) errealitate politikoari buruzko

jarrera, balio eta sinesteen multzo homogeen bat adierazten zuen, populazioaren osotasunak partekatzen zuena eta sistema politikoaren egonkortasunerako funtzionala zena. Almond-ek eta Verba-k “azpikultura politikoen” posibilitatea jasotzen bazuten ere, gaur egun argi eta garbi hitz egiten da gizartea osatzen duten gizarte-taldeen kultura politikoez (pluralean). Are gehiago, ikerketa enpirikoen abiapuntua lehian dauden kultura politikoez osatutako egoera izan ohi da.

Kultura politiko desberdinak, jakina, harreman estuan daude gizarte-estratifikazioarekin eta gizartea osatzen duten askotariko taldeen ezaugarriekin. Horrela, kultura politikoen aniztasuna gizarte jakin bateko taldeen balioen, memorien eta hizkuntzen adierazpena izan ohi da. Horrek ez du esan nahi, kultura politiko guztiak maila berean kokatzen direnik. Izan ere, merkatu politiko bakoitzaren barruan kokapen pribilegiatua jasotzen duen kultura nagusi legitimo bat ezartzen da eskuarki. Ikerketa tradizionaletan kultura politiko bakarra kultura “ofizial” horrekin identifikatu izan da, hain zuzen ere.

Kultura-aniztasunaren eta kulturen arteko lehiaren ikuspegi horretan, badaude kultura politikoari buruzko azterketetan ezinbestean egin beharreko galderak, hala nola: nork definitzen ditu arau eta balio kultural legitimoak?; nork definitzen du zein den iritzi publiko nagusia?; nork dauka, gizarte jakin batean, gaitasun politiko legitimoaren monopolioa?; eta, azkenik, zeintzuk dira baldintza historikoak eta sozialak, gauzak diren modukoak izan daitezen? Galdera horiek atxikita dauzkaten ideiak kontuan hartzen badira, ezin da dagoeneko kultura politiko bateratuaren kontzeptua defenditu gizarte modernotetan. Kontzeptu hori kultura politikoaren azterketa-mota bati heldu dioten aztertzaileen asmakizuna izan da. Gizarte-talde desberdinak dauden era berean daude kultura politiko desberdinak; areago, pentsatu behar dugu kultura horiek zenbaitetan ez direla ezta bateragarriak ere (Morán, 2001).

Hartara, kultura politiko berriek sorrarazten dituzten prozesu historiko zehatzak eta prozesu horien harremanak gizarte-egituraren aldaketekin oinarri-oinarrizko aztergai bihurtu dira kultura politikoen gaur egungo analisisian. Era berean, ikuspegi sinkronikoaren ikuspegian, une jakin batean gizarte baten barnean modu gatazka-tsuan diharduten kultura politikoen elkar dependentziako eta hegemoniako harremanak aztertzei aukerak zabaltzen dira. Izan ere, Bourdieu-ren hizkeran adierazita, kultura politikoa esparru politikoaren barruan burutzen diren etengabeko borroka sozialen emaitza izan ohi da, eta *ex a priori* defini daitekeen errealitate bat.

Dena den, kultura politikoari buruzko azken urteotako aldaketa ez da agortzen eztabaida teorikoaren eremuan. Ikusmolde teoriko berriek aldaketa metodologikoak ere eskatu dituzte kultura politikoaren azterketan. *The Civic Culture* lanaren ostean eztabaida luzea zabaltzen zen politika-zientzien barruan herritarrek sistema politikoari buruz dituzten balioak, jarrerak eta sinesteak aztertzei iritzi-inkestek izan zezaketeen egokitasunaren inguruan. Gaur egun, gero eta ugariagoak dira

metodo kualitatiboaren arabera egindako lan enpirikoak (baita aukerako iturrien erabilera), iritzi-inkesten emaitzak osatzeko eta berresteko erabiltzen direnak.

Izan ere, indibidualismo metodologikoaren oinarriak erabat baztertu gabe, onartu beharra dago ezen gaur egungo gizarteetako ezaugarri nagusi bat dela askotariko kultura politikoaren existentzia. Ondorioz, talde sozial desberdinak unibertso politiko bereizien erroale izan ohi dira. Hori horrela izanik, ikerketarako arazo bat izan daiteke ikustea kultura desberdinek ez daukatela adierazle enpiriko esanguratsu komunik. Hartara, iritzi-inkestak eta hauteskunde-inkestak ez dira eskuarki baliozkoak izaten, egindako galderek esanahi desberdinak baitituzte kultura politiko bakoitzaren barnean. Horregatik, iritzien bilketatik hasi ordez, gero eta gehiago jotzen da aktore sozialek sortutako testuen edo "kontaketen" azterketara, eta gero eta maiztasun handiagoz ikertzen da nolatan sortzen dituzten talde sozialek beren iritzi politikoak. Modu horretan, aintzat hartu gura da unibertso politikoaren aniztasuna: talde sozialek eta aktore politikoek politikaren munduaren interpretazio desberdinak sortzean, modu bereizgarrian kokatzen dira politikaren esparruan, eta esparru publikoan burutzen dituzten era askotako egintzak gidatzeko baliatzen dituzte unibertso horiek.

Azkenik, kultura politikoari buruzko ikerkuntzak azterketa-teknika berriak ez ezik iturrien errepertorio zabalagoa ere erantsi dio azterketari. Izan ere, iturriek argibide baliotsuak eskaini ditzakete aktore sozialek bizitza politikoa interpretatzeko eskura dauzkaten elementu kulturei buruz. Halatan, ezin da ukatu, adibidez, gaur egungo gizarteetan masa-hedabideek daukaten garrantzi politikoa, arazo politiko zehatzen inguruan eratzen diren diskurtsoak eta, oro har, nagusi den hizkuntza politikoa ezagutzeko. Hedabideek, aurrerago ikusiko den moduan, agenda politikoa osatzen duten gaiak hautatzen eta moldatzen dituzte gero eta modu nabarmenagoan. Hartara, gai publikoaren eraikuntzan daukaten erantzukizun politikoa agerikoa da beranduko modernitateko gizarteetan.

6.2. KULTURA POLITIKOAREN TRANSMISIOA ETA BARNERATZEA. SOZIALIZAZIO POLITIKOA

Denboran zehar iraun nahi badu, gizarteak bere kulturaren berariazko arauak, balioak eta sinesteak eman behar dizkie belaunaldi berriei. Aldi berean, gizabanako orok ikasi ez ezik barneratu ere egin behar du kultura hori, gizarteko kide izateko eta bere nortasuna erabat garatu ahal izateko. Barneratze-prozesuari esker mundua esanahia duen unibertso modura ulertzera iristen da gizakia (Barandiaran, 2002). Aipatutako alderdi biak (ikasketa eta barneratzea) dauzkan prozesuari sozializazioa edo gizarteratzea deitzen zaio (Iglesias de Ussel, 1988). Esan bezala, sozializazioak bi jarduera-atal hartzen ditu barnean: kulturaren transmisioa eta kulturaren barneratzea. Horrela, gizarteari dagokionez, sozializazioaren bitartez gizarte-ordenak bere birsorkuntza eta batasuna bermatzen ditu, zeren gizakiak talde-arauci

buruzko adostasunera bultzatzen baititu; gizabanakoari dagokionez, berriz, sozializazioak gizaki izatera iristeko baliabideak eskaintzen dizkio banakoari eta “nia” garatzeko beharrezkoak diren osagai sozialak.

Askotan sozializazioa gizabanakoen bizitzako lehen urteetara mugatu bada ere, haurtzaroan hasten den prozesua bizitza osoan zehar hezurramitzen da. Izan ere, gizakia taldean bizi da zendu arte. Hartara, taldearen eragina etengabe adierazten da haren baitan. Horiek horrela, bere ingurunearekin eta besteekin elkarrekintzan, taldearen kultura-arauak, oinarritzko balioak eta kode sinbolikoak bereganatzen ditu gizakiak, eta besteekin dauzkan harremanen testuinguruan egituratzen ditu. Horren ondorioz, bere nortasun sozialaren eta jokamoldeen oinarrian dauden gizarte-munduaren irudikapenak eraikitzen ditu.

Sozializazioan oso nabarmen ageri da gizartearen eta gizakiaren arteko dialektika. Sozializazioak erakusten du, ongi erakutsi ere, gizarteak birsorkuntzaren erronka duela beti aurrean, hots, bizirik irauteko ezinbestean transmititu behar dizkiela bere eredu kulturalak belaunaldi berriei. Baina, sozializazioa ikasketa-prozesua ere bada; are gehiago, gizakiek nortasun sozialak sortzen dituzte haren bitartez, eta, sarritan, eskuratutakoa molde berrietan egituratzen dute. Ez dauka zentzurik, hortaz, gizartearen ikuspegia eta gizakiarena bereiztea. Ezin dugu pentsatu gizartearen menpeko gizaki gainsozializatu bat egon daitekeenik edo, beste muturrean, gizartearen zama kolektiboa baztertzeko duen ikasketa bat gertatzen denik, behin baino gehiagotan ikuspegi psikologizistak aurkeztu duten moduan. Sozializazioa bide dela birsortzen da gizartea, eta hura bide delaosatzen da gizakia gizaki modura. Sozializazioa, beraz, transmisioa eta barneratzea da, modu bereiztezinean.

6.2.1. Sozializazio politikoaren ikusmolde konduktista

Gazteak herritar on modura heztea dagoeneko antzinate klasikoko gogoeta filosofikoetan aurkitzen dugun kezka da. Kezka hori bera ikerkuntza-alor zehatz batean adierazten da XX. mendeko zientzia eta soziologia politikoaren barruan, ikuspegi behavioristaren eskutik, hain zuzen ere. Tradizio konduktistaren ohiko ildoan, sozializazio politikoaren lehen ikerketa enpirikoen helburu nagusia gizarteratze politikoak gizarte-ordena orokorraren iraupenean eduki zezaketen funtzioa aztertzea zen, batik bat, sistema politikoaren egonkortasunean. Hori dela eta, hasierako ikerketen ahaleginak bi interesgunetan biltzen ziren. Lehendabizi, haurtzaro-nerabezaroan burutzen den ikasketa politikoaren eta helduaroko jokamolde politikoaren arteko loturak bilatu nahi ziren, sozializazio primarioak gero hauteskunde-portaeran eraginak dituela uste baitzen. Hartara, bozka-jokaeraren ulermena ahalbidetuko zuten kausazko aurrekariak xerkatzen ziren. Eskaintako azalpenen artean, umeei gurasoengandik jasotzen dituzten leialtasun alderdikoen garrantzia azpimarratu zuten. Fideltasun horiek, bizitzan zehar egonkortasun handia izateaz gain, aktore politikoaren jarrera politikoak egituratzen dituen oinarritzko printzipioa osatzen dute, hain zuzen, esperientzia berriei aurre egin ahala gizakiak

garatzen dituen jarreraren muina. Hartara, sozializazio politikoa elementu erabakigarritzat hartzen da ikuspegi konduktistan, bai belaunaldien arteko jarraipenari dagokionez bai sistema politiko orokorraren egonkortasunari dagokionez.

Iparramerikako tradizio konduktistaren bigarren interesgunea sistema politikoari buruz haurraren baitan sorrarazten diren identifikazio-loturen azterketan datza. Izan ere, lotura horiek —erakunde politikoei, esparru politikoaren funtzionamendu-arauei eta abarrekin ezartzen direnak— oinarrizko lokarritzat jotzen dira geroago sistema politikoarekin eta haren agintariekin osatuko diren leialtasun-sentimenduak eta legitimitatea garatu ahal izateko. Hartara, autore askoren kezka nagusia ez da sozializazioa bera, ezpada zein mekanismoren bitartez sorrarazi ahal dituen gizarteak sistema politikoari buruzko sentimendu positiboak haurraren. Easton-ek eta Dennis-ek, esaterako, honako urrats hauetan oinarritutako eboluzio-eskema hautematen dute identifikazio-prozesuan: lehenik, haurra goizdanik oharitzen da sistema politikoaren existentziari, batik bat maila pertsonalean nahiz sinbolikoan berarengandik hurbilen hautematen dituen agintaritzak tarteko direla. Horri *politizazioa* deitzen diote. Bigarrenik, agintaritzak irudi horietan adierazita hautematen du haurrak sistema politikoaren. Horrela, bigarren urrats horretan *pertsonalizazioa* gauzatzen da. Hirugarrenik, pertsonaia ezagun horiek modu positiboan eta borondate onez ikusten dira. Fase horretan, beraz, *idealizazioa* gertatzen da. Azkenik, heltzen den heinean, haurrak sistema osatzen duten erakundearen ulermena erdiesten du idealizazioaren ordez. Une horretan iristen da *instituzionalizazioaren fasea*. Modu horretan, hasiera batean haurrak sistema politikoaren hautemateko erabiltzen dituen pertsonalizazioa eta idealizazioa, geroagoko leialtasuna eratzeke baldintza beharrezkoak dira: hartara, sistema politikoaren iraupenerako premiazko pausoak (Benedicto, 1995).

Jarrera eta jokamolde politikoaren eraketa-prozesuak eta sistema politikoaren ikuspegi konduktistak aztertzeke helburua agertzen badu ere, sozializazio politikokoaren ikusmolde konduktistak ikuspegi bakar batetik ekiten die eginkizun horiei. Bada, sozializazio politikoa sistema politikoaren menpeko funtzioaren arabera baino ez du ulertzen. Horrenbestez, birsorkuntza, transmisioa eta egokitzearen kontzeptuak lehenesten dira, gizarteak bere erakundearen bidez burutzen duen eragin moldatzailearen hartzailen pasiboak besterik ez baitira gizakiak ikusmolde horretan.

Luzaroan paradigma nagusia izan den sozializazio-ereduan, sistema politikoaren egonkortasunari buruzko kezka baldintzatu egiten ditu erabat sozializazio-prozesuan parte-hartzen duten elementu guztien ulermena. Halatan, sozializazio politikokoaren edukiari dagokionez, neurri garrantzitsuak ematen zaie gizarte-ordenari buruzko egokitzearen eta adostasuna adierazten dituzten osagaiei. Ondorioz, sozializazioaren ikusmolde normalizatzailea eskaintzen da, zeren, ustez, sozializazioak eredu hegemonikoari egokitutako elementuen ikasketa besterik ez baitu

bideratzen. Hartara, ez dago bilakabide horretan gatazkarentzako tokirik; areago, ez da aintzat hartzen ez taldeen ez testuinguruen bereizketarik gizartearen barnean. Badirudi, beraz, haur guztiek eduki berberak ikasten dituztela eta modu berean sozializatzen direla, desberdintasun sozialek eta kulturelek baldintzapenik jartzen ez duten prozesu homogeneo batean.

Sozializazio politikoaren faseei dagokienez, bestalde, gizarteratze-prozesuaren analisia haurtzaroan kokatzen du, batik bat, ikuspegi konduktistak. Aldi horri ematen zaion garrantziak bi suposizio ditu funtsean: uste da, batetik, lehenago ikasten denak gehiago irauten duela, eta, bestetik, hasieran ikasitakoak ondorengo ikasketa moldatzen duela. Abiapuntu horien kariatara, haurrengan eta nerabeengan sortzen diren zenbait jarreraren eraketa aztertzeo ahaleginak egiten dira —esaterako, leialtasun alderdikoia—, helduen jokamolde politikoaren garapenerako aldezturik aurretiko joeratzat jotzen direlako. Aldiz, gutxietsi egiten dira gizakien eta taldeen esperientzia politiko zuzenak eta gizakien bizitzan zehar burutzen diren testuinguru sozialaren araberako eskari-aldaketak. Eragin horiei ez zaie indar sozializatzaile onartzen. Oro har, muzin egiten zaio haurrengan eta helduaren bizitzan politikak daukan toki desberdinari.

Sozializazio-erakundeei dagokienez, behin eta berriro azpimarratzen da erakunde horiek gizartean nagusi diren arauen eta balioen transmisioan daukaten funtzio garrantzitsua. Haur-sozializazioari ematen zaion lehentasuna kontuan hartuta, arreta berezia jartzen da haurtzaroan eragiten duten erakundeen azterketan, batik bat gurasoen eta eskolaren analisian. Erakunde horien eraginaren barruan, belaunaldi berrien baitan ordena soziopolitikoaren birstortzeo lana nabarmentzen da beste edozein aspekturen gainetik.

Hortaz, sistema politikoaren iraunkortasuna bermatzera —eta horretara soilik— zuzenduta doan sozializazio politikoaren eredu konduktista hutsunez beterik agertzen zaigu askoz ere konplexuagoa den prozesuaren berri emateko. Izan ere, gizartearen birstorkuntzaz gain, sozializazio politikoak beste alderdi garrantzitsu batzuk ere hartzen ditu barnean. Besteak beste, haren bitartez, gizabanakoek eta taldeek nortasun soziala eta nortasun politikoaren eraketa eratu dituzte. Beraz, prozesua bere osotasunean hautemateko, gizartetik gizakiarengana doan gezia ez ezik, gizakiarengandik bere testuinguru sozialera doana ere aintzat hartu beharra dagoelakoan gaude. Gizartearen eta gizakiaren arteko dialektika bizi-bizian aurkitzen dugu gizarteratze-bilakabideetan. Bada, prozesu sozialen eta indibidualen uztarduraren bitartez, gizakiek balio eta sineste batzuk berenganatzen dituzte, aldi berean beren mundu politikoaren osatuz eta inguruan daukaten errealitate soziopolitikoari buruzko irudikapenak eraikiz.

6.2.2. Sozializazio politikoa ulertzeko zenbait abiapuntu

Esan bezala, orain arte azaldutako ikusmoldearen hutsuneak nabarmenak dira. Sozializazio politikoa ezin da soil-soilik sistema politikoaren aldetik aztertu, gizakiek egiten duten sortze- eta moldatze-lana aintzat hartu gabe. Bestalde, sozializazioaren ondorena ez da ezinbestean gatazkarik gabeko sistema politikoaren egonkortasuna. Horiek horrela, ikuspegi konduktistaren planteamenduak osatzeko eta zuzentzeko asmoz, Percheron-i jarraiki (Percheron, 1985), azpiatal honetan azalduko ditugun proposamenak hartuko ditugu aintzat gaur egungo gizarteetan sozializazio politikoaren prozesua ulertzeko abiapuntu modura.

Sozializazio-prozesua ez da gizabanakoak gizarte orokorrarekin daukan elkarrekintzaren emaitza. Gizarteratzearen bidez *gizakia talde zehatz batean —edo taldeetan— integratzen da*. Hartara, sozializazio politikoak gizakiaren nortasun sozialaren eraikuntzaren atal bat osatzen du. Prozesu hori gizakiaren garapen psikosozialaren testuinguruan eta giro soziokulturalean txertatu behar da. Sozializazio politikoa dela medio, talde batzuei buruzko hainbat identifikazio osatzen hasten da haurra. Horrek taldearen balioen asimilazioa —inplizitua— dakar ondorio modura. Hori egitean, bere taldekoekiko elkartasuna eta identitatea berretsi ahal izaten ditu gizakiak, baita besteekiko desberdintasuna ere. Taldearen oinarrizko balioak eskuratzeaz gain, gizakiak taldekoekin nahiz besteekin komunikazioa ahalbideratzen dioten hizkuntza bat eta kode sinboliko bat ere barneratzen ditu. Argi dago, bada, sozializazioa ez dela auzi indibiduala. Aitzitik, baldintzapen sozio-instituzionalek eratutako testuinguruan garatzen da. Hasiera-hasieratik, gizakia ingurune sozial batean sozializatzen da —familia batean, marko kultural batean, gizarte jakin batean— eta historia bat eta logika kultural, sozial, ekonomiko eta politiko propioa daukan sistema politikoaren barnean.

Beraz, *sozializazioaren ikuspegi historikoa* ahaztu behar ez den oinarrizko elementua da. Esan nahi baita, sozializazio orok gauzatzen den uneko ezaugarriak jasotzen ditu. Gizarteratzen den garaian eta tokian indarrean dauden mekanismo eta erakunde politikoek ezagutza eskuratzen du gizakiak. Jakina, horiek ez dira iturri bakarrak. Historiaren irakaskuntza eta memoria kolektiboa ere beraren formakuntzaren osagai garrantzitsuak dira. Baina, bata eta bestea bizitza politiko ikusgarrian burutzen diren praktika eta esperientzia zehatzekin alderatzen dira. Horiek horrela, sozializazio politikoaren azterketak gizarte partikularraren bereizgarriak hartu behar ditu aintzat, gizarte horretan nagusi diren prozesu politikoek eragina eta azken horiek gizarte-estratifikazioarekin eta gizarte-taldeek egiturarekin dauzkaten harremanak.

Gizakiaren esperientzia sozialak bere bizitza osoan zehar gauzatzen direnez, *sozializazio politikoa bizitza osoan garatzen den prozesu dinamikoa* dugu. Egia da, dena den, bizitzako une jakin batzuetan indar edo garrantzi handiagoa hartzen duela, eta beste batzuetan, aldiz, motelagoa. Horrela, haurtzaroan eta nerabezeroan

maiz eduki afektiboa duten orientazio orokorrak eskuratzean oinarritzen da ikasketa politikoa. Horien inguruan osatzen da apurka-apurka gizakien unibertso politikoa. Une goiztiar horietan eratzen dira izaera sinbolikoa daukaten oinarritzko jarrerak. Bizitzaren edozein arotan sozializazioan diharduten eragileak era askotakoak izaten badira ere, bizitzaren hastapenetan familiak eta eskolak berebiziko garrantzia izan ohi dute.

Helduaroan, sozializazio politikoak erabide askoz ere konplexuagoak izaten ditu. Zenbaitetan ikasketa politikoa aldeztu aurretik eskuratutako eredu bide beretik egiten da; holakoetan, jakina, lehenago ikasitakoa indartu egiten da. Beste batzuetan, ordea, gizakiaren esperientzia berriek hasieran ikasitakoa baztertzera bultzatzen dute. Ez dugu ahaztu behar, bizitzak aurrera egin ahala, gizakiek rol sozial berriak garatzen dituztela —familia-rolak, lanbideari lotutakoak, etab.—, eta inguru sozialean gertaturiko aldaketen eragin zuzena ere jasotzen dutela —migrazioak, aldaketa politikoak eta ekonomikoak—. Bestalde, helduaroan gizakiak aldeztu aurretik ezagutzen ez zituen esperientzia politiko zuzenak izan ohi ditu, eta horiek ere ondorioak izan ditzakete bere jarreretan. Hartara, zenbaitetan haurrentzako eta gazteentzako ezezagunak diren errealitate-esparruekin harremanetan jartzean jasotzen dira jarraibide berriak, zeren esparru horiek balio, arau eta jarrera berrien iturri izaten baitira behin baino gehiagotan. Beste zenbaitetan, pertzepzio politikoaren eredu batek aurrekoaren lekua hartzen du, aldaketa politiko, ekonomiko edo sozialaren kariatara birsozializazioa gertatzen delako. Sozializazio-guneei dagokienez, helduaroan bigarren mailako elkartak —alderdi politikoak, elizak, kultur taldeak eta antzekoak—, lan-erakundeak eta, gaur egun, hedabideak gailentzen dira erakunde primarioen aldean.

Nolanahi ere, helduaroan ikasketa politikoa haurtzaroan eta gaztaroan eskuratutako eredu bide buruzko etengabeko dialektikan burutzen da. Hasierako sozializazio politikoak sakoneko disposizio eta jarreraren multzo baten matrizea ematen dio gizakiari. Baina gizakiaren testuingurua aldatu ahala eta esperientzia berriak metatu ahala, aldeztu aurretik jasotakoa egituratu, birmoldatu eta baita errotik eraldatu ere egiten da hainbatetan. Bi denbora-esperientzien arteko egokitzapenak, beraz, forma desberdinak hartuko ditu kasu bakoitzean, sozializazioaren jarraipena bermatuz batzuetan, eta sozializazioan hausturak sortuz beste batzuetan.

Jarraipenak eta hausturak erakusten digute sozializazioa ez dela balio, sineste eta arau homogeneoen transmisio ideala eta behin betikoa. Aitzitik, *sozializazioa gatazka-gunean garatzen da*. Gizarte orotan errealitate sozialari buruzko ikusmolde desberdinak dauzkaten taldeak egon ohi dira lehia sinbolikoan. Gizabanakoak, bestalde, talde desberdinetako kideak izan ohi dira. Gizarte-taldeak —sozioekonomikoak, kulturalak, nazionalak, sexuaren arabekoak— kode-, arau- eta balio-sistema desberdinen erroale direnez, litekeena da sozializazioan zehar haurra eta, gero, gizaki heldua eredu desberdinen eraginpean egotea. Hartara, ez da pentsatu behar sozializazio politikoa esperientzia orekatu eta koherenteen multzo baten

emaitza denik beti. Gizarteratze-ingurunearen homogeneotasunak sendian ezagutu-tako balioen indartzea ekar lezake, bai. Baina gaur egungo gizarteetan oso beste-lakoa izaten da egoera. Aniztasuna eta lehia sinbolikoak gailentzen dira gero eta gehiago, eta lehia-guneetan burututako sozializazio-egocak erabakigarriak izan ohi dira, praktika eta sineste zenbaiten erlatibotasuna erakustean aldaketaren eta berrikuntzaren ateak irekitzen dituztelako.

Sozializazioa ez da ezagutzaren metatze hutsa. Hala balitz, prozesua ikasketan edo eskuratzean baino ez litzateke oinarrituko. Dakigunez, baina, sozializazioak barneratze-ariketa bat dakar. Halatan, ezagutza berriak barneratzen dituenean, gizakiak lehenago bereganatutako multzoekin harremanetan jartzen ditu jasotako elementu berriak, baita haien arabera balioetsi ere. Erakunde baten nahiz pertsonaia politikoen identifikazioa, esaterako, behin-behineko gertakari baten ondorioa izan daiteke haurraren bizitzan. Argibide horiek beste ezagutzen multzoan lotzen eta integratzen ez badira, iragankorrak dira erabat.

Beste modu batean adierazita, ezagutzak gizakien baitan antolatuta eta egituratuta egon ohi direla esaten ari gara. Sarritan, haurrek eta nerabeek sistema politikoaz egiten dituzten irudikapenak hutsuneak izaten dituzte. Hori ez da garrantzitsua ezjakintasun horien atzean pertzepzio eta irudikapenen bilbe antolatua dagoela pentsatzen badugu. Hartara, haurrak bizitza politikoaren eta sistema politikoaren funtzionamenduaren irudikapen koherentea eskura dezake esparru politikoaren ezagutza osoa izan gabe.

Ezagutzak egituratuta izateak, bestalde, ez du esan nahi ezagutza horiek hurrenkera zehatz batean eskuratzen direnik. Haurraren pentsamenduaren garapen-moldea kontuan hartuta, ezinezkoa da pentsatzea sistemaren pertzepzio selektiboa eta mailakakoa burutu ahal duenik. Dena eskaintzen zaio bat-batean gizakiari eta haurrak, esaterako, aldi berean hautematen ditu konplexua eta sinplea, xhetasuna eta osotasuna. Halaber, ez dago alde zurretik ezarritako hierarkiarik haurraren jakiturian eta irudikapenetan parte-hartzen duten osagai afektiboen eta kognitiboen artean. Elementu kognitiboek pertzepzioa, bereizketa eta orokortzea ahalbidetzen dituzte. Elementu afektiboek, berriz, hauteman den guztiaren balioespena erabakitzen dute.

Sozializazio politikoa ez da ezagutzaren metatze hutsa, besteak beste, *ikas-keta politikoa neurri handi batean modu informalean eta zehaztugabeen burutzen delako*. Oro har, kulturaren transmisioa informala, zehaztugabea eta kolektiboa izan ohi da. Esparru politikoari dagokionez, aragotu egiten dira ezaugarri horiek. Izan ere, gizabanakoen —bereziki haurren— bizitzan auzi politikoak urrun daude eguneroko bizi-interesetatik. Horregatik hartzen dute hainbesteko garrantzia sozializazio-prozesuaren alderdi afektiboek eta ebaluatiboek osagai kognitiboen aldean. Hartara, ikasketa ere ezin da ulertu transmititutako jakintza formalen multzo baten eskuratze modura. Ikasketak, arestian esan den bezala, transmititutako

jakintzen integrazioa bideratzen du oinarritzko eskema batean. Sozializazioak ez dio gizabanakoari jokamolde politikoaren errepertorio itxia ematen, oinarritzko gaitasunen matrize bat baizik. Matrize horrek baldintzatuko du gero bere egintza politikoa. Baina ez da erabateko baldintzapena hark ezartzen duena; berarekin batera, beste gizarte-faktore askok eta etengabeko esperientziek ere eragina izango dute gizakien eta taldeen egintza politikoetan.

Hartara, *sozializazioa ez da jokamoldeen ikasketa*. Sozializazio politikoak, maizenetan, ez ditu eskaintzen emaitza modura praktikan jartzeko prest dauden jokamolde guztiz eginak. Besteak beste, ez du aurreikusten gizabanakoen etorkizuneko hauteskunde-jokabidea, hasierako azterlan konduktistek aurreikusten zuten bezala. Bada, lehenago azaldu denez, gizarteratzea ez da amaitzen haurtzaroan edo nerabezaroan. Helduaroan gizakiak esperientzia berriei egiten die aurre, bai arlo politikoan, bai sozialean, bai ekonomikoan eta bai bizitza pribatuan ere.

Esandakoaren arabera, *sozializazio politikoa ez da birsorkuntza perfektua*. Gizarteratzea ez da belaunaldi batetik bestera iragaten diren iritzi eta jokamoldeen errepikapena. Tradizio konduktistako azterketetan behin baino gehiagotan erkatu dira haurren eta helduen iritziak eta jokamoldeak, baita banan-banan erkatu ere. Alderaketaren helburua izan ohi da haurrak eta helduak gaur egun direnaren haritik atzoko haurrak zirena eta biharko helduak izango direna ondorioztatzea. Hori egitean, baina, sozializazio-prozesua urrundu egiten da bere testuinguruetatik eta, horrekin batera, ahaztu egiten da denboraren dimentsioa, historia pertsonalek eta kolektiboek inolako eraginik izango ez balute bezala.

Gizarte-ordenaren barruan gertatzen diren eraldaketek eta gizabanakoen ibilbideek belaunaldien arteko iritzien eta jarreraren aldaketak dakartzate sarritan. Percheron-ek dioen moduan, sozializazio politikoa, hein handi batean, oinordekotasun baten transmisioa da, baina oinordekotasuna eta birsorkuntza ez dira gauza bera (Percheron, 1985). Aitzitik, balioak, lehentasunak eta arauak oinordetzan hartzen dituenean, jasotakoa aldatu egin dezake gizabanakoak, bai edukian bai erabileran, hasierako ondarea bere esperientziekin aberastuz. Hartara, benetan irauten duena haurrak eskuratu dituen sakoneko joerak eta jarrerak dira. Horien gainean burutzen dira aldaketak: jarrera horien objektuak ugaritu egin daitezke, beren garrantzi-ordena aldatu egin daiteke, eta desegin eta berregin egin daitezke bestelako moldeak osatuz. Modu berean, jarrerak era askotako iritziak eta jokamoldeak sortu ahal izango dituzte, betiere gizarte-baldintzen arabera. Esperientziaren objektu berriak, beraz, hasierako bilbean txertatzen dira; sakoneko predisposizioek eta jarrerak osatzen duten matrizean daukate beren hobia. Halatan, birsorkuntza bermatuta ez badago ere, jarraipena —era batekoa edo bestekoa— beti agertzen da sozializazioan.

6.2.3. Sozializazio politikoaren edukiak

Sozializazio politikoa sozializazio-prozesu orokorraren alderdi bat baino ez da. Haatik, baditu berariazko ezaugarriak. Politikoki gizarteratzea, lehendabizi, nortasun sozialaren alderdi politikoa eraikitzea da gizakiarentzat. Gizakiaren baitan biltzen dira, modu aldakorrean bildu ere, identifikazio zeharo desberdinak, bai beren estatutuari dagokionez eta bai kualitateari dagokionez ere. Identifikazio horien artean, batzuek berez emandakoak dirudite, beste batzuk kontzienteki irakatsiak dira; zenbaitzuk gizakiak berak atxikitzen ditu borondatez, eta beste batzuk baztertuak edo debekatuak izan daitezke gizartean. Identifikazio sozialen artean, gizabanakoa eta taldea uztartzen dituztenak aipa ditzakegu, alegia, gizabanakoa familiako taldean, talde sozialean, etnikoan, komunitate erlijiosoan, familia politikoan edo kolektibitate nazionalan kokatzen dutenak. Identifikazio horietako batzuek gizakiaren nortasun sozialaren dimentsio politikoak osatzen dituzte.

6.2.3.1. Nazio-komunitatea eta sistema politikoarekiko identifikazioa

Gizakiak sozializazioaren bidez erdiesten dituen atxikimendu-prozesuen artean maila desberdinak bereizi behar dira, hala nola, nazio-komunitate politikoari buruzko atxikimendua, sistema politikoari buruzkoa, eta baita agintarici buruzkoa ere. Sozializazio politikoa funtsezkoa da lehenengo bi alderdietan. Haurrak goizdanik ikasten du talde politiko-nazionala identifikatzen, haren sinbolo nagusien bitartez, batik bat. Durkheim-en esanetan, gizarte guztiek beren batasuna eta nortasuna sostengatzen dituzten sentimenduak eta ideia kolektiboak indartzeko premia daukate. Kolektibitate nazionalari buruzko atxikimenduaren garapen goiztiarra sendotze hori erdiesteko biderik egokien modura azaltzen da aro modernoko estatu-gizarteetan (Percheron, 1985).

Hartara, sistema politiko orotan, gizakien —bereziki hauren— nortasun nazionalaren osaketaz kezkatuta agertzen dira agintari politikoak eta osaketa-prozesu hori kontrolatzeko ahaleginak egiten dituzte. Ezbairik gabe, nortasun nazionalaren transmisioa estatu-auzia da. Hala ere, nazio-komunitateari buruzko identifikazioa sozializazio-gune desberdinetan eta modu askotara hezurramitzen da; horregatik ez da beti modu koherentean egiten —nazio-gatazkak dauden gizarteetan gertatzen den bezala—. Ildo horretan, familiek eta hurbileko komunitateak eragin handia daukate, taldean txertatuta uzten duten lehen lotura afektiboak sortzen dituztelako gizakiaren baitan. Gune horietan, eguneroko bizitzako berezko identifikazioen bidez eratzen da partaidetza-sentimendu zehatzugabe hori. Bestalde, haurrari nozio esplicituak ere irakasten zaizkio. Eginkizun horiek irakaskuntza arautuari dagozkio batik bat. Beraz, irakaskuntza formalaren esparruan, erritual eta heroien gurtzaren inguruan oinarritzen da nazio-identifikazioaren eraketa, baita zenbait sinbolo abstrakturen ezagutzan ere.

“Funtsezko sinboloen” artean bandera eta himnoa daude, baita toki eta egun jakin batzuetan burututako gertakarien oroimena ere. Sinbolizazioa, Percheron-ek gogorarazten duen moduan, oso garrantzitsua da nazio-identifikazioari dagokionez. Sinboloen kopuru txikiak memorizazioa errazten du. Sinboloen zentraltasunak, bestalde, ideia askoren eta konplexuen laburpen-ahalmena ematen die. Euren anibalentzia dela medio, objektibitate-itxuraren atzean, erabiltzaileen eta erabilera-uneen arabera adiera kontrajarriak berenganatzeko gaitasuna agertzen dute sinboloek. Baina, ororen gainetik, sinboloek munduaren dikotomizazioa ahalbidetzen dute, komunitate baten pertinenzia mugarrizten duten inklusio- eta eskusio-irizpideak nabarmenduz (Percheron, 1985).

Sozializazio politikoaren bitartez, nazio-identifikazioa ez ezik, sistema politikoaren arau, erakunde eta funtzionamendu-ereduei buruzko oinarritzko ezagutzak eta sinesteak ere eskuratzen ditu gizabanakoak, halako moldez non apurka-apurka beraiekin identifikatzen ikasten duen. Tradizio konduktistan egindako azterketetan abiaburutzat hartzen zen hipotesiaren arabera, ikasketa politikoak modu mailakatuan egiten du aurrera, alegia, alde sinpleenetatik abiatuz alde konplexuenetara iritsi arte. Beste era batera adierazita, maila pertsonaletik maila abstraktura eta maila afektibotik maila kognitibora doan bidea egiten du ikasketa horrek. Halatan, Estatu Batuetan burutu ziren lan enpirikoetan ikusi zen ezen haurrek, txiki-txikitatik, sistema politikoari buruzko —hobeto esanda, haren sinbolo ikusgarriei buruzko— sentimendu positiboak garatzen dituztela, bereziki hurbilen ikusten dituzten agintaritza-figuren bitartez. Agintaritzaren instituzioak gizabanako partikularrengan hezurmamituta daude, hau da, pertsonalizatuta agertzen dira haurren aurrean (lehendakaria, errege-erreginak, etab.). Modu horretan hasten da haurra jarduera politiko instituzionalarekin harremanetan, bere buruzagi ikusgarriekin positiboki identifikatuz. Gizakia helduarora hurbiltzen den heinean, oster, haren pertzepzioa gero eta instituzionalagoa egiten da, pertsonalizazioa eta idealizazioa desagertu egiten dira pixkanaka eta, sarritan, gaztea irizpide alderdikoak eta ideologikoak baliatzen hasten denean, ebaluazioaren emaitzak ere aldatu egiten dira.

Baina, ordena soziopolitikoaren iraupena interes nagusitzat zeukaten lanek arreta gutxi jarri zuten Estatu Batuetako klase ertainetako haur zurien identifikazio politiko positiboez at beste gizarte-talde batzuetako kideek bizi zituzten sozializazio-prozesuen emaitzetan. Esan nahi baita, sistema politikoarekin eta nazio-komunitatearekin gizakiek duten identifikazioa gizarteko taldeek eta beren ezaugarri sozialek eta kulturek jartzen duten galbahetik igarotzen da eskuarki. Horrela, talde sozioekonomikoek, etnikoek edo nazionalak ez dituzte ziurrenik identifikazio-eredu berberak partekatzen; jakina, horrek eragina izan ohi du horien baitan nagusitzen diren sozializazio-arauetan. Hartara, berriz ere gogoratu beharra dago sistema politikoari buruzko identifikazioa, sozializazio-prozesuaren osagai modura, parametro desberdinen arabera gauzatzen dela. Sozializazio-gune desberdinen eragin erlatiboa, gizartean dauden kultura politikoen indarra, gatazka politiko eta sozialen

presentzia, erregimen politikoaren ezaugarriak eta beste elementu asko identifikazio-prozesu horiek baldintzatzen dituzten faktoreen artean daude, zalantzarik gabe. Hori dela eta, bere menpe diharduten sozializazio-eragile indartsuak izan arren, sistema politikoak ez du beti gizarteko gizaki eta talde guztien identifikazio positiboa erdiesten, ez sistema politikoaren erakundeei dagokienez, ezta nazio-komunitateari dagokionez ere.

6.2.3.2. *Orientazio ideologikoen eraketa*

Gizakiak sistema politikoaren alderdi orokorrekin eta sinbolikoekin identifikatzen dira, baina, horrez gain, beren jardun politikoan oso garrantzitsuak diren lehentasun politiko-ideologiko zehatzagoak ere garatzen dituzte. Izan ere, errealtate politikoa osatzen duten erakundeei eta helburuei buruzko balio eta iritzi desberdinak egon ohi dira gizartean. Lehentasun politiko-ideologikoei, modu zuzenean ez bada ere, gizartean egon daitezkeen interesen adierazpentzat jotzen dira.

Esparru politikoari dagokionez, desberdintasun ideologikoak alderdi politikoek bideraturiko aukeretan islatu dira sozializazioari buruzko ikuspegi klasikoe-tan. Halatan, gizarteratze politikoari buruzko lan askotan orientazio ideologikoen eraketa eta garapena lehentasun alderdikoen transmisio gisara aztertu da, hau da, belaunaldi batetik bestera igarotzen den alderdi politiko jakin batzuei buruzko identifikazio modura.

Hala ere, testuinguru sozialak eta kulturalak eragin handiak ditu identifikazio horrek hartzen dituen moldeetan. Izan ere, alderdi politikoek sistema politiko bakoitzean daukaten tokia —alderdi-sistemaren egitura, esaterako— eta funtzioa ez da beti berbera izaten. Alderdi politiko guztiek, bestalde, ez daukate eduki ideologiko garrantzitsua gaur egun. Faktore horien guztien ondorioz, leialtasun alderdikoiek era askotako eragipenak sortzen dituzte gizarte desberdinetan. Horrela, zenbaitetan, belaunaldi batzuegandik besteengana kokapen politiko-ideologikoa alderdi politikoek buruzko identifikazio modura transmititzen bada, beste zenbaitetan transmisio hori orientazio ideologiko orokorren bidez egiten da (ezkerra/eskuina dikotomiaren arabera, esaterako). Hori dela eta, sozializazio-prozesuan gizakien lehentasun politikoek eraketaz mintzo garenean, komenigarria da identifikazio alderdikoen esparrua bazter utziz identifikazio ideologiko zabalagoak aintzat hartzea. Horretarako, haurren eta gazteen sozializazioko kultura-unibertsoak eta horien balio eta arau soziopolitikoak ezagutu behar dira, besteak beste, belaunaldien arteko transmisioan parte-hartzen duten gune familiar eta komunitarioen ezaugarriak eta horien barne-homogeneotasunaren maila.

6.2.3.3. *Gaitasun politikoek garapena*

Orain arte ikusi denaren arabera, sozializazio politikoak gizakien nortasun sozialak osagai politikoak garatzen laguntzen du haien baitan. Prozesua ez da hor

agortzen, ordea. Sistema politikoaren funtzionamenduari buruzko sinesteen eta ezagutzen oinarrian dauden tresnak ere eskaintzen dizkie gizarteratzeak gizakiei. Sozializazio-gune desberdinetan haurrek eta, gero, helduek sistemaren funtzionamenduaren arauak eskuratzen dituzte, eta, horrekin batera, sistemaren osagai desberdinen tokiaren eta funtzioaren ezagutza jasotzen dute. Nabarmena denez, eduki horiek guztiek izaera kognitiboa daukate. Ondorioz, ikasketa formalaren bidez jasotzen dira, neurri handi batean. Era berean, baina, badakigu gizakiek jakintza zehaztugabeak ere jasotzen dituztela hainbat sozializazio-prozesutan; alegia, haien gaitasun politikoak osatzen dituzten eduki implizituak jasotzen dituztela. Hartara, jakintza formalak eta informalak, jasotako ereduak eta bizi izandako esperientziak, gizakien —herritarren— gaitasun politikoaren oinarrian biltzen dira.

Gaitasun politikoaren kontzeptuak adierazten du gizabanakoak baliabide politikoaren jabe ikusten duela bere burua esparru politikoan jarduteko. Baliabide politikoak, hala ere, baliabide sozialen multzoan kokatu behar dira. Eta horien banaketa soziala asimetrikoa izan ohi denez —talde batzuek baliabide asko metatzen dituzten bitartean, beste batzuek errekurtso urriagoak daukate jardun sozialcan modu eraginkorrean aritzeko—, baliabide politikoaren eskuratzea estratifikazio sozialari eta gizakiaren ingurune sozialeko baldintza sozioekonomikoei eta kulturei lotuta egoten da eskuarki. Halatan, desberdintasun sozioekonomikoei adierazpen zuzena izaten dute sozializazio-prozesuetan eskuratzen diren gaitasun politikoetan. Areago, herritar eraginkorrak izateko, ezagutza eta gaitasun jakin batzuk premiazkoak baldin badira, desberdintasunez kutsatutako gizarteetan burutzen den sozializazioak, taldeen arabera gauzatzen denez, herritargaien arteko aukera-politikoaren desberdintasunak birsortzen ditu goizdanik.

6.2.4. Sozializazio politikoaren mekanismoak eta guneak

6.2.4.1. Sozializazio-mekanismoak

Sozializazio-prozesuaren barruan ez dago guztiz bereizitako sozializazio politikorik. Ikasketa eta barneratze politikoak gizarteratze-prozesuaren beste alderdiekin batera garatzen da. Dena den, haurtzaroko sozializazio politikoak badauzka hainbat bereizgarritasun; besteak beste, ahozketasunaren garrantzia esperientzia zuzenaren aldean, eskuratze implizituaren funtsezkotasuna ikasketa kontzientearen aurrean eta sendiaren eraginaren nagusitasuna eskolarenaren ondoan.

Arestian esan den bezala, sozializazio oro bi prozesuren bitartez hezurmatzen da: transmisioa eta eskuratzea-barneratzea. Transmisioa kapital sozial baten oinordekotza izan ohi da, gizartearen jarraipenaren eragile pribilegiatua. Esparru politikoan, transmisioa sozializazio-eredu eraginkorra da arau eta balio ideologikoen iraupenari dagokienez. Eskuratzea, berriz, behatutako, probatutako edo jasotako egitateen egituraketan oinarritzen da. Bigarren elementu hori, iraganetik jasotakoaren gordailu izatearekin batera, berrikuntzaren eragile ere bilakatzen da.

Sozializazioaren prozesu horiek bi mekanismo desberdinen bitartez burutzen dira, *ohitzea* eta *irakastea* bide direla, hain zuzen ere.

Antropologo kulturalak eta, azken urteotan, soziologoek ere —Bourdieu-k, esaterako— ondo nabarmendu dute gizarteratzeak dakarren *ohitze-prozesua*. Izan ere, objektiboki inposizioa izan arren, sozializazioa ez da gehienetan hertsapenezko prozesu modura bizi izaten. Biolentzia sinbolikoaren mekanismoek modu isil horretan dihardute. Inposizioa, halatan, oharkabean gertatzen da: eguneroko mugimenduek eta keinuek, elkarrizketen eta praktiken errepikapenak familiaren zein gizartearen arbitrarioaren ezarpen isila eta leuna eragiten dute. Zentzu hertsian hartutako esparru politikoari dagokionez ere, haurraren gizarteratzea helduen solasaldi eta praktiken behaketan oinarritzen da (gertakari buruzko iruzkinak, hauteskunde inguruko eztabaidak, egintza zenbaitetan izandako parte-hartzeak), nahiz eta esperientzia zuzen batzuek ere jartzen duten haurra praktika politikoekin harremanetan (lagunen taldean buruzagia aukeratzen denean, eskola edo ingurune sozial desberdinetako umeen arteko borrokak burutzean, etab.).

Irakaste-prozesua, aldiz, nahita egindako diskurtsoen eta irakasgaien bidez gauzatzen da. Irakastea ez da, inondik ere, eskolaren monopolioa, batek baino gehiagok pentsa lezakeen moduan. Moral edo zibismoaren lezioak gurasoen nahiz bestelako helduen egintzak ere izan ohi dira. Horrela, historia irakatsi egiten dela esaten denean, ez dugu ukatzen eskolaz kanpoko beste eragileek irakats dezaketarik. Jakina, historia izan daiteke eskolak edo telebistak irakasten duten ikasbide ofiziala, baina baita familiak kontatzen duena, familiako gertakariak edo jazoera publikoak aitzaki hartuta.

Ohitzeak eta irakasteak, gizakia usadioetan eta memoria batean kokatzen duten heinean, osagai kontserbatzailea agertzen dute, batik bat. Baina, beste esperientzia batzuetarako nahitako prestakuntza ere izan ahal dira: alegia, hausturarako tresna eta kontrakulturarako eragile bihurtzeko gaitasuna daukate beren barnean. Berrikuntzarako ahalmen horiek areagotu egiten dira gaur egungo gizartean. Bada, beranduko modernitateko gizarteetan sozializazio-eragileak eta sozializazio-guneak ugaritu egin dira gero eta gehiago, hainbestearino ugaritu non gizakiak, transmisio koherente bat jaso ordez, kontrajarritako praktiken eta diskurtsoen sintesia egitera behartuta dauden behin baino gehiagotan.

6.2.4.2. Sozializazio-guneak

Gizarteratze-fenomenoak aztertzen direnean ohikoa izaten da sozializazio-eragileez hitz egitea, familia, eskola, hedabideak, berdinen taldeak eta antzeko erakunde funtzioa azpimarratzeko. Nolanahi den, hemen aurkeztzen dugun ikusmoldean ez deritzogu egoki sozializazio-eragilea deritzon kontzeptuaren erabilerari. Batetik, eragile kontzeptuak sozializazio-prozesuan agintea daukaten gizakien irudikapena dakar gogora. Gizartearen edo indarrean dagoen ordenaren agindutara

lan egiten dutenen erreferentzia dago haren atzean. Bestetik, eragile kontzeptuak, norabide bakarreko prozesu gisa irudikatzen du sozializazioa: “irakasle” aktiboak eta jasotzaile pasiboak kontrajartzen dira testuinguru horretan.

Eragile hitzaren konnotazioen aurrean, zuzenago begitantzen zaigu sozializazio-gunez mintzatzea. Izan ere, aipatu ditugun erakundeak gizarte-bizitzako guneak dira, gizakien arteko esperientzia, truke eta harremanetarako esparruak. Gune horietan txertatzen dira rol instituzionalak eta rol ez-formalak, harreman bertikalak eta harreman horizontalak. Bestalde, gune horiek elkarrekintzan dihardute, ezin dira modu isolatuan aztertu, ezpada arrazoi analitikoak tartean direla. Halatan, gune bakoitzaren eraginaren neurria ez da zein bere aldetik aztertuta hautematen.

Gunearen kontzeptuak barnean hartu behar du hiru dimentsioko esparru soziala. Halatan, denboran eta espazioan kokaturiko esparrua dugu, baita giza harremanetan lekututakoa ere. Denborari dagokionez, sozializazioa iraganaren inskripzio bat da; une jakin batean garatzen da eta etorkizuna prestatzen du. Espazioari dagokionez, gune fisiko zehatz batzuetan burutzen da. Harremanei dagokienez, adin eta estatus desberdineko gizakien arteko trukeen emaitza izan ohi da sozializazioa. Sozializazio-guncan, azken batean, osagai horiek guztiak biltzen dira: gizakiaren eguneroko bizitzan eragiten duten denbora, tokiak, baldintzapen sozialak eta gizakiak.

6.2.4.2.1. Familiaren gunea

Sozializazio-gune guztien artean, zailentzarik gabe, familia izan da aztertuen. Familia da gizakia gizarte-munduan txertatzen duen lehen erakundea. Familiak ematen dio haurrari hasierako pertenezia- eta identifikazio-sentimendua. Funtzio horri dagokionez, bat datoz gizartearen edo politikaren azterketan diharduten guztiak. Hala ere, familiari garrantzi sozializatzaile handia esleitzen zaion arren, ikuspegi desberdinak daude gizarteratze politikoaren inguruan. Maila teoriko batean bederen, gurasoek eragin handia izan beharko lukete seme-alabengan, sozializazio-eragileen eta sozializazio bidean daudenen arteko esposizioa, komunikazioa eta harmena handiak direlako. Faktore horiek kontuan hartuta, sozializazio politikoari buruzko lehen azterketek sendiaren funtzioa gailentzen zuten, batik bat, orientazio politikoaren transmisore moduan.

Dena den, ondorengo lanek zehaztaperen berriak egin dizkiete hasierako emaitzei, erakutsi baitute guraso eta seme-alaben arteko posizioen adostasuna txikia dela, alderdien inguruko identifikazioa —eta, hein batean, lehentasun ideologikoak— alde batera utzita. Halaber, orientazio politikoaren familiako transmisioa laguntzen duten baldintzapen batzuk ezarri dira: gurasoen lehentasun politikoaren ikusgaitasun-maila, familia-esparruaren politizazio-maila eta baliabideak, esparru soziopolitiko desberdinetan gurasoek dauzkaten jarreraren trinkotasuna, aitak eta amak adierazitako lehentasunen arteko kongruentzia, gurasoen eta seme-alaben arteko

kultura-homogeneotasuna eta familia txertatzen deneko ingurune sozialaren homogeneotasun soziokulturala, besteak beste.

Ikerketa enpirikoen arabera, argi ageri da familiak eragin potentzial handia daukala belaunaldi berrien gainean. Halarik ere, eragin hori aldizka baino ez da gauzatzen auzi politikoei dagokienez. Izan ere, gai politikoei eskuarki funtsezko-tasun eskasa daukate gurasoen interesen munduan. Bestelakorik gertatzen da gatazka sozialek, bereziki politikoei, gizarte-bizitza astintzen dutenean. Halakoe-tan, gizarteko talde batzuen ahalegin sozializatzailerak urundu egiten dira eskuarki gune “ofizialek” —eskolak, hedabide nagusiek, erakunde politikoei— eskaintzen duten arau eta balioen multzoen transmisioetik. Hori gertatzen denean, familiak, gizarteko beste gune batzuekin batera, sozializazio alternatiboa bultzatzen dezake, indarrean dagoen ordena politikoaren aurkakoa edo, gutxienez, haren aldaketa aldarrikatzen duena. Azpikultura politiko batzuen birsorkuntza, hartara, familiaren eta esparru “pribatuko” zenbait elkarteren esku geratu ohi da behin baino gehia-gotan. Bestalde, iraultzak eta erabateko aldaketa politikoak burutu diren unetan ere nabarmendu da familiaren sozializazio-funtzio erabakigarria. Erregimen berriak bildur izan ohi dira familiarteko sozializazioak sor dezakeen kalteaz eta behin baino gehiagotan ahalegindu dira haren funtzio tradizionalak murrizten.

6.2.4.2.2. *Eskolaren gunea*

Eskolak sozializazio-prozesuetan betetzen duen funtzioa ikuspegi desber-dinetatik aztertuta izan da, filosofiaren, soziologiaren eta psikologiaren eraginez, batik bat. Izan ere, transmisio kulturala helburutzat daukan erakunde formala osatzen du eskolak gizarte modernoetan, eta funtzio hori modu sistematikoan eta planifikatuan betetzen du, beste edozein sozializazio-eragile baino era nabarmenagoan. Zernahi gisaz, sozializazio politikoaren esparruan eskolaren eraginean jarritako arreta askoz ere urriagoa izan da. Izan ere, zaila izan da azterketa enpi-rikoen bidez eskolak ikasleek orientazio politikoetan sortzen dituen eraginak neurtzea, kontuan hartuta hezkuntzaren esparruan burutzen den ikasketa politikoa modu inplizituan eskuratzen dela gehienetan. Sistema politiko demokratikoa daukaten gizarte garatuetan, esaterako, politika partidistarekin lotuta dauden edukiak eta ageriko testu ideologikoak, formalki bederen, baztertua egoten dira irakaskuntzako programetatik. Eduki politikoak baztertu formalki horrek, haatik, ez ditu ezkutatzeko eskolak betetzen dituen funtzio ideologikoak. Testu edo mezu esplizituetatik harago, ikasleek *habitus*aren edo sakoneko predisposizioen eraketan eragiten duten balio, jarrera eta arau inplizituak eskaintzen dira ustezko irakasgai “ez-ideologikoen” bidez eta, bereziki, eskola-praktiken bitartez. Bourdieu-k eta Passeron-ek argi utzi dute eskolaren funtzio nagusia birsorkuntza-funtzioa dela: areago, gizarte-ordenaren birsorkuntza daukala hark xedetzat (Bourdieu eta Passeron, 1981). Birsorkuntza sinbolikoaren ezkutuko prozesuak dira, beraz, gune sozial horretan garatzen direnak.

Sozializazio politikoaren esparruan hiru bide erabiltzen ditu eskolak bere eragina burutzeko: lehenik, irakaskuntza-edukien bitartekari gisa dihardu; bigarrenik, praktika sozial batzuen gune modura agertzen da; eta, azkenik, botere-harremanen gunea osatzen du. Lehenengoari dagokionez, aski ezaguna da hezkuntza-programak edo eskola-curriculumak, malgutasunak gorabehera, gobernuek ezarrita egon ohi direla gehienetan. Halatan, bai programek eta bai programak garatzen dituzten liburuek mundu-ikusmolde jakin batzuk ezagutarazi eta legitimatzen dituzte, beste batzuk baztertuz. Curriculumak, oro har, ezagutza formal batzuez gain, gizarteari buruzko eta gizarte-harremanen inguruko irudikapenen multzoa eratzeke aurretik zehaztutako bidea eskaintzen du. Haren garrantzi politikoa ez da mugatzen, hartara, historia eta heziketa zibikoa bezalako irakasgai espezializatutara, sarritan pentsatu izan denez. Jakina, ezin da ukatu historiaren irakaskuntzak daukan funtzio politiko erabakigarria: iraganaren berreraikuntzaren bidez oinordetzan hartutako tradizioa eta kultura politikoa interpretatzeko eta justifikatzeko giltzak ematen dizkie ikasleei. Halarik ere, egokiagoa da edukiaren kontzeptua irakasgai guztietara zabaltzea, ageriko curriculumaren ondoan ezkutuko curriculumak —mekanismo kontzientetarik kanpo egotean— eraginkorrako azaltzen delako bere funtzio sozializatzailean. Hortaz, aintzat hartu behar dira bai edukien multzo guztiak eta bai nola eta zein motatako eskolan eskaintzen diren ere (Percheron, 1985). Ideia horren ildotik, aditu askok aspaldi baieztu zuten ez dagoela irakaskuntza espezializatu baten premiarik herriarrak prestatzeko. Hezkuntza-sistema gehienetan aurreikusitako bereizketak, desberdintasun sozialak birsortzeaz gain, gaitasun politiko desberdinak eragiten ditu ikasleen baitan. Derrigorrezko hezkuntzaren eta goi-mailako hezkuntzaren arteko bereizketa, batetik, eta lan-heziketaren ildoak eta gainerako bigarren mailako heziketa banatzen dituenak, bestetik, horren adibiderik argiena izan ohi dira (Dowse eta Hughes, 1986). Biolentzia sinbolikoaren tresna modura eskolan erabilitako hizkuntza jasoak, azterketa-sistemak, kalifikazioak eta beste baliabide askok bide beretik jotzen dute desberdintasun sozialak —hartara, politikan jarduteko beharrezkoak diren ahalmen-desberdintasunak— areagotzean (Bourdieu eta Passeron, 1982; Cot eta Mounier, 1983).

Transmititutako edukiez gain, eskolako praktikek ere izaten dituzte ondorioak gizakien gaitasun politikoaren osaketan. Izan ere, eskolaren gunean bizitza politikotik hurbil dauden hainbat praktika sozial eskuratu ahal dira: ikasgelako bizitzan parte-hartzeak, talde-ordezkarien hautaketek eta partaidetza-praktika guztiek, oro har, lotura daukate bizitza politikorako trebakuntzarekin. Partaidetzaren aldeko praktikak burutzen diren heinean, modu apal batean bada ere, gizakien gaitasun politikoa eratzeke urratsak ematen dira.

Azkenik, eskolaren guneko bizitzan mota desberdinetako harreman sozialak ikasi eta barneratzen dira. Horietako batzuk harreman horizontalak izan ohi dira; beste batzuk, aldiz, bertikalak. Lehenengoak, berdinaren artean garatzen dira, alegia, ikasleak beste ikasleekin dauzkaten harremanetan sozializatzen dira. Bigarrenak,

desberdinen artean burututako harreman asimetrikoak dira. Ikasgela barruan gertatzen direnean, behinik behin, harreman instituzionalak izan ohi dira irakasleen eta ikasleen artekoak, agintedunaren eta menpekoen arteko harremanak baitira. Hartara, irakasleak, balioen transmisioan eragile pribilegiatuak izateaz gain, agintaritza-ereduak izaten dira haur eta nerabeentzat. Zenbaitetan, harreman bertikal horien ikasketak partaidetza-jarrerak pizten ditu; zenbaitetan, menpekotasun- eta alienazio-joerak.

Nolanahi ere, eskolaren eragina beste sozializazio-guneekin batera neurtu behar da. Arestian esan den bezala, gizarteratze-fenomenoen azterketan sozializazio-guneen elkarrekin hartu behar da beti abiaburu modura. Halatan, faktore askok indartu edo ahuldu dezakete eskolaren eragina. Familiaren barneko agintaritza-egitura eskolakoarenarekin bat badator edo gurasoek eskolan indarrean dagoen balio-sistemari atxikitzen badiote, zalantzarik gabe, eskolaren eragina indartu egiten da aise. Zenbat eta homogeneoagoa izan sozializazio-gune desberdinek transmititzen dutena, hainbat eta trinkoagoak dira sozializatutako barnera ditzaketen balio, arau eta sinesteen mutzoak eta horiek baldintzatuko dituzten *habitusak* edo sakonko disposizioak. Familien eta irakasleen arteko kode kulturalak eta balio-sistemak oso aldenduta daudenean, ingurune sozial baztertuetako ikasleen kasuan gertatzen den bezala, eskolak ez ditu ikasleak integratzen kultura nagusiaren kodeetan; aitzitik, kutsu akademiko naturalizatzailearekin legitimatuz, jatorrizko desberdintasunak birsortzen ditu.

Amaitzeko, eskolak esparru politikoan sortzen duen eragina bi modutan gauratzatzen da: batetik, erudizio-gaitasun bat emanez —formala, gehienetan—, partaidetza-mekanismo batzuetan trebakuntza eskaintzen die ingurune sozial pribilegiatuetako haurrei zein eskola-erakunde onak dauzkaten ikasleei; aldez, akademian huts egindako ingurune sozial baztertuetako ikasleei desberdintasunaren zilegitasuna irakasten die, eta, zenbaitetan, baztertu egiten dituen sistemaren aurkako erantzun anomikoak ematera bultzatzen ditu (Percheron, 1985).

6.2.4.2.3. Beste sozializazio-gune batzuk

Familiak eta eskolaz at giza-erakundeak beste gune sozial asko ezagutzen ditu bere bizitzan zehar; guneotan ere etengabe sozializatzen da. Horietako batzuk familiak eta eskolak haurtzaroko izandako eragina baino garrantzi handiagoa izan dezakete hainbatetan. *Berdinen taldea*, ildo horretan, interakzio-gune indartsua da giza-erakundearen bizitza sozialean. Eskuarki, harreman-gune horretan lehenagotik datozen jarrerak politikoak indartzen dira, borondatezko taldeak kideatasunaren gainean eratuta egoten baitira. Hala ere, jarrera desberdinekin harremanetan egotean, litekeena da afektuen eraginez balio berriak eskuratzea.

Antzeko baieztapenak egin daitezke *bigarren mailako elkarteei* buruz ere (talde erlijiosoak, alderdi politikoak, sindikatuak etab.). Horien barneko eduki ideologikoa eskuarki lagun-taldeena baino esplizituagoa izaten da. Halatan, erabakigarriak izan ohi dira gizakien unibertso politikoaren eraikuntzan. Batzuetan, alde aurretik ezagutzen ez zuen esanahi, diskurtso eta praktiken mundu batean sartzen dute gizakia. Beste batzuetan, lehenago ikasitako ereduak bazterraraziz, sozializazio berri batera bultzatzen dute hura.

Azkenik, gaur egungo gizarteetan ezin da bazterturik utzi *masa-hedabideen* efektu sozializatzailea. Komunikazio politiko agerikoa —diskurtso eta informazio politikoak— bideratzeaz gain, hedabideek munduaren ikusmolde jakinak publikoki eraikitzeke kuasimonopolioa eskuratu dute beranduko modernitateko gizarteetan; irudikapen sozial legitimoen sortze horrek sakoneko eragin politikoa dauka eta hedabideen jardun guztietan gauzatzen da modu isilean.

6.2.5. Sozializazio politikoaren azterketaren erronkak beranduko modernitateko gizarteetan

6.2.5.1. Esperientzien heterogeneotasuna beranduko modernitateko gizarteetan

Oraintsu arte, bai tradizio funtzionalistaren azalpenek bai antropologia kulturalaren printzipioek gizarte-munduaren batasuna hartu dute abiapuntutzat. Ondorioz, gizakia izaki gainsozializatutzat hartu dute batzuek eta besteek beren ikuspegi teorikoetan. Haatik, gaur egungo gizartearen errealitateak ezeztatu egin ditu gizartearen eta gizakiaren irudikapen ideal horiek. Izan ere, gizarteetan barne-aniztasuna eta egintza-logika desberdinen lehia nagusitu da gero eta gehiago. Aktore sozialen egintza kolektiboak nahiz indibidualak gidatzen dituzten printzipioak era askotakoak dira gizarte garaikideetan. Horren ondorioz, subjektuaren nortasuna ez da eginda dagoen gauza bat, lan neketsuaren emaitza baizik. Hartara, gizakiek gizarte-bizitzaren elementu desberdinak baliatuz eratu behar dute batasuna.

Gaur egungo esperientzia soziala inbaditzen duen egintza-ereduen heterogeneotasunak, bestalde, gizarte-sistemari buruzko distantzia bat ezartzera bultzatzen ditu gizakiak. Urrutiratze horrek ez du esan nahi sozializazioa desagertu egiten denik. Sozializazioaren eraginak hor daude, baina, gizakiak ez zaizkie erabat eta betiko atxikitzen rolei eta balioei. Aitzitik, distantzia kritikoagoa eta erreflexibagoa hartzen dute haiei buruz. Horrenbestez, egintza soziala ez da dagoeneko gizakiek sozializazioan barneratutako roletan erakundetzen diren arau eta balioen burutzapena (horixe izan da, hain zuzen ere, tradizio funtzionalistaren oinarrietako bat). Gaur egun, jokamolde sozialak ez dira soilik barneratutako kodeen aplikazio hutsak, ezta erabaki estrategikoen ondorioz buruturiko hautaketa arrazionalen emaitza ere. Beranduko modernitateko testuinguruetan, gero eta behartuago daude aktore sozialak egintza-logika desberdinak erabiltzera. Dinamika horrek osatzen du beren subjektibitatea eta erreflexibitatea.

Beraz, gizakien ikuspegitik ez dago gaur egun gizarte-errealitatearen ikusmolde bakar bat. Aitzitik, beren praktika sozialetan aldi berean ikuspegi desberdinak erabiltzen dakite gizakiek, betiere testuinguruaren eta egoeraren arabera. Etengabeko jarduera gatazkatsu horretan eraikitzen dituzte jadanik lehen bezain finkoak ez diren nortasun sozialak, printzipio heterogeneoak harremanetan jartziz behin eta berriro.

Egoera berriaren ondorioz, ikasketa sozialaren azterketak (sozializazio politikoa barnean hartuta) ezin du hainbeste arreta jarri gizakiaren baitan burutzen den balioen eta arauen integrazioan eta bai, aldiz, praktika sozialen analisian. Izan ere, esan dugunez, sozializazioa bizitza sozialaren gune desberdinetan sortutako disposizioen eskurapen biografikoan datza. Eguneroko bizitzan gizakiak gero eta esparru gehiagorekin lotuta daudenez, eta haietan jasotzen dituzten esperientziak gero eta heterogeneoagoak direnez, gizakien praktika sozialak gauzatzen direneko tokiak eta erakundeak berrikusi behar dira sozializazio-prozesuak bere osotasunean haute-mateko.

Era berean, inoiz baino argiago ikusten da ezen, sozializazio-prozesua ulertzeko, ikuspegi dinamikoa hartu behar dela abiaburutzat, alegia, gizakien bizitza osoan zehar burutzen diren etengabeko ikasketak —eta ahanzturak— gogoan izango dituen ikusmoldea. Ikasketa horiek, gaur egungo gizarteetan, prozesu gatazkatsuak izan ohi dira zeharo; prozesu horietan islatzen da, hain zuzen ere, gizarteko logika desberdinek gizakiengan eragindako esperientzien aniztasuna eta horren ondorioz bizi dituzten tentsioak. Gizaki sozialen esperientziak ohiko guneetan nahiz gune sozial berrietan sortzen, birsortzen eta aldatzen dira. Hortaz, gune sozialen aldaketan ere adierazten da etengabeko sozializazioaren dinamika.

6.2.5.2. Ikasketaren gune sozial berriak

Orain arte esan den moduan, bizitza osoan zehar gune sozialetan egiten diren ikasketa eta ahanzturen multzoan datza sozializazio politikoa. Gune sozial horietan txertatzen dira gizakien praktika sozialak. Gizarte-guneak, besteak beste, toki fisikoak izan ohi dira; haicn testuinguruan harreman estu bat egoten da leku fisikoaren eta bertan garatzen diren praktika sozialen artean. Halatan, gune horiek zenbait praktika eta esperientzia ahalbidetzen dituzte (Cefaï, 2001); aldi berean, gune horietan ainguraturik dauden praktikek gune sozialak eraldatzen dituzte.

Azken urteotan, gune fisiko eta sozial horien sakoneko eraldaketa bat ikusten ari gara, gizarte garaikideek astindu dituzten aldaketa sozial, ekonomiko eta politikoen ondorioz. Izan ere, mugimendu horiek erro-errotik bestelakotu dituzte analisi soziopolitikoaren ohiko dimentsioak, alegia, denbora eta espazioaren dimentsioak. Bi kontzeptu horiek eman diote zentzua gizartearen orain arteko ikusmoldeari, zehazkiago esateko, gizarte-integrazioaren ikuskerari. Zein norabidetan burutu dira gune sozialen aldaketa-joerak?

Bi dira bereziki hautematen diren jaidurak. Batetik, globalizazioaren garaiko harreman-guneei begira, gizarte-eredu berri baten sorreraz mintzo dira autore batzuk. Ildo horretan, "sareen gizarte" modura ezaugarritzen dute eredu berria (Castells, 2000). Komunikazioaren teknologia berriek bultzatuta, gizarte-gunecak zatitu egin dira poliki-poliki. Bizitza ekonomikoaren eta sozialaren ohiko espazio konbentzionalak hautsi ondoren, gune birtual berriak sortu dira haien ordeaz. Bestetik, beranduko modernitatean ugairu egin dira gizakien eguneroko bizitza inbaditzen duten iragaitzazko tokiak (autopistak, hotelak, merkataritza-gune handiak, aireportuak). Anonimotasunaren guneak dira horiek guztiak. Hartara, gizarte-bizitza guztiz ukatzen ez badute ere, argi dago eraldaketa esanguratsuak eragiten dituztela hartan. Izan ere, toki tradizionalen aurrean (historiaz betetako bizitza sozialaren guneak), iragaitzazko tokia banakotasun bakartiari dagokion gunea da; behin-behineko-tasuna eta iragankortasuna nagusitzen dira bertan.

Aldaketa garaikideen aurrean, gizarte-bizitza tentsio berrietan murgilduta geratzen da. Alde batetik, denboraren azkartzeak eta espazioaren nonahikotasunak lokalismo zahar eta berrien pizkundea ekarri du kontrapuntu modura. Komunitateak gizarte-bizitzaren gune natural modura izan duen berreskurapenean adierazten da prozesu hori, baita elkartasun primarioen susperraldian ere. Etnizitatearen inguruko mugimenduen eta nazionalismoaren garrantzia horren lekuko izan dira. Bestetik, alderantzizko mugimendua gertatzen da aldi berean, hain zuzen ere, globalizazioaren aldekoa. Horren ondorioz, planetaren mailako gatazkak eta gizarte-mugimenduak garatu dira. Horietan, jakina, erabat disolbatu dira gizarte-bizitzaren ohiko mugarriak. Globalaren eta lokalaren arteko tentsioan, gune sozialak espazio geografiko egonkor modura baino gehiago jario gisara hautematen dira. Gauza bera gertatzen da gune horietan hezurramitzen diren gizarte-harremanekin.

Globalizazioaren aldeko aldaketan, ezaguna den bezala, mugimendu ekonomikoak izan dira aitzindari. Gaur egungo ekonomiak sistema globala osatu du; haren ezaugarri nagusia espazioari buruz daukan independentzia datza. Hartara, lurraldetasunaz at dagoen ekonomia dugu, finantza-fluxuetan oinarritutakoa, muga geografikorik ezagutzen ez duena. Bizitza soziala ere logika nagusi horren aginduetara markurtu da. Prozesu ekonomikoek, gizarte-desberdintasunaren egituretan eragiteaz gain, herritarren eguneroko bizitzak aldatu dituzte, lanaren, bizilekuaren, hezkuntzaren, aisialdiaren eta kontsumoaren ereduak azpikoz gora jarri eta denbora zaharraren eta espaziozko harremanen zentzua astinduz.

Sozialitate klasikoaren arauak aldatzen ari diren garaiotan, gero eta premiazkoago ikusten da sozializazio politikoaren azterketarako abiaburu berriak hartzea. Hasteko, politiko/sozial dikotomiak orain arte ezarri duen banaketa gainditzeko unea da. Izan ere, gizarte-esparru finkoak disolbatu diren heinean, politikotasunak eguneroko bizitzako eremu guztiak hartu ditu menpean, gizakien arlo pribatuak barne (Beck, 1997; Mouffe, 1999). Horrela, orain arte aurrepolitikotzat edo ez-politikotzat jotzen ziren bizitza sozialaren alderdi berriak politizatu dira, ikasketa

politikoaren aukerak zabalduz. Bigarrenik, gune globalean nahiz lokaletan aztertu behar da politika. Aktore eta erakunde sozialek bietan dihardute eta bietako kulturak, diskurtsoak eta baliabideak sortzen eta bereganatzen dituzte. Hortaz, sozializazio politikoari dagozkion ikasketak ere gune lokaletan zein globaletan aztertu beharko dira, hala harremanezko gune fisikoetan nola birtualetan. Hirugarrenik, herritarren harreman sozialak eta politikoak gune berrietan birmoldatzen ari badira, zentzuzkoa da pentsatzea horrekin batera esparru politikoan aktore berriak ari direla sortzen. Sozializazioari begira garrantzitsua da ikustea aktore politiko zaharrek eta berriek —gizarte-mugimendu berriek, adibidez— sortzen dituzten erakundeak, garatzen dituzten egintza-errepertorioak eta diskurtsoak eta espazialki desartikulaturik eratzen dituzten antolakuntza-ereduak.

Azkenik, ezin da ikasketa politikoa bere osotasunean ulertu, arreta berezia jartzen ez bada beranduko modernitateko gizakiek beren esperientzien zatiketa berriz osatzeko egiten dituzten ariketetan. Horrela, errealitate sozial berriei egotzita-ko esanahiak eta, bereziki, errealitate politikoei buruz eratzen dituzten inplikazio-praktikak hartu beharko dira aintzat. Eskolak, familiak, elizek, hiriek eta beste gune sozial batzuek jasan dituzten aldaketekin batera, politikaren ikasketa bideratzen duten gune berriak osatu dira: internet bezalako teknologiek zabaltzen dituzten espazio birtualak, edo lanari eta aisiari lotutako gune berriak, besteak beste. Horien aurrean, gizarte-talde desberdinek esanahi bereziak esleitzen dizkiete guneoi, baita praktika desberdinak burutzen ere horien barnean. Modu horretan, gune sozialetan burututako etengabeko ikasketen eta esperientzien bitartez osatzen dira kultura politiko berriak, gizarte-baldintza berriei egokitutakoak, azken batean, geroako transmisioaren ardatz izango direnak.

6.3. KOMUNIKAZIOA ETA POLITIKA

Orokorrean hartuta, komunikazioa gizarte-bizitzaren garapenari dagokion osagaia baldin bada, horren ondorioztat hartu behar dugu ezen komunikazioa ezinbestean agertzen dela esparru politikoaren berezko elementu gisara ere. Izatez, fenomeno edo jarduera politiko orok barnean hartzen du mota bateko edo besteko komunikazio-harremanen bat. Komunikazio politikoaren ohiko ikuskerak eduki politiko garrantzitsua daukaten informazioen ekoizpena, transmisioa eta zirkulazioa aztertu ditu. Alabaina, ikuspegi zeharo positibista eta mugatua dugu hori. Izan ere, bizitza politikoaren aktore guztiak, ustez garrantzi txikikoak direnak ere, komunikazio-prozesuetan murgilduta daude etengabe; prozesu horietan esanahi eta irudikapen politikoak sortzen dira. Lehenago aztertu dugun sozializazio politikoa horren adibide argia da. Beraz, komunikazio politikoaren prozesuetan, mezuak trukatzear gain, errealitate politikoa eraiki eta interpretatzen da. Egintza horiek guztiak komunikazio-esparru publikoan gertatzen dira, hau da, aro modernoan sortu den parte-hartze politikorako gune sozialean.

6.3.1. *Esparru publikoa eta iritzi publikoa*

Komunikazioak eta politikak lotura estuan dauden gizarte-bizitzaren dimentsioak osatzen dituzte. Pentsamendu politikoari dagokionez, bi alderdi horiek “esparru publikoaren” kontzeptuaren barruan biltzen dira modu nabarmenean. Esparru publikoak, hain zuzen ere, oinarri diskurtsiboa daukan herritarren partaidetza-eremua izendatzen du. Modu ideal batean, gune horretan definitzen eta aztertzen dituzte herritarrek auzi komunak, Estatutik at kokaturik dagoen elkarrekintza- eta komunikazio-markoan.

Dudarik gabe, Jurgen Habermas-en “esparru publiko burgesaren” kontzeptua publikotasunari buruz egin diren gogoeta teorikoen zein azterketa enpirikoen abiaburu nagusia izan da azken urteotako pentsamendu politikoan (Habermas, 1981; 1992). Kontzeptu murriztailea dugu, hala ere. Murriztapen horrek eta gaur egungo gizarte-sistemetan gertatu diren sakoneko eraldaketek —masa-demokraziaren sorrerak eta masa-hedabideen garapenak, besteak beste— kontzeptuaren berreraikuntza kritiko bat bultzatu dute, publikotasunaren ideia gizarte-errealitate berrietara egokitu nahian.

Habermas-en arabera, esparru publikoa auzi publikoak edo interes komuneko gaiak eztabaidatzeko biltzen diren gizakien ideian oinarritzen da. Haren ustez, irudikapen hori Europako lehen modernitatean gorpuztu zen, Estatu absolutisten botereari aurre egiteko esparru publiko burgesak eratzen hasi zirenean. Publiko horiek, azken batean, aro modernoan Estatuaren kontrapisu modura sortzen ari zen gizarte zibila osatzen zuten. Halatan, Estatuak publikoari kontuak eman behar zizkiolakoan jarduten zuten elite burgesek. Hasiera batean, Estatuaren gaineko kontrola estatu-funtzioei buruzko informazio-eskarian islatzen zen, haren zereginak iritzi publikoaren menpe egon zitezen. Baina, geroago, eskari hutsa baino harago, gizarte burgesaren interes orokortzat jotzen zena Estatuari transmititzea izan zen publikoaren xedea. Horren kariatara, adierazpen-askatasuna, biltzeko eskubidea eta prentsa librea bermatzeko formula legalak bideratu ziren. Ildo horretan, burgesiak indar soziala eta politikoa irabazi zuen heinean, parlamentu-instituzioen eraketa lortu zen. Maila batean, hortaz, esparru publikoaren ideiak Estatuaren menperatze politikoa arrazionalizatzeko asmoa adierazten zuen burgesiaren proiektuaren testuinguruan.

Bestalde, Habermas-en ikuspegian, esparru publikoaren kontzeptuak elkarrekintza diskurtsiboaren ezinbestekotasuna hartzen du bere barnean. Irudikapenaren oinarrian arazo publikoei buruzko murrizketarik gabeko eztabaida arrazionalaren ideia datza. Hartara, ziurtzat jotzen da eztabaidak irekia eta denentzako hurbilerraza izan behar duela. Orobat, interes pertsonalak onartezinak dira gune publikoan; estatus-desberdintasunak prozesutik at geratzean, hizketakideek berdinkide gisa hitz egin behar dute. Mota horretako eztabaidaren emaitza guztien ongiari buruzko adostasuna litzateke.

Alta, oraintsuko azterketa historikoez erakutsi dutenaren arabera, Habermas-ek aipaturiko diskurtso unibertsalistaren atzean —alegia, sarbidea, arrazionaltasuna eta berdintasuna aldarrikatzen dituen diskurtsoaren itzalpean—, bereizketa- eta bazterketa-estrategiak garatu ziren esparru publiko burgesean. Ondorioz, askotan erabili izan den publikotasunaren kontzeptua nazio-, klase- eta genero-bazterketari lotutako balioez kutsaturik agertzen zaigu. Izan ere, modu akritiko eta inplizituan onartzen du Habermas-ek Estatuarekin identifikaturiko publiko burgesa zela publiko zilegi bakarra. Ilustrazioaren balio demokratikoen eramailea. Publiko burgesa ez zen, ordea, publiko soilia izan. Aitzitik, publiko burgesa eratzen zegoen une berean sortu zen hari aurre egiten zion publiko marjinalen sorta trinkoa: publiko nazionalistak, nekazarien publikoak, eliteko emakumeek osaturiko publikoak eta publiko proletarioak, besteak beste.

Hartara, aro modernoaren hastapenetatik publikoen multzo lehiakideak aritu dira esparru publikoan (Fraser, 1997). Hasieratik, publiko burgesaren eta beste publikoen arteko ohiko harremana gatazkatsua izan zen. Esparru publiko nagusi edo hegemonikoaren ondoan, nola edo hala, beste gune batzuk garatu zituzten publiko menperatuek, beren eskari politikoak eta nortasunak eraikitzeko eta komunikatzeko. Esparru publikoa, bada, gatazkaren bidez eratu zen modernitatean. Bazterketak eta liskarrak ez ziren gertakizun hutsak izan, esparruaren osagaiak baizik.

Nolanahi den, pentsamendu politikoaren ikuspegi hegemonikoetan, esparru politikoaren ulermena publikotasun burgesaren eredutik abiatzen da, hau da, publikotasuna gizaki berdinen arteko komunikazio horizontalaren gune gisa hautematen duen ikuskeratik. Esparru publikoaren ikusmolde burgesak daukan oinarri ahulenetako bat, hain zuzen ere, berdintasunaren suposizioan datza. Uste horrek ez ditu aintzakotzat hartzen egitura ekonomikoan, politikoan zein sozialcan sortutako bereizketek esparru publikoan —hau da, diskurtsoaren eta partaidetza politikoaren gunean— sor ditzaketen eraginak. Horrela, solaskideen klase-, nazio-, kultura- edo hizkuntza-baldintzen abstrakzioa eginez, komunikazio-esparruan berdinkide gisa parte-hartzeko gaitasuna aurreikusten zaie gizartekide guztiei, baldintza horiek prozesuan inolako desorekarik sortuko ez balute bezala. Puntu horretan, baina, berdintasun formalaren eta benetakoaren arteko nahasketa naharmena gertatzen da. Gainera, diskriminazio-mekanismoek esparrurako sarbidea eragotzi ez ezik, iritzi artikulatua eratzeko gaitasuna ere mugatzen dute maiz, eskubide formaletatik harago, benetako izaki politiko bihurtzeko ahalmena murriztuz. Munduari buruzko diskurtso eratu eta ordenatua egiteko gaitasuna —hau da, norbere interesak, esperientziak eta iritziak hitzekin adierazteko trebetasuna— eta aburu koherenteak azaldu eta horiek printzipio esplizituetan oinarritzeko ahalasuna ez daude gizartean berdinki banaturik, guztiak sozialki sortzen baitira modu berezitan. Hartara, baliabide sozialen eta ekonomikoen jabetza, baita kultura-kapitalarena ere, hurrenez hurren, esparru publikoaren parte-hartzearen berme izan ohi dira.

Bestalde, azken mende erdian esparru publikoan nagusitu den ekonomia politikoak areagotu egin du gizarteko talde batzuek nozitzen dituzten bazterketa ez-formalen eragina. Jakina denez, masa-hedabideek osatzen dute gaur egun iritzien, munduari buruzko ikusmoldeen eta, oro har, ondasun sinbolikoen zirkulazioa bermatzen duen euskarria. Bai bitarteko horiek sortutako komunikazioak bai horien jabetza-ereduak indartu egiten dituzte sozialki definiturik datozen bazterketa sinbolikoaren joerak, eragin kaltegarriak sortuz herritarren partaidetza politikoan.

Partaidetza-berdintasuna ohiko suposizioa izan bada, esparru publikoari buruzko bigarren suposizio arrunta publiko bakunaren ideiatik eratorri da. Halatan, sarritan —gehienetan ez esatearren— publiko bakunaren ideia eta espazio bakaneko metafora topologikoa erabili dira esparru publiko politikoari buruzko azterketetan. Espazio soil hori, jakina. Nazio-estatuari dagokion lurraldearekin identifikatzen da. Horrela, publikotasunari loturiko kontzeptu guztiak singularrean agertu dira sarritan politika-zientzietako lanetan. Luzaroan “esparru publikoa” bat eta bakarra izan da eta, bera bezala, bat besterik ez “iritzi publikoa” eta “publikoa” ere. Hala eta guztiz, erabateko batasun sozialaz baino gehiago gizartearen baitan diharduten aktore desberdinez eta era askotako egintzez eta interesez mintzo beharrean gaude gizarte modernoei dagokienez. Horrenbestez, publikoaz hitz egin ordez, egokiago litzateke publikoez mintzatzea eta are egokiago publiko lehiakideez. Izatez, interes, nortasun eta kokagune sozial desberdinak aintzat hartzen badira, hau da, baliabide sozial, kultural eta ekonomikoen banaketa asimetrikoa bazterturik uzten ez bada, publiko orohartzailearen kontzeptuak ez du zehaztasunez gizarte berean osa litezkeen publiko desberdinen berri ematen. Aitzitik, nozio horrek publikoen arteko bizitza gatazkatsua ezkututzen du.

Horiek horrela, desberdintasun sozialak nagusi diren gizarteetan, eztabaida publikoak talde boteretsuenen alde makurtuta egon ohi dira nabarmen, bazterreko gizakiek eta gizarte-taldeek trabaz beteriko bidea urratzen duten bitartean, publiko aktibo izateko asmoetan. Esparru publiko integratzailearen aldeko ikuspegiak estali baino ez du egiten asimetria hori, horrelako esparru handi bakanean menpeko taldeek ez baitaukate agertoki instituzional egokirik, batik bat mediatikorik, beren premiak, helburuak eta estrategiak definitzeko eta erabakitzeko. Horregatik, menpeko edo bazterreko publikoak behartuta egon dira sarritan eremu publiko ofizial eta bakanetik al esparru publiko alternatiboak eraikitsera (Larrinaga, 2004). Modu horretan, publiko lehiakideek komunikazio politikorako agertoki paraleloak eratzen dituzte. Esparru horien bitartez, diskurtso politiko desberdinak egiteko eta zabaltzeko aukera erdietsi nahi dute, baita beren nortasunak, interesak eta premiak ezagutarazteko ere. Hainbatetan, aukera politikoen gorabeherak direla medio, esparru publiko iraunkorrak eta erakundetuak moldatzeko ezintasunaren aurrean, publikotasunean eragina daukaten behin-behineko gertakari politikoak sortzen dituzte bazterreko publikoek: manifestazioak, elkarretaratzeak eta eskariak,

esaterako. Gertakari horiek ere, gatazka eta eskakizun isilduak gizarteratzean, aldi bateko komunikazio-gune publiko bihurtzen dira. Horrela, gizarte-mugimenduak publiko alternatiboen eraikuntzaren lehen faseetan burutzen dira maiz, bestelako gizarte-esparruak zabaltzen baitituzte arazo, eztabaida eta eskari berrien inguruan.

Esan dugunaren arabera, esparru publiko modernoetan gune publiko desberdinak bereizten dira. Lehendabizi, Estatuak bere barnean hartzen duen lurraldearekin bat datorren esparru publiko nagusia egon ohi da: eskuarki helburu integratzaileak izan ohi ditu —haren baitan sortzen da iritzi publiko hegemonikotzat jotzen dena— eta elite politikoak eta mediatikoak izaten dira kudeatzaile nagusiak. Gune horren barruan eta bazterretan, baita gune horren gainetik ere —gaur egun teknologia berrien bidez eratzen diren gune birtualek mundu osorako komunikazio-esparruak osatzeko aukera ematen dute—, beste mikroesparru eta makroesparru publiko batzuk eratzen dira, partaidetza zuzenagorako aukerak eskaintzearekin batera diskurtso alternatiboak sortzen dituztenak. Hartara, gune batzuetan eta besteetan mota desberdinetako iritzi publikoak sortzen dira.

Esandakoaren ildotik, iritzi publikoaren bi adiera bereizten dira. Batetik, orain arteko azterketa politikoetan iritzi publiko modura ezagutu dena dago. Lehen eredu hori iritzi publiko nagusia da, legitimotzat jotzen den iritziaren gizarte-irudikapena. *Iritzi publiko erantsia* deituko diogu (Sampedro, 2000). Izan ere, iritzi publiko erantsiaren kontzeptua emaitza baten ondorioa da: botoen bidez eta zundaketan bidez lortutako iritzi indibidualen batuketa dugu, hain zuzen ere. Emaitza horretan herritarren ustezko borondateak batzen dituen gehiengoarekin parekidetzen da iritzi publikoa. Inkestetan eta hauteskunde-emaitzetan adierazten den motako iritzia dugu hori. Maila horretan, iritzi publikoa adostasun sozialak irudikatzeko tresna bilakatzen da, hots, sistema soziopolitikoaren legitimaziorako baliabidea. Ildo berean, esan daiteke esparru publikoaren kudeatzaile nagusiek —alegia, elite politikoei, mediatikoei eta demoskopikoei— beste edozein aktore sozial edo politikok baino eragin handiagoa izan ohi dutela iritzi publiko erantsiaren kudeaketan. Bada, iritzi publiko erantsian gehiengoak eta zenbakiak gailentzen dira argudioen edo gaien gainetik. Iritzi horren kontulariak politikariak, kazetariak eta iritzi-azterketarako institutuak izan ohi dira.

Halatan, gaur egun zundaketakraziaz eta mediokraziaz hitz egiten da, zundaketek eta hedabideek gizakien gain daukaten eragina nabarmentzeko. Iritzi erantsiak, hartara, iritzi publikoaren baliabideak erakundetu eta burokratizatu egin direla adierazten du. Erakundetze horren ondorioz, herritarrek mezu politiko, periodistiko eta demoskopiko ugariaren hartzaileak dira. Mezuetan eragiteko duten ahalmena, ordea, gero eta txikiagoa da. Izan ere, politika formalean gertatzen den herritarren partaidetza oso urria da herrialderik gehienetan, eta esparru publiko nagusian sarbidea izateko iragan beharreko iragazki mediatikoak ia zeharkaezinak dira gizaki eta talde askoren iritzientzat.

Bestetik, *iritzi publiko diskurtsiboa* daukagu. Kontzeptu horrek adierazten du badagoela egon aurrez aurreko eztabaida- eta elkarrizketa-gune sozialetan garatzen den beste iritzi-eredu bat. Gizakiek, beren eguneroko bizitzan, beren taldeetan, gune formaletan zein ez-formaletan, aurretik jasotako informazioak trukatzeko eta ebaluatzen dituzte, nor bere esperientziekin eta ezagutzekin alderatuz. Elkarrekintza-prozesu horietan, zenbakiak eta gehiengoak ez ezik, argumentuak ere garrantzitsuak dira. Hartara, testuinguru horietan hasten da maiz “arazo” sozial berrien eraikuntza eta lehenago politikotzat jo ez diren gaien politizatze-prozesua. Iritzi publiko diskurtsiboa, jakina, ez dago iritzi publiko erantsia bezain erakundetuta. Hori dela eta, zenbaitetan gizarte-mugimendu, protesta eta manifestu modura adierazten da. Holako bideak baliatuz, noizbehinka, esparru publiko nagusian burutzen diren eztabaidetan eragina izatea erdiesten dute esparru publiko ofizialetik baztertuta diharduten aktore sozialek eta politikoez.

Gaurko gizarteetan erabakitzeke dago zer-nolakoak izan behar duten esparru publiko desberdinen arteko uztardurak eta iritzi publikoen ereduen arteko lotuneak. Beranduko modernitatean memoria eta nortasun kolektibo zeharo desberdinak —sarritan kontraesankorrak— dauzkaten populazioak biltzen dira eskuarki sistema politiko beraren menpean. Holako egoeretan zail egiten da gizartearen integrazio normatiboa eta politikoa lortzea. Gizarte zibileko indarrak eta erakunde politiko-mediatikoenak desorekatuta daude oraingoz. Alde batetik, botere politikoak gero eta beharrezkoagoa du esparru publiko biltzailea, gune komun gisara irudikatzen dena, besteak beste, hark eskaintzen dituen ikusgaitasuna eta partaidetza-ahalmena kontrolagarriak direlako zeharo. Bestetik, parte-hartze politiko zuzena aldarrikatzen duten bazterreko gune publikoak osatzen dira etengabe, oinarri komunitarioetatik abiatuz herritartasun aktiboa eraiki nahi dutenak. Gune batzuetan eta besteetan egiten diren gai sozialen eta arazo publikoen definizioen arteko lehia sinbolikoez erabakitzen dituzte, une bakoitzean, esparru publikoaren hedadura —hau da, eztaba-dagai diren auzi legítimoen erreperitorioa— eta iritzi publikoaren norabide nagusia.

6.3.2. Masa-hedabideen eragin politikoa

Aurrez aurreko komunikazioak baino gehiago masa-hedabideek bideratutako komunikazioak egituratzen du gaur egungo gizarteetako esparru publiko nagusia. Izan ere, aktore politikoaren arteko komunikazioak, hein handi batean, hedabideen bitartekaritza baliatuz burutzen dira. Informazio politikorako transmisio-bidea ez ezik, informazioaren igorle pribilegiatu ere bilakatu dira hedabideak. Hortaz, edukiak garrantzitsuak izanda ere, bitartekaritza bera eta hark eragindako baldintza-penak erabakigarriak dira gizarte modernoetan ezartzen diren pentsamoldeak eta jokamoldeak ulertzeko.

Hedabide modernoak bilakaera prentsa idatziaren sorrerarekin hasi zen XVIII. mendetik aurrera. Arestian esan den bezala, gertakari horrek eragin handia izan zuen publiko burgesaren eraketan eta modernitatearen hastapenetako esparru

publikoaren prestakuntzan. Hala ere, XX. mendeko masa-komunikazioaren hedabideak sortu zirenean, bereziki ikus-entzunezkoak, jauzi kualitatiboa burutu zen komunikazioaren munduan. Harrezkero, aztergai izan dira masa-hedabideek eragindako ondorioak, bai bizitza soziopolitikoaren gainean bai gizarte-errealitateari buruzko gizakien pertzepzioetan.

Masa-hedabideei buruzko gogoeta teorikoaren esparruan, komunikazio-egoera berriak sorrarazten dituen hasierako beldurak direla eta, neurritz gain nabarmentzen dira masa-hedabideen manipulazio- eta limurtze-ahalmenak. Halatan, XX. mendeko lehendabiziko ikerketek estimulu-erantzun eskema soila erabiltzen zuten abiapuntu modura. Horren arabera, mass-mediën garapenaren lehen faseetan uste izan zen haiek eragin zuzena sortzen zutela entzuleriaren eta ikusleriaren iritzietan eta jarretan. Audientziak, bestalde, bere izaera atomizatu eta bana-banakoa bide dela, ez dauka, ikusmolde horretan, haien mezuen erasoei aurre egiteko gaitasunik. Horiexek dira XX. mende hasierako masa-gizartearen lehen teorietan agertu ziren *eragin zuzenaren planteamenduak* (Dader, 1992a).

Halarik ere, 40ko hamarralditik aurrera aldaketa handia gertatu zen hedabideen eraginen inguruko azterketetan. Hartara, eragin zuzenaren teorien ordez *eragin mugatuaren teoriak* agertu ziren. Izan ere, garai hartan burutzen ziren ikerketa enpirikotik —batik bat, hauteskunde-jokabideen alorrean— argi ikusten zen *mass mediak* elementu bat gehiago besterik ez zirela komunikazio politikoaren prozesuan. Horrenbestez, publikoarengan eragiten zituzten ondorioak, gorabehera askoren menpe egon ohi ziren. Horregatik, aintzat hartu behar da, besteak beste, informazioaren pertzepzio selektiboa —jendeak bere iritziekin bat datozen informazioei arreta berezia eskaintzen baitie— eta gizarte-taldeek betetzen duten bitartekaritza-funtzioa gizabanako eta hedabideen artean. Bada, taldeen balioek eta arauk mezuentzako bahe bat osatzen dutenez, taldeak gizakien erreferente nagusia dira errealitatearen interpretazioan.

Ikuspegi horren ildoan, oso ezaguna egin zen *bi fasetako komunikazioaren hipotesia*. Haren arabera, hedabideetatik datorren informazioa ez doa zuzenean publikoarengana. Aitzitik, hedabideen eta publikoaren mezuen artean gizarte-taldeetako liderrek dihardute. Beraz, aurrez aurreko elkarrekintzen bidez, liderrek informazioaren mezuak transmititzen dizkiete populazioaren sektorerik aktiboenei. “Eragin mugatuaren” planteamenduan dauden abiapuntuak dira horiexek (Monzón, 1992).

Masa-komunikazioari buruzko molde horretako ikerketa guztiek aurreko azterketen ikuspegi soila osatzeko balio izan zuten, zeren, haiek ez bezala, eragin pertsonalen faktorea sartu baitzuten analisi politikoan. Halarik ere, masa-hedabideek gizakien jarrera-aldaketan daukaten ondorioa enpirikoki frogatzea zen autore askoren kezka bakarra, eta jarretan ipinitako gheiegizko arreta horrek oztopatu egin zien ikustea *mass media* deritzenek era askotako eraginak sorrarazten dituztela

audientziaren pertzepzioan; are gehiago, modu erabakigarrian laguntzen dutela iritzi publikoa den iritzi hegemonikoaren eraketan.

Eragin mugatuaren teorien hutsuneek azken urteotako komunikazio-azterketak beste ikuspegi batetik gara daitezen balio izan dute. Izan ere, gaur egun nagusi den ezagutzaren arabera, masa-hedabideen egintza ez da dagoeneko kokatzen banakoen jarrean eta iritzien esparruan. Eredu horretan, aipatu den bezala, haien eragina erlatiboa da. Aitzitik, *mass media* horien ondorioak sakoneko maila batean burutzen dira, eta epe luzean bilatu behar dira: hain zuzen ere, publikoak gizarte-errealitateari buruz —errealitate politikoa barnean hartuta— daukan ulermenean hezurramitzen dira efektuak.

Arestian adierazi denez, esparru publiko politikoa, bere formulazio idealean, komunikazio-esparrua da, alegia, informazio eta iritzien trukerako gunea. Eredu liberal klasikoaren arabera, hedabideak herritarrek beharrezkoa duten informazioaren bideratzailcak dira. Hedabideek tresna sozial eta politiko garrantzitsuak osatzen dituzte, beraz. Izan ere, informazioa gizarte garaikideetako baliabiderik handienetakoa denez, informazioaren ekoizpenaren, metaketaren eta zirkulazioaren kontrola egungo bizitza publiko politikoa giltzarrietako bat bilakatu da.

Hala ere, egitura mediatikoak ez du informazio hutsa hedatzen, modu industrialean ekoiziriko eta kontsumituriko ezagutza-forma bat baizik. Masa-kulturaren testuinguruan ekoizten den ezagutza hori gizartearen sen oneko ezagutza (*common sense knowledge*) bihurtzen da, hau da, konformismoa eta adostasun soziala bultzatzen duen jakintza sozial partekatua. Industria mediatikoek —elite mediatikoen, interes-talde nagusien eta elite politikoen eskutik— gizarte-errealitatearen dimentsio sinbolikoaren eraikuntzan parte-hartzen dute. Izan ere, hasieratik amaierara zuzentzen dute, hala sorkuntzan nola hedapenean, eduki sinbolikoen prozesua: besteak beste, ondasun sinbolikoen sorkuntza-arauak ezartzen dituzte eta publikoak —audientziak— moldatzeko gaitasuna agertzen dute. Hori dena, gainera, enpresa komertzialen logika monopolistak araututako komunikazio-testuinguruan gertatzen da (Larrinaga, 2004).

Hartara, “iritzi publikoa” deritzen hori ere, gaur egun korporazio mediatikoen kuasimonopolioa dela esan dezakegu. Bada, masa-hedabideetan argitaratuta agertzen den iritziak iritzi publiko nagusiaren irudikapena eraikitze elementurik esanguratsuenak —alegia, ikusgaitasun soziala lortzen dutenak— eskaintzen ditu. Horrela, iritzi publikoa hedabideetan adierazitakoarekin identifikatzen da gero eta gehiago. Horrek esan nahi du, enpresa mediatikoek eta beraien atzean dauden interes-talde nagusiek ahalmena dutela une bakoitzean iritzi nagusia edo legitimoa arautzen duen marko kognitiboa ezartzeko. Helburu hori betetzeko, besteak beste, gero eta kazetari, intelektual mediatiko eta iritzi-emaile gehiago biltzen dituzte beren barnean; horien guztien funtzioa, hain zuzen ere, hedabideen —eta, zeharka, elite politikoen eta interes-taldeen— irizpideak sustatzea eta jorratzea izaten da

(Larrinaga, 2001). Azken batean, hedabideek eztabaida sozialaren eta politikoaren gai-agenda ezartzen dute (*agenda-funtzioa* betetzen dute) (Dader, 1992b). Gai-agendak eratuz, arazo publikoak definituz eta iritzi legitimoak —hau da, publikoak— ezagutaraziz, politikoki pentsa daitekeenaren esparrua zehazten dute, eta errealitate sozialaren irudikapen “zuzenak” zedarritzen dituzte. Izan ere, iritzi publiko mediatikoaren ezkutuko funtzioa adostasuna eta kontrol soziala bermatzea izan ohi da.

Gizarteak ez dauka berezko kontzientzia kolektiborik. Hori dela eta, gizartearen irudikapenetara jotzen da aktore sozialak haiekin identifika daitezen. Irudikapenetan gizartearen ezaugarri eta dimentsio batzuk erakusten dira, beste batzuk isiltzen diren neurri berean. Gizarteari buruz egiten diren irudikapen publikoak hautatzeko eta gizartekideei ikusgarri egiteko gaitasunak ezaugarritzen ditu bereziki masa-hedabideak gaur egun. Halatan, ikusgaitasun mediatikoak publikotasuna kontrolatzeko eta kudeatzeko moduan jartzen ditu hedabideak. Alde batetik, gizartearen irudikapen selektiboak eta hierarkizatuak eskaintzen dituzte; bestetik, hori egitean, aktore sozialentzako esperientzia-markoak eratzen dituzte. Modu horretan, gertakari askoren artean, apurka-apurka, erreferentziazko marko sozial bat osatzen duten jazoera jakinak aukeratzen dituzte hedabideek. Marko horietan kokatzen dituzte gizakiek beren esperientziak, ondoren esperientziei esanahia esleituz. Hartara, eguncroko bizitza kolonizatzeak daukaten gaitasuna dela medio, irudikapen mediatiko selektiboak mapa kognitibo nagusi bilakatzen dira gizartekideentzat, hots, gizarte-errealitateari buruzko kontzeptuen eta ikusmoldeen lehentasunezko iturri.

Horiek horrela, gauza nabarmena da gaur egun zenbait auzi sozialek ez dutela ez ikusgaitasunik egitura mediatikoetan ez lekurik esparru publiko nagusian. Gauza bera esan daiteke auzi horien definitzaile diren aktore sozialei buruz ere, hau da, publiko politiko potentzialei buruz. “Isiltasunaren kiribila” deitu izan dena prozesu paralizatzailea da menpeko publikoentzat (Noelle-Neumann, 1995). Esaterako, diskurtso konplexuak, sistema politiko-ekonomikoak ikuspegi kritikoa azaltzen dutenek, gizarte-aldaketak aldarrikatzen dituztenek edo gatazka pizteko gai direnek zailtasun handiak izan ohi dituzte, oro har, oihartzun mediatikoa erdiesteko. Are gehiago, publiko marginalek bultzatutako gaiak edo gatazkak mundu mediatikoan sartzen direnaren ere, iritzi publiko nagusiaren barruan enmarkatuak izaten dira, beren jatorriko esanahi erradikala galduz (Sampedro *et al.*, 2002).

Hain funtzio erabakigarriak betetz gero, zaila da pentsatzea esparru mediatikoa botere politikoaren zainatzatik at era daitekeenik, esparru guztiz autonomo gisa. Delako autonomia hori kolokan dago, alde batetik, esparru mediatikoa merkatu-logikaren menpe dagoelako. Enpresa mediatikoak, enpresa kapitalistak dira gehienbat eta, sarritan beren zerbitzua “publiko” gisa ezaugarritzen duten arren, pribatutasunaren kontzeptutik abiatzen dira. Baina, horren gainetik, irudikapen sozialak sortzeko eta zabaltzeko daukaten ahalmenak —sen oneko ezagutza

hedatzeko gaitasunak—, mekanismo politiko izugarri garrantzitsu bilakatzen ditu adostasun sistemikoen eraikuntzan edo, beste hitz batzuetan adierazita, gizarte-integraziorako ezinbestekoa den iritzi publiko nagusiaren eraikuntzan. Ez baitugu pentsatu behar legitimitatea eta adostasuna egintza guztiz libreak eta kontzienteak direnik. Aitzitik, gizarteko kideen baitan sustraiturik dauden egitura kognitiboetan—beraz, inkontzienteetan— oinarritzen dira, neurri handi batean. Horregatik guztiagatik, masa-hedabideak tresna garrantzitsuak dira interes politiko eta ekonomiko nagusiekin bat datozen adostasunak eraikitzeke gizarte garaikideetako esparru publiko-politikoan. Eta gizarteko elite politiko-ekonomikoei harreman estuan egon ohi dira beti komunikazio-merkatuan nagusi diren enpresekin.

Orain arte ikusi dugunez, mezuaren edukia edozein izanik ere, hedabideek eragin politiko nabarmena ezartzen dute gizartean. Hartara, ahalegindu gara azpimarratzen hedabideen ondorioen esanahi politikoa ez dagokiola haien ageriko eduki politikoari, eskaintako errealitatearen irudikapen orokorrari baizik. Nolanahi ere, eduki politiko esplizitua daukan komunikazioari dagokionez, azken urteotako hedabideen funtzionamenduak astindu bat eragin du komunikazio politikoa eratzerakoan. Eraginik nabarmenena *marketing* politikoaren orokortzean adierazten da. Labur esanda, komunikazio mediatikoaren testuinguruan merkataritza-sustapenean erabilitako teknikak aplikatu dira auzi politikoetan: publizitatea, zundaketak, salmenta-estrategiak, etab. Tresna horiek erabiltzeko, elite politikoei gero eta premiazkoagoa izan dute profesional mediatikoen laguntza, herritarrak limurtzeko zereginetan. Hedabideen protagonismo horrek, bestalde, goitik behera aldatu ditu bizitza politikoaren ezaugarriak ere, buruzagi politikoen agerpen publikoak ikus-entzunezko hedabideen neurriko espektakulu politiko bilakatuz, eztabaida publiko antzezpen modura sinplifikatuz eta, azken buruan, herritarrak eskaintza desberdinen artean aukeratzen duten kontsumitzaile izatera zigortuz. Oro har, politikagintza—elite politikoei burutzen dutena, behinik behin— kontsumozko produktu arin gisara irudikatzen dute ikus-entzunezko masa hedabideek, *merkatu mediatikoan* gogoeta politiko sakonerrako agertoki mediatikoak —“prestigiosko egunkariak” eta aldizkariak— arian-arian gutxitu diren bitartean.

7. Gatazka eta indarkeria politikoa

Iñaki Barcena

Gatazka eta indarkeria politikoaren azterketari dedikatuko diogu atal hau. Horrekin ez dugu XXI. mendearen hasieran topatzen ditugun kinken egoera larrien errepaso bat eman nahi. Aitzitik, historian zehar eta gizarte-zientzietan gertatu diren gatazka eta indarkerien inguruko erantzun eta azalpenen berri ematea da gure asmoa. Horretarako gatazkaren eta ordenaren arteko lerro banatzailea aztertuko dugu, eta ostean, klase sozialen arteko auziak eta nazioen eta herrien artekoak ere aukeratu ditugu, gatazka politiko nagusitzat harturik. Azken atal batean indarkeriaren zergatiak eta goitik beherako dinamikak eta gizartetik Estatuaren aurka sortzen direnak ere aztertuko ditugu, biolentziaren mota desberdinak ezagutzearen.

7.1. GATAZKA POLITIKOAREN DEFINIZIOAZ

Askotan esan ohi da, gizakia gizartekoia edo lagunkoia dela, izatez. Hori ukatzea nahikoa zaila den arren, jendeak, maiz, galdera hau egiten dio bere buruari: zer gailentzen da gure gizartean eta politikagintzan: gatazka ala kontsentsua, desordena ala ordena? Bata zein bestea, erantzun arrunta izan daiteke, hau da, gatazka eta bakealdia txanpon beraren alde biak izango balira bezala hartzea, edo beste era batez esanda, arazo berari begiratzeko jarrera dialektiko bat izatea. Afera hori ez da berria, ezta ondoriorik gabeko ezbaia ere; zeren jarrera bat ala bestea hartzeak eta bide batetik ala bestetik abiatzeak gizarte-ekintzak aztertzeke mota askotariko balioespenak eta emaitzak ekarriko baitituzte.

Historian zehar, soziologoak eta politologoak ere perspektiba bikoitz horretatik ibili dira. Batzuen ustez, gatazkak zapuzketa eta porrotaren sinonimoak dira; besteen iritziz, aldiz, gizarte eta prozesu sozial guztien oinarria; alegia, batzuei gatazka saiheste daitekeen gertakizun pasakorra iruditzen zaie, eta besteek, borroka ezinbestekoa dugula uste dutenez, gizarte-prozesuen funtsezko osagarritzat jotzen dute. Desberdintasunak, bada, nabariak dira, eta puntu edo bidegurutze honetara iritsita, geuk ere aukera bat cgin behar dugu, teoria soziologikoaren erdigunean *ordena* jartzeko ala, aitzitik, *gatazkaren* gainean ibiltzeko.

Bidebanatze hori ez da azken urteotako banaketa berria, soziologia klasi-koan izandako jarrera edo perspektiba bikoitza baizik. E. Durkheim-ek, adibidez,

gizarte-kohesioari eta anomia-aren arriskuari heldu bazion ere, M. Weber-ek haxe zioen: “Gatazka ezin daiteke bizitza sozialetik baztertu... Bakea gatazka-formen aldaketa bat baino ez da, aurkariengan edo gatazkaren objektuetan edo, azken batean, aukeraketen eratan” (L.Coser, 1956, 21).

Esan dezagun, bada, soziologian eta politika-zientzietan oso normala dela bereizketa hori aurkitzea. Demokraziaren inguruko ezbaian, esaterako, autore askoren ustez, gizarte baten eredu demokratikoa soilik ezar daiteke, baldin aldez aurretik baldintza edo ezaugarri jakin batzuk badaude, adibidez, adostasun-maila altua balio demokratikoen gainean. Hots, garapen ekonomikorako oztopo edo *aurrebetebehar* batzuk desagertzen edo beste batzuk agertzen badira bakarrik joan daiteke gizarte hura demokraziaren bidetik. Alabaina, aurrerapen industrialaren eta demokraziaren arteko eza-erlazioa edo loturaren jarrera hori oso kritikatu izan da. Esaterako, David Crick (*In defence of Politics*, 1962) irakasle britainiarrek ez zuen aurreikusten inongo ideia politiko partekaturik *guztien ongia* deritzon kontzeptuari buruz, ez *consensus juris* edo bestelako kontsentsurik, gizarte baten harreman politiko baketsu eta orekatuak izateko. Bere ustez, politika jakin bat gauzatzen dutelako mantentzen dira elkarrekin gizarte-taldeak, eta ez oinarrizko printzipio batzuen inguruan ados daudelako. Politikaren dinamikak eta egintzak berak ekartzen du oreka, eta ez aldez aurretiko inongo kontsentsu moralik.

Beste kritikari batzuk harago joan dira esanez demokrazia ez dela jaio, oro har, jendeak horrelako gogoak agertu zituelako edo funtsezko balio batzuen inguruan kontsentsu zabal bat erdietsi delako, baizik eta denbora luzez talde sozialak elkarren arteko lehia eta gatazketan aritu ondoren, eta azken batean *besteak* garaitu ezinean aurkitu direnean, konpromisoen edo egokitzapenen maila batera heldu direlako (A. Hirschman, 1994, 270).

Gatazkaren eta kontsentsuaren elkargune horrek, L. Coser-en aburuz (*The functions of the Social Conflict*, 1956) zerikusi zuzena du soziologoaren funtzio sozialarekin, hots, soziologiaren publikoarekin eta soziologoaren lanen edo enkarguen bezeroekin. Haren interpretazioan, ikerketa soziologikoak ikusmira eta jarrera-aldaketa bat ezagutu zuen, zeregin akademikotik edo gizarte zibilaren eremutik aldentuz. Merkataritzaren edo instituzio politikoaren interesen enkarguz, haien ikuspuntutik gizarte-dinamikak aztertzen direnean, ondorioak bi motatakoak dira: arazoak eta gaiak burokrazia publiko edo pribatuaren interesen arabera aukeratzen dira, eta, noski, instituzio horiek dituzten akordio eta antolabideen ikuspuntuetatik jorratzen dira.

7.1.1. Gatazkaren teoriak eta paradigmak

Gatazkaren definizioaz edo kontzeptualizazioaz ez dago hain jarrera kontrajarririk, eta ez dugu arazo handirik izango gatazka soziala zer den eta nola ulertzen den era berdintsuan onartzeko. Erraz onartzen dugu, halaber, egoera iskanbilatsu

batean talde sozialek elkarren aurkako mugetara jotzen dutela eta interes eta balio antagonikoak agertzen dituztela. M. Weber-ek bere *Ekonomia eta Gizartea* izeneko obran honelaxe definitu zuen gizarte-gatazka: "Aktorearen borondatea betetzeko intentziorako ekintza, beste aldearen edo aldeen erresistentziaren aurka". Beraz, kontzeptuaren inguruan ezbai askorik gabe, tirabira kontzeptual eta akademikoak gatazkari buruz egiten diren balioespen eta kontsiderazioetan dautza. Gatazka aztertu dutenen artean, gutxienik hiru eskola aipatu behar dira:

A) *Funtzionalista estrukturalak*. Eskola soziologiko honetan T. Parsons iparramerikarra dugu ordezkari ezagunena, baina Merton, Lundberg, Barnard, Mayo eta Drucker ere aipa daitezke. Korrante honen perspektibatik gatazka ez da gizartearen *bizia*, gizartearen *gaixotasuna* baizik; aurkakoa hain justu.

Hasierako soziologo iparramerikarrentzat, aurrerapena gizabanakoen, klaseen edo instituzioen ongiaren ideia partikularren bilaketan sortzen diren borroken ondorioa zen; funtzionalista estrukturalentzat, aldiz, gizartea osagarri interdependenteen multzo erlatiboki egonkorra da, non osagarri bakoitzak bere funtzioa betetzen duen eta ondo funtzionatzeko balio komunak gaineko kontsentsua behar duen.

Ez dute ukatzen gatazkaren existentzia; alta, terminologia desberdin bat erabiliz (tentsioak, estresa, tenkatzeak...) sisteman dauden presio eta gehiegizko jardueretatik ondorioztatzen diren gaixotasunak aztertzen dituzte. Beraz, T. Parsons-en obretan irakur daitekeenez, *The Social System* eta *The Structure of the Social Action* lanetan nagusiki, gatazka saihegarria edo baztergarria da eta era berean, gizartearen gaixotasun endemikoa eta betikoa.

Gizarte-sistemaren funtzionamendu txarraren seinale diren eta zibilizazioau-reko egoeratik datozen distortsio-arrasto horiek, hezkuntza eta formazioaren bidez desagertuko direlakoan daude funtzionalistak; horregatik, gizarte-zerbitzueta langileak, osasun psikikokoak, lider erlijiosoak, hezitzaileak eta administrazio publiko zein pribatueta kudeatzaileak dira haien entzuleria eta publikoa.

E. Mayor-en industria-soziologiaren eskolan, kudeaketa edo *management* dugu erreferentzia nagusia, zeren oreka eta elkarlana (*social health*) baitira helburuak; gatazkak (*social disease*), aldiz, gaixotasun edo patologia sozialak dira, gizartearen oreka normala arriskuan jartzen dutenak. Soziologiaren eskola honek, beraz, ez du posibilitaterik ematen gatazkaren atzetik gizarte-harremanen hobetze edo ondorio positiborik hautemateko; bere aburuz, gatazkaren atzetik eritasun-fenomeno sozialak sumatzen dira ezinbestean.

B) *Utilitaristak eta truke ekonomikoarenak*. Tradizio utilitaristan eta trukearen tradizioan, funtzionalistekin alderatuz, ikuspuntu dibergente bat aurkitzen dugu gatazka sozialaren azterketan. Eskola honen arabera, gizartearen funtsa zio ekonomikoetan dago, eta pertsonak eta talde sozialek interes antagonikoak agertzen badituzte ere, merkatuaren poderioz, hasierako norberekia hori gizaki eta kolek-

tibo guztientzako onura bihurtuko da merkatuaren eraldakuntzaren bidez. Horrela, hasieran interes eta xede kontraesankorren egoera bat dena, norberaren ikuspuntu bereziciz defentsak islatzen duen gatazka potentzial hori, prozesu kooperatibo batean bukatzen da, non denok irabazten duten zer edo zer. Filosofia hobbesiarrek utzitako herentzia indibidualista eta kontraktualistari jarraikiz, eskola utilitaristak zein trukearen eskolak merkatuan ikusten dute gure psikologia gatazkatsuen eraldaketa arrazional bat, guretzat onuragarria denaren aldeko hautua eginez. Egoera naturalaren gatazka iraunkorrek ez dira probetxugarriak, eta bide zibilizatzailetik eta merkatuaren *esku ezku*aren probidentziaz (A. Smith) etekinak suertatzen dira, galera eta beldurren ordeztu.

C) *Gatazkaren teorialariak*. Gatazkaren perspektiba hartzen duten autoreentzat, gizartean istiluak, bortxa eta zapalkuntza-harremanak dira nagusi, aurreko beste bi jokamolde teorikoen eta horien defendatzaileen aurka. R. Dahrendorf-en iritziz, gatazka edozein gizarte-antolamenduren emaitza dugu, bizitzaren beraren gakoa baita. Beraz, ez bakarrik bizitza sozialean, "bizitza dagoen leku guztietan" baizik, gatazkak aurkitzen ditugu. Horrek ez du esan nahi, gizarte-harremanetan *denak denen aurkako gerra iraunkorrean* bizi garenik edo gatazka kasualitatezko desordena denik. Hobbes-engandik aurrera oinarri psikologikoak, giza etsakeria eta oldarkortasuna gatazkaren iturri modura irudikatu dira maiz, baina gatazkaren teoriko sozialek arrazoi psikologikoetan baino gehiago, botere-desberdintasunetan eta sumisiozko harremanetan ikusi nahi izan dute gatazkaren iturria. Dahrendorf-en ustez, "aginpidetaren banaketa desberdina gizarte-gatazka sistematikoen eragile mugatzailera bihurtzen da ezinbestean" (1959:165).

Funtzionalisten eta trukearen teorialarien iritzien aurka, eskola honetako autoreentzat (Simmel, Coser, Dahrendorf, Hirshman...), gatazka ez da beti kaltegarria, eta beraren ondorio eta dimentsio positiboak oso nabariak dira. Grezia klasikoa, Heraklito filosofoak, "guda denaren ama da" esaldi famatua esan zuenak, sasoi hartan jadanik borroka krudel eta suntsitzailearen eta borroka eraikitzailearen arteko bereizketa egiten zuen. Maquiavelli-k ere, *Tito Livio-ren lehengo hamarkadaren diskurtsoak* izeneko lanean, Erromako plazearen eta Senatuaren arteko lehian Erromako errepublika libre eta botereetsuaren hastapenak hauteman zituen. Beraz, gatazka soziopolitikoaren perspektiba analitikoak ez da berria, eta antzinatek ikusi zituzkien gatazka-harremanei atal eta emaitza positiboak.

Aro garaikidean eta ikerketa sozialak unibertsitatetik zuzentzen diren garaian, gatazkaren teorialariak ezagunak egin dira. Horrela, XX. mendearen hasieran, G. Simmel-ek gatazkaren eskolako aitzindaritzat hartu zuen *Soziologia* izeneko idazlan sendoarekin, zeren, irakasle alemaniarrek "gatazka sozializazio-forma bat" zela esatean, gatazka sozializazio-prozesuaren erdian jarri baitzuten. Beraren ekarpenak, dena den, galdutzat jo ziren bi mundu-gerren artean, eta 50eko hamarkadara arte ez ziren berriz ezagutu.

Gizarte-taldeetan harmonia eta liskarrak, elkarlana eta iskanbilak daude, eta bi motatako dinamikek prozesu sozial bat eta bakarra osatzen dute. Horrela, "gatazketan batek desegiten du besteak eraikitzen duena" dioten pentsamoldea guztiz okerra da Simmel-en ustez. Errakuntza litzateke pentsatzea bata ekartzen duenari, kenketa baten antzera, besteak apurtzen diona kendu behar zaiola. Talde-harremanak faktore positiboen eta faktore negatiboen arteko elkarrengaitzatzen gauzatzen dira, eta gatazkak, kooperazioarekin batera, bere funtzio soziala betetzen du. Ez da beti kaltegarria, eta dagokion neurrian, gatazka-maila bat behar-beharrezkoa dugu taldeen erakuntza eta jarraipenerako.

Talde baten batasuna lortu edo berreskuratzeko ahaleginean, batasuna bera kuestionaturik eta mehatxaturik dagoen, barneko gatazka balekoa izan daiteke; baina gatazka guztiek ez dute balio horretarako. L. Coser iparramerikarrak *The Functions of Social Conflict* idazlanaren konklusioetan agerian utzi zuenez, gatazka-motak eta gizarte-egiturak ez dira aldagai independenteak, eta taldearen kohesioa eta emaitza positiboak baldintza batzuen pean soilik etorriko dira (L. Coser, 1956, 151).

Adibidez, talde baten barneko gatazkak positibo suerta daitezke taldearen egiturarako, xedeak, balioak edo interesen inguruan oinarritzko edo funtsezko idealak konpartitzen direnean eta horien gainean taldearen erlazioa eraikitzen denean, hau da, taldearen izaera kolokan jartzen ez duten barne-gatazka sozialak direnean. Gatazka horiek posible egin dezakete arauen berrantolamendua, baita botere-harremanak taldekide edo azpitaldeen beharrian eta sentimenduen arabera berregokitzea ere; baina gatazka horietan alde kontrajarrien partetik oinarritzko balioak partekatzen ez direla manifestatzen bada, taldearen egitura eta legitimazioa arriskupean egon daitezke.

A. Hirschman-ek, *Pasioak eta interesak* izeneko liburuan, XVIII. mendeko autore klasikoen —Montesquieu eta J. Stewart— irakurketa kritikoa eginez, gizarte kapitalista, pluralista eta merkatu libreen garapen ekonomikorako gatazka ezaugarri nagusia dela defenditzen zuen, eta ez pasioen kontrola, horrela agintari monarkikoen jauntxokeriak gutxitzeko eta egonkortasunerako edo *douceur* sozialerako aukera berriak sortzeko. Aldiz, gizarte-kontraesanetatik eta desoreka zein desberdintasunetatik, kontrapisu edo indar berronkatzaileen antzera, gatazkak sortzen dira, horretarako askatasun demokratikoak —adierazpen-askatasuna eta elkartzeko-askatasuna, adibidez— herriaren mobilizaziorako bermea izanik. Modu horretan gatazka sozialak ondorio terapeutiko eta osasuntsu nabariak ditu, eta ez da faltako gizarte sozialisten gainbehera eta krisia gizarte-gatazka irekien desageretzearekin lotzen dituenik. Hots, gatazkaren existentzia eta iraupena ez dira kapitalismoaren kolapso eta suntsipenerako kausa izan, erregimen sozialista burokratikoetan interpretatu zen bezala. Gatazkak, ez klase sozialen artekoak soilik, baizik eta, beste *cleavages* edo haustura sozialen zerrenda luze bat eginez, gatazka

etniko-nazionalak, erlijiosoak, genero eta ingurumenekoak edo kontrol sozialaren ingurukoak, ez dira berez gizartearen deuseztapenaren kausa hutsalak; aitzitik, gatazken emaitzak positiboak izan daitezke, eta horrek mota desberdinetako gatazkak aztertzeraz garamatza.

7.1.2. Mota desberdinetako gatazkak eta gizarte-aldaketa

Gatazkaren jatorriaz ere hainbat teoria eta orientabide plazaratu dira. Autore batzuek jabegoaren banaketari leporatzen diote klaseen arteko liskar sozialen kausa; aitzitik, beste batzuek, R. Dahrendorf-ek (*Class and Class Conflict in Industrial Society*) kasu, aginteari begiratzen diote, ez jabegoari, gatazken kausa nagusia aurkitzeko. Aginte-posizio diferentetan egoten diren horiek, menderatzaileek zein menderatuak, interes kontraesankorrak agertzen dituzte, eta posizio eta egoera horietatik gatazkak eragiten dira, haien aburuz. Beste batzuek, aldiz, jabegoa eta agintetik harago, botere-desberdintasunean topatzen dituzte gatazkaren zioak, handik interes dibergenteak sortzen baitira. Edozein kasutan, jabego-, aginte- edo botere-banaketa desorekatuetatik etorrira, gatazkak ez dira aleatorioak, gizarte-egiturari loturikoak baizik. Baina noiz gaude gatazka baten aurrean eta noiz kontraesan edo ika-mika baten aurrean soilik? Galdera horrek beste ezbai interesgarri bat dakarkigu.

Lehian dauden aldeak, errekurso eskas baten (dirua, denbora, espazioa, estatusa...) atzetik dabilta batera, eta, normalean, bat aurreratzen den heinean, beste aldeek beren aukerak gutxitzen ikusiko dituzte. Norgehiagoketan parteek helmuga berera hurbildu nahi dute, baina batzuen eta besteen aukerak jokoan daudenez, gehienetan, batzuen irabaziek besteen galerak dakartzate. Dahrendorf-en ustez ez dago alde nabaririk gatazkaren eta lehiaketaren artean: bietan errekurso urrien eskuraketa dugu mamia, eta linguistikoki ez zaio txarto iruditzen esatea, interesen gatazkan dauden taldeak botere norgehiagokan daudela. Aitzitik, egon badaude desberdin pentsatu eta lehiaketa guztiak gatazkatsuak ez direla planteatzen dutenak. Normalean kirol-txapelketetan ez da maila horretara heltzen, adibidez.

Beraz, diferentzia ez dago helburuetan —lehiaketetan helburu edo helmuga berdinerara abiatzen baitira—, boterearen erabileran baizik. Eragile sozial batek (gizabanakoak, taldeak, erakundeak zein nazioak...) bere helburu nagusia lortzeko edo helmugara heltzeko beste baten portaeran presionatzeko ahalmena baldin badu, eta gakoa bestearen portaera, sentimenak edo jarduerak aldatu edo kontrolatzeko baldin badago, orduan gatazka sozial baten aurrean gaude.

Usu, lehiaketetan arauak eta arbitroak existitzen dira, gatazkak saihesteko, hain zuzen ere, norgehiagokan ibiltzetik harreman larriagoetara ez pasatzeko.

Gizarte kapitalistetan, hau da, merkatu librearen eredu pluralistetan, A. Hirshman-ek (1994, 279) dioenez, gatazkak hiru ezaugarriekin agertzen dira:

- a. Maiz gertatzen dira eta forma anitzetan.
- b. Gehienetan banaketa-inguruan gertatzen dira; horregatik, sokatira, tratu eta konpromisoaren arteari loturik ikusten ditugu gatazka gehienak.
- c. Aurreko bi ezaugarrien ondorioz, sortzen diren itunak edo konpromisoak ez dira behin betikoak kontsideratzen.

Gizarte sozialistetan, marxismo ortodoxoaren hizkuntzan, gatazkaren ordez kontraesanez hitz egiten zen, eta kontraesanak bitan sailkatzen ziren: antagonikoak eta ez-antagonikoak, Mao Tse Tung-en adieraz, eta esentzialak eta ez-esentzialak, Stalin-en hitzetan. Lehenengoak kapitalismoaren harreman ekonomikoetan gertatzen dira, eta gaingintzeko modu bakarra iraultza soziala omen zen. Herrialde sozialistetan gertatzen ziren kontraesanak (hiria/landa, emakumeak/gizonezkoak, lan fisikoa/ lan intelektuala...), aldiz, ez ziren hain larriak, eta konponbiderako tresnak —estatu sozialista eta alderdi komunista, hain zuzen ere— maisuki erabiliz, gizarte sozialisten bigarren mailako kontraesanak gaingintuko omen ziren. Baina Historiak ez du hori baieztatu.

Luzeak eta ugariak dira gizarte-auziak irudikatzeko egin daitezkeen zerrendak: gatazka indibidualak, diadikoak (bi pertsona, ezkontza-bikotean, adibidez) edo kolektiboak, talde barnekoak edo kanpokoak, merkatu-gatazkak edo estatuen artekoak, baketsuak edo bortxa-gatazkak, eta abar. Dena den, gizarte-gatazketan egiten den sailkapen edo bereizketa arruntena gatazka zatigarri eta ez-zatigarrien artekoa da. Gatazka zatigarrietan, auzia produktu sozialen banaketaren inguruan sortzen da eta talde lehiakorren helburua ahalik eta produktu gehien lortzean datza. Aldiz, gatazka ez-zatigarrietan aukerak “hau ala bestea” motatakoak dira, eta eskuarki gizarte pluraletan azaltzen dira, non talde erlijioso, etniko edo linguistiko bat baino gehiago elkarrekin bizi diren. Horrek ez du esan nahi gatazka zatigarri eta gatazka ez-zatigarrien arteko banaketa finkoa eta oso mugatua denik. Gatazka zatigarrietan, langileen greba batean, adibidez, osagarri zatiezinak edo identitarioak agertzen dira, non aukera bakarra ez den gehiago edo gutxiago soilik, eta “hau ala bestea” moduko aukerak tartekatzen diren batzuetan, langileen eskubide ez-ekonomikoak errebindikatu, esaterako. Eta aldiz, gatazka ez-zatigarrietan arazo negoziagarriak ere topa daitezke, alde guztientzat tentsioaren jaitsiera faboragarria edo interesgarria ekar dezaketenak.

Gatazkaren beste sailkapen edo bereizketa akademiko baten arabera, gatazka *realistic* edo *non realistic* izan daiteke, edo beste modu sinonimo batean esanda, gatazka instrumentalen eta gatazka adierazgarrien arteko bereizketa dago, H. Touzard-en berbetan (1977:42). Gatazka errealista edo instrumentaletan aktoreek helmuga zehatz batera iritsi nahi dute eta bidean etsai baten interesekin egiten dute topo; aitzitik, gatazka adierazgarrietan, alde baten partetik gutxienez, tentsio-deskarga baten beharra aurkitzen dugu, eta eragileen aukerak ez daude auziari zuzenki loturik edo ez doaz helburu zehatz batzuetara bideraturik, baina gatazkaren

birproduzio eta adierazpenarekin talde eragileak gizarteari auziaren existentzia gogorarazten dio.

Sailkapen horrek, J. Coser-ren ustez, arrisku bat dakar, hots, gatazka instrumentalak tentsio-zama kentzearen parametroetan soilik ulertzea. Asko eta asko dira gatazka edo auzi sozial baten garapenean biltzen diren aldagaiak: esaterako, alde kontrajarrien ezaugarriak (balioak, helburuak eta estrategiak...), gatazka aurreko harremanak, hasierako arazoaren natura (hedadura, sentimenduen esanahia, maiztasuna...), auziaren testuinguru soziala (eragozpenak eta murrizaldiak, aldeko eta kontrako jarrerak, instituzioen araudiak...), publikoak eta jokoan dauden interesak, erabilitako taktikak eta estrategiak (presioak eta mehatxuak, informazio-trukaketa eta sinesgarritasuna, komunikazioa...) eta epe motz edo ertainera gatazkak ematen dituen emaitzak. Aldagai horiek egiturazkoak edo estrategikoak izan daitezke edo afektibo-emozionalak ere. Beraz, gizarte-auzietan bi dimentsio nabarmen horiek agertzen dira: estrukural-instrumentala edo adierazle-afektiboa.

Bukatzeko, arreta berezia jarri ohi da gatazka-prozesuetatik ondorioztatzen diren emaitzen gainean. Gizarte-gatazken ondorioz lehian diren taldeen *nortasuna*-ren bizkortzea da ageriko ondorio bat, eta horren iraupenean taldekideek errazago ulertzen dute zerk batzen dituen eta zerk bereizten dituen gainerako taldeetako kideengandik. Bigarren funtzio bat, baina lehenengoari itsatsita, *barne-kohesioa* dugu. Auzitan dabilzan kolektiboak, normala denez, batu egiten dira, eta horrela, taktika gisa, gobernariak gerra edo istilu armatuak piztu ohi dituzte beste nazio batzuen aurka, nazio barneko tentsioak ahazteko eta interes nazionalen aldeko batuketara lortzeko. Beste ondorio argi bat *etsaien hurbilpena* litzateke: adibide legez, joandako mendeetako ohorezko auziak konpontzeko dueluak aipatzen dira maiz. Alegia, gizarte-gatazka batean, alde batek besteak desagerrarazi edo deuseztu ezin baditu, litekeena da arau eta lege berrien inguruan harreman berri bat antolatzea, gatazkaren parametro berriak ezartzen dituen.

Botere-oreka mantentzea edo ezartzea dugu auzien azkeneko ondorioetariko bat. Talde bati geratzen zaion azken errekurtoa gatazka deklaratzeko bada, horrela arerioek haren indarrak kontuan har ditzaten, gatazka hori indar-neurketa modura ulertu beharra dago. Interpretazio horretatik gizarte-gatazken nolakotasun positiboen defentsa eta gizarte-dinamika orekatzaileen, banatzaileen eta sozializazio-prozesuen eraginkortasun aberasgarrien adierazpenak eratorri dira.

7.2. KLASA SOZIALAK ETA GATAZKA POLITIKOA

7.2.1. Klase sozialik gabe gatazkarik ez

Antropologoek gizarte tribaletako harremanak irudikatzen dituztenean, giza-banakoen arteko erlazio aurrepolitikoak nolakoak ziren erakusten digute. Gizarte primitibo haietan, jabeagoaren instituziorik eta lan-banaketarik gabe, pertsonen eta

klanan arteko istiluak eskasak eta ia sinbolikoak ziren; gainera, istilurik gertatzekotan, gehienetan, beste leinuen edo arerio batzuen kontra gertatzen ziren, haien bizi-cremuaren eta taldekideen babesean.

Marvin Harris antropologo marxistak, Mesopotamia, Peru, Egipto edo Erdialdeko Amerikako hasierako estatu *pristinoak* deskribatzen dituenean, nekazaritza eta artisautzaren produkzioaren soberakinen eskuratze pribatuan eta segurtasunerako indar armatuen profesionaltasunean jartzen ditu estatuen sorrerarako motiboak (1987:98-120).

Estatuaren etorrerarekin matriarkatua alboratu eta emakumeak bigarren mailara pasatzeaz gain, pertsonen arteko sailkapen sozioekonomikoak etorri ziren, geroxeago gatazka politikoen oinarria izango zirenak. Pribilegio eta funtzio sozial desberdinak sortu ziren jabegoaren, lan-banaketaren eta estatus sozialaren arabera. Dena den, klase sozialaren kontzeptua sozialista utopikoekin jaio zen XIX. mendearen hasieran, industrializazioarekin batera, laster ikusiko dugunez. Beraz, behiala erabilitako kategoriak bestelakoak izango ziren, baina Platon-ek berak desberdintasun ekonomikoetan jarri zuen gatazka politikoen jatorria, hots, aberatsen eta pobreen arteko borroketan. Desberdintasunak auzi soziopolitikoen kausa ez izateko, edo haiek ekidin eta perfekzio sozialerako grina, Aristoteles-ek klase ertainen eredu orekatuaren alde egin zuen, boteretsuen eta marjinaletuen arteko liskarrak saihesteko gogoaz.

Feudalismoan ere, ez dugu klase sozialen kontzeptua aurkituko, garai historiko hartan estamentuak baitziren gizartean eta Estatuan zeuden sailkatze- edo mailakatze-formak. Estamentuak irmoak ziren, tarteko pasabiderik gabekoak eta bakoitzari lege bat zegokion. Zurruntasun hori, egitura eta instituzio sozioekonomikoen ondorio modura ulertu beharrean, Jainkoaren asmoaz interpretatzen zen, eta liskarrak eta auziak jazotzen zirenean, Jainkoaren eta errebelazioaren dimentsioan ulertzen omen ziren.

Gaur egungo gizarte-zientzietan, dena den, portaera politikoen oinarri sozialak oso sendoak dira. Marx-ek ziocenez, "izaera sozialak kontzientzia mugatzen du" eta, normalean, gure pentsaera ideologikoa eta portaera politikoa eguneroko bizitzaren, jardueraren eta esperientzia sozialen arabera eratzen dira. Horrela, irakurketa sozioekonomikoa dela medio, gizarte modernoetan gertatzen diren gatazka politikoa klase eta mailakatze sozialen koloreak erabiliz margotu izan dira.

Erregimen demokratiko liberaletako hauteskunde-prozesuetan, esate baterako, ezkerreko eta eskuineko alderdien arteko lehian edo jokoan antzeztzen dena interes ekonomiko eta eskubide sozialen aldarrikapen antagonikoak dira, eskuineko alderdiak goiko klaseen defentsan eta ezkerrekoak langileen eta sektore sozial pobreagoen defentsan. Agian, gaurko hauteskundeak dira, Lipset-ek esan zuen moduan, klase-borroka demokratikoaren adierazpena, non erritual baketsu baten bidez gizartean dauden interes kontrajarriak manifestatzen diren.

Sozialismo errealearen gizarteetan aldiz, klase sozialak desagertutzat ematen ziren, eta, ondorioz, gatazkarako esparru publikorik ez zegoen. Ofizialki, gutxienez, bazeuden kontracsanak, eta Sobietar Batasunean garai batean sindikatuen antolaketa autonomoa onartzen zela egia bada ere, gizarte sozialista burokratikoetan gatazka soziopolitikoen aztarnak eta manifestazioak aurkezteko leku bakarra alderdiaren barneko egiturak ziren, bere xede eta muga guztiekin. Klaserik gabe, nola egongo zen, bada, gatazka soziopolitikorik?

7.2.2. Klase kontzeptuaren inguruko eztabaidak

Arestian aipatu dugun legez, Saint Simon utopiko frantsesa izan zen klase sozialen kontzeptua lehen aldiz landu zuena, *Industrialen Katixima Politikoa* izeneko liburuan hain zuzen ere. Beraren ustez, gizarte kapitalista berrian bi klase sozial antagonikoak aurrez aurre paratzen ziren: bata, klase bizkarroi eta antzua zen eta, bestea, aktiboa eta produktiboa. Lehenengoan, nobleak eta apaizekin batera alferrak, pribilegiatuak, parasitoak eta gizarteko axolagabeak sartzen ziren. Bigarren klase emankorrean, ordeak, enplegatu aktibo eta produktugile erabilkorak, nekazariak eta merkatariak, bankariak eta artistak kokatzen zituen. Haren ustez, produkzioan ez zen kulturaren, kontsumoaren eta zientziaren arteko bereizketarik egin behar, hirurek ekarpen emankorra egiten baitzuten. Saint Simon kondearentzat, politika produkzioaren zientzia zen, eta ekonomiaren atal administratibo modura deskribatu zuen: F. Engels-ek gizartearen diseinazio hori, bi klase etsaitan zatiturik, aurkikuntza jentilatzat kontsideratu zuen.

Hortik aurrera marxismoak utzitako herentzia filosofikoan oinarritu zen klase sozialen irakurketa. R. Aron-en ustez, Marx-ek ez zuen inoiz klase sozialen definizio argirik eman, baina beraren obrari jarraituz, klase sozial bat produkzioaren arloan posizio homogeneo bat daukan giza multzo bat dela esan daiteke, edo Weber gogora ekartzearen, "interes ekonomiko berberak dituen jende-multzoa". *Kapitala* deritzon idazlan oparoan, Marx-ek gizarte kapitalistetan hiru klase sozial bereizi zituen, hiru jabe-klaseren arabera: lurjabeak, burges kapitalistak eta soldadapeko langileak, alegia. Klase sozial bakoitzari, produkzio-harremanen ondorioz eta ekoizpen-sisteman duen posizioa dela medio, produkzioaren zati bat dagokio. Izan ere, lurraren, kapitalaren eta lanaren jabeak, hiru moduan edo sarrera desberdin egokitzen zaizkie: errenta, lukurua eta soldata, hurrenez hurren. Ortodoxia marxistaren ikuspuntutik, kapitalaren kontzentrazioarekin batera, industriagune berrietan klase langilearen masifikazioa gauzatuko da eta modu produktibo intentsibo horretan burgesiaren eta proletarioen arteko erlazio antagonikoak gaiztotuko direnez, langileriaren kontzientzia hazkorrak iraultza sozialistan izango du gatazka sozialaren adierazpide nagusia eta irtenbide bakarra.

Alta, klase ekonomikoekin batera, gizartean hainbat estatus sozial zeuden (Weber) kontsumo, bizitza-tankera eta botere-harreman partikularren ondorioz, eta klase eta estatus sozialen arteko nahasketatik askotariko interes eta proiektu

politikoak sortu ziren, ikuspegi ortodoxoak zapuztuz. Weber-ek bere idazlan sozio-logikoetan marxismoaren ekarpen analitikoa erabili zuen, eta klaseen, estatusen eta alderdien arteko auziak aztertuz, gatazka politikoetan produkzio-bideen inguruko harremanek duten garrantzia azpimarratu zuen. E. Durkheim-ek, aldiz, marxismoa alboratuz, gizarte kapitalistaren analisi kontrajarria egin zuen, gizarte tradizionalaren gainditzea aldarrikatuz eta lanaren banaketa sozialaren irakurketa baikorra eginez. Haren aburuz, lan-banaketa kapitalistarekin harreman sozial eraikitzaileak ekarriko zituen elkartasun organiko berri bat ezarri zen gizartean.

Modu horretantxe gizarte-zientzietan politikaren oinarri sozialen inguruan finkatu diren bi lerro diskurtsiboak suma daitezke (S. Aguilar, 1995:170):

- a. Marxismoa: Ikusmira honetatik, botere politikoa kontzentratzen duten eta Estatuaren beren interesen arabera zuzentzen duten talde elitisten eta langile-riaren arteko gatazka politikoak produkzioaren esferan sortzen dira nagusi, edo N. Poulantzas-ek zioen moduan, "sistema kapitalistari atxikitako birprodukzioaren logikari jarraituz", klaseen arteko auzia areagotzen da, produkzio-harreman estatikoen eta produkzio-modu dinamikoen arteko kontraesanengatik, eta langileak bere alienazioaz gero eta kontzientzia handiagoa hartuko du, eta horrek gradualki ekintza politiko antolatuetara eramaten du.
- b. Funtzionalismoa: Eskola honen ikuspuntutik, klaseak ez dira estamentu itxiak, eta behetik gorako mugikortasun-aukerak suertatzen dira gizartean, promozio, prestigio edo aurrerapen materialaren bila. Gainera, boterea ez da pilatzen elite baten esku; izan ere, talde sozial ugari eta sakabanatuen artean banaturik dago.

A. Touraine soziologo frantsesak, lehenengo lerro diskurtsiboaren erabilera eginez, klase-gatazkan gizartearen motorra eta aldaketa sozialen iturburua ikusteaz gain, gizartearen sormen iraunkorra aldarrikatu zuen, kontraesan horietatik ekintza historikoa ondorioztatzen baita. Beraren ustez, klase sozialen auzietan interes eta balio kontraesankorrak manifestatzeaz gain, klase antagonikoak Historiaren kudeaketaren eta egintza historikoaren orientabide sozial eta kulturalen lehian murgiltzen dira; hots, klase menperatzailearen estatusa edo gizartearen aginte-posizio gorena da jokoan ipintzen dena.

Horrela izanik, XX. mendearen lehen erdialdean, kapitalismoaren sendotze-prozesuak garatzen ari ziren bitartean, Mendebaldeko gizarteetan klase-gatazkek edo banaketa klasistek interes edo jarrera politikoen lehentasuna eskuratu zuten, beste auzi sozialekin alderatuta. Bestelako baldintza sozial horiek (erlijioa, hizkuntza, sexua, etnia...) ez zuten garrantzirik galdu, baina bigarren mailan geratu edo osagarri moduan klase-gatazkari loturik edo kateaturik etorri ziren, gatazka nagusiari indarra emanez fase historiko horretan.

7.2.3. *Klase-borrokaren teoria marxista*

Bi dira Marx-en ekarpen berriak gatazkaren soziologian. Lehenengoak zerkusia du indibidualismoa ukatzearekin. Marx-ek klase soziala kokatzen zuen harreman ekonomikoen erdigunean, gizabanakoa kokatu ordez. Artean, tradizio klasikoan, gizabanakoen ekintzek eta erabakiek markatzen zituzten dinamika komertzial eta ekonomikoak; baina judu alemanaren aburuz, XIX. mendearen erditik aurrera kapitalismoak hartutako indarra pisu larregikoa zen indibiduo edo pertsona partikularren desioen esku egoteko, eta aktore kolektiboek eman zien lehentasuna, hots, klase sozialei. Bestalde, klase sozialen arteko desadostasunetik eratorritako gatazkak ez zituen pasakor eta puntualtzat jotzen, eta indar ekonomikoen garapena interes-gatazkei lotuta ikusten zuen.

J. Schellenberg-ek (1982, 61) dioten antzera, Marx klase-gatazkaren teorialari nagusia dugu hiru arrazoiengatik. Lehenengoaren arabera, marxismoak gatazka klasista zutabe ekonomikoetan errotu zuen, eta materialismo historikoa tresna analitikoa nagusia izanik, Historian zehar egondako erregimen eta sistema politiko guztiak harreman produktiboen perspektibatik aztertu zituen, klaseen arteko Historia eginez. Orain arte existitu diren gizarte guztien Historia, klase-borrokaren Historia da. Gizaki libreak eta esklaboek, patrizioek eta plebeioek, nagusiek eta zerbitzariak, maisuek eta ofizialek —azken batean zapaltzaileak eta zapalduak— aurre egiten diote beti elkarri, hori idatzi zuen Manifestu Komunistan.

Bigarrenik, marxismoak gatazka klasista eremu filosofikoetara darama. Eta bere filosofia materialistaren bigarren hanka, hain zuzen, dialektika hegeliarrean datza. Hots, dialektikaren erabilera idealista egin beharrean, Marx-ek kontraesan ekonomiko eta sozialak jo zuen, klase sozialen posizio antitetikoa plazaratuz. Horrela burgesen eta langileen arteko liskarrak ezin dira ulertu egoera pasakorra balira bezala. Kapitalismoan aurrez aurre oldartzen diren bi klase antagoniko horien arteko harremanak modu bortitz batean amaituko dira. Hainbat arrazoiengatik, lan-baldintza okerragoak edo gainprodukzioaren krisi ziklikoak tartean direla, adibidez, langileei gelditzen zaion irtenbide bakarra jabego pribatuarekin amaitzea da, eta hortik dator kigu Marx aktibista eta iraultzairen teorialaria. Iraultza sozialistaren ostean, gizarte-antolaketa berrian klaseak amaitu egingo dira, zeren erlazio produktiboak beste modu ez-alienatu eta kooperatibo batean, *bakoitzari bere lanaren arabera*, eraikiko baitira.

Klase kontzeptuaren atzetik, ikusi dugunez, ez dator beste kategoria sozial bat. Gizartearen dinamika politikoak klaseen arteko harreman gatazkatsuetan oinarritzen dira, eta beren manupeko egoeratik askatzeko, klase zapalduak kolokan ipini behar dituzte eredu eta modu produktiboak. *Ekonomia Politikoaren Kritikan* izeneko lanean Marx-ek burgesia hiru zatitan banatu zuen —finantzarioa, industrial eta txikia— eta azpian langileak, nekazariak eta *lumpen* edo miseria gorrian bizi zirenak jarri zituen. Guztien artean klase sozial bat baino ez zegoen kapitalismoarekin bukatzeko deitua: langileria industrial, alegia, bere lan- eta bizi-baldintzengatik

borrokatzeko prest zegoena. Boterearen egituraketa jabegoaren arabera ezartzen denez, langileria industrialak talde sozialen antagonismoekin bukatuko du klase sozialik gabeko gizarte batean. Gizarte-egitura berdintzaile batean ez da lekurik izango klase sozialentzat eta gatazka klasistentzat.

Filosofiaren Miseria izeneko lanean, J. Proudhon-en *Miseriaren Filosofia* izenekoaren aurka idatziriko obran, gogor kritikatu zion produktu-bideen jabego pribatua abolitu gabe langileen askatasuna lor zitekeela idaztea (J. Sudupe, 1984:69). Alta, deigarri gertatu zaigu bukaeran klase-borrokari buruz zioena:

“Klase zapalduaren askapenak gizarte berri baten eraiketa eskatzen du derrigorrean. Zer esan nahi du horrek? Antzinako gizartea erortzean, botere politiko berri bat, klase-dominazio berri bat sortuko dela? Ez. Langile-klasearen askapenerako baldintza, klase guztien abolizioa da... Bere aurrerabidean langile-klaseak, gizarte zibil zaharraren lekuan, klaseak eta horien antagonismoa desegingo dituen elkartea ezarriko du; ez da berriro botere politikorik izango, aginte politikoa klasearteko etsaigoaren agerpena besterik ez baita”.

Ikusten denez, marxismoak klase-borrokaren inguruan teoria oso bat eskaini zuen, klaseen jatorri eta garapenen ikerketarekin eta klaseen arteko antagonismoekin amaitzeko teoria iraultzaile bat osatuz.

7.2.4 Langileriaren burgesamendua, marxismoaren porrota?

1983. urtean, Marx-en heriotzaren mendeurrenarekin batera, unibertsiteetan haren ekarpenen balantze kritikoa egiteari ekin zitzaion, langileriaren borrokaren bitartez zenbait iraultza sozialista burutu baitziren; baina, bestalde, langileria industrialak indartsuago eta sendoago zegoen herrialde *garatu*etan kontzertazio eta Estatu Soziala edo *Welfare State* zen eredu berria, ez iraultzarena. Bi urte geroago planetako lehenengo errepublika sozialistan, SESBn hain zuzen, M. Gorbatxov-ek *glasnot* eta *perestroika* —gardentasuna eta berregituraketa— deituriko politikak martxan jarri zituen, eta hamarkada bat geroago Ekialdeko Europan XX. gizaldian II. Mundu-Gerraren ostean, Sobietar Batasunaren inguruan eraikitako eredu sozialistak banan-banan eredu kapitalistara, hau da, klaseen arteko borrokara, itzultzen hasi ziren, SESBn bertan amaitutzat emanda zegoen klaseen arteko borroka birpiztuz. Gainera, Estatu sozialistak amaitutzat edo kontraesan ez-antagonikotzat jo zituen bestelako auziak (etniko-nazionalak, erlijiosoak, ekologikoak...) berebiziko potentziaz berragertu ziren.

XIX. eta XX. mendeetan zehar, marxismoak *Klassenkampf* itxura eta koloreekin aurkeztu zituen gatazka sozialak: klaseen artekoa zen auzi printzipala, eta gizarte modernoan zegoen gatazka konponezina zen iraultza sozialik gabe. Aitzitik, esperientzia sozialistak ikusi eta gero, batzuen begietara gatazka sozioekonomikoak dira gatazkarik errazenenak konponbide negoziatuak eta alde guztien aldetik konpromisoaren artea erabiltzeko, merkatu kapitalistaren abolizioaren ordeztu (A. Hirschman; 1994).

Hainbat teoria eta azalpen akademiko eman dira, marxismoak iragarritako klase-borrokaren eztanda iraultzailea herrialde industrializatuetara etorri ez izana esplikatzeke. Egia esanda, ez dira planteamendu hain berriak, eta Marx-en eta Bakunin-en arteko eztabaida ideologikoetan, I. Internazionalen subjektu iraultzaileaz aritzen zirenean jada, langileen *burgesarmentuaren* argumentuak entzunak eta idatzizak izan ziren. Geroxeago, II. Internazionalaren kariatara, Alemaniako sozialdemokraziaren buruek, E. Bernstein-ek kasu, proletarioen diktadurari demokraziaren aldarrikapenarekin erantzun ziotenean, sozialismorako bide baketsua, graduala eta gehiengoaren adostasunean oinarritua esleitu zuten. Eskandinavian eta Ipar Europan, Britainia Handian bereziki, sozialismoaren aldarrikapena pragmatismo politiko-sindikalarren eskutik etorri zen, boltxebikeek eraikitako gizarte-eredu sozialista *errealari* laudoriorik eskaini ez ezik burokrazia eta askatasun demokratikoen falta kritikatu.

Horiek irizpide ideologikoak badira ere, bestelako azalpen ekonomiko, politiko eta kulturalak ere erabili dira, langileiak Marx-ek marraztutako lerro iraultzailetik abiatu ez izana azaltzeko. Batetik, ekonomia keynesiarraren inguruan burutako integrazioaren eta adostasun politikoen emaitzak ditugu. 1945. urtean Yalta-n mundua bitan banatu zen politikoki, ekonomikoki, kulturalki eta ideologikoki, eta ordutik aurrera, eremu kapitalistan geratu ziren langileen alderdi sozialistek eta sindikatuak ez zituzten eremu sozialista estalinistan beren helburuak jarri, klaseen arteko kontsentsuan baizik. Estatu interbentzionista edo Ongizatearen eredu keynesiarra onartzeak borroka, polarizazio eta liskar soziopolitikoak gutxitu zituen; ondorioz, ez zuen axola handirik argumentu bat ala bestea aurretik edo atzetik jartzeak, eta Mendebaldeko ekonomia kapitalistaren hazkunde izugarri handia gertatu zen, bake sozialaren garaian. Horretarako, Europako potentzia kapitalistek ekonomia suspertzeko Marshall Plana eta Bretton Woods-eko nazioarteko instituzio berrien laguntza (Nazioarteko Diru Funtza, Munduko Bankua eta GATT, orain Munduko Merkataritza Elkartea) izan zuten.

Hazkunde iraunkorrak alde batetik, eta banaketa ekonomiko justuagoak bestetik, langile-klasearen kontsumoaren igoera ekarri zuten; era berean, maileguen mekanismoen ondorioz eta lan-baldintza hobekak izanik (berrogei ordu astean, oporrrak, eskubide sindikalak, gizarte-segurantza...), klase ertainen parametroetara hurbildu zen langile-klasea, kontsumoari zegokionez batez ere, eta horrek langileen gogo iraultzaileak indargabetu zituen. Klase-borroka negoziazio kolektiboaren eta soldaten zein lan-baldintzen hitzarmenetara mugatu zen.

Mendebaldeko gizarteetan izandako eraldaketa horrek ondorioak izan zituen baita alderdi politikoen sistemari ere. Arestian ikusi dugunez, klase-alderdietatik masa-alderdietara jo zen, eta eskuin eta ezkerreko alderdiak zentrorantz abiatu ziren boto bila, aurreko esparru ideologiko klasistak abandonatuz. Horrela, doi-doi, alderdi politikoen arteko *cleavage* edo haustura klasistak —ezkerren eta eskuinaren artekoak, hain zuzen— lekua utzi zien beste kontraesan edo gatazka osagarri

batzuei (etniko-nazionalak, zentralismoa/federalismoa, generoa, bakea, ingurumena...) eta klase ertainen bizkortze horrekin langile eta enplegatu askok ez zuten beren burua proletariotzat jo, nahiz eta eskulanetan aritu.

Gizonen kontzientziak ez du bere existentzia mugatzen; aldiz, bere bizitza soziala da bere kontzientzia mugarazten duena; horixe zioen Marx-ek *Ekonomia Politikoa*ren *Kritika* izeneko lanean. Eta egia da, normalcan, bizi garen bezala pentsatzen dugula. Krisi kapitalista gaindiezinak etorri beharrean, inperialismoa eta garapen-eredu produktibista eta kontsumistarekin batera, *lehen munduko* langileek beren bizimodua klase burges ertainaren parera eraman zuten *hirugarren munduko* biztanleriaren kontura, handik errekurtsio materialak eta energetikoak zein eskulan merkeak inportatuz. Beste sasoi historikoetan gertaturikoaren antzera, klase batzuek besteak integratzen zituzten, eta arazo edo kontraesanak beste eremuetara desplazatzen ziren. Horrelaxe gertatu zen, botere ekonomikoa erabiliz burgesiak nobleziari —hau da, hirugarren estatuak bigarrenari— botere soziopolitikoa kendu zionean, neurri handi batean familia nobleak merkatu-arazoetan murgilduz.

Postmaterialismoaren garaian, R. Inglehart-en kontzeptu polemikoa erabiltzearren, bake sozial eta militarrekin, hezkuntza publikoaren zabalkundearekin eta hazkunde ekonomikoarekin etorritako kontsumoaren eta ongizatearen maila altuekin klase-gatazkak desagertutzat eman dira; gaur egun *old politics* deritze (S. Aguilar, 1995). Horrek ez du esan nahi langileak eta burgesak desagertu direnik, existitu eta egunero erlazionatzen baitira elkarrekin; baina gaurko gizartean bestelako borrokak eta presioak nabarmentzen dira talde sozialen artean, askotan klase sozial berekoak direnen artean. Horrela, bi klase antagoniko ikusi beharrean, gatazka ugari nahasten dira gizarte pluralistetan.

Gaur egun, gatazka politikoak bestelako modu eta arloetan sortzen dira: gerra inperialisten aurka, emakumeen eskubideen alde edo krisi ekologikoaren inguruan. Langileria industrialak une historiko batean masifikaziorako eta homogenizaziorako prozesu indartsua ezagutu zuen, eta orain, XXI. mendearen hasieran, sailkapen luze eta baldintza berezi eta desberdinetan atomizaturik dago. Lana dutenen eta langabezia dauden arteko zatiketa da lan-merkatuan agertu den bananketa handiena, eta bigarren desberdintasun deigarria, lan finkoa eta egonkorra dutenen eta lan-baldintza eskasetan eta enplegu prekarioan dihardutenen artean topatzen dugu. Sindikatuek, oro har, bitartekaritza-lanak egiten dituztenez, Estatuaren kontertzazio-politikaren hanka instituzional bihurtu dira eta, normalean, afiliatuen ekarpen ekonomikoekin baino gehiago Administrazioaren dirulaguntzekin finantzatzen dira.

Hala eta guztiz ere, Mendebaldeko egoera soziopolitikoak ezin dizkigu estali planetako beste herrialdeetan dauden errealitate eta gatazka sozialak. Globalizazioaren garaian bizi gara eta teknologia komunikatiboak direla medio, mundu osoan zehar diren gatazkez jabetzen gara. Badaude Iparraren eta Hegoaren arteko desorekan zibilizazio-gatazka bat ikusten dutenak, garapen-maila desberdinen arrazoiak

jite kultural eta ahalmen teknologiko diferentetan jartzen dituztelako; baina horiek klaseen gatazkatik haragoko urak dira eta beste baterako utzi behar ditugu. Edozein kasutan, aberatsen eta txiroen arteko distantziak ez dira gutxitu azken hirurogei urteotan eta hazkunde ekonomiko iraunkorra lortu dugu mundu kapitalistan, Hegoaldeko lurraldeetan egoera sozioekonomiko sostengaezina (kanpo-zorra, debaluazioak, goseteak eta migrazioak...) eraginez eta fenomeno desorekatu bikoitz bat sortuz, txanpon beraren alde kontracsankor eta bereiztezinekin.

7.3. GATAZKA ETNIKO-NAZIONALAK PORTAERA POLITIKOAN

7.3.1. Gatazka nazionalen jarraipena

Klase sozialen arteko gatazken eboluzioa aztertu ondoren, nazio eta talde etnikoen arteko gatazkek arakatzera gatoz. Historikoki, klase sozialaren kategoriak betidanik gatazka nazionalak baino inportanteagoak izan direla pentsatzea, marxismo ortodoxoaren hanka-sartze edo huts nabaria izan da. Kapitalismo garatu eta hedatuarenaren (inperialismoa deritzonaren) gorabherek beren aurrerapen industrial eta ekonomikoekin bazterrean apurturik utzitako formazio sozial zaharrak ez ziren erabat desagertu. Bere garapen desberdinarrekin, kapitalismoak ziurtatu egin zuen ezen lehenengo kontracsana ez zela klaseen arteko borrokarena, nazionalitateen artekoa baizik (T. Nairn, 1981).

Marxismoak mundu-teoria oso bat zeukan eginda, nazionalismoaren joera burgesak guztiz gaindituko zituen; baina denborak erakutsi digunez, *nazionalismoaren enigmak* gainditu egin ditu esperientzia sozialistak. Beraz, ongi bereizi behar dira marxismoan gizartearen kritika zientifiko materialista eta ideologia iraultzaile determinista, azken batean lehenengoaren ekarpenak bere balio epistemologiko eta metodologikoa mantentzen duelako; marxismoaren teoriariek, aldiz, ez diete arazo nazionalen irtenbide definitiborik aurkitu, eta beren aplikazio praktikoez ez dute gainditu abertzaleen ondoeza.

Gaur egun planeta osoan ideologia nazionalista dugu lehenengoa. Sobietar Batasunak gainbehera egin zuenetik, Ekialdeko Europan mugimendu eta proklama abertzaleak dira nagusi; beraz, bi belaunaldi luzeen ostean, nazionalitateen kezkek bizirik eta sendo jarraitzen dutela baieztatu da, sistema burokratiko estalinistak desagertu eta gero. Eta Mendebaldeko sistema politikoetan berdin, nahiz eta adierazpenak hain odoltsu eta muturrekoak ez izan, Jugoslavia federaleko desegituraketaren kasuan edo Ruandan, Somalian, Eritrean edo Asiako beste herrietan ikusi dugun legez.

Sobietar Batasunaren erregimen sozialistaren dekadentzia sumatzen ari zela eta, F. Fukuyama-k historiaren bukacra iragarri zuen, eta demokrazia liberalaren garaipen ideologiko globalari bigarren mailako aitzakiak soilik jartzen zizkion.

nazionalismoak eta gatazka erlijiosoak, hain zuzen ere. S. Huntington-ek zibilizazioen arteko gatazkaz bataiatu zuen fenomeno berri hori, eta, antza denez, mundu osora zabaldu da globalizazioaren poderioz.

Nazio-estatu mundializazioaren hastapeneko eragilea izan dela diote. Nazio-estatu modernoek nazionalismoa, demokrazia eta industrialismoa martxan jarri zituzten batera, eta horrela, paradoxa baten antzera, antolakuntza politiko berezi hau, nazio-estatu alegia, jarraitzeko eredu bihurtu zen planeta osoan.

Ordutik aurrera, nazio-estatuaren artean sortzen diren auziak eta estaturik gabeko nazioen aldarrikapenak ere gatazka nazionalen zaku berean sartzen dira. Nazioen eta nazionalismoaren parametro eta dinamikak gatazkatsuak dira, baina ez errealitate sozialean soilik, ezpada baita eztabaida kontzeptualetan ere. Munduan dagoen ideologia sendoen izateaz gain, nazionalismoa istilu eta gatazka politiko ugariren sorburua da; horregatik, berebiziko premia dugu beraren ezaugarriak, baldintzak eta dinamikak ulertzeko. Fenomeno nazionalak zein eta nolakoak diren ez dago argi, eta aktore kolektiboen balioespenak funtsezkoak dira errealitate sozialaren definizioan. Beraz, hasieratik onartu beharra dago ezen arlo honek —hots, nazioen eta nazionalismoaren eta gatazka nazionalen arloak— *matxino* edo bihurri samar agertzen dela kontzeptualizazioaren aurrean (A. Perez-Agote, 1995).

7.3.2. Nazionalismoaren gaineko teoria politikoak

Dudarik gabe, nazioen eta nazionalismoaren inguruan adierazpen eta dinamika politiko ugari eta garrantzizkoak kokaizten dira gizartean eta politikagintzan. Haien ebidentziak kale eta plazetan manifestatzen dira egunero. Izan ere. Lehen Mundu-Gerratik hona, nazioen eta nazionalismoaren inguruko teoria asko eta nahiko kontrajarriak elaboratu dira, eta horrek ez digu asko laguntzen gatazka etniko-nazionalen gorabeherak ulertzeko.

Ordura arte, liberalismoak eta marxismoak ez zuten ideologia berri honetan inongo ekarpen edo produkzio substantiborik ikusten eta *intellectually unproblematic* (F. Halliday) kontsideratu zuten. Egia esan, nazionalismoa ez da inoiz izan zientzia sozialen arlo mardul bat eta horretarako bi izan daitezke arrazoi nagusiak. Batetik, gizarte-zientzietako ikertzaileek axolagabekeriaz begiratu diote nazionalismoari, nahiz eta duela gutxi, sozialismo sobietarraren kolapsoarekin eta gatazka etnikoen ugaltzearekin batera, tendentzia horiek zer edo zer aldatu. Bestetik, nazionalismoa, unibertsitateetan ere, muturreko adierazpideekin identifikatzen da, hots, mugimendu separatistekin eta nazio-estatuaren egonkortasuna zalantzen jartzen duten mugimendu ultraeskuindarrekin.

Dena den, XVII. eta XIX. mendeko klasikoek (Rousseau, Kant, Herder, Marx, Engels...) orri eta tinta lar dedikatu zieten nazionalismoaren fenomeno berriari eta arazo nazionalen konpontzeari, eta haien ekarpen teorikoak pisu handikoak eta erreferentzialak dira oraindik ere. XX. mendearen hasieran historialari batzuk

(Hayes, Khon, Carr...) hasi ziren nazionalismoari buruzko lan akademikoak argitaratzen, baina ikerketak eta produkzio akademiko nagusia Afrikako eta Asiako deskolonizazio eta nazio-estatu berrien agerpenarekin gauzatu zen.

Nazionalismoaren interpretazio garaikideetan, hiru eskola edo familia teoriko aipatzen dira (U. Özkirimli, 2000):

A) *Primordialistak*. Hauek nazioaren ikuspuntu naturalistatik (nazioa gizakien atal naturala da; sudurra edo belarriak dauzkagun legez, nazionalitate bat dugu), soziobiologikotik (nazioaren jatorriak gure mekanismo genetikoetan eta senetan ditugu; nazioa familia eta klanaren hedapena litzateke) eta kulturalistatik (gizakien pertzepzio eta sinismenean oinarriturik, gizarte-existentziaren datuak *sakratutzat* jotzen dira) garatu dute nazioaren dimentsio esentzialista, emozio eta afektuaren gainean ekoitzia. Nazioa antzinatik datorren errealitate iraunkorra da.

B) *Modernistak*. Hauek, aldiz, nazioa eta nazionalismoa estatu modernoaren jaiotzari lotzen dizkiote, hau da, modernizazio-prozesuekin etorritako fenomenoei (kapitalismoa, industrialismoa, estatuaren burokrazia, urbanizazioa, sekularismoa eta abar) lotzen diete nazionalismoaren sorruntza. Hauen ustez, iraultza burgesak baino lehen ez zen naziorik edo nazionalismorik egon. Nazionalismoa nazioekin batera sortu zen nazio-estatuak antolatu zirenean eta subiranotasun herritarrek monarkia ordezkatu zuenean.

Nazioaren ikuspuntu modernista dutenen artean, hala eta guztiz ere, hiru korronte edo abiapuntu alternatibo ageri zaizkigu, dituzten argudio eta ikusmira ekonomiko, politiko edo kulturalen pisu espezifikoari dagokionez. T. Nairn edo M. Hechter marxista kritikoek, esate baterako, teoria ekonomiko desberdinei jarraituz, nazionalismoaren emaitzak kapitalismoaren *garapen desberdinetan* edo *barneko kolonialismoan* oinarrituz azaldu dituzte.

Ostera, J. Breuilly-k eta E. Hobsbawn-ek eraldaketa politikoen perspektibatik ikertu dute nazionalismoa. Lehenengoak mugimendu politiko nazionalistei erreparatu die, horiek egiten duten Estatuaren erabileraren zutabea eta justifikazio eta doktrina nazionalisten zutabea marraztuz. E. Hobsbawn-en ikuspuntua oso kritikoa da nazionalismoarekiko eta, beraren aburuz, nazioak ingeniartza sozialaren produktuak dira, tradizio asmatuak. Halaber, nazionalistek historiaren erabilera politikoa egiten dutela dio, haicn ekintza politikoen justifikaziorako, mezu abertzaleak giza taldeen kohesiorako lokarri oso eraginkorrak izan daitezkeela esanez.

Modernistek gatazka nazionalekin sortutako aldaketa eta baldintza soziopolitiko berrien analisiak egiten dihardute. E. Gellner-ek, esaterako, nazionalismoaren dinamikak ulergarriak izateko, gizarte tradizionala eta industrialaren bereizten ditu, lerro soziologiko klasikoei jarraituz. Beraren iritzia arabera, nazionalismoa, definizioz, unitate nazionala eta unitate politikoa kongruenteak egiten dituen printzipio politikoa litzateke, eta nazioak sasoi historiko baten produktuak. Aro historiko

berezi horretan, gizarte-baldintza orokorrek *goi-kultura* estandarizatua, homogenea eta erdigune politikotik sortua eratzea ahalbidetzen dute. Beraren iritziz, lehenago ezin dugu nazionalismoaz berba egin; hortaz, eta nazioak plazaratu zituen nazionalismoak, ez alderantziz.

B. Anderson ere nazionalismoaren dimentsio kulturalen ibilia da. Beraren iritziz, nazioa eta nazionalismoa mota partikularreko artefaktu kulturalak dira, “zenbait indar historikoren elkartze konplexuaren destilazio espontaneo bat”, edo, bere hitzetan, *erkidego politiko irudikatuak*. Buruetan sortuak, baina ez faltsifikatu edo fabrikatuak, Gellner-ek zioenez. Erkidegoak ezin dira faltsukeria/jatortasuna parametroen arabera bereizi, baizik eta irudikatu diren *credu* desberdinen arabera.

C) *Etno-sinbolismoa*. Modernisten eta primordialisten zenbait ekarpen berriro erabiliz, hirugarren eskola eta teoria ere badago: etno-sinbolikoa deritzona. Eskola honetakoen ustez, (A. Smith) nazioa ezin da asmatu izan *ipso facto*, eta nazio modernoaren eraikitze-prozesuetan aurreko mitoak, sinboloak, balioak eta memoriak sustrai inportanteak dira, kontuan hartzekoak. Horregatik, nazioen formazioa epe luzeetan estudiatu behar da, hainbat gizaldiri begiratuz eta ez estatu berrien eraikitzeari soilik.

Gatazka nazionalak, beraz, nazio-estatuaren eraikitze-prozesuaren hondarrak balira bezala ikus daitezke, *intelligentsia* nazionalak aukeratutako *credu* nazionalaren irabazleen eta periferian utzitako erregistro desberdin —hizkuntza, erlijioa, kultura, legeak...— eta alboratuen arteko lehia politikoak balira bezala; edo estatuaren artekoak, *internazionalak* deitzen direnak. Nazio-estatuaren barnean eta kanpoan, era bikoitzean, arazo nazionalak politikaren objektu zentral bihurtu dira, *par excellence*, munduko kontinente guztietan.

7.3.3. *Etnia, nazioa eta mugimendu nazionalistak*

Nazionalismoaren ideologiaren interpretazioan hainbat korrante eta eskola aurkitzea, azken batean, etnia eta nazio kontzeptuen inguruan dauden perspektiba kontrajarrien isla dugu. Eta agian arazo nagusia guretzat, arlo honetan aurkitzen ditugun etnien kopuru handian eta fenomeno nazionalen aniztasun izugarrian datza. Talde etnikoen kategoriak askotarikoak dira, eta horien barnean giza multzo diferenteak daude, bai kopuruz, bai lurraldez eta bai jatorriz ere.

Talde etnikoak ez dira talde biologikoak, nahiz eta XIX. mendeko antropologo eta biologoek arrazaren kontzeptu konfliktiboa landuz munduko herrien sailkapen fenotipikoa egiten saiatu ziren eta kanpoko giza gorputzaren ezaugarrien arabera talde etnikoen deskribapen fisiologikoa egin zuten. Horrek gure zeregin politiko sozialetarako ezer gutxi laguntzen digu, etniak produktu kulturalak baitira, ez naturalak edo biologiararen arauetatik sortuak.

Kontua da, kasuistika lar zabal eta polikromatikoa dela. Esate baterako, Txinako Errepublikan etnia populatuarekin batera, Tibet okupatuaren bailaretan edo mendebaldeko Xinjiangen bizi direnak ere existitzen dira. Herri arabiarretan erlijio musulmana elementu politiko bateratzailca izanik, bereher edo saharatarren presentziak gatazka nazionalen adierazpen gordinak ekartzen dizkigu gogora, ez kanpo aldera Huntington-en zibilizazio gatazken froga modura, baizik eta antolamendu politiko-nazional modernoek konpontzeke utzi dituzten arrasto modura.

Kurduen kasuan ere adibide paradigmaticoa dugu. Bost estatutan (Turkia, Armenia, Iran, Irak eta Siria) bizi den etnia bakarra, hizkuntza, erlijio eta mugimendu nazionalista bananduckin. Gurera etorrira, euskal etniaren formazioa nolakoa izan den jakiteko, konfigurazio geografiko-politikoari erreparatu behar diogu. B. Atxaga idazleak zioenez, herri menditsu honen konfigurazio kultural, linguistiko, ekonomiko eta ideologikoa sumatuz, Kantauri itsasotik hasita edo Ebroren ubidetik mendietara abiatuz bi adierazpen etniko desberdin, goi eta behe Euskal Herri desberdinak daude. Herri txiki bat izanik, ukaezinak dira industrializazioak, migrazioek, urbanizazio-prozesuek eta modernizazioaren bestelako fenomenoek gure artean utzi dituzten desorekak. Euskararen eta erdararen presentzia, jarduera ekonomikoak eta alderdi politiko nagusiak modu asimetrikoan banatzen dira.

Kasuistikatik aldentuz, etnia kontzeptu kulturalaren definizio bat eman behar dugu, geroxeago nazioarenarekin kontrajarriko duguna. Horrela, etnia giza multzo edo komunitate bat dugu, autonomia eta autokontziente, bere sinesmen (egiazkoak edo irudikatuak) eta berezko balio batzuen inguruan (erlijioa, hizkuntza, historia, lurraldea...) eraikia.

Eskola etno-sinbolikoaren ordezkari den Anthony Smith-ek sei baldintza jarri ditu etnia bat definitzeko: izendatze eta elkartasun-zentzu kolektiboa, historia komunaren inguruko sinesmena, lurralde bati atxikimendua, nortasun kultural partekatuak (hizkuntza, erlijioa, folklorea...), herri desberdin bat izatearen kontzientzia eta inguruko gainerako herrien ezagutza (F. Letamendia, 1997).

Etniak edo talde etnikoak, dudarik gabe, nazioaren substratuak dira; baina salto edo aurrerapauso nazionala emateko, proiektu politikoa dugu faktore bereizgarria. Proiektu politiko hori elite ideologiko batek proposatutako antolamendu administratibo berezko batean gauzatzen da, eta autogobernuaren bila doa; hori bai, nazio batzuk estatu propioa eraikitzen heldu dira eta beste batzuek, aldiz, lan horretan dihardute. Horrela A. Agote-k idatzi duenez, ez du zentzu handirik nazioaz hitz egitea estatu baten aipamena eginez ez bada, benetakoa izan edo potentziala izan.

Nazio-estatuak identitate nazional bat ezartzen du, besteak alboratuz; horrela, estatu plurietnikoak posible egiten dira, eta horietan etnia menderatzaile baten ize-nean proiektu nazional bakarra ezartzen da, periferian egokitzen diren talde etniko aurkarien arteko harremanak gobernatuz. Beste gauza bat da estatu plurinazionala, non estatuak lekua uzten dien proiektu politiko nazionalista batzuei. Harreman plu-

rinazional horiek ere liskartsuak izaten dira, baina horrelakoetan estatuak ez die erantzuten talde nazional bakar baten gogoei, eta nazio ororen arteko oreka bilatu behar du.

Bide horretatik esan dezakegu identitate etniko-kulturalak eta etniko-politikoak edo nazionalak prozesu eta helburu diferenteetan oinarritzen direla. Identitate etnikoaren prozesuetan taldeak bere ezaugarriak ingurunean topa daitezkeen ondasun kulturaletatik aukeratzen ditu, eta gainerako taldeekiko mugak janzkera, hizkuntza, kirol edo etxebizitzaren berezitasunetan ezartzen dira. Beraz, elementu kultural pintoresko horien gainean gauzatzen den identitate-prozesu etnikoa eta identitate politiko nazionalen parametroak edo moduak ez dira berdinak. Identitate nazionalaren eraikuntzan, sinbologia kulturalaz aparte, borondate politiko antagonikoen planteamenduak zabaltzen dira, elite edo *intelligentsia* baten gidaritzapean, elementu kultural horiek (hizkuntza, oroimen historikoa, ohiturak, sinboloak, erlijioa edo lurralde batekiko loturak...) modu berri batez nahastu eta konbinatzen dira identitate-produktu edo *Gestalt* espezial batean bilduz.

Bat edo batzuk izan daitezke, zeren eta nazio-proiektuaren edo identitate-prozesuaren zuzendaritzan hainbat talde egon baitaitezke (Euskal Herrian, adibidez). Eta faktore multipolar horrek identitate nazionalaren prozesu konplexutik mugimendu nazionalista diferentziatuak sorrarazten ditu.

Espazioan eta denboran, bi dimentsiotan gertatzen dira talde etnikoen nortasun-prozesuak, hots, lurralde baten gainean modu erreal edo irudikatuan, eta pasabide historikoan, non epe luze eta historiko geldoarekin batera azelerazio-uneak edo aparteko gertakizun politiko edo ekonomikoen aurrean sortzen diren erantzunak gertatzen diren. Denbora eta espazio horretan etiketa eta datuen selekzio apropos bat eginez, elementu subjektibo eta objektiboak elkarren artean egokiturik, *gu* eta *besteak* banandurik ageri dira.

Identitate-prozesu etnikoak denbora luze baten premia dute, ez dira epe laburrean sortzen; horregatik, alderdi politikoen produkzio ideologikoetatik desberdindu behar dira, nortasun-prozesuak ez doazelako bide paraleloetatik beharrianetan eta helburuetan. Ideologia edo alderdi politikoa aukeratu egiten da, posibilitate-sorta batean; ordea, etniak eta nazioak *gu* aukeratzen gaituzte, modu kolektiboan barnean integratzen gaituzte eta, horren aurrean, gure borondate politiko aldakorrak ezer gutxi du egiteko.

Alta, parekoagoak dira alderdi politiko eta identitate ideologiko aurkarien adierazpen kritikoak eta talde etniko-nazionalak *beste* taldeei buruz formulatzen dituzten iritzi eta irudikapen arruntak (estereotipo ez-sistematizatuak eta iraingarriak), denborarekin gatazka etnikoetan armategia izango direnak. Azken ariketa horri etnozentrismoa deritzo (Rodinson) eta gatazka etniko-nazionaletan behin eta berriz sortzen da. Behin eta berriz, etsai etnikoaren aldean jite edo karakter

negatiboaren kalitateak zerrendatzen dira, talde nazional edo etniko propioaren dohainak azpimarratzen diren heinean.

Bukatzeko, erreferentzia egin nahi diegu mugimendu nazionalistei. Mugimendu sozial hauek —aro modernoan sortuak— talde etniko-nazionalen aldarrikapenak biltzen dituzte, eta horien zeregin nagusiak koordinazioa, mobilizazioa eta legitimazioa izaten dira. Abertzaleek, kausa nazionalaren interes komunak ideia eta mezuak hedatzen dituzte elite eta sektore potentzialki faboragarrien txokoetara, estatuarekiko desadostasunak modu positibo eta eragingarrian bideratuz. Horretarako, prozesu politikoan marjinaturik dauden indarrak eta kolektiboak martxan jartzen dituzte, eta estatu aurkariaren zein nazioarteko komunitatearen aurrean mugimenduaren helburu politikoak justifikatzen saiatzen dira, hots, komunikatu eta zabaldu nahi dituzten ideiak legitimotzat jotzen.

M. Hroch historialari txekiarrak, Europako mugimendu nazionalistei buruzko ikerketan, hiru estai edo fase estrukturaletan banatu zituen hasierako antolaketa-arrakasta politikoa izan arte. Lehengo fasea ikasketa eta *intelligentsia* nazionalaren prestakuntzarena da; fase horretan talde txiki batek erro kultural, historiko eta linguistikoak berreskuratzeko lanetan dihardu, eskakizun politikorik gabe. Bigarren fasean, aldiz, abangoardia nazionala masengana zuzentzen da, bere proiektu nazionalaren alde ahalik eta jende gehien biltzeko, eta fase horretan galerak, errepresioa eta zapuzketak jasateaz gain, fermentazio- edo hartxidura-prozesuari hasiera ematen zaio. Prozesu horri esker, hots, borroka abertzaleari esker, kontzientzia nazionala populazioaren gehiengoaren edo parte zabal baten asmo politikoetan sartzen da, eta orduan hirugarren eta azken atala heltzen da, nazioaren proiektua estatuaren konstituzioan idazten denean.

	NAZIO EZ DIREN ESTATUEN AURKA (Opposed to non-nation states)	NAZIO-ESTATUEN AURKA (Opposed to nation-states)
SEPARAZIOA	Magyar, Greziarrak, Nigeriarrak	Euskaldunak, Ibo (Nigeria)
ERREFORMA	Turkiarrak, Japoniarrak	Faxismoa, Nazismoa
BATASUNA	Alemanak, Italiarrak	Arabiarrak, Pan-afrikarrak

**I. taula. Mugimendu nazionalisten tipologia J. Breuilly-ren arabera
(U. Özkirimli, 2000)**

J. Breuilly-ren eskemari jarraituz, mugimendu nazionalak separazioaren, erreformaren eta batasunaren bide dibergenteetatik ibiltzen dira. Aurreko taulan agerian denez, mugimendu nazionalista batzuek bere estatu propioa eraikitzeko asmoz nazio-estatutik edo bestelako motako estatu batetik alde egin nahi duten bitartean, beste mugimendu batzuek, separazio independentistarik bilatu gabe, *statu quo* estatal hori kolokan jartzen dute, bere baitan erreformak eskatuz. Proposatzen

diren erreforma horiek, kasu berezi batzuetan, beste estatu batzuekin eta beste estatuetan dauden talde nazionalekin batasuna bilatzera irits daitezke.

Mobilizazio etniko-nazionalak baldintzaturik egoten dira. Elite edo *intelligentsiaren* lidergoa baldintza beharrezkoa izaten da, baina ez da baldintza nahikoa izaten herri oso bat kalera irteteko. Talde etnikoaren lurralde-jarraitutasuna, urgentziazko sentimendua, zapuzketa erlatiboa eta talde analogoen difusionismoa edo mimetismoa dira arrazoi batzuk mobilizazio nazionalistak pizteko (F. Letamendia, 1997: 81).

Batzuetan, baldintza baten falta aski izaten da herri-mobilizazioaren dinamika ez hasteko edo geldiarazteko. Konbinaketa-araurik gabe eta tokian tokiko baldintza eta ezaugarrien arabera, mugimendu nazional bakoitzak bere mobilizazio-eredua ekoizten du. Lidergoa ezinbestekoa da, baina lidergorik hoberenak eta prestatuenak ez du ezertarako balio populuak urgentziazko sentimendurik barneratzen ez badu edo gertu ikusten ez badu mobilizazioaren bidetik eurak bezalako herriek zer edo zer positiborik lortu dutenik.

Historian ikasten dugu mimetismotik edo gainerako herrien adibideetatik ikasi egiten dela, eta talde etniko-nazionalen mobilizazioak fase edo une historiko homogeneoetan gertatu izan direla. Frantziar Iraultzaren emaitzak eta, batez ere, Napoleon-en armadaren inbasioek altxamendu legitimista-erreakzionarioen erantzuna piztu zuten. Gure artean, karlismoaren eta karlistaden esperientzia bitxia arlo horretan kokatzen da, eta iturri horretatik edan zuten euskal nazionalismoaren aitzindariak. Geroago, XIX. mendearen bukaeratik I. Mundu-Gerrara arte, mobilizazio populista abertzaleak Europa osoan hedatu ziren inperioen aurka eta batasun nazionalen alde. Hirugarren ziklo mobilizatzailea deskolonizazio-prozesuekin gertatu da, nazionalismoari aurpegi progresista marraztuz. Azken zikloa sozialismo errearen porrotarekin batera seinatzen da, erantzun neozentralisten gorakadarekin batera.

7.3.4. Gatazka etniko-nazionalen edukiak

Ugariak dira gatazka etnikoen dimentsioak eta edukiak, protesta herritar arruntetik gerra zibil edo internazionalera eta auzi linguistikotik lurralde-errebindikazioetara; baina sinplifikatzearen, hizkuntza-, erlijio- eta lurralde-gatazketara mugatuko gara.

Oro har, gatazka etnikoak modernizazioaren garaipenak ekarritako arazotzat jotzen dira, zeren nazio-estatuak funtzionatzeko baldintza batzuk inposatu behar izan baitzituen, antza; baina batzuek historia luzeago baten herentzia dirudite.

Estatu modernoak eraikitzean, administrazio berriaren burokrazian edo sistema eskolarrean hizkuntza nazional bat aukeratu behar zen. N. Poulantzas-ek zioenez, nazio-estatuak ez zituzten hizkuntza berriak sortu, eskuragarri zirenen artean egokiena (demografia edo literatura gehiago eman zuena, esaterako) inposatu

zitzaien etnia periferikoei. Beraz, eskola nazionaletan, urte luzez, hizkuntza bakarra eta hezkuntza elebakarra erabili ziren; elcaniztasuna beranduago eta mugimendu nazionalisten bultzadaz etorri zen.

Nazio-estatuak hizkuntza bakarra hautatzean, administrazioetik zuzentzen diren sozializazio- eta akulturazio-prozesuak berrindartzen ditu, eta etnia periferikoetan sozializazio primarioaren bi instituzio zentralak —familia eta eskola hain zuzen— enfrentamendu diglosiko batera eramaten ditu, non eskola-hizkuntza, kultura eta ofiziala dena, familian egiten den hizkuntza desprestigiatuaren gainean ezartzen den (F. Letamendia, 1997:63).

Herder-ek, gatazka linguistikoak saihestu nahian edo, mintzairan jarri zuen arreta talde etnikoen definizioa egiteko eta talde horien eskubide politikoak markatzeko. Alemanaren ustez, eurek eta munduko herri guztiek hizkuntza desberdina izateagatik estatu nazional bat eraikitzeke eskubidea izan behar dute. "Hizkuntza bat, herri bat, estatu bat" esaten zuen bere logika kultural berdintzaileak. Baina Herder-en asmo erromantikoak dezente konplikatu dira azken bi mendeetako migrazioekin, gaur egun heterogeneitate linguistiko galanta baitugu eta mapa etnolinguistikoak konplexu xamarak, erkidego linguistikoak sakabanatuta baitaude lurralde-jarraitutasunik gabe.

Bestalde, F. Letamendiak dioenez, gaztelaniak ez du paper edo funtzio berdina jokatuzen Espainian, Latinoamerikan edo Ipar Amerikan. Gauza bera esan daiteke frantsesari buruz Frantzian, Karibeko Martinikan edo Quebecen, eta antzekoa ere ingelesak Britainia Handian, Amerikako Estatu Batuetan edo Indian daukan estatusari buruz. Hizkuntza bat menderatua edo menderatzailea izan daiteke, zentrala edo periferikoa, eta estatu deskolonizatuetan edo metropolietan hizkuntza berak estatus ofiziala izan dezake edo baztertu, inposatu eta errefusatuaren estatusa eduki dezake.

Hizkuntza-auzietatik at, gatazka erlijiosoen berebiziko indarra dute talde etnikoen arteko harremanetan. Burgesiak botere politikoa eskuratu zuenean, legitimazio tradizionalaren ordeztu, bere agintea printzipio instrumental edo arrazionaletan eta, batez ere, kontraktualistetan justifikatu behar izan zuen. Botere politikoren ondoan, eredu arkaikoari segituz, erlijio ofizial santifikatzaile bat izatearen ordeztu, sekularizazioari ekin zioten Mendebaldeko estatu liberaletan. Agian horregatik, Europako Sartaldean hierarkia eta praktika erlijiosoen ez dira Sortaldean bezain indartsuak. Gatazka erlijiosoen gerrarako kausa izan ziren mende luzeetan Europan; gaur egun Irlandan soilik dirau bizirik zazpigarren mendemuga egitera doan protestante eta katolikoen liskarrak.

XX. mendean zehar, gutxitu egin dira katolizismoaren eta protestantismoaren arteko auziak, baina Sobietar Batasunaren desagertzearekin batera, sinesteden eta fededunen aktibismo politikoa modu izugarrian azeleratu da mundu osoan. Kasurako, Jugoslavian eta Palestinan kredo erlijiosoen aurrea hartu diete bestelako

eragile soziopolitikoei, gizartearen hausturak sortuz eta indar politikoen definizio printzipalak eginez. Sobietar Batasunean, esaterako, estalinismoaren hamarkadetan ateismoaren doktrina ofizialak ezin izan zituen aurreko fede erlijiosoak ezabatu, eta gaur egun indarberriturik ikusten dira Estonian luteranismoa, Lituaniar katolizismoa, Georgia eta Armeniar paleokristautasuna eta Asia edo Kaukasoko errepubliketan islamismoa. Lehengo praktika erlijiosoek, ezkutuan transmitituak izan direnek, hiru belaunalditan debeku eta klandestinitatearen aroa gaindituz, atzera buelta egiten dute modu publiko eta esplizituan, baina oraingoan sentimendu nazionalistekin uztarturik.

Historiar zehar hainbat hizkuntza eta kultu erlijioso gauza izan dira lurralde berean bizi ahal izateko. Inperio edo bestelako estatu feudaletan hori posiblea zen, arazo handi barik. Ikusi dugun legez, zailago bihurtzen dira horrelako bizikidetasunak nazio-estatu modernoek lurralde zehatz baten gainean eta bertako harreman sozial guztien gainean subiranotasun-esparrua aldarrikatzen dutenean.

Lurraldetasuna eskakizun politiko bat izan da zenbait mugimendu nazionalistarentzat, muga estatalek banandurik gelditu direnean (Palestina, Kurdistan, Euskal Herria edo Irlandan, adibidez), edo saharatarren edo talde amerindioen kasuan bezala beren lurraldetik ihes egitera beharturik sentitu direnean. Diasporen eta deserriratzeko-phenomenoen ondorioz, lurraldeak dimentsio politiko garrantzitsua hartu du, erbestean dauden emigranten edo iheslarien mugimenduak borroka politikoaren erdigunean jaioterrira itzultzea markatzen dute eta.

7.4. INDARKERIA POLITIKOA

7.4.1. Hiru galdera indarkeriaren erabileraz egintza politikoan

Mundu garatuan bizi garenontzat, bortxa politikoa telebistan sumatzen dugun panoramika odoltsua eta urrunekoa eguneroko eta amaiezin ari da bihurtzen. Jakin badakigu Mendebaldeko gizarteetan, Euskal Herrian kasu, biolentzia politikoaren episodioak maiz gertatzen direla eta gure kasuan estatu-arazoa potoloa dela, baina oso argi daukagu gure artean gertatzen diren indarkeriak ez direla herrialde azpigaratuetoakoak bezain bortitzak. Horregatik, gure lehenengo galdera hau da: *kantitate-arazoa ote dugu eta, azken finean, biolentzia politiko guztiek arrazoi eta iturri berdinak ote dituzte ala biolentzia politikoaren baitan kausa eta arrazoi diferentziatuak topa ote daitezke?*

Herri baketsu eta biolentoen estereotipoak ekoizten dira. Esaterako, suediarrek ez dute aspalditik gerrarik ikusi beren lurraldeetan, eta Bakearen Nobel saria banatzen dute urtero, bakea munduan bultzatzeko asmoz. Hala ere, ez dugu ahaztu behar A. Nobel-ek bere fortuna erraldoia dinamita eta gerrarako lehergailuak saltzen egin zuela, ezta Suedian armagintza-industria punta-puntakoa dela ere. Euskaldunok, aldiz, herri txikia izan arren, ezagunak gara mundu zabalcan biolentzia

politikoagatik; gure armagintza Erdi Arotik gaur arte ez da makala izan; inguruko herrialdeekin konparaturik, ordea, delitu arrunten kopurua askoz baxuagoa dugu, agian indar polizial anitz eta kopurutsuak ditugulako.

Indarraren eta bortxaren erabilera politikoa ez da diktadura eta erregimen totalitarioen monopolioa. Sistema demokratikoetan, barne zein kanpoko harremanetan biolentziak bere esparrua hartzen du. Hau ez da eztabaida politiko berria. Platon-ek *Politeia* lanean ziocenz,

“ez ote dakigu gero, hirietatik batzuk tiranoez, beste batzuk demokratez eta beste batzuk aristokratez gobernatuak direnik? Eta hiri bakoitzean ez ote du agintzen indarra daukanak? Beraz, aginte bakoitzak berari dagozkion legeak ipintzen ditu, demokraziazoak demokraziak, tiraniazoak tiraniak eta besteak berdin. Ezarririkoan, berriz, eurei komeni zaiena zuzentasuna dela iragartzen diete menpekoei, eta hortik aldentzen dena lege-hausle eta bidegabe bezala zigortzen dute. Hau da, ene lagun hoberen hori, nik diodana, hiri guztietan zuzena gauza bera dela, jarriko agintzari komeni zaiona; eta honek dauka indarra eta, zentzuz pentsatzen duen edonor bat dator, zuzentasuna indarrak gehien daukanari komeni zaiona dela”.

Joera sozialak eta indibiduen dimentsio pertsonalak nahasiz beste galdera potolo bati erantzun beharko diogu orain: *biolentzia joera natural eta instintiboa ote dugu edo, aldiz, kulturala eta sozialki ikasitakoa ote da?* Etologiak erakutsi digu ezen animalien portaeran espezie bereko kideak erasotzea sen indartsua dela; eta K. Lorenz-ek ongi azaldu zuenez, arrisku handiak, espeziearen desagertzea bera ere, sor ditzake: baina, halaber, amodioaren kontrasteagatik, bikotearen eta familiaren iraupena bermatzen du. Darwin-en eta Freud-en ekarpenetatik ikasia dugu ezen naturala eta biologikoa dena eta soziala eta kulturala dena ezin direla kontrajarri, ez baitaude plano dibergente edo isolatueta. Barruan daramaguna ez da desagertzen gure harreman sozialetan, eta horregatik, biolentzia politikoaren azterketa sakonagoa egiteko, soziologia eta zientzia politikoaren tresnekin batera, lagungarria izan daiteke etologia, psikologia eta antropologiarenak ere eskura izatea.

Hirugarren galdera perspektiba historikoari loturik doa. *Gero eta biolentzia politiko gehiago ote dago gure planetan, ala inpresio hori komunikabideen efektu biderkatzaileen ondorioztat jo behar ote dugu?*

1980ko hamarkadaren bukaeran, bi superpotentzietako presidenteek elkarri bostekoa eman eta gero iragarri zen ezen, arma nuklearrak gutxitzearekin batera, sinergia bakezaleen bidetik munduak beste norabide bat hartuko zuela, eta *bakearen dibidendo*arekin, hots, armagintzatik desbideraturiko errekurtsuak gizateriaren oinarritzko beharizanetarako erabiliz, biolentzia-gatazkak gutxitu egingo zirela. Gero SESBren gainberaherekin eta mundu unipolar batekin, ideia hori areagotu egin zen; baina ez dirudi mundu globalizatuan indarkeriaren dinamikak murriztu egin direnik, kontrakoa baizik.

Azken hamarkada honetan globalizazio ekonomikoak, informatiboak edo komunikatiboak ere erantzun bortitzak eragin ei dituzte munduan barrena. M. Castells-ek gizarte-mugimenduei buruzko “La otra cara de la Tierra: Movimientos sociales contra el nuevo orden global” (M. Castells, 1998: 91-134) izeneko artikulua interesgarrian saio analitiko sakon bat egin du hiru gizarte-mugimendu zeharo desberdinen nortasunaren, etsaien eta helburuen azterketatik abiatutik. Gauza komun gutxi dute, ia ezer ez, Mexikoko errebolta indigena zapatistek, AEBetako milizia arrazistek eta Japoniako Aum Shinrikyo sekta espiritualak. Helburuetan, erasotzen dituzten arerioek eta talde-identitate kontrajarriek ez dituzte kolokan jarritzen bi ezaugarri berdintsuak: bata, kapitalismo globala edo mundu-ordena global berria ez dutela gustuko, eta, bigarrena, armak erabiltzeko prest daudela etsai global eta lokalen aurka. Globalizazioak etsai ugari topatu ditu planeta honetan; izan ere, prozesu ekonomiko, kultural eta komunikatiboetan galtzaile sentitzen direnak ez dira gutxi, eta kontraesan politiko zaharrei (inperialismoa, klase arteko gatazka, arazo etniko-nazionalak...) mundializazioak ekarritako gatazka berriak gehitzen badizkiegu, emaitza globala ez doa gatazka politiko-militarren baretzearen bidetik.

7.4.2 Indarkeriaren zergatiak

XVIII. eta XIX. mendeetan intelektualen eta pertsona jakintsuen artean oso hedatua zegoen ideia zen, bortxa eta indarkeria gutxitu egiten zirela gizartearen aurrerapenaren heinean. Nazio *gazteen* gaixotasun modura kontsideraturik, biolentzia politikoak nazioarteko zuzenbidezko sistema juridiko baten falta ekartzen zuen gogora, *laissez faire, laissez passer* politika bat martxan ipiniko zuena, garapen ekonomikoaren ildotik borroka odoltsuak bukatuz.

Herri atzeratuetan jazotzen ziren gertakizun eta bizimodu bortitzak, heldutasun kosmopolitarekin konpontzeko bidean jarriko zirela zirudien. Modu horretan, merkatuan, nazioarteko harreman libreetan eta lan-banaketaren ugaltzearen omen zeuden biolentziaren aurkako sendagaiak, eta potentzia garatuek betebeharrak zibilizatzaile hori zeukaten. Potentzia kolonialek armada handiagoak prestatu behar zituzten; baina J. Stuart Mill-ek gogoratzen zuenez, jabego urrun eta periferikoetan gertatzen ziren iskanbilak, basatiekin kontaktuak egiten zirenean. (Dowse eta Hughes, 1986: 493)

Antolamendu politiko administratiborik gabe eta kaos sozialaren egoera batean, herri miserable horietan edonon topa zitekeen zapalkuntza; aldiz, ordena politiko liberaletan aurrerapena zen ereduak, eta bere emaitzarik onena zibilizazio industrialean zetzan. Tesi nagusi hori, beraz, Europa osotik zabaldu zen kapitalismoaren gorakadarekin batera.

Marxismoak ez zuen garapen ekonomikoaren ikuspuntu edo ideia hori ontzat eman eta indarkeria zer edo zer arbitrario, irrazional eta alferrikako modura kontsideratzen zutenen aurrean, K. Marx-ek eta F. Engels-ek biolentzia historiaren

motorra zela aldarrikatu zuten. Marxismoak *laissez faire* sistema horren beste aldea erakutsi zuen, alegia, klase ertain eta aberatsentzat ondasunen zaindaria eta sozialki neutrala den Zuzenbidezko Estatuaren jagoale besterik ez den polizia, txiroentzat zapalkuntzaren agente zuzena dela. Batzuentzat ordena, aurrerapena eta zibilizazio industrialaren aitzinatzea zena, lege berretsitako anabasa, miseria eta zapalkuntza zen besteentzat.

XIX. mendeko tradizioak bizirik dirau, zeren gaur egun ere indarkeria-ekintzak legez kontrako edo patologiko modura eta gobernu zibilarekiko arrotz bezala hartzeko joera baitago gure artean. Areago, tradizio horren oinordekoek indarkeria arma politiko legez gaitzesten dute intelektualki, herriaren sektore zabalei edozein eskari aurkeztea ere sistematikoki ukatu arren, kolonialismoaren kasuan gertatzen den moduan.

Dena den, ez dira falta indarkeria patologikotzat jotzeari uko dagiotenak. Esaterako, F. Fanon-ek nazio inperialistek herri zapalduen aurka darabilten indarkeria fisiko, psikologiko eta soziala salatzen du, herrien jatorrizko egitura soziala suntsitzez gainera, herritarak psikologikoki guztiz irenduta gelditzen direlako. Horren aurrean, ezinbestekotzat jotzen du sortzailea den indarkeria-ekintza bat kolonizatuen aldetik. Indarkeria-ekintza horrek ez omen du kolonizatzaileen borondate politikoa bakarrik ahultzen, baizik eta kolonizatuen ahalegin moralak ere indartzen ei du. Burujabetzaren aldeko borroka-esperientzia partekatuak, hasieran metaketa soila baino ez zenak, elkarte nazional gisa egituratzen laguntzen du.

Antzera, Hunango nekazari zapalduentzat borroka armatuak izan zuen eragin psikologiko askatzailea azpimarratu zuen Mao Tse Tung-ek, adibide gisa jarritz lehen antolatu gabe zeuden norbanakoek jasaten zuten indarkeriari aurre egiteko nola antolatu ziren eta legez ezarritako indarkeriari nola aurre egin zioten. Horiek guztiek klase-banaketan oinarritutako Estatu antolaketa-modu bortitza dela diote, izatez.

Biolentzia arruntaren —indibiduala zein kolektiboa— eta biolentzia politikoaren artean marrazten den lerro banatzailea borondatean datza. Bortxa politikoari buruz definizio bat eman behar badugu, Nieburg-ena ekarriko dugu gogora. Haren iritziz, biolentzia politikoa izateko, esanahi politikoa izan behar dute helburuek eta biktimek. Beraz, bortxak eragiten dituen kalte eta suntsipenek, sistema sozialaren barneko negoziazio-prozesu batean besteen portaera-aldaketa bilatzeaz aparte, adiera politikoa eduki beharko dute beren helburu, ingurune, ondorio edo praktikan.

Bortxa politikoak esparru eta muga argiak ezartzen ditu legitimazioaren eta legalitatearen artean. Biolentzia-ekintzak moralki on, txar edo neutro modura juzga daitezke ekintzaileak nortzuk diren, noren kontra ari diren eta ekitaldi horiek epaitzen dituenaren arabera. Ebaluatzailea nor den, biolentziak erasotzen duen ordena politikoari buruz zer pentsatzen duen eta haren interesak zeintzuk diren, hiru galdera nagusiak dira biolentzia zehatz hori legitimotzat jotzen den ala ez jakiteko. Bortxa guztiak norbaitentzat legitimoak dira beti. Edo ez-legitimoak beste

norbaitentzat. Horregatik, usu legalitateak eta arrazoiak ez dute asko laguntzen soluziobideak martxan jartzeko.

Gizarte modernoetan Estatuan bat egiten dute legitimazioak eta hertsapenak; horixe da Leviatan hobbestarraren esanahi sakona. Legitimazioak huts egiten duenean azalerazten da indarkeria. Inolako gobernuak ez ditu onartuko bere aurka-ko indarkeria-ekintzak; legez kontrakoak izango dira, baita herritarren gehiengo zabalaren onespina izan arren ere. J. Azurmendik adierazi duen bezala: “Demokraziak bere moralak du, eta demokraziak egia da ez daukala moralki zilegitzat (legitimotzat) biolentzia bere kontra, baina diktadurak ere ez zeukan, monarkiak ere ez zeukan eta sekula inork ez du eduki. Biolentzia erabili, sistema guztiek egin eta egiten dute. Demokraziek apenas gutxiago diktadorek eta monarkiek baino” (J. Azurmendi, 1997)

Bortxa politikoa ez da hain irrazionala. Batzuetan izan daiteke Estatuak erabiltzen duen azken motako boterea edo beste tresna erabilgarri batzuen artean aukerazko bat, ez azkena. Estatuak ez da errepresio- edo hertsapen-aparatu soila, boterea bermatzeko behar den konplexutasun handiko sare bat baizik. Boterearen azken arrazoiak indarra da, bortxaren gainean eraikitzen da Zuzenbidea, indar-ekin-tza bat baita Zuzenbidearen oinarria. Areago, Estatuak bere burua arriskuan ikusten duenean edo larritzen denean, edozein bitarteko erabiltzeko gai da, Estatuaren etika botereari cusean baitatza, gainerako guztiak bigarren zirkunstantziak izanik.

Gizartetik edo herritik sortzen diren saio biolentoetan, desordenatu eta kaotikoak badira batez ere, arazo politiko-sozial baten lehen *oharrak* suma daitezke. Hots, beste bide batetik adierazpen politikorik lortu ez duten eskaera horiek batzuetan biolentzia-forman lehortzen dira eta agerian paratzen dituzte arazo *ahaztuak*. Goazen, bada, ikusten zertan diren diferenteak Estatuaren eta gizartearen indarkeriak.

7.4.3. Estatuaren indarkeria

Estatua giza talde armatua da. Estatu oro indarkerian oinarritzen dela esan zuen L. Trostky-k. Dena den, Estatuaren indarkeriaren monopolioaren teorikoa ez zen marxista bat izan. M. Weber-ek idatzi zuenez, “indarkeria erabiltzeko eskubidea gainerako elkarte edo banakoei Estatuak baimendutako neurrian bakarrik ematen zaie, Estatuak jotzen baita indarkeria erabiltzeko zuzenbide-iturri bakartzat”. Azken funtsean, edozein elkarte politikori bezala berezkoa zaion berariazko bitarteko baten bidez bakarrik finka daiteke Estatu modernoak, hau da: bortxa fisikoaren bidez.

Estatua lurralde jakin baten barnean legezko bortxa fisikoaren monopolioa arakastaz beretzat eskatzen duen giza elkarteak da, eta ondorioz, gaur egun, gainerako elkarte edo banakoei bortxa fisikorako eskubidea Estatuak baimentzen duen neurrian bakarrik ematen zaie. Estatuak jotzen da, beraz, indarkeria baliatzeko zuzenbide-iturri bakartzat. M. Weber-en hitzak aletzen jarraitzen badugu, “Estatua, gizaki

batzuek beste batzuegan legezkotzat jotzen den indarkerian oinarrituta gauzatzen duten agindupeko harremana da. Horrela, bada, iraun dezan, ezinbestekoa da menperatutakoak kasuan kasuko menperatzaileen aginpideari makur dakizkion". Indarkeriaren monopolio hori esentziazkoa zaio Estatuari. Baina monopolioak, hain zuzen, indarkeria bat bedeinkatu egiten dela esan nahi du (indarkeriaren administrazio monopolizatua, agidanez), beste guztiak madarikatzeko. Indarkeria bat ontzat jotzen da, eta horregatik ez da indarkeria modura ikusten: oster, gainerako guztiak ikusten dira indarkeria modura; gaiztoak, alegia. Ondorioz, oso desberdinak dira Estatu batek, eta Estatu mailako lege-ordenaren onespina duten agenteek eginiko indarkeria edo Estatuaren aparatuari aurre egiten dioten herritarrek balia dezaketen indarkeria. Bi motatako indarkeria horietaz arituko gara.

Historian zehar, Estatuaren eraketa-prozesua bortitza izan da, eta biztanleriaren sektore zabalen aurka erabili izan da eta erabiltzen da Estatuaren aparatua, garapen ekonomikoa finantzatzeko duen kontsumo-maila mugatzeko xedez. Bi prozesuok —nazio-integrazioa eta garapen ekonomiko behartua, alegia— garaikideak direnean, oso indarkeria-maila altua izaten da; bata bestea baino lehen gertatzen denean, aldiz, apalagoa, Europan eta Japonian gertatu den bezala. Nazio-lurraldea etnikoki, erlijiosoki eta kulturalki guztiz bateratuta dagoenean, Estatuaren muturreko indarkeria gutxiengo eta gehiengo langilearen aurka soilik erabiltzen da (Dowse eta Hughes, 1986).

Estatuaren indarkeria-iturriak bi dira: bazterketa sozialaren ondoriozkoa eta nazio-estatuaren eraikuntzatik sortutakoa. Estatuaren aparatu bereziek darabilten indarkeriak geografia bikoitza du, soziala eta lurraldekoa. Garapen politikoaren prozesuari lotuta doakion integrazio politikoarekin zerikusia duten arazoen ondorio izaten da sarri agintari politikoaren indarkeriaren erabilera.

Integrazio politikoaz dihardugunean, kultura-talde desberdinak aginpide zentral bakarra duen batasun politiko bakarrean batzen direneko prozesuaz ari gara, eta sarri horri lotuta joaten da prozesu horrek kontzientzia politiko nazional baten sorrera ere ekar dezakeen aukera. Historikoki, minoria kulturaletako sektore osoen hilketek, bortxazko deportazioek, kulturazko eta erlijiozko bihurtze bortxatuek edo herritarren eskala handiko lekualdaketek erakusten duten legez, prozesu hori —salbuespen gutxirekin— sekulako indarkeria erabiliz burutu izan da. Estatuek beren herritarren —edo beren herritartzat aldarrikatzen dituztenen— aurka burutu izan dute, arrazoi batengatik edo bestearengatik, aginpidearen legitimotasuna ezagutzen ez zuten haienganaino eragina luzatzeko politikaren baliabidea izan zen indarkeria hori. Ikuspegi horretatik, lekuko erakunde autonomoen (feudalak edo tribalak) bortxazko suntsiketan eta indarkeria-bitartekoen monopolioan eta kontzentrazioan oinarritzen da estatu modernoak. Mendebaldeko gizarteetan prozesu hori burutu ostean, indarkeriaren erabilera bidegabeari murrizketak ezarri nahi izan zitzaizkion, indarkeria-baliabideak —polizia eta armadak— mugatuz. Nolanahi ere, indarkeriaren bidez egitaratu ziren Estatuak lehen aldian (Dowse eta Hughes, 1976).

Ordena soziala artifiziaia da eta, Hobbes-en interpretazioari jarraikiz, arrazoi eta borondate kontraktualistaren fruitua, biolentziaren elkarrekiko kontrola eduki ahal izateko. Estatuaren biolentziaren monopolioa, antza, ordena sozialaren bermea dugu, egoera naturalean zegoen biolentzia kaotikoari —*denok denen aurkako borrokari*— amaiera emateko. Behemoth-etik (jatorrizko biolentzia-egoera naturala) Leviatan-era (Estatuak monopolizatzen duen egoera politikoa) egiten den bidaian bortxa ez da desagertzen, gizakien psikologian ondo erraturik baitago. Eraldatu egiten da, eta transformazio horretan, itun politiko baten bidez Estatuak hartzen du biolentziaren monopolioa. Estatuaren indarkeria justifikatzen da, herritar bakunen eta taldeen bortxaren erabilerari uko egin dakion eta Estatuak norberaren justiziasaio partikularrak neutraliza ditzan.

Hobbes-en aburuz, pertsona batek bere buruaren defentsa legitimoan soilik egin dezake bortxaren erabilera pribatua. Aldiz, Locke-k ez zuen egoera naturala hain modu negatiboan margotzen; eta, haren ustez, eskubide naturalak (jabegoa, askatasuna eta bizitza) babesturik badaude, Leviatan-ek eraikitako gizarte zibilaren gobernuak eskubide sakratu horiek hobeto defendatu beharko ditu. Hori da bere betebeharrak printzipala, eta gobernuak, hau da, Leviatan-en buruak, aginte tiraniko batekin berme horiek arriskuan jartzen baditu, orduan zapuztutako herriak eskubide osoa edukiko luke injustizia eta zapalkuntzaren kontra matxinatzeko (M. Beltrán, 1992).

Barruan bezala kanpo-harremanetan ere, indarkeria antolatuaaren sostengatzaileak dira estatuak (estatu-sistemaz osatuta dagoen mundua). Horregatik hartzen dute axiomatzat indarkeriarekiko monopolioa estatu guztiek, eta edozein armada paralelo etsaitzat. Beraiek osatutako sisteman, estatuak soilik dute indarkeria antolatzeko baimena eta legitimotasuna. Bake armatuaren ideiak Estatuaren zati handi batek kanpoko zein barneko balizko edo ezusteko gerrari eusteko prest egon behar duela suposatzen du. Hori bai, irizpide pragmatikoari egokitu behar zaio beti. Helburutzat hartutako norbanakoak edo taldeak Estatuak ezarritako nahietara makurtu ostean, orduan bazter daitezke indarkeria eta terrorea.

Terrorismoa indarkeriaren maila gorena litzateke. Ikara edo terrorea guztiz bidegabe eta apetatsua den motako indarkeria izatea du ezaugarri nagusia, helburu edo biktimen diskriminaziorik eza, alegia. Helburu politikoeekin gauzatzen den indarkeriaren muturreko erabilera instrumentala da terrorea. Indarkeria *arrunta* ere —halakorik posible dela onartzen badugu, bederen— erabil daiteke instrumentalki; baina Estatuaren hegemoniarentzako bidean traba egiten duten eta *objetiboki errudun* jotzen diren taldeen aurka erabiltzen da, eta *objetiboki errudun* jotzen diren talde horiek hizkuntza, erlijio, kultura edo interes ekonomiko desberdinak izanik, Estatuaren hegemoniari traba egiten dioten guztiak izan daitezke. Talde horiek indarkeria erabiliz desegin eta suntsitzen dituzte eskuarki egituratzen ari diren estatu berriek.

Kanpo-erasoetatik babesten duten indar armatuek eta barne-mailako ordena zaintzeaz arduratzen diren erakundeez —polizia, justizia, zigor-erakundeak— osatzen da Estatu orori dagokion hertsapen-aparatua. Aparatu horien eskutik doaz legezkotasuna eta legitimotasuna.

Estatu demokratikoetan ekonomia, kultura eta burokraziako eliteen pribilegioak abesten dituzte, batez ere, Estatuaren hertsapen-aparatuek. Egoera ezegonkor edo iraultzaileetan izan ezik, gizarte modernoek bizi izaten dituzten gatazka desberdinetan (landa/hiria, erlijioa/laikotasuna, kapitala/lana, zentroa/periferia), talde garailearen alde jokatzeko dute aparatu hertsatzaileek, nazio- eta klase-*cleavage* direlakoei dagokienez, batik bat. Izan ere, polizia-aparatuak bilakatu dira, gaur egun, Estatuaren subiranotasunaren muiin menperaezina, eta klase-gatazkek eta, bereziki, periferiako gatazkek sortutako Estatuaren erantzun zentralistekiko oso harberak izaten dira aparatu horietako kideak. Etorkinen taldeekiko ere arrazakeria errektiborako joera erakusten dute, zibilizazio desberdinetako estatuetatik badatoz batik bat (Letamendia, 1997).

Ikertzaile askok dioten legez, pobreziaren eta indarkeria politikoaren arteko lotura faltua da, zeren, estatistikoki, gizarte tradizionalan indarkeria-maila baxua baita. Maila ekonomiko altuagoa eskuratzeko ahaleginak eragiten du indarkeria. Herri txiroak ezegonkor azaltzen badira, ez da txiroak direlako, aberasten ahalegintzen direlako baizik. Modu horretan estatu modernoek garapen-mailaren arabera, hiru estai edo sail desberdinetan deskriba daitezke estatuak, bakoitzari indarkeria-maila berezi bat dagokiola. Estatu modernizatuak eta modernizazio-bidean edo garabidean daudenak antzinako estatu atzeratuak ditugu; ordea, modernizaziorako trantsizio horretan daudenak, horiek dira benetako estatu biolentoak. Horixe bera da, antza, garapenerako eta bizimodu hobea eskuratzeko ordaindu behar den saria, eta tesi horrek justifikatu egiten du *hirugarren mundua* deritzon horretan pairatzen den bortizkeria (I. Sotelo, 1992:65).

F. Engels-ek industrializazioaren eta militarismoaren fenomenoak parekatzen zituen, haren ustez biolentziarako bitartekoak garesti eta teknikoki sofistikatuak bihurtzen ari zirelako, eta ikerketan eta produkzioan Estatuaren posizioa pribilegiatua zelako beste talde disidenteentz aurkeztu. Gaurko bakearen ikertzaileek konplexu militar industrial teknologikoaren (KMIT) kontzeptua asmatu dute, zeren estatuen indarkeriaren kontrolak egoera soziopolitiko berrietan estrategia globalagoak exijitzen baititu, kanpo eta barneko etsai potentzial eta errealak kontuan harturik.

7.4.4. *Gizartetik sortutako indarkeria*

Erasoa eta indarkeria hasieratik izan dira giza historiaren zati. Hobbes-en eta Freud-en lanetan aztertzen den ikuspegi horrek jarraitzaile asko ditu gaur egun ere. Animalien portatari buruzko zenbait ikerketak diote portaera erasokor edo bortitza bizirik irautea duela helburu. Animalia eta hegazti askok *familia* edo talde bat mantentzeko behar duten bizi-espazioa finkatzera eramaten dituen lurralde-sena dutela uste da, non beren tipoko beste animalia batzuen sarraldia portaera erasokorrera bultzatzen dituen erronka baita. Lurralde-sena kolokan ez dagoenean, *bakezkoa* da egoera arrunta eta arraroa izaten da noizbehinkako sarraldiek balizko eraso erritualak baino larriagorik eragitea. Arestian ikusi dugunez, ordea, beste ikertzaile batzuek bestelako ikuspegia dute, eta eraso senezko portaera ez, baizik eta portaera ikasia dela defendatzen dute. Ikuspegi konduktista horren arabera, eraso egoki deritzon erabiltzeko portera-errepertorioaren zati baliagarria dela ikasten du gizakiak.

Gizarte-zientzien esparruan jorratuena den frustrazio-erasoaren teoria da hirugarren ikuspegia. Teoria horren oinarritzko postulatuaren arabera, portaera bat helburu jakin batekin oztopatzeak frustrazioa eragiten du, balizko agente frustatzailaren aurka zuzendutako erantzun erasokorre bide emanez eskuarki. Azterketa berriagoen arabera, erregresioa, apatia, men egitea eta ihesbidea ere barnean izan ditzakeen frustrazioarekiko erantzun-sortako bat gehiago baizik ez da portaera erasokorra.

Pertsonak bizitza sozialeko hainbat alderdi balioesten dituzte: aberastasuna, estatusa, boterea, segurtasuna, berdintasuna, askatasuna, nazioa, eta abar. Balio horiek eskuratu ezin dituztenean edo bata eskuratzeak bestea galtzea dakarrenean, atsekabea, haserrea eta, sarri, eraso azaltzen dira. Halako egoerak ohikoak dira edozein gizarte konplexutan, eta balio kolektiboak asetzean *izan behar* eta *izan* kontzeptuen artean dagoen aldeak eragindako tentsioa *gabezia erlatibo* gisa czagutzen da. Gizakiak eskubidezkotzat jotzen dituzten bizi-baldintzei dagokie *izan beharra* eta *izana* ulertzeko modua.

Ondorioz gabezia erlatiboak lotura estua du haserrearekin eta erasoarekin. Oinarritzko postulatuaren arabera “indarkeria kolektibo potentziala gabezia erlatiboak talde bateko partaideen artean duen garrantziaren arabera izango da”. Horrela, talde batek beretzat garrantzitsuak diren balioekiko gabezia erlatiboaren sentimendu sakona badu, handia izango da indarkeria kolektibo potentziala. Taldeak indarkeria kolektiboa bere haserrearekiko erantzun legitimoa eta bere atsekabearentzako irtenbide bakarra dela uste badu, handia izango da indarkeria gauzatzeko arriskua. Taldeak indarkeria legez kontratatzat jotzen badu eta horren bidez arrakasta erdiesteko aukera txikia duela edo bere atsekabea arintzeko beste bide batzuk badituela uste badu, handiagoak izango dira indarkeria potentzialari eusteko aukerak.

Gabeziak indarkeriari bidea eman edo ez ematea, beste zenbait faktoreren artean, gabeziaren garrantziaren arabera izango da. Jende gehienak jasaten du noizbait modu bateko edo besteko gabezia, baina egoera horrek oso gutxitan ematen dio bide indarkeria kolektiboari. Gabeziak, beraz, aski garrantzitsu eta aski sektore zabalek sentitutakoa izan behar du, indarkeria zibil potentzial bat sor dadin.

Jendeak eskubidez dagokiola uste duenaren eta jasotzen duenaren arteko diferentzia sortzen duten gizarte-prozesuetan aurkitu behar dira gabezia-iturriak. Ondoko hiru ereductan sailkatu dira.

Lehenengoaren arabera, jendearen helburuak gehitzen doazen artean, haiek asetzeko ahalmenean aldaketarik gauzatzen ez bada, *helburuekiko gabezia-sentimendua* izenaz ezagutzen da hori, eta garabidean diren herrietan pizten diren gero eta itxaropen handiagoko iraultzei loturik egon ohi da.

Bestetik, *txikiagotzeko gabezia* izenaz ezagutzen dena da bigarren motako gabezia, eta helburuetan aldaketarik ematen ez den artean, balioak eskuratzeko ahalmena urritzen den egoeratan ematen dena da, hain zuzen. Lehen eskura edukitako balio baten galeraren ondorio dira frustrazioa eta gorrotoa. Aspalditik onartutako eskubideak galdu eta inflazio-aldietan errenta egonkorra duten pertsonak astintzen dituen da gabezia-mota hau.

Epe labur edo luzera irabaziak eskuratu eta, iraganeko esperientzietatik abiatuta goranzko etekinak jasotzen jarraituko zutela egintzat emanik, horiek ez dutela jarraituko ikusten dutenek jasaten dutena da hirugarren eta azken gabezia-mota. *Mailako gabezia* deritzona da, azken hau.

Baina gabezia erlatiboa eta frustrazioa/erasoa kontzeptuek ezin dute berek bakarrik indarkeriak har ditzakeen formei buruz —matxinada eta gerra zibilak; noizbehinkako indarkeria; eliteek edo masek erabilitakoa; indarkeria oso antolatua dagoen ala ez— deus azaldu. Epe luzera argi zehaztutako helburu gutxi dituzten iraupen laburreko gertaerak dira istiluak eta noizbehinkako liskarren eztandak. Baina badira gabeziari erantzunez argi zehaztutako helburuak eta jardun kolektiboaren bidez indarrean dagoen gizarte-ordena aldatzen saiatzen diren gizarte-mugimenduak ere. Mugimendu horietako batzuek indarkeriara jotzen duten arren, beste batzuk neurri batean onartzen duten ordena legítimoaren barrenean diharduten presio-taldeak bilakatzen dira. Mugimendu horien emaitza, gabeziaren arabera bakarrik izan beharrean, gertaeraren testuinguruaren arabera da; eta erregimenaren erantzuna posizioaren eta indarraren arabera ere izango da. Elite politikoak masen portaerarekiko duen erantzuna funtsezkoa izango da. Erregimenak lan-uzte eta manifestazioei indarkeria handiz erantzuten badie, epe luzera jarrera horrek gaizkoatu egin dezake gatazka. Eta elite politikoak indar armatuen eta polizia-aren leialtasuna badu, bide alternatiborik ezean, borroka luzeari lotu beharko zaio boterea eskuratu nahi duen talde disidente oro.

Bestalde, indarkeria aldenarazten duten faktore garrantzitsuenen artean, ondo-koak dira adierazgarrienak: kultura politikoa, desbideraketa-teknikak eta Estatua-ren errepresio-ahalmena (Dowse eta Hughes, 1986).

Nazioak kultura politikoaren arabera sailkatzen dira —helduak, garatuak, baxuak eta gutxienekoak, Finer-en sailkapenean—, maila horien probak bikoitzak izanik, hain zuzen ere, dimentsio psikologikoa eta dimentsio asoziatiboa neurtzeko. Dimentsio psikologikoa indarkeria botereak ezarritako bideetatik kanpo erabiltzea legez kontrakoa delako ustea adierazten duena da; agintaritza subiranoa dagoenean, uste hori lotura doa, beste inorena edo botere zentralarena legitimoa ez dela diocn ustearekin. Bestalde, biztanleria elizetan, klubetan, lantegietan, sindikatuetan eta antzeko elkarteetan libreki antolatzeko maila adierazten du dimentsio asoziatiboak.

Desbideraketa-tekniken artean propio eraikitako errudunaren irudia aipatu behar da —beltzak AEBetan, edo juduak Hirugarren Reichen—. Historiako irudi ohikoenetakoa da errudunarena, eta tentsioa arriskutsua gerta daitekeen guneetatik ordezkio guneetara bideratzeko egoeretan baliatzen da. Desbideraketa-teknika sofistikatuagoa da erregimenaren erabaki politiko edo objektiboen aurka dauden edo etorkizunean egon daitezkeen erakundeetan infiltratzea.

Azkenik, erregimenak oposizio-modu oro zigortzeko duen ahalmena dugu. Erregimen gehienetan, talde protestatarioetako buruak atzemateko ahalmenaren eta aldi berean, agente zapaltzaileen leialtasunari eusteko ahalmenaren araberrakoa da. Atzematea eta ezabatzea zaila izan daiteke protestatzen duenak bil dezakeen sostengu-maila kontuan hartuta. Errepresioa kaltegarri ere gerta daiteke, zeren amore ematearekin babesa lor zitekeen egoeretan gorrotoa sor baitezake, eta errepresio gai direnei antolatzeko beharra erakustez gainera, hasieran porrot eginez gero, berehala eraginik gabea suertatzen delako.

Indarkeria politikoen adierazpide desberdinei dagokionez, ondokoak azpimarratu dituzte Dowse-k eta Hughes-ek, indarkerian eliteek edo masek duten parte-hartzea eta horien antolaketa-maila kontuan izanik:

A) Greba, istilu eta matxinada mugatuak bere baitan bilduko lituzkeen eta herritarren sostengua eta parte-hartze zabala duen berezko indarkeria desantolatuak sortzen duen *desordena*. Gaizki antolatuta, alderdi politiko egituratuen laguntzarik gabe, estatu-burokraziarako irispiderik gabe eta, oro har, oso gutxi gizarteratuta dauden herritarrek —edo herritarren sektore batek— jasaten dituzten gabezia zorrotzekin du lotura lehenengo motako indarkeria honek. Bere ohiko forman, trantsizioko ekonomietan gabezia ekonomiko eta sozialak handiak direnean gertatu ohi da indarkeria-mota hau.

B) *Indarkeria konspiratiboa* armada eta burokrazia-eliteen segmentuek oso modu antolatuan egiten dutena izaten da, eskuarki. Indarkeria txiki modura azaltzen da, eta maila txikiko terrorismo ez-bereizi gabea izanik, estatu-kolpean, jauregiko

matxinaden eta hilketa politiko antolatuen itxura har dezake. Eliteko talde batzuek beren indar politiko eskasagatik jasaten duten atsekabearekin du lotura, eta masen parte-hartzea mugatua den egoeretan eman ohi da. Herriaren baitan errorik edo sostengurik ez dutenez, erantzun orokorrik piztu gabe beren metodo berdinekin ezabatu ahal izatea da konspiratzaileen ahulune nabarmena, non eta agintariak ez duten lortzen errepresio indiskriminatua indarrean jartzea. Legezko agintariak bereizi gabeko *kontraindarkeria* basatian eror daitezten erdiesten badu, arrakasta agintarienganako oposizio bidez bakarrik irits daitekeela ikus dezake herriak. Beste indarkeria-mota batzuen moduan, trantsiziozko ekonomietan jazotzen da hori ere. Masak nahita bazterteaz gain, ez dituzte aintzat hartu ere egiten. Masak gobernuaren objektu pasiboa izaten dira eta edozein gobernu-aldaketa onartuko dute, legezkoa edo legez kontrakoa izanda ere, joera hau defendatzen dutenen arabera. Herria hutsaren hurrengotzat daukate elite horiek.

Ekonomikoki eta politikoki garatuagoak diren estatuen aurkako kolpeen kasuetan, gatazkatsuagoa izaten da haien arrakasta; areago, nazioa gerra baten ondorioz larriki ahulduta ez badago, edo alderdi-sistema ahula ukan eta krisi ekonomikoa gainditu ezinean ez badabil, saiatu ere ez da egiten estatu-kolpea.

C) *Barneko gerra*, alegia, erregimen bat ordezkatzeari erdiesten badu, antolaketa-maila handiz eta biztanleriaren sektore zabalen isileko onarpenaz gertatzen dena. Honen barnean sartu behar dira garrantzi handiko terrorismoa, gerra zibilak eta iraultzak. Bizitza sozialeko baldintza askoren gabezia progresiboa edo kanpotarren okupazioaren aurkako borrokarekin izaten du lotura barneko gerrak. Disidenteez eskualde geografiko periferiko batean edo erregimenaren benetako kontroletik urrun dagoen eskualde batean biltzea lortzen badute, edo kanpoko laguntza eskuratuz gero, gerra zibilerako aukerak ugaritzen dira. Barneko gerrak, gerrillari motako matxinadak bezala, konspirazio batetik sortzen dira, sarri. Erregimen batek eraginkorra den armada bere alde edukiz, talde disidente batek ere aurka joz gero, azken horrek beste indar-iturri batzuk aurkitu beharko ditu hura boteretik kendu ahal izateko. Hortaz, herriaren babesa eskuratzen saiatzen dira gerrillak erregimenaren nagusitasun militarra gainditzeko. Herriaren gabezien interpretazioa eta haiek arintzeko moduak eskaintzen dituen ideologiaren babesa lortzen du gerrillak, hala nola lurraren jabe ez direnentzat nekazaritza-erreforma, gutxiengo etnikoentzat eskualde-autonomia, berdintasun politikoa eta abar. Berebiziko garrantzia du herriaren leialtasuna irabazteak matxinatuek atsekabea bideratzea lortutakoan. Izan ere, erregimenaren aldeko indarren nagusitasun militarra gainditzeko bitartekoak eskaintzen dizkio gerrillari aldeko biztanleriarekiko lankidetzak.

F. Letamendia-k (1997) zenbait ekarpen egin dizkio ikusi dugun sailkapenari, horretarako kontuan harturik gizarte jakin bateko menderatzaileek onartezintzat jotzen dituzten portaerak bakarrik direla indarkeriaren abiapuntu. Braud-i jarraituz, hiru azpimultzo hartzen ditu bere azterketaren oinarri: *Estatuaren indarkeria*, *indarkeria protestataria* eta *gizartearen arteko indarkeria*. Indarkeria hiru ikuspuntu

desberdinetatik ikertzeko aukera ematen dio horrek: indarkeria nortasun-eraikuntzarako eta baieztapen politikorako modu gisa hartuz; indarkeria *suminkorraren* eta indarkeria *instrumentalaren* arteko bereizketa eginez; eta gizarte garaikideetan indarkeria baztertzeko asmoz egiten den gizarte-kontrolerako sistemen indartzea aztertuz.

Suminkorra dugu erantzunezko indarkeriaren modu oinarritzkoena, frustrazio batek eragindako agresibitatearen deskargan oinarritutako *acting out* suntsikorra. Erasotako familiek eta taldeek beren bizi-espazioaren babes-erreakzio modura hartzen dutena dela dio Lorenz-en etologia-eskolak. Baina kaltetutako ondasunak fisikoak —bizi-espazioa, segurtasun pertsonala, jabetza— bakarrik ez, baizik eta sinbolikoak ere izan daitezke; era berean, izaera pertsonala —norbanakoen eskubi-deen aurkako kalteak— edo kolektiboa —hau da, taldearen nortasun ezaugarrien aurkako erasoak— izan dezakete.

Bigarren ikuspegiak, berriz, *indarkeriazko subkulturak* sorrarazten dituzten portaera oldarkorren ikaskuntzako mekanismo kulturalak aztertzen ditu; mekanismo horiek frustrazioa-crasoa ziklotik aski autonomo bilakatzen omen dituzte aipatutako indarkeriazko subkulturak. Frustrazio-maila oso baxua izan arren, gizartea edo gizarteko azpimultzo batek oso jende oldarkorra sor dezake, indarkeriazko jarrera bortitz edo errepresiozkoak saritzen baditu. Dena den, errepresioaren menpe modu iraunkorrean dauden gizarteetan ere sor daitezke *indarkeriazko subkulturak*, zeren beldurra egozteko xedez zenbait portaera oldarkor erritualizatzen baitituzte ihesbide gisa.

Indarkeria suminkor edo bolkanikoa ematen den artean, kostuen kalkulu arrazionala bertan behera gelditzen da, ez baitu helburu landu edo koherentetik —eztanda zartatu ostean aldarrikatzen dira helburuak, eta ez beti protagonisten ahotik—.

Indarkeria instrumentala, aldiz, helburu jakinak erdiesteko xedez grinarik eta kontrolez kanpoko oldarkortasunik gabe gauzatzen dena da; kalkuluaren eta hautu arrazionalaren legeen menpeko eraginkortasunari lotuta dago, eta horrek bitarteak eskuratu nahi dituen helburuari doitzea eskatzen du.

Mendebaldeko gizarteetan sindikatu, presio-talde, alderdi eta horrelako legezko erakundeek intentsitate txikiko indarkeria instrumentala erabil dezakete, noizean behin kalean beren ordezkaritza eta mobilizazio-ahalmena erakusteko. Indarkeria *arin* hori parte-hartze politikoen molde bat da, nolabait, gobernuaren erabakiak norabide jakin batean zuzentzen saiatzen den neurrian. Mota horretako indarkeriak gobernuaren unean uneko jardun edo erabakiei erantzuteko joera du, negoziazio-prozesua blokeatuta dagoenean sortzen da eta praktikatzen duten taldeak mugimendu errespetagarrietako talde erradikalak izan ohi dira. Beren eskarien gaineko arreta sorrarazteko dei horiek ekintza-prozesua desbideratzea saihesten eta kontrolatzen bada bakarrik dira eraginkorrak, helburuak sistema politikoaren esparruan negoziatzea badaitezke, beti ere. Hitzarmena lortzen denean desagertzen da indarkeria-mota hau.

Bestalde, urriak diren baliabideak eskuratzearen gatazkan dauden gizarte-taldeen arteko elkarrekariketan pizten da *gizarteen arteko indarkeria*. Gatazkak arestian aipatu ditugun lau hausturen (*cleavages*) ondorio dira; hau da, landaren eta hiriarren artean, klase sozialen artean, talde laikoen eta talde erlijiosoen artean (edo azken horien artean) eta hizkuntza edo kultura desberdinak dituzten talde etnikoen artean gertatzen diren borroken ondorio izaten dira. Arraroak dira botere politikoa borrokan dauden ondasun urrietako bat ez deneko gatazkak; horregatik, indarkeria-mota hauek gehienek gizarte zibilaren mugak gainditzen dituzte, eta modu batera edo bestera nazio-estatuaren eraikuntzari —edo horien aurkako erresistentziari— loturik azaltzen dira.

Mugimendu etno-nazionalistek burututako indarkeria politikoak ez du bere jatorria haserre bolkanikoen ez-tandan izaten, Mendebaldean batik bat. Mugimenduen dimentsio programatikoari lotutako indarkeria instrumentalaren jitea erakusten du, baina ez da parte-hartze politikorako bitartekoa, ez baita bide egokiena denek onartutako esparru politikoa aldatzeko. Noizbehinkakoa eta intentsitate txikikoa izatetik urrun, indarkeriaren erabilera iraunkorra da eta bere geografia gero eta zabalagoa.

Estatuaren indar-erabileraren legitimotasunari aurre egiten dioten nazionalismo bortitzek Estatuaren mimetizatzaren dute, eta indarkeriaren fenomeno monopolizatzailea errepikatzen dute zentroaren menpekotasunetik alde egin nahi dutenean. Bere fase helduan, Estatuarekiko eta nazioarekiko mimesi bikoitzak kontra-estatu modura antolatutako talde armatu batek eta kontra-nazio moduan diharduen talde horren legitimaziozko elkarte zibil batek osatutako egitura duala eraikitzea eramaten ditu (F. Letamendia, 1997).

H. Targ-ek gizarte industrialarekin lotzen du ekintza iraultzailea eta industria-ondoko gizartearekin *terrorismo iraultzailea*. Hain zuzen ere, proletarioen iraultza-ahalmenarekiko itxaropenen amaierarekin bat eginda eta subjektu iraultzaile berri bilakatu nahi litzuzkeen gizarte-mugimenduak erradikalizatu eta globalizatu nahia-
ren adierazgarri modura jartzen delako *terrorismo iraultzailea*. Targ-en arabera, *terrorismo iraultzailea* ez da gizarte-mugimendu iraultzailearen sinonimo, eta beraren garrantzia langileen potentzial iraultzailearekiko alderantziz proportzionala da: ekintza terroristak sarriago gertatzen dira industria-aurreko edo industria-ondoko gizarteetan gizarte industrialetan baino, zeren azken horiek mugimendu erreformisten edo masa-erakunde iraultzaileen garapena onartzen baitute, beste bi gizarte-motek ez bezala. Teoria horren arabera, gizarte industrialaren berezko gizarte-mugimenduak gainbeheran sartzen direnean sortzen da *terrorismoa*. Abangoardiako alderdi leninistaren irudikapen bortitza litzatekeen ekintzaile armatuen nukleo modura itxuratu zen talde ideologiko horien lehengo belaunaldia Italian eta Alemanian. Bigarren belaunaldiak —60ko eta 80ko hamarkadetakoak, alegia— gizarte-mugimendu berrien eta sistemak baztertutakoen alde erradikalen pizgarri iraultzailetzat

zeukan bere burua. Dena den, ingurune naturala osatzen zuten gizarte-taldeen loturak eten, eta talde horiek guztiz bakartuta amaitu zuten. (F. Letamendia, 1992).

Indarkeria politikoaren bidea hartu zuten nazionalismo berriak lehenengo be-launaldiko talde ideologikoen garaian jaio ziren, eta iturri teoriko berdinetatik edan zuten (anti-inperialismoa, abangoardismo leninista, antikapitalismoa, gizarte-mugimendu berrien eragina bere modu erradikalizatuan); zentroa-periferia motako gatazketan kokatzeak, ordea, oso bestelako testuinguru ideologikoa bermatu zien, haien iraupena segurtatu eta besteetan izan ziren degradazio-prozesuetatik salbuetsiz (I. Haranburu, 2001).

Indarkeria-ekintzetara jotzen dutenek erdiesten duten sostengu eta antolakuntza-maila hartzen du aintzat honaino aztertu dugun sailkapen honek. Baina indarkeriaren maila, iraupena eta intentsitatea bezalako beste oinarri batzuetara jo liteke. Indarkeria erabiltzen dutenen helburuak aztertuko lituzkeen sailkapena ere egin liteke. Gobernuaren ikuspegitik, egonkortasunari eutsi, oposizioa suntsitu edo mobilizazio politiko edo ekonomikoa ezartzea izan liteke helburua. Aurkako ikuspegitik, elite-aldaketa bat suertatzen den ala ez, instituzioen erreforma gauzatu edo, iraultza handien kasuan gertatzen den moduan, boterean edo oinarritzko gizarte-instituzioetan aldaketa gertatu ala ez izan liteke helburua. Beste sailkapen-irizpide bat, K. Marx-ek iraultzari buruz egin zuen azterketan bezala, indarkeria gizarteko sektore batetik ote datorren aintzat hartzetik ondorioztatutakoa litzateke. Edo beste bat, indarkeria, antolaketa-modua eta gizartearen garapen industrialaren maila lotzen dituen.

8. Politikaren esanahi berriak globalizazioaren garaian

Ane Larrinaga

Globalizazioarren aldeko mugimenduaren joera historikoak beranduko modernitatea ezaugarritu du. Gaur egungo gizarteek elkarren arteko dependentzia-maila handia lortu dute beren bizitzako alderdi guztietan, hala nola eremu ekonomikoan, politikoan nahiz kulturalen. Hala ere, globalizazioak mundu gero eta konektatuagoa moldatzen du, ez gero eta integratuagoa. Halatan, globalizazio ekonomikoak barne-bereizketak sorrarazi ditu munduko eskualdeetan. Lotura politiko globalak ere botere-harreman asimetrikoak dituzten estatuen artean burutzen dira. Merkatu globalaren eta estatuarteko harremanen zalantza testuinguru horretan, kontraesanez beteriko gizarte zibil globala eratzen ari da. Izan ere, beranduko modernitateko baldintza soziopolitikoek aktore politiko berrien eraketa ahalbidetu dute. Azken horiek orain arte politikotzat jo ez diren gaiak politizatu nahian dabilta. Politikaren esanahi desberdinen arteko lehia sinbolikoen markoan, beren ahaleginek ohiko esparru politikoaren mugak aldarazi dituzte.

8.1. GLOBALIZAZIO EKONOMIKOAREN ESANAHIAK

Beranduko modernitatea ezaugarritu duen joera historiko nagusia globalizazioaren aldeko mugimendua izan da. Batzuen ustez, mundua nolabaiteko batasunerantz zuzentzen duen prozesuen multzo modura defini daiteke globalizazioa (Robertson, 1992). Ildo horretan, gizarteak elkardependente egin dira beren bizitzako arlo guztietan, hala nola arlo ekonomikoan, politikoan nahiz kulturalen; eta dependentzia horren nolakotasuna globala da praktikan. Gaur egun muga tradizionalak baino harago doazen egitura globalak sortu dira politikan, ekonomian eta kultura-harremanetan; aldaketa horrek gizarte-zientzietako diziplinetan ohikoak izan diren oinarrien inguruko gogoeta egitera garamatza. Besteak beste, orain arte nagusi izan diren analisi-unitateak berriz definitzera behartzen gaitu, nazio-estatu eta harekin bat datorren gizarte zibila preseski.

Egitura globalek era askotako formak eta itxurak hartzen dituzte. Esparru politikoari dagokionez, bloke politiko eta militarrek ikusten ditugu (NATO¹,

1. NATO: Ipar Atlantikoko Itunaren Erakundea.

adibidez), harreman-esparru inperialak, lurralde edo kontinenteen integrazioarako erakundeak (Europar Batasuna) eta mundu mailako nazioarteko erakundeak (NBE² eta beraren azpierakundeak). Arlo ekonomikoan ere, estatus gaindiko koordinazioa bultzatzen duten erakundeak ugaritu dira (OPEP³, EB⁴, EFTA⁵), eta, horiekin batera, eskualde eta mundu mailako hitzarmen ekonomikoen, lanaren banaketa globalaren eta korporazio multinazionalen protagonismo gero eta handiagoa nagusitu da. Korporazio horietako batzuek herrialde jakin batean lekututa diharduten arren, beste batzuek beren jatorrizko sustraiak galdu dituzte eta ordezkatzailen eta frankizien bitartez egiten dute lan munduan zehar. Estatu mailako ekonomia planifikatuaren ordezkari arian-arian, merkaturak “unibertsal ekonomiko” bilakatu da, mundu osoa barnean hartzen duen logika nagusi modura. Azkenik, kulturaren esparruari dagokionez ere, nabarmen hedatu da homogeneizazioa. Batzuen ustez, masa-hedabideek, telebistak bereziki, “herrixka global” bilakatu dute mundu osoa. Herrixka horretan, urrun jazotzen diren gertakarien irudi eta informazio selektiboak denbora errealean iristen dira ikus-entzuleengana, are gehiago, milioika lagun kultura-esperientzia berberen menpe bizi dira etengabe; hartara, gustuak, pertzepzioak eta lehentasunak bateratuta geratzen dira eraginaren ondorioz. Gero eta ohikoagoak diren migrazioek, lan- eta gizarte-higikortasunak, teknologia berriak ahalbidetzen duten komunikazioak, eta beste hainbat eta hainbat faktorek indartzen dituzte bateratzaren aldeko joera horiek.

Nolanahi ere, globalizazioa prozesu ekonomikoa da beste ororen gainera. Globalizazioaren eragile nagusia ekonomia eta ekonomiaren premiak izan dira, nahiz eta prozesuan beste gizarte-esparru guztiak ere erabat inplikaturik agertu diren. Globalizazioari buruz klasikotzat jotzen diren hiru deskribapen teoriko nagusi ditugu gaur egun: *inperialismoaren teoria*, *dependentziaren teoria* eta *mundu-sistemaren teoria* (Sztompka, 2002). Hirurek antzeko ikuspegia hartzen dute abiapuntutzat, esparru ekonomikoan jartzen baitute bereziki arreta.

Inperialismoaren teoriak, jakina den bezala, Lenin-ek eta Bujarin-ek XX. mende hasieran egindako planteamenduetan dauzka bere oinarriak. Halatan, inperialismoa kapitalismoaren bilakaeraren azken faseztat hartzen da, gainproduktzioa eta beheranzko etekin-tasak direla medio kapitalaren defentsa-neurriak indarrean jartzen diren garaian azaltzen den faseztat. Zabalkuntza inperiala, hartara, kapitalismoak bere bat-bateko kolapsotik irteteko baliatzen duen estrategia da: konkista, kolonizazioa eta azken buruan, beste herrialde batzuen kontrol ekonomikoa dira bilakabide horren urratsak. Labur esanda, hiru helburu ekonomiko betetzen ditu kolonialismoak: lan-indar merkea lortzeko balio du, eskuragarri egiten ditu lehengai merkeak eta merkatu berriak irekitzen ditu sobera dauden produktuentzat. Menderatze inperialaren ondorioz, mundua modu asimetrikoan banatuta geratzen

2. NBE: Nazio Batuen Erakundea.

3. OPEP: Lurralde Petrolio Esportatzaileen Erakundea.

4. EB: Europar Batasuna.

5. EFTA: Europako Merkataritza Askeko Elkarte.

da: barneko klase-borroka (maioria jabeek minoria behartsuak ustiatzen dituzte) orain mundu globalaren testuinguruan kokatzen da, halako moldez kokatu ere non metropoli kapitalista gutxi batzuek mendea hartzen dituzten gizarte ez-garatuak beren mesede ekonomikorako. Horiek horrela, truke asimetrikoa bide izanik baliabideak eta etekinak toki berera joatean, herrialde aberatsen eta pobreen arteko arraila sakondu baino ez da egiten. Mundu-iraultza da gorpil zoro hori gelditzeko proposaturiko modu bakarra.

XX. mendearen erdialdean, postkolonismoaren garaian, hau da, atzerriko metropoliaren kontrol politiko zuzena amaitu ondoren menderatze ekonomikoak aurrera egin zuen unean, herriz ekin zitzaion inperialismoaren tesien interpretazioari. Hala ere, testuinguru historiko berriak eraginda, *dependentziaren teoriak* hitz egin zen. Dependentiaren teoria Latinoamerikan sortu zen eta lurralde hartako arazoak islatzen zituen batik bat. Latinoamerikako herrialdeen azpigarapena barne-faktoreen emaitza ez ezik kanpoko hertsapenen ondorioa dela dio oinarri-oinarrian dependentziaren teoriak. Izan ere, planteamendu horren arabera, industria-indar garatuak osatzen duten gune nagusi bat dago mundu-ekonomian, eta, hortik at, nekazari-herrialdez osaturiko periferia bat. Ideia horren inguruan, hala ere, bertsio desberdinak osatu ziren. Bertsio batzuetan ziurtzat jotzen zen azpigarapena itzulezina dela; halatan, uste zen esplotazio eta atzerapen egoerek ez dutela irtenbiderik. Batetik, harreman guztiz asimetrikoak daudelako metropoli kapitalisten eta haien menpeko "sateliteen" artean (ikuspegi horretan, bereziki Estatu Batuek eta bertako korporazio multinazionalak osatzen dituzte metropoliak). Ondorioz, bai baliabide lokalen ustiapena bai soberakinen erdiespena atzerriko kapitalaren esku geratzen dira. Aberastasunaren jariora etengabe doa sateliteetatik metropolira. Bestetik, horrelako egitura ekonomikoak interes jakin batzuk sortzen ditu menpeko herrialdeetako eliteengan (enpresari, profesional eta politikariengan). Bada, beren bizitza-aukerak, inbertsioak eta erosketa-abaguneak herrialdetik kanpo ezartzen dituzte, hain zuzen ere, metropoli nagusian. Modu horretan, elite nagusiek atzerriko kapitalaren zerbitzuan jokatzeko dute, atzerrikoen proiektuen egile modura. Jaiotzako herrialdean geratzen badira ere, leialtasunei dagokienez, kanpoko interesen zaintzaileak besterik ez dira.

Beste bertsio batzuetan, aldiz, "menpeko garapenaren" aukera ikusten zen dependentziaren egoeran. Izan ere, bigarren ikusmolde horren arabera, dependentziaren bideragarritasuna apurka-apurka ahultzen duten nahigabeko zeharreraginak sorrarazten ditu menpekotasunak. Hartara, atzerriko inbertsioek garapen handiko irlak sortzen dituzte atzerapenaren esparru orokorrean. Irla horiek eredu gisara jarduten dute: langileria gaitua hezten dute eta tokian tokiko enpresariak prestatzen dituzte, enpresa ordezkatzailerantz aukerak zabalduz. Maila jakin batean, aldaketa mailakatu horiek jauzi kualitatibo handia eragin dezakete. Amerikako herrialde industrializatu berriak (Brasil eta Mexiko) eta "Asiako tigreak" deritzenak (Taiwan, Hego Korea, Singapur, Hong Kong) antzeko prozesuak bizi izan dituzten tokien artean aipatzen dira sarritan.

Hona ekarri ditugun bi aurrekariak alde batera utzita, mundu mailako dependentzia ekonomikoaren arazoa aztertzen duen proiektu teoriko ezagunenetakoa Immanuel Wallerstein-ek burutu du azken urteotan, *mundu-sistemaren teoria* izenpean. Wallerstein-ek hiru estadio funtsezko bereizten ditu historian.

Lehenengoa, “minisistemen” estadioa dugu: ekonomikoki buruaskiak diren unitateak agertzen dira bertan; lanaren erabateko barne-banaketa daukate, eta bai kultura-egitura bereizia ere. Bigarren atalean aztertu diren chiztari-biltzaileen taldeetan eta, gero, nekazari-gizarteetan nagusitzen dira mota honetako eraketa-unitateak.

Ondoren, “mundu-inperioak” datoz: era askotako ezaugarriak dauzkaten entitate handiak dira horiek. Arestian aipaturiko “minisistemak” barnean hartzen dituzte. Izan ere, minisistemak nekazari-ekonomietan kokatzen dira eta gobernu militar eta politiko indartsuen bitartez jasotzen dute koordinazio ekonomikoa, administrazio bortitza, zerga zorrotzak eta konskripzioa. Mundu-inperioak etengabe zeuden gerran eta konkista-egoeran (mundu-inperioen adibide ugari dauzkagu: Txina, Egipto eta Erroma, esaterako, horrelakoak izan ziren). Dena den, lurralde gero eta zabalagoen administrazioak zaildu egin zuen egitura horien bideragarritasuna.

Azkenik, mundu-ekonomiaren edo “mundu-sistemaren” garaia XVI. mende aldean sortu zen, Wallerstein-en ustez. Aro horretan kapitalismoa agertu zen sistema ekonomiko nagusi modura. Mundu-sistemaren aroan, egitura politikoa, Estatuak, ez da onartzen eragile erregulatzailerik eta koordinatzaile gisara; merkatuak hartzen du funtzio hori. Estatuari uzten zaion eginkizun bakarra, beraz, jarduera ekonomikoa, enpresa librea eta merkataritza garatzeko baldintza mesedegarriak babestea da. Izan ere, sistema kapitalistak zabalkuntzarako ahalmen izugarria erakusten du. Ez hori soilik; haren barne-dinamika eragileak eta ondasunen oparotasuna sortzeko gaitasunak erakargarri egiten dute populazioaren sektore handientzat. Bestalde, bere nagusitasuna sendotzen laguntzen dioten botere politikoa eta baliabide militarrek erabiltzen ditu. Garraioetan, teknologia militarretan eta komunikazioetan gertatzen diren berrikuntzek, besteak beste, azkartu egiten dute sistema kapitalistaren hedapena munduan zehar. Prozesu horien ondorio dira gizarte globalaren desberdintasuna eta hierarkizazioa. Hortaz, kapitalismoaren zabalkuntzaren eraginez, denbora luzea iragan baino lehen, hiru eskualde bereizi dira gizarte globalean: erdiguneko gizarteak, periferiako gizarteak eta tartean dauden gizarteak. Erdigunetik abiatuz, hau da, Europako mendebaldeko gizarte garatuak abiapuntutzat hartuz, kapitalismoa erdi-periferiara eta periferiara hedatu da. Bada, periferiako gizarte pobreak behartuta egon dira, ezinbestean, erdiguneko gizarteek zuzendutako mundu-sistema nagusian sartzerara. Hala ere, bai botereari dagokionez eta bai mundu-ekonomiak banatu dituen ondasunen arabera, gizarte horiek sistemaren bazterretan geratu dira nabarmen. Bultzada kapitalistaren karietara, mundu-ekonomia kapitalistaren eraginpean ez dagoen “kanpoaldeko esparrua” murriztu egin da apurka-apurka. Azken garaian, antzinako soviatar herrialdeen trantsizioak ezabatu egin du

garapen ez-kapitalistaren azken aztarna. Horrenbestez, XX. mendean mundu osoak bat egiten du dependentziaz beteriko sistema ekonomiko bakar batean, nahiz eta tokian tokiko garapen-erritmo desberdinak mantentzen diren. Sistema bakarrak, hartara, osaketa asimetrikoa eta desberdintzailea ekarri du: gune oso garatuak, ez hain garatuak eta azpigaratuak bereizi dira haren baitan, den-denak logika berean elkarrekin loturik.

Wallerstein-en ereduaren planteamenduak berretsiak izan dira globalizazioari buruzko azken lanetan. Gaur egun onartuta dago ezen, globalizazioaren aldeko indarrak egon arren, globalizazio ekonomikoa ez dela ez modu berean ezta indar berarekin ezartzen toki eta esparru guztietan. Hirugarren gaian aztertu denaren haritik, ikusi dugu kapitalismoak estrategia desberdinak garatu dituela historian zehar. Ongizateko Estatu keynesiarraren garaian, esaterako, gobernuek kontrolatutako kapitalismoa nagusitu zen Europako mendebalde garatuan, eta XX. mendeko hiru hamarralditan, behinik behin, hori izan zen eredu arrakastatsuen. Aro hartan, salbuespenak salbuespen, enpresak Estatu barruko entitateak ziren. Nazioarteko lehengaien eta elikagaien merkataritzaren laguntzarekin, produkzioa Estatuko lurraldean zedarritutako esparru ekonomikoetan antolatzen zen. Merkatuak gobernu-egiturei loturik zeuden. Kapitalismo arautuaren porrotaren ostean, ordea, globalizazioak bultzada handia jaso du. Orain, merkatuek gobernu-egituretatik askatzeko bidea hartu dute. Horrela, kapitalen jarioek ez dute dagoeneko erregulazioaren eragozpenik onartzen. Aitzitik, gaur egungo liberalismo garailearen arau nagusia, hain zuzen ere, arautzerik eza da. Arautzerik eza mota guztietako merkatuetan aplikatzen da, lan-merkatuan barne. Hartara, merkatuen liberalizazioak Ongizateko Estatuaren murriztapena ekarri du ondorio modura.

Kapitalismo berriak enpresa pribatu baten itxura hartu du bere jardura-dinamikan: ihes egiten du murriztapen fiskaletatik, eta zorrozkeria agertzen du sindikatuekin, gobernu esku-hartzearekin eta irabazteak lortzeko kapitalen mugimendu askea oztopa dezaketen murrizketekin. Logika horretan, arautzerik ezak ondorio nabarmenak ditu maila globalean. Gaur egun, munduko sektore ekonomiko nagusietan ereduaz ezartzen duten 300 bat enpresek (horien aktiboek munduko produkzio-aktiboen laurdena osatzen dute) jadanik ez dute funtzionatzen beren matrize nazionalen produkziarako eta banaketarako filial modura. Denboraren eta espazioaren mugak hautsiz, tokian tokiko hizkuntzak eta ohiturak baztertuz, produktuen, lehengaien, informazioaren, diruaren eta langileen sareak osatuz, jario konplexu global gisara dabilta hara eta hona, mugarik aurkitu gabe.

Mugarik ez, baina kapitalismo berriak hedadura geografiko partziala dauka. Bere egoitza nagusiak ELGE⁶ osatzen duten herrialdeen barruan egon ohi dira, eta kapitalaren, teknologiaren eta merkataritzaren jarioak, oraingoz, Europako eskualdeetan, Asiako Pazifikokoaldea, Ipar Atlantikoko Merkataritza Libreko herrialdeetan eta Latinoamerikako zenbait eskualdeetan biltzen dira, zehazkiago

6. ELGE: Ekonomia-Lankidetzeta eta Garapenerako Erakundea.

esateko, horien barnean baina ez beti horien guztien artean. Zenbat eta gehiago garatu hainbat eta eragin globalizatzaile handiagoak ditu kapitalismoak; horretan ez dago zalantzarik. Haatik, indar globalizatzaileek ez dute lortu Lurreko lagun eta toki guztien bizitzak eta bizibideak elkarloturik eta funtzionalki integraturik egotea. Kapitalismo berriak ez du benetako merkatu globala eratu bere esanahi sakonenean; are gutxiago osatu du “herrixka global” integratua. Kapitalismo globalaren eraginak, hortaz, oso aldakorak dira: integrazio-molde ahulenetatik erabateko integratuzaino doazen mailak aurkitzen ditugu munduko eskualde desberdinetan.

Kapitalismo globalak erakusten duen barne-estratifikazioak zerikusi handia dauka munduko estatu-egiturarekin. Izan ere, interakzio kapitalistaren sareetan oso nahasirik daude estatu barneko eta estatuz haraindiko harremanak. Horrez gain, estatuz kanpoko harreman ekonomiko gehienak ere ezin dira, besterik gabe, unibertsalismo globalarekin parekidetu. Lehenago esan dugun bezala, gaur egungo jarduera kapitalista gehiena hiru aldekoa da, globala baino gehiago, zeren Iparraldeko hiru eskualde garatueta biltzen baita: Europan, Ipar Amerikan eta Ekialdeko Asian, hain zuzen ere. Eskualde horiek munduko merkataritzaren %85 eta sektore aurreratuenen produkzioaren %90 hartzen dute barnean. Horrek ez du esan nahi, inondik ere, kapitalismoa globala ez denik, ezpada Iparra aberatsa dela eta Hegoa, aldiz, pobrea, eta bata eta bestea elkarrekintza globaleko sare batean txertaturik daudela. Hala ere, banaketa horrek interes politiko handia daukan errealitate garrantzitsua erakusten digu; honako hau da: kapitalismo globala nazio-estatu garatuan sostengaturiko ordena geoekonomikoari esker mantentzen da. Halatan, globalizazioari buruzko hainbat azterlanetan lehen modernitateko egitura politikoen —alegia, estatu— zaharkitzapena iragartzen den arren, ez dago estatuaren desagertzea barnean hartzen duen globalizazio politiko unibertsal homogeneizatzailearik. Aitzitik, gaur-gaurkoz, nazio-estatuak eskaintzen dute globalizazio ekonomikoaren euskarria eta estratifikazio-ordena. Globalizazioari dagokionez, beraz, estatuaren azken urteotako krisia beren funtzio-aldaketak eskatu duen egokitzapeneko premien ondorioz sortu da, desagertzeko arriskuaren eraginez baino gehiago.

8.2. NAZIO-ESTATUAREN KRISIA DELA ETA

Nazio-estatuaren gaur egungo krisia, dena den, fenomeno konplexua eta alde anitzekoa da, eta ez dago soilik globalizazioari loturik. Mendebaldeko estatu modernoak gizarte-errealitatea hautemateko erreferentziagune nagusia izan da luzaroan, bai gizaki modernoek sen oneko ezagutzan (*common sense knowledge*) bai gizarte-zientzietako ezagutzan. Bere lurralde-erakundeak beste edozein gizarte-erakundek lortu ez duen izaera objektibo sendoa eman dio estatuari. Bestalde, osagai nazionalak, demokratikoez eta ongizatekoek aragotu egin dute haren boterearen legimititatea aro modernoaren azken garaian. Estatuaren krisia, haatik, aipatutako dimentsio horietan guztietan islatzen da gaur egun (Pérez-Agote, 2002). Lehen-dabizi, politikoki araututako kapitalismoaren porrotak Ongizateko Estatuaren

krisia eragin du. Liburu honen hirugarren atalean aztertu dira dagoeneko aldaketa horren nondik norakoak. Bigarrenik, estatu demokratikoaren oinarriak kinka gero eta larriagoan daude. Dakigun moduan, boterea komunitatetik sortzen dela sines-tean oinarritzen da demokrazia boterearen legitimazio-eredu modura; alegia, uste ohi da, gizartearen oinarrietatik gizarte-agintaritzara doan jario bat dagoela botereari dagokionez. Horrela, bitartekari batzuek tartean direla —alderdi politikoak, esaterako— bideratzen dira populazioaren nahiak eta arazoak goi-mailako erakunde politikoetara. Halarik ere, gaur egun Mendebaldean gailendu den politikaren sinesgarritasunik ezaren atzean, jario hori alderantzizkoa ez ote den susmoa nagusitu da. Ohiko alderdietatik at sortutako lider populisten ugaritzea eta alderdi politikoen ordeztasunetik sortutako gizarte-mugimenduen loraldia, besteak beste, testuinguru horretan kokatu behar dira, fenomeno horietan hezurramitzen baitira bide politiko konbentzionaletan oihartzunik eduki ezin duten gizarte-talde askoren aldaketa-nahiak. Azkenik, estatuaren krisiaren hirugarren ardatza nazio-krisia da; bete betean ikutzen du hark ere estatuaren beraren muina. Daniel Bell-en esaera ezagunak grafiko-ki definitzen du krisi horren esanahia: nazio-estatu txikiak da honezkero arazo handiak konpontzeko eta handiegia arazo txikiak konpontzeko. Nazio-krisiak ez du esan nahi nazio-gizarte desagertze bidean dagoenik, ezpada nazio-estatuaren nazio-logikak bere nagusitasuna eta monopolioa galdu dituela gaur egungo gizarte-ean, batez ere identifikazio eta leialtasunerako beste logika batzuk lehiatzen dire-lako harekin.

Nabaria denez, globalizazio ekonomikoaren karietara, lehenago gizarte-arentzat betetzen zuen hainbat eginkizun sozial eta ekonomikoren monopolioa galdu du estatuak. Hartara, aldaketa ekonomikoek eragotzi egin diote ohiko funtzio asko burutu ahal izatea, bereziki, eraginkortasunez jardun ahal izatea herritarren aurrean. Baina, ezintasun horrek ez dakar, inola ere ez, estatuaren desagerpena. Diskurtso politiko askotan gaur egungo estatuen ahuleziaz hitz egiten bada ere, mundu garatuan estatuak indartsu daude. Ezinbestean egon ere, merkatu globalen azpiegi-tura politikoak trinkotasun-maila minimo bat eskatzen baitu. Eskualde ez garatue-tan, bestalde, estatuak sendotu beharrean dabilta, besteak beste, garapen ekono-mikoak hala agintzen duelako eta, behin baino gehiagotan, menpeko administrazioek ere haren premia dutelako —postkolonialismoak herrialde askotan utzi duen anabasa-egoerak ezinezkoa egiten du bestela eguneroko bizitza—.

Garapen soziala eta ekonomikoa gizartearen ordenazioari loturik daude. Modernitatearen baldintzetan, baita globalizazioaren garaian ere, antolakuntza hori eskaintzeko gai den erakunde bakarra estatua da. Antolakuntzaren froga globa-lizazio ekonomikoak egiten dituen ibilbideetan dugu. Bada, kapitalaren jarioen joan-etorriak ez dira, sarritan pentsatzen den bezala, guztiz ausazkoak lurraldeari dagokionez. Aitzitik, indar ekonomiko transnazionalak estatuen arabera ibilbi-deak eratzen dituzte, nabarmen eratu ere. Halaxe da, toki askotan gobernuen egon-kortasunak, ordena sozialak, hezkuntza- eta osasun-sistemak eta beste antzeko

faktore batzuek bermek ematen dizkietelako inbertsioei, eta beste zenbait tokitan baldintza horien gabeziak kapitalak uxatzen dituelako. Hartara, estatuen osagarri soziopolitikoak ez dira garrantzirik gabeko baldintzak garapen ekonomikoaren-tzat. Liberalismoak estatu "txiki" bat aldarrikatzen duen garaian, estatu postkeynesiarrek funtsezko eduki sozial eta ekonomikoak galdu dituzte gizarteari dagokionez, baina ez eginkizun ekonomikoen esparruan. Herritarrei babes soziala murriztu zaie, baina, hala ere, estatuek ezinbesteko funtzioak betetzen dituzte kapitalismoaren —kapitalismo globalaren— birsorkuntzari dagokionez.

Horrenbestez, estatuak ez daude desagertzeko bidean. Hein batean, estatuak, herritarren esparru politiko gisara, merkatuaren indar oldartzaileen aurkako babes-toki politiko izan daitezke, zeinek bere herritarrentzat. Oraindik estatu guztietan irautea du estatura jotzeko aukera estatu guztiek gabe politika ekonomikotik defendatuzko. Baina, gogora dezagun, estatu guztiek ez dute botere-neurri bera mundu globalean eta, ondorioz, herrialde batzuetako herritarrek beste batzuetakoei baino babes txikiagoa daukate globalizazio ekonomikoaren kalteei aurre egiteko. Lehenago esan denaren haritik, globalizazioak mundu gero eta batuagoa sortzen du, baina ez gero eta integratuagoa (Robertson, 1992).

Horiek horrela, estatuek iraun diraute harremanczko sistema global asimetriko batean. Ezin uka, haatik, egoera berriak kontratsan politikorik sortzen ez duenik estatu bakoitzaren barruan. Zalantzarik gabe, globalizazioaren aldeko indarrek interferentziak eta birmoldaketak sortu dituzte estatu barruko jardura politikoan. Estatuak lehenagoko ahalguztiduntasuna galdu du bere lurraldean, bertan zuzenean kontrolatzen ez dituen kanpoko eragileek jarduten baitute bai esparru ekonomikoan, baita —gero eta gehiago— beste esparru batzuetan ere. Adibide modura estatu-indarkeria aipatu ahal dugu. Weber-en ustez, Estatuaren berezko ezaugarria indarkeria legitimoaren erabilaren monopolioan datza. Gaur egun, aldiz, nazioarteko erakundeek —Estatu Batuek zuzendutako botere-harreman inperialisten markoan, bestalde— eskuratu dute indarkeriaren erabilera-eskubide hori, zenbait baldintzatan behinik behin. Nazioarteko erakunde horiek, hortaz, nazioarteko komunitateak emandako legitimitatea baliatuta, indarkeria erabil dezakete estatu-lurralde desberdinetan, estatuen subiranotasuna urratuz interes militarrek eta geostrategikoak hala eskatzen dutenean. Baina, mundu mailako zenbait erakunderen izaera globalak beren interbentzionismoa legitimatzen badu ere, esan behar da, praktikan, estatuez osatuta daudela, alegia, indar-maila desberdinak dauzkaten estatuak direla haien bazkideak. Horrela, sinbolikoki NBEak berak Gizateria ordezkatzeko duen arren, haren jardura praktikoa estatuen arteko indar-harremanen isla besterik ez da.

Behin eta berriro ikusten ari garenez, maila politikoan, harreman globalak —unibertsalak (NBE, esaterako) nahiz ez-unibertsalak izan (NATO, adibidez)— estatuen arteko harreman modura adierazten dira. Harreman horiek betiere estatu barneko ahalmenak ahultzen dituzte. Hllo horretan, estatu batek galtzen duen ahalmena estatuen sistemak irabazten du. Sistema horretan, baina, estatu batzuek

besteek baino pisu handiagoa galtzen dute berci eragiten dieten erabakiei dagozkienez. Aldaketa, hortaz, ez da kalterik gabea estatu ahulenentzat. Estatu bakoitzaren boterea modu desberdinean aldatzen da, denek ez baitute berdintasunez parte-hartzen estatuen arteko sistema globalean. Globalizazioaren testuinguruan, estatuen botere-lagapenak botere-banaketa ez ezik boterearen kontzentrazio-prozesu bat eragiten du.

Esan dugunaren arabera, globalizazio politikoa interestatalizazio-prozesu bat da, besteak beste. Maila globalean diharduten eragile asko estatuen subiranotasunaren lagapenaren edo zesioaren ondorioz sorturiko erakundeak dira. Subiranotasunaren lagapena bereizketa-prozesu baten ondorioz gerta daiteke, estatu bat estatu txikiagoetan zatitzen denean, adibidez. Subiranotasunaren lagapena gorantz ere egiten da, estatua osatu ez arren zenbait eskuduntza biltzen dituen erakunde supraestatal modura (Europar Batasuna, kasu). Horrela, estatuz gaindiko unitateen osaketa dugu bateratze-logikaren osagaietako bat, mundu bateratua lortzeko aukerarik dagoen bideetariko bat.

Horrekin batera, globalizazio politikoak eragiten duen bigarren logika estandarizazioaren bidea da. Estandarizazioaren bitartez, gizarte-taldeak eta herrialdeak, munduan parte-hartzeko, behartuta daude ezinbestean estatu demokratiko-nazional gisara antolatzerara. Horrenbestez, esan nahi dugu globalizazio politikoa ez dela edozein errealtateren interkonexioaren emaitza —gaur egun nola edo hala gizarte-errealtate guztiak elkarrekin konektaturik badaude ere—. Globalizazio politikoa, halabeharrez, nazio-estatuen arteko harremanean oinarritzen da; hori da abiapuntua. Beraz, globalizazioak ahuldu ez ezik finkatu egin du nazio-estatua aktore modura agertoki globalean. Finkatze horrekin batera, globalizazioak aldaketak eragin ditu estatu-moldeetan eta, ikusi dugun moduan, estatuen arteko harreman-ereduetan, baita herritarren egoera desberdinetan ere. Mendebaldeko nazio-estatu zaharretan demokrazia ordezkatzailerak krisian dago eta globalizazioak arcagotu egin du krisi hori. Gero eta erabaki gehiago estatuz gaindiko erakundeetatik datoz; barne-politikari zuzenean dagozkion gaiak parlamentuetatik at ebazten dira politika neokorporatibisten ondorioz. Hori gertatu arren, baina, estandarizazioaren oldarrak herrialde guztiak hartzen ditu barnean, eta estatua ez den beste erakunderik ez da onartzen ordezkaritza eta antolakuntza politikorako.

Estatuaren egokitze/sendotzearen bilakabidea globalizazio-prozesuari loturik dagoen beste bide batetik ere burutzen da. Ezaguna denez, beranduko modernitateak agerian utzi ditu hazkunde ekonomikoaren “muga globalak”, hazkundearen kalteak sorturiko ingurumen eta demografia-arriskuak eta, oro har, “arriskuaren gizartearen” kontzeptuari zentzua ematen dion mehatxu ekologikoen multzoa. Ingurumen-arazoei emandako erantzunak bi esparrutan kokatu behar dira. Batetik, gizarte zibilean sortutako presio-taldeak eta gobernu kanpoko erakundeak (GKE) daude. Azken horiek modu mistoan osatuta daude: lokalak eta transnazionalak izan ohi dira aldi berean. Halatan, tokian tokiko antolakuntza daukatenean ere sare

globalak baliatzen dituzte beren jardunean. Bestetik, gizarte zibilaren presioa bide dela, arriskuaren gizarteak gobernuen alarmak piztu ditu. Hartara, ingurumenaren auziaren inguruan gizarte-erakundeak ez ezik gobernu-erakundeak ere ugaritu dira: kontinente eta makroeskualdeen mailako erakundeak, Nazio Batuen Erakundeko biltzarrak, eta antzeko gobernu-instituzioak osatzeko joera nagusitu da. Haietan parte-hartzen duten ordezkari nagusiak —benetan erabaki politiko bateratuak betetzeko gauza diren bakarrak, bestalde— nazio-estatuetaordezkariak izan ohi dira. Presio-taldeek nazioarteko esparruetan egindako lanaren bidez, ingurumen-arazoek behartu egin dituzte estatuak jarduera-arlo berriak irekitzera eta arlo horietan politika aktiboak bultzatzera.

Gauza bera esan daiteke azken urteotan Mendebaldeko sistema politikoetan aktore politiko esanguratsu bihurtu diren gizarte-mugimendu berriei buruz ere. Gizarte-mugimendu berriak “nortasun-politikari” estekaturik daudela adierazten da analisi askotan: generoa, sexualitatea, bizitza-estiloa, adina, nortasun etnikoa... Hortik ondorioztatzen dute batzuek erabateko arriskua direla nazio-estatuarentzat, Estatuaren nazio-nortasunak ahulduz identifikazio lokal-transnazionalak jartzen dituztelako haien ordeiz. Alta, baieztapen horrek, oinarri bat duen arren, ñabardura handiak behar ditu. Izan ere, gizarte-mugimendu berriek bizitzaren esparru pribatuaren eta publikoaren arteko ohiko bereizketa zurruna hautsi dute Mendebaldeko kulturean, esparru politikoaren ohiko mugariak deseginez. XX. mendera arte Estatuak ezin izan ditu ustez esparru pribatuari zegozkion auziak arautu. Gaur egun, ordea, gizartean eratutako mugimenduen eraginez, auzi moralen inguruko erabaki politikoak hartu beharrean dago Estatuak. Halatan, gorputzarekin, sexualitatearekin eta ugalketarekin zerikusia duten arazoak, adibidez, sistema politikoaren legegintza-esparruan sartu dira bete-betean. Auziok interakzio transnazionalen ere agertzen dira, jakina. Gizarteko minoriek komunikazio-sare globalak baliatzen dituzte, baita GKEak ere, nork bere Estatuan orain arte politikoak izan ez diren gaiak politizatzeke. Arautze sozialari dagokionez, baina, agintaritzak Estatuan datzanez batik bat, nortasun berrien sorrerak estatuaren jarduera-alor batzuk suspertu ditu ezinbestean. Hartara, kontraesanek beteriko ondorioak sortu dituzte nortasun sozialak garatzen dituzten aktore politiko berriek; hots, Estatuari berezkoa zaion identitate nagusiarekin —alegia, nazio-estatuaren nortasunarekin— lehian agertzen dira zenbaitetan; haatik, aldi berean, sekulako zabalkundea eragin dute Estatuak esku-hartzen duen esparru berrietan.

8.2.1. Leialtasunak eta prozesu anomikoak globalizazioaren garaian

Jakina da mundu soziala osatzen duten erakundeek esanahia izan behar dutela beren kideentzako. Globalizazioaren garaian sortzen ari diren instituzioen eta harreman-esparruen tamainak izugarri handitu dira. Ezin daiteke esan erabateko elkarrekikotasunik dagoenik talde sozialen tamainaren eta kideentzako haiek daukaten esanahi-mailaren artean. Hala ere, ezarrita dagoen talde bat —estatu-gizarte

bat, esaterako— harreman-gune handiago batean txertatuz doanean, afektuak eta loturak sortzen dituen sozializazio-prozesu egokirik tartean izan gabe, pentsa deza-kegu errealitate berriak adierazgarritasun-maila eskasagoa izango duela aurrekoaren aldean. Globalizazio-prozesuek (Europar Batasuna dugu gure esperientziarik hurbilena) bete-bete harrapatu dituzte nazio-estatuaren leialtasunetan oinarritutako gizarte-taldeak —eta ez beti leialtasun oso finkatuak— eta, hein batean, logika berrietan murgildu dituzte nazio-estatuetakako herritarrak, arrotasun-sentimenduak sorraraziz.

Lehen modernitatean zehar Mendebaldean burutu diren sozializazio-prozesuak oso garrantzitsuak izan dira bertan nagusitu diren pertenezia-moldeak ulertzeko. Soziologiako lehen klasikoek galdetu zioten beren buruari zer-nolako lokarri moralak elkartu behar zituen gizarte modernoko kideak lotura tradizionalak desegiten ari ziren unean. Modernitatearen hastapenetan aurkitutako erantzuna nazioa izan zen —nazio-sentimendua, nazio-identifikazioa— nahiz eta denbora behar izan zen sentimendu hori herritar guztien baitan txertatzeko eta ez zen izan toki guztietan erabat arrakastatsua. Hezkuntza-sistema unibertsalaren ezarrerak aurrerapauso garrantzitsua ekarri zuen prozesu horretan. Hartara, luzaroan nazioarekiko leialtasuna sortzeko ahaleginean jardun dute Mendebaldeko estatu guztiek —nazio zibiko modura eta nazio etniko modura—. Horren ondorioz, nazioa iritsi da izatera Mendebaldeko gizakien nortasunik orokorra eta adierazgarritasun sozialik handiena hartu duen identifikazioa. Baina hori ez ezik, estatuari loturiko nazioaren kontzeptuak funtzio legitimatzaile funtsezkoa izan du, nazioa eta demokrazia uztartuta egon direlako estatuaren eraikuntzan eta nazio-komunitatea jo delako boterearen lehen gordetzailatzat sistema politiko demokratikoetan.

Hori guztia dela eta, gaur egungo leialtasunaren auzia nabarmen agertzen da estatuz gaindiko entitateak sortu nahi direnean eta haiei nolabaiteko eduki eta nortasun kolektiboa eman nahi zaienean, Europar Batasunarekin gertatu den bezala. Batetik, estatuz gaindiko erakundeek dauzkaten eskuduntzen aurrean, ustez nazio subiranoan oinarritutako estatu-politikak baliogabetuta geratzen dira —estatu desberdinen interes ekonomikoen eta politikoen defentsa eta Europako erakundearen defentsa ez datoz bat edo, gutxienez, modu askotara uler daitezke—. Hori gutxi balitz, beranduko modernitateko kultura-testuinguru berrian, identitate-politika berriak sortzen dira —partikularrak, lokalak, abstrakzio-prozesuetatik ihes eginez gizakien gizarte-bizitzan eta gizarte-ezaugarrietan txertatuak— estatu-nazio* logikarekin bat ez datozenak eta harekin lehiatzen direnak. Bestalde, testuinguru horretan, indartu egin dira finkatutako estatuaren barruan nazio-identitatea izanik Estatuarekin gatazka politikoan diharduten nazio-talde historikoak.

* Hemen estatuari dagokion nazio kontzeptuaz ari gara. Horregatik *estatu-nazioa* idatzi dugu, alegia "*nazio estatuala*" adierazi nahi dugu. Bestalde, horrela testu osoan erabili dugun *nazio-estatu* terminotik bereizi nahi izan dugu.

Egoera anomikoetan koherentziarik eza izaten da nagusi. Alde batetik, arau eta helburu kulturalak egon ohi dira; bestetik, helburu horiek betetzeko sozialki egituratuta dauden ahalmenek ezin izaten dute haiekin bat egin. Horren ondorioz, gizakiek ezin dute kulturalki ezarrita dauden arauen arabera jokatu. Jakina, gizarteek prozesu anomikoak saihesteko mekanismoak sortzen dituzte etengabe, besteak beste, mekanismo politikoak. Adibidez, Ongizateko Estatua deitu dugun hori Mendebaldeko herrialdeek anomizazio-prozesuen kudeaketa egiteko sortutako ereduak, alegia, kulturalki onarturiko helburuak gizarte-egitura bereiztaileekin bateragarri egin ahal izateko asmakuntza bat besterik ez da estatu keynesiarra. Estatuak, arestian esan dugunez, ezin izan ditu saihestu bere hastapenetatik sortutako anomia-prozesuak. Nazio-identitatearen inguruko gatazkak dira horren adibiderik argiena. Globalizazioak, berriz ere, indar anomiko franko askatu du estatuen barruan. Batez ere, ekonomiaren globalizazioak lurraldetik at utzi dituelako erabaki ekonomikoak. Printzipio demokratikoen arabera, Estatuaren subiranotasuna herri-subiranotasuna denez, oraindik gaur egun estatuen mailan hartutako erabaki politikoei baino ez daukate benetako legimititatea. Erabaki ekonomiko askok, haatik, estatuen ahalmenak eta eskuduntzak gainditzen dituzte; gaur egun, interes eta politika makroekonomikoen logikan kokatzen dira, ez estatu-politiketan. Behin baino gehiagotan, merkatu-erabakiek estatuen interes politikoen aurka jotzen dutenean, estatu-agintariei arazoak izan ohi dituzte erabaki horien zergatiak azaltzeko, erantzule politiko gisa agertzen baitira herritarren aurrean. Hartara, sistema politikoaren legitimazioa zaildu egin da, prozesu globalen garaian.

Ikuspegi subjektibo batetik, halaber, globalizazioak ondorio anomiko nabarmenak ditu. Izan ere, gizakiengan zuzenean eragiten duten erabakiek gero eta gehiago dute sorburua harentzat ezezagunak diren guneetan. Gune horiek urrunkoak dira gizakien pertzepzioan, eta ez dago haiekiko lotura esturik, ez ezagutzarik, ez afekturik. Bada, esan dugunez, legimitate politiko eraginkorrak oraindino nazio-estatuak dauka mugatzat. Lurralde jakin bat dute gizakiek bizitzeko markutako gune esanguratsu modura. Gaur egun, ordea, beren bizitzan aldaketak sorrarazten dituzten politika asko lurralde horretatik at diseinatzen dira. Bestalde, masahedabideek mundu globalarekin harremanetan jartzen dute gizakia. Hura esperientzia-gune askorekin harremanetan dago modu birtualcan zein zuzenean. Gizakiaren ezagutza ez dago harrezkero bere ohiko afektuei eta leialtasunei lichen bezain loturik agertzen. Hartara, orain arte nortasun politikoaren alorrean sinkronizaturik egon diren ezagutza eta sentimendua desartikulatuz agertzen dira globalizazio-indarren ondorioz. Beraz, mundializazioak logika anomikoa eragiten du arian-arian: mundua opaku bilakatzen da, behin baino gehiagotan gizakiek ez dituzte indarrean dauden arauak ezagutzen, eta urrun sorturiko prozesu askoren esanahia arrotza egiten da prozesu horiek bizi dituztenentzat. Hala ere, globalizazioak kontrajarritako ondorioak sorrarazten ditu. Egia da, alde batetik, homogeneizazio-indarrak askatu dituela; baina, horien aurrean bereizketa-prozesuak piztu dira nonahi. Anomia eta ezeگونkortasuna sortu dituen modu berean, esanahia eta egokitapena

birsortzen duten indar sozialak eratzen dira testuinguru berean. Hartara, beranduko modernitateko gizarte globalak tentsio horietan bizi dira homogeneizazioaren eta multikulturalismoaren edota abstrakzio progresiboaren eta identitatearen defentsaren uztartze gatazkatsuan.

8.3. GIZARTE ZIBIL GLOBALAREN KONTZEPTU KONTRAESANKORRA

Esparru politikoa aztertzeke erabilitako ohiko kontzeptuak ditugu merkatua, estatua eta gizarte zibila. Globalizazio-prozesuak hiruren adierak aldarazi ditu. Izan ere, merkatuaren eta estatuaren kontzeptua berriz definitzera behartzen gaituen modu berean sortzen du globalizazioak gizarte zibilari buruzko gogoeta egiteko premia ere. Gizarte zibil globalaren kontzeptua azken hamarraldian sortutako neologismoa dugu, haatik oso azkar hedatu dena. Mugimendu ekologistek eta bakezaleek mundu-sistema suntsigarriari buruz zabaldu duten kontzientziak eta sistema komunisten gainbeheradak eragindako mundu-ordena berriak badute zerikusirik ideiarene sorrerarekin. Hala ere, sortze-unetik beretik, gizarte zibil globalaren kontzeptuaren esanahia lausoa izan da. Izan ere, kontzeptu politiko guztiei gertatzen zaien bezala, haren adiera ez da inoiz ez nabaria ez neutroa izan erabileran.

Gizarte zibil globalaren kontzeptuak munduko bazter guztietara iritsi diren erakunde sozioekonomikoen sare transnazionalen ideia darama itsatsita. Halatan, gizarte zibil globala gune sozial zabala da, elkarrekin konektaturik dauden azpiguenez osatua, alegia, bizitza erlatiboki autonomoa duten gobernu kanpoko milaka erakunde bere barnean hartzen dituenak. Haren barne-komplexutasunak bere izaera poliarkikoa eragiten du —boteregune desberdinak aurkitzen ditugu bertan—. Tentsioak eta gatazkak ohikoak dira haren baitan, era askotako erakundeak baitaude interakzioan: gizarte-elkarteak, ekimen zibikoak, ekimen ekonomikoak, gizarte-mugimenduak eta kultura-identitateak. Nolanahi ere, denboraren eta distantziaren mugak gorabehera, beren jardura transnazionalak —sozialak, politikoak edo ekonomikoak— gobernu-egituretatik kanpo burutzen dituzte erakunde horiek; definizioz bederen, bat datoz horietan eta horixe da horien ezaugarria.

Globalizazio ekonomikoarekin gertatzen den bezala, gizarte zibil globalak mugari geografiko aldakorrak ditu munduan. Izan ere, munduko eskualde batzuetan gizarte zibila murriztuta dago erabat, eta beste batzuetan, aldiz, erakunde zibilen gizarte-sarea oso trinkoa eta bizia da. Guztiz eztabaidagarria da, bestalde, estatuen mailako gizarte zibila eta gizarte zibil globala bereiziz oposizioak egiteko dagoen joera. Izan ere, estatuen mailako gizarte zibilak eta sortzen ari den gizarte zibil globala elkarrekin lotuta egon ohi dira eskuarki, bide anitzeko zirkuituen bitartez (Keane, 2003). Arau enpirikoak erakusten digu, gizarte zibil lokal bizenek lokarri indartsuenak dituztela gizarte zibil globalarekin.

Horrek guztiak iturburu historikoak ditu. Praktikan, Europako lehen estatuen eta inperioen testuinguruan gertaturiko gizarte zibil modernoaren garapenak haien

transnazionalizazioaren hazia zeraman hasieratik. Batzuen ustez, gizarte zibil lokalen sustraia Europako Erdi Aroko hirietan aurkitu behar dira. Ildo berean, modernitatearen hastapenetako gizarte zibilaren munduzaletasunak haien geroko globalizazioaren oinarriak jarri zituela uste da. Bada, europar kolonialismoa, esaterako, proiektu politikoa izateaz gain, ekimen ez-estatalez osaturik egon zen, bai bere alde ekonomikoan, bai erlijiosoan, bai sozialean.

Azken hausnarketa horrek gogorarazten digu ezen gizarte zibil globalaren neologismoak beranduko izena ematen diola antzinakoa den joera bati, zeren aspalditik baitago gizarte europar lokalen joera bat, Europa modernoko gizarte zibileko egiturak eta etika ezagutu ez zuten lurraldeak inbaditzeko eta bereganatzeko. Neologismoak, bestalde, gaur egungo gobernuen kanpoko jardura transnazionalen hazkundera ere adierazten du. Hortaz, zerk bultzatzen du gaurko gizarte zibilaren globalizazio hori? Gizarte zibil globalaren aktibistek eta intelektualek aukera moral autonomoaren ezaugarria aipatzen dute sarritan haren bereizgarri eta indar bultzatzailetzat. Ildo horretan, familiaren, estatuaren eta merkatuaren artean kokaturik dagoen interakzio gune sozial modura, areago, gizarte, komunitate politiko eta ekonomia nazionaletatik harago lekuturik definitzen dute gizarte zibil globala. Hori egitean, gizartearen irudikapen erromantiko xamarra osatzen dute. Askatasun-espazio gisara, alegia, gobernuen botere-zaletasunaren eta merkatuaren irabazte-nahiaren kontrako gune gisara, gizarte zibilak ustezko hirugarren esparrua eratzen du ikuspegi horretan. Irudikapen idealean, hortaz, barne-heterogeneotasun handiko errealitatea izan ordez, subjektu bateratua balitz bezala irudikatzen dute gizarte zibil globala. Gobernuak babesturiko merkataritza-praktika "gaiztoak" eta borondatezko elkarteak buruturiko praktika "onak" modu erradikalcan bereiztera bultzatzen duen logikak ez du aintzat hartzen, alabaina, gizarte zibil globala bera merkatuari eta estatuei estu lotuta dagoela bere garapenean.

Batetik, kapitalismo globala gizarte zibil globalaren bultzatzaile nagusien artean dago, inolako zalantzarik gabe (Keane, 2003). Keane-ren ustez, merkatuaren eta gizarte zibil globalaren arteko dualismoa abstrakzio bat besterik ez da. Bada, merkatua gaur egun dagoen gizarte zibil globalaren ezinbesteko baldintza funtzionala da, gizarte zibilak, ezagutzen dugun moduan, ezin izango lukeelako iraun egun bat ere, kapitalismoak eragindako merkatu-indarrak ez baleude. Gauza bera esan daiteke alderantzizko arauari dagokionez: kapitalismoaren merkatu-indarrek ezin izango lukete iraun gizarte zibil globalaren erakunderik gabe eta azken horiek eskaintzen duten lankidetzarik eta babesik gabe. Hartara, garrantzitsua da gure garaiko oinarrizko dinamika hori ulertzea: kapitalismoak elikatu eta suntsitu egiten ditu aldi berean gizarte zibil globalaren egiturak.

Bestetik, gizarte zibil globalaren mosaikoa estatuen eta estatuarteko egintzen —baita egintzarik ezaren— ondorioa ere bada. Definizio normatiboaren arabera gizarte zibileko erakundeak gobernuen kanpoko elkarte modura eratzen badira ere, praktikan diharduten talde, erakunde, elkarte eta ekimenen aniztasunak erakusten

digu era askotako loturak eta harremanak ezarri direla administrazio-egiturekin (tokian tokiko gobernuekin, eskualde, estatu eta estatuarteko egiturekin). Halaber, asko dira aukeraturiko erregulazio- eta finantzaketa-ereduak ere. Horrek esparru zeharo heterogeneoa irudikatzen du. Mutur batean, gobernuen aurkako elkarteak daude, ez estatu-finantzaketarik ez arautzerik onartzen ez dutenak. Bestetik, gobernuentzako azpikontratuak egiten dituzten erakundeak edo gobernu-egitura modura dihardutenak kokatzen dira. Eta tartean, autonomiaren eta dependentzia legal eta politikoaren artean dauden aktore sozialak daude, gobernuekin, finantza-erakundeekin eta gobernuarteko egiturekin harremanetan egonik haiei presio eginez lan egiten dutenak.

Modernitatearen hasieran gizarte zibilak lurralde zedarriz osatutako inperioetan eta estatuetan inkubatu baziren ere, gaur egun estatu globalik gabe garatzen ari den gizarte zibil globala eratzen ari da. Gizarte horren barruan aktore sozial antolatutak, *divide et impera* delakoaren artea praktikan jarritz, lurralde-gobernuen jokoa beren interesetara makurtzen saiatzen dira. Zenbaitetan lortu egiten dute helburu hori; beste zenbaitetan gobernuen arautze-boterea saihestearekin etsi behar dute. Nolanahi ere, egoera sozial eta politiko berri batean jokatzeko ari dira. Izan ere, oraingo gizarte zibil globalak ez dauka estatu global parekiderik. Eta haren czean, gaur egungo gizarte zibil globalaren gorakada “legerik gabeko” egoeran burutu da; zehazki esateko, gizarte globalaren hazkundeak gainezkatu egin ditu gobernuen aurreikuspenak. Hartara, arautzerik ezean, mundu mailako gizarte zibila egoera nahasian loratzen ari da aldi berean ezaugarri modernoak eta Erdi Arokoak biltzen dituen egoeran, zeren era eta tamaina guztietako korporazio politikoak eta egitura legalak teitlatzen baitira gizarte-esparru globalean. Politikoki arautu gabeko agertoki global horrek “mediebalismo berriaz” hitz egitera bultzatu ditu autore batzuk (Keane, 2003). Zehaztasunez arautu gabeko agertoki global horretan, merkatuaren indarrak nagusi diren garaian, gizarte zibilaren erakundeek lankidetzarako eta erresistentziarako estrategiak garatzen dituzte munduan zehar, politikagintzaren orain arteko esanahiak erabat aldatuz.

8.4. ESPARRU POLITIKOAREN DEFINIZIO BERRIAK

8.4.1. Esparru politikoaren muga aldakorak

Orain arte ikusi dugunez, globalizazioak ohiko sistema politikoa aldatzen duen logika bat garatzen du. Baina, globalizazioaren ondorioz, tamaina handiko makroprozesuak askatzen diren moduan, beranduko modernitateko aldaketak beste eskala bateko fenomenoetan ere adierazten dira. Hau da, ordena politiko klasiakoaren desegituraketa erlatiboa goitik nahiz behetik gertatzen da gure aroan. Beheko maila horretan, gizabanakoak —gizabanako autonomoak, erreflexiboak— berebiziko protagonismoa bereganatu du, besteak beste esanahia esleitu behar die-lako bere ohiko mundua eraldatu duten gertakariei. Aipatutako bi prozesu horiek, egiturazko mailan nahiz gizabanakoaren esanahien munduan gertatzen direnak, loturik daude elkarrekin.

Esanahia daukan gizarte-munduaren sorkuntza ez da ataza erraza gure aroko gizakientzat. Beranduko modernitateak bizi-esperientzien zatikapena eta aniztasuna ekarri die gizabanakoei. Munduaren ikusmolde bateratua galdu egin da. Maila batean, zatiketa eta aniztasuna indar handiz sartu dira esparru politikoan. Dagoe-neko ez dago erreferentziazko subjektu pribilegiaturik Mendebaldeko historia politikoan. Aktore kolektiboen sendotasuna ere ahuldu egin da. Beck-en iritziz, beranduko modernitateko gizartea —eta, ondorioz, esparru politikoa— ezaugarritzen duen prozesu garrantzitsuenetakoa bat indibiduazioa da. Indibiduazioak esan nahi du, besteak beste, gizabanakoak direla gizarteko aktore nagusiak, beren biografiaren, nortasunen, konpromisoen eta sinesteen benetako egileak. Indibiduazio-prozesuetan murgildutako gizakiak ziurtasunen bila dabiltza etengabe: alegia, nortasun berriak, “gu” berriak eta elkartasun-lotura berriak erdiesten saiatzen dira, zeren bizitzarako euskarriak behar baitituzte gero eta ezegonkorragoa den mundu batean. Hartara, nortasun-bilatze horiek jasanezinak diren indibiduazioaren ezaugarrien aurkako erantzun gisa sortzen dira (Beck, 1997).

Modernizazioak, bere garapenean, destradizionalizatu egiten ditu industria-gizarteek sortutako bizimoduak: klase sozialak, familiagunea bezalako erakundeak eta ohiko lanak ezarritako arautzeak, adibidez, eragin horren menpean daude. Aldaketa horiek, ohiko babes barik utzi dute gizakia, “etxerik gabeko mundua” sorraziz. Lehen modernitatean, kolektibitate iraunkorrez osatutako gizarte-egitura eratu zen: era askotako kolektibitateak ziren orduan osatu zirenak, klaseak, estatus-taldeak edo lanbide-taldeak, kultura-komunitateak eta familiak, esaterako. Beranduko modernitatean, aldiz, indibiduazioa eta bereizketa arcagotzean, gizarte-egiturako kolektibitateak ez dira lehenagokoak bezain bereizgarriak eta iraunkorrak orientaziorako erreferentzia-gune modura. Halarik ere, zenbat eta handiagoak izan kontingentzia, ziurgabetasuna eta higikortasunaren esperientziak —maizenetan nahigabekoak eta ustegabekoak— joera indartsuagoak agertzen dira gizarte-nortasunerako parametro egonkorrak aukeratzearen alde; adinaren eta sexuaren arabera-koak, bizilekuaren arabera-koak, etab. (Offe, 1988; Castells, 2000). Globalizazioari buruz hitz egin dugunean esan den bezala, globalizazioaren aldeko indarrek haiei aurre egiten dien nortasun kolektiboen pizkundea sortzen dute. Aldi berean, gizakiek beren bizitza eta ingurumena zuzenean kontrolatzeko beharra sentitzen dute. Hartara, nortasunak —eta bere eraikuntzak— berebiziko garrantzi sozial eta politikoa hartzen du gaur egungo gizarteetan.

Narrazio txiki zatikatuak, emantzipaziorako egitasmo lokalak eta partikularistak eta “nortasunaren politikak” agertu dira gaurko aroan, arian-arian asmo uni-bertsalistak zituzten askapen-ideologiaren hutsuncak betetz. Horrela, ohiko klaseen politikagintzaren markotik at dauden gai eta arazo berriek osatu dute gaur egungo esparru politikoaren agenda. Bereziki XX. mendeko 60ko urteetatik aurrera, klaseetan oinarritutako politika gero eta baliogabeago agertzen da Mendebaldeko ongizateko gizarteetan. Hala ere, azken urteotako sistema politikoetan nabarmen ikusten da sortzen ari diren gai eta talde sozialen eta bozkaturiko indar politiko

arteko bateragarritasun-falta. Lotura politikoaren gabezia horrek badu zerikusirik, besteak beste, masa-alderdi politikoaren ereduaren agortzearekin. Funts ideologiko sendoak zeuzkaten mende hasierako klase-alderdien ordeztasunak, masa-alderdiak *catch-all-party* motako erakunde gisa garatu dira XX. mendeko sistema politikoetan. Horrenbestez, gizarte-egituraren nagusitzen diren "klase ertainen" izaera lausoaren isla moduan, erakunde politiko guztiz desideologizatu gisara aurkeztzen dira alderdi politiko handiak. Botere-lehian hautesleen alde ahalik eta zabalena ordezkatu nahian, bazterturik utzi dituzte ikuspegi espezializatuak. Hortaz, alderdi politikoaren eredu horiek, ez dira dagoeneko gauza gizartearen alde berezituaren interesak modu egokian ordezkatzeko, ezta gai ere herritarren nortasunak esparru politikoan islatzeko. Zeren herritarrek ez baitira, maiz erakunde politiko handiek uste izan duten moduan, kategoria abstraktuak eta anonimoak, ezpada gizarteko bizitza-esparruetan txertaturik bizi diren gizakiak, beren biziguneetan nortasun eta interes espezifikoak garatzen dituztenak. Globalizazioak ekarri duen homogeneizazioaren karietara, espezifikotasun horiek azaleratu eta aldarrikatu dira, hain zuzen ere, gaur egungo politikagintzan.

Gizarte-egituraren eta erakunde politikoaren arteko bateragarritasunik eza gora-behera, 60ko hamarraldiko alderdi-sistemek, oraindino, XX. mende hasierako gatazka-ildo berberak erakusten zituzten. Nolanahi ere, denbora luzean bake soziala eta hazkunde ekonomikoa bizi izan ondoren, urte horietan gizarte-frustrazioa orokortu zen Mendebaldeko testuinguru soziokulturalan. Ongizateko Estatuaren inguruan eta garapenaren kulturaren barnean sortutako itxaropenen ondorioa izan zen sentipen hori, zeren hasierako usteak, hots, garapen modernoak agindutakoak, ez baitziren bete. Etsipen-giroak adierazpen kulturalak eta politikoak izan zituen. Hartara, 60ko hamarralditik aurrera azaldu zen gatazka politikoak ez zeukan zerikusirik XIX. mende amaieran eta XX. mende hasieran nagusi zenarekin. Hain zuzen, azken berrogei urteotako borroka politikoak ez da soilik izan klaseen arteko lehia, ezpada politikagintzaren ikusmolde tradizionalaren eta ikusmolde berriaren arteko liskarra. Hasiera batean —60-70ko hamarraldietan— ohikoak ez ziren gaiak politizatzean adierazi zen politikaren ikusmolde berria, hala nola, eskubide zibilen aldeko eskarrietan, gerraren edo kolonialismoaren aurkako gaitzespen-egintzetan, ikasleen matxinadetan, herritarren protesta-ekimenetan, gatazka etniko eta nazionalen pizkundean, ekologisten, feministen eta kontsumitzaileen mugimenduetan. Gai horien inguruan, haien eraginez ziren eragile politiko berriak eratu ziren, baita egintza politikoak bideratzeko eredu berriak ere. Halatan, 60ko hamarraldia baino lehenago jokabide politiko desbideratutzat hartzen ziren egintzetara jo zuten eragile politikoek urte horiez geroztik, alegia, sistema politikoaren kanpoaldean ziharduten gizarte-mugimenduetara, herritarren ekimenetara eta partaidetza eta elkarretratze zuzena eskatzen zuten ekinbideetara.

Ordutik aurrera ugaritu diren erradikalismo politikoaren adierazpenak mota horretakoak dira. Azken berrogei urteotako fenomeno politikoak ezin dira inolaz ere ohiko kode sozioekonomikoan edo klase-irizpide soilak aintzat hartuz ulertu.

Aitzitik, gai eta auzi berriak politizatu diren heinean, egintza politikoei erakutsi dute osagai kultural garrantzitsua hartzen dutela barnean. Beranduko modernitatean, bada, ekoizpenaren esparruan jatorria zeukaten gatazkak desagertu ez diren arren, oinarri eta eduki kulturala duten gatazka-ereduak gainjarri zaizkie gatazka sozioekonomikoei. Gizarte-mugimendu berriek, esaterako, gizartearen autonomia-guneak osatzen dituztenean, bizimodu eta nortasun sozial berriak eraikitzen ari dira beren kideentzat, gizartean nagusi diren kultura-arauak auzitan jarritz. Hartara, horien erronka politikoa ohiko molde politikotatik at ulertu behar da, erronka sinboliko modura, zeren gizartearen kohesio kulturala funtsatzen duten oinarrizko esanahiak eraldatu nahian ari baitira.

Gai eta eraketa-forma berriak oldarka sartu dira politikagintzan. Eraberritze horretan sakoneko kultura-erlaldaketa, zehazkiago, balio-aldaketa sumatzen da. Inglehart-en ustez, balio postmaterialistek ezaugarritzen eta azaltzen dute azken urteotako politikaren norabidea (Inglehart, 1991, 2001). Teoria postmaterialistaren arabera, gatazka politikoa ez zaio egokitzen klaseen arteko ohiko lehiari. Horrek ez du esan nahi jadanik gatazkak osagai ideologikorik ez duenik. Baina, gizarte-banaketa-aren ildoak ez datoz dagoeneko bat ezkerren eta eskuinaren etiketekin. Aldiz, klase sozialarekin baino lotuago daude arazo zehatzekin eta balio-sistema desberdinekin. Hartara, belaunaldiaren arteko aldaketa gertatu da balioei dagokienez: belaunaldi gazteenak balio postmaterialisten arabera jokatzeko bitartean, alegia, autoerrealizazioa eta nortasuna abiaburu hartuz, belaunaldi zaharragoek ohiko balio materialistetan —segurtasun ekonomikoan eta materialean— aurkitzen dute beren jardueraren funtsa.

Gai eta balio politikoen erreperitorio berriak esparru politikoen mugarren birdefinizioa eragin du, politikotzat hartzen denaren irakurketa desberdina bultzatuz. Ongizateko Estatuaren garaiko politikagintza aztertu duten hainbat autorek nabarmendu dute ongizateko gizarteetako sistema politikotik XX. mendean zehar burutu den despolitizazio-prozesua. Demokrazia ordezkatzaileraren printzipioak zabaldu ziren heinean eta sistema politikoak onartzen zituen aktore politikoak erakundetu eta profesionalizatu ziren heinean, herritarren partaidetza politikoa erabat murriztu zuen kultura politikoa nagusitu zen Mendebaldeko sistema politikotik, gaur egunera arte iraun duen politikari buruzko axolagabetasuna eta bizi-modu pribatistak bultzatuz gizabanako askoren artean.

Gaur egun agertu diren joerak aztertu ondoren, haatik, despolitizazioari buruzko iragarpenak zehaztu egin behar dira pixka bat. Izan ere, zenbaitetan gizakien atzeraegite politikoa modura edo bizitza pribatu apolitikoaren goraipamen modura hauteman dena, gaur egungo esparru politikoak bizi duen egokitzapenaren ikuspegitik ere uler daiteke. Itxurazko atzeraegiteak, modu horretan, politikaren dimentsio berriaren moldaera adierazten du. Halatan, politikaren atzerakada lekualdatze bat besterik ez da, zentzu politikoa eskuratzen duten jardueraren gune eta nortasun-gune berriak sortzen baitira etengabe. Beck-ek “azpipolitika” deritzonaren

esparruak dira horiek (Beck, 1997). Azpipolitika bat etortzen da gehienetan politikagintza ez-instituzionalarekin, gaur egun oraindik politikagintza “ez-ofizialtzat” hartzen den ereduarekin, azken batean, politiko modura definitu ez diren jardueraguneekin eskuarki. Hartara, alde batetik, “betiko” gai politikoei buruzko interes soziala galdu arren, bestetik, ikusten dugu esanahiaren bilaketa sozial bat gertatzen dela etengabe, sozialitate-, partaidetza- eta mobilizazio-molde berrien bitartez.

Adiera desberdinetan “politika berria”, “politika erreflexiboa”, “bizitza-politika” edo “azpipolitika” modura ezagutu izan den gizarte-egintzak, beraz, hasiera batean ez-politikoak ziruditen jarduera-eremuak bereganatzeko joera erakutsi du. Hori egitean, birpolitizatu egin ditu eremuok, zentzu berri bat esleituz haiei.

Horrenbestez, despolitizazioa eta birpolitizazioa prozesu beraren alde osagarriak izan ohi dira, esparru politikoaren mugarri legitimoak zedarritzeko burutzen den etengabeko gizarte-lehiaren ondorioak. Industria-kapitalismoaren hastapenetan politikatik “babesturik” geratu ziren gizarte-guneak —gizakien eguneroko bizitza, esparru “pribatua”, nortasun indibiduala eta kolektiboa, auzi moralak, gorputza eta sexualitatea, besteak beste— modernitate erreflexiboaren garaiko gatazka politikoetan harrapaturik daude bete-betean. Izan ere, menderatze politikoaren garroak gizakiaren bizitzaren arlorik intimoetaraino iritsi dira, pribatutasuna bera politizatu arte. Horrekin batera, zientzia eta garapen teknologikoa, informazioaren zirkulazioa eta banaketa, ondasun sinbolikoen ekoizpena eta ingurumenaren zaintza oldarka sartu dira esparru politikoan eta politikagintzaren agendetan. Hamaikatxo gizarte-gunek bizi dute gaur egun birpolitizatze-prozesu hori.

8.4.2. Politikagintzaren bi logika aurrez aurre

Nolanahi ere, esparru politikoan agertutako joera berriek ez dute bertan nagusi izan diren pautak politikoen erabateko desagertzea eragin. Gaur egun, aldi berean dihardute ohiko politika modernoaren moldeek eta “politika berria” bultzatzen dutenek, oreka desberdinetan nahasirik bada ere. Behin baino gehiagotan botere politikoaren eta bere egituren aurrean gizarte zibilak daukan ezintasunaren adierazpen modura irakurri izan dira “azpipolitika” deitu dugun politikagintzaren forma berriak. Agian, era horretako jarreraren zantzuak aurki daitezke praktika politiko berrietan —estatuek, alderdi politikoek eta esparru politikoan boterea eta erabakiguneak kontrolatzen dituzten bestelako erakundeek daukaten itxieraren aurreko etsipen-jarrerak—. Hori horrela izanda ere, gaur egun gogoeta teorikoaren barruan eztabaidaz kanpo dagoen abiaburua da esatea ezen politika ezin dela gehiago modu sinple eta murriztailean Estatuaren esparruarekin identifikatu. Izan ere, politikagintzaren esparrua eta sistema politiko erakundetua ez datoz guztiz bat, betiko erakundeek politikagintzan nagusi izaten jarraitzen duten arren.

Honelatan, bada, ohiko erakunde politikoen erresistentzien aurrean zilegitasuna eskatzen duten politikagintza-eredu berriak plazaratzen dira esparru politikoan.

Ikusteko dago oraindik zer-nolako berregituraketa izan dezakeen esparru politikoak politikagintza-eredu desberdinen tentsioaren ondorioz. Oraingoan, Giddens-ek "emantzipazio-politika" deitzen duena —lehen modernitateko credua, alegia— beranduko modernitatearen ezaugarritzen duen "bizitza-politikarekin" batera agertzen da, kontratsan eta tentsio ugariaren artean (Giddens, 1994). Bestalde, estatu-egituraren logikak —globalizazioa eta politikaren "pribatizazioa" gorabehera— nagusitasuna mantentzen du esparruan.

Giddens-en emantzipazio-politika —politikagintza "klasikoa"— gizakiak eta taldeak bizitza-ahalbidetxei erasaten dizkieten trabetatik askatu nahi dituen ikusmoldea da. Emantzipazio-politikaren helburua, hortaz, esplotazioa, desberdintasuna eta zapalkuntzaren gisako arazoak murriztea eta ezabatzea izango litzateke. Bizitza-politikak —politikagintza "berriak"—, ordea, emantzipazio-maila bat eskatzen du aldeztu aurretik (emantzipazio ekonomikoa, batik bat), ni-aren garapenari dagozkion gaiez arduratzen baita baldintza postradizionaletan (Giddens, 1994).

Zalantzarik gabe, politikaren ikusmolde desberdinetan oinarritzen dira bi ereduek: bataren ikusmoldea estuagoa da; bestearena, zabalagoa. Lehenengoa Estatuen gobernu-esparruan burutzen diren erabakitze-prozesuei dagokie. Bigarrena, osterat, kontrajarritako balio edo interesen gatazken konponketari loturik dauden erabakitze-prozesuei dagokie, gatazkaren eta erabakien esparrua edozein dela ere. Horrela, bata sistema politikoaren erakundeen mugen barruan garatzen den jardunera murrizten du politikagintza; aktore politiko legitimoak, beraz, erakundetuak eta sistema politikoak onartuak direnak baino ez dira. Besteak, aldiz, egintza politiko zitelegia gizarte esparrura zabaltzean, aktore politikoaren eraketa malguagoa onartzen du, baita politikoak izan daitezkeen auzien ikuspegi irekiagoa ere.

Gaur egun, nazio-estatuak eta haien gobernu-erakundeek esparru politikoan daukaten nagusitasunari esker irauten du, besteak beste, politikaren esanahi heretsiak politikagintzaren eredua nagusi modura. Izan ere, bizitza-politikari edo "politikagintza berriari" dagozkion auzi guztiek hartzen dituzte tartean eskubideak eta betebeharrak. Eta, oraindik, Estatua dugu gunc administratibo nagusia, non eskubide eta betebeharrak horiek lege bihurtzen diren; Estatua da haien ezarpena ahalbidetzen duen botere-egitura gorena. Horrekin guztiarekin batera, haatik, egia da, politiki, politika berriaren gaiek gero eta garrantzi handiagoa eskuratzen dutela Estatuaren esparru publikoan eta juridikoan. Izatez, gai horiek modu nabarmenean integratu dira ohiko esparru politikoan azken urteotan.

Ohiko emantzipazio-eskubideen eskarien garrantzia ere ez da gutxitu gaurko politikagintzan. Emantzipazio-politika ez da desagertzen bizitza-politika programa politiko orokorretik gehiago eskatzen hasten denean, zeren bizitza-politikari lotutako gai guztiek barnean hartzen baitituzte emantzipazio-arazoak. Are gehiago, beranduko modernitatean, autogarapen indibidualaren eta kolektiboaren baliabideen inguruan biltzen da klaseen eta bestelako desberdintasunen banaketa. Hori dela eta,

emantzipazioak, bere adierarik erradikalenean, bizitza-politikaren eraldaketa ere eskatzen du. Ildo horretan, emantzipazioa ezin da gehiago ulertu desberdintasun materialen gainditze modura, nahiz eta mundu ez-garatuan esanahi hori lehenesten den beste ororen gainerik. Emantzipazio- eta autonomia-egitasmoek, gabezia ekonomikoak eta politikoak ez ezik, menderatze kulturalaren kritika ere hartu behar dute barnean. Horrexetan datza, hain zuzen ere, politika berriaren ekarpene-tako bat, gizarte-gabeziaren dimentsio kulturala azaleratzean. Gaurko garaian gizarte-garapenaren baliabide funtsezkotzat jotzen diren informazioa, ezagutza zientifikoa eta, oro har, ekoizpen sinbolikoaren unibertsoa ardura politikoaren menpe geratu dira ezinbestean. Hortaz, egintza politikoaren ereduak aldatu egin dira, baita gatazka politikoaren muinean dauden auziak ere, zeren gabezia politikoa eta menderatze politikoa moduko kontzeptuak ezin baitira gehiago irizpide ekonomiko hutsen arabera definitu. Aitzitik, gaur egun gizabanakoen eta gizarte-taldearen autonomia eta beregaintasun politikoa era askotako baliabideen kontrolean oinarritzen dira, hots, baliabide ekonomikoez gain bitarteko kulturalen, kognitiboen eta sinbolikoen erregulazioan batik bat.

9. Bibliografia

- Aguila, R. del (1997): "La Política: el Poder y la Legitimidad" in R. del Aguila (arg.), *Manual de Ciencia Política*, Trotta, Madril, 21-34.
- Aguilar, S. (1995): "Las Nuevas e Inciertas Bases de la Política" in J. Benedicto eta M. L. Morán (arg.), *Sociedad y Política*, Alianza Universidad, Madril, 161-188.
- Aguilera de Prat, C. R. eta Vilanova, P. (1987): *Temas de Ciencia Política*, PPU, Bartzelona.
- Ajangiz, R. eta Barcena, I. (2001): "Euskal Herriko Gizarte Mugimenduak", Giza Eskubideak, Deustuko Unibertistatea.
- Almond, G. eta Verba, S. (1970): *La Cultura Cívica*, Euramérica, Madril.
- Almond, G. (2001): "Ciencia Política: la Historia de la Disciplina" in R. E. Goodin eta H. D. Klingemann (arg.), *Nuevo Manual de Ciencia Política*, Istmo, Madril, 83-149.
- Alonso, L. E. (1993): "Reinventando el Estado del Bienestar", *Viento Sur* 10, 67-73.
- , (2000): "Las Transformaciones del Estado del Bienestar: Participación Social, Sociedad Civil y Ciudadanía", in J. A. Garde (arg.), *Informe 2000: Políticas Sociales y Estado de Bienestar en España*, Fundación Hogar del Empleado, Madril, 327-359.
- Alvarado, E. (1998): "La Crisis del Estado del Bienestar en el Marco de la Crisis de Fin de Siglo: Algunos Apuntes sobre el Caso Español", in E. Alvarado (arg.), *Retos del Estado del Bienestar en España a finales de los Noventa*, Tecnos, Madril, 21-57.
- Antón Mellón, J. (2002): *Las Ideas Políticas en el Siglo XXI*, Ariel, Bartzelona.
- Azurmendi, J. (1997): *Demokratak eta Biolentouak*, Elkar, Donostia.
- Barandiaran, X. (2002): *Gazteak eta Politika*, Eusko Jaurlaritza, Gasteiz.
- Barcena, I. eta Ibarra, P. (1993): "Movimientos Sociales y Partidos Políticos", in *Viento Sur* 7, 97-104.
- Barcena, I.; Ibarra, P. eta Zubiaga, M. (1995): "Mugimendu Sozialak eta Demokrazia Euskal Herrian: Intsumisioa eta Ekologismoa". *Uztaro* 14, 99-126.
- Barcena, I. (2000): "Partaidetza Politikoa" in *Lur Entziklopedia Tematikoa, Gizarte Jakintza*, 366-368.
- Bartolini, S. (1988): "Partidos Políticos y Sistemas de Partidos", in Pasquino, Bartolini, Cotta, Morlino eta Panebianco, *Manual de Ciencia Política*, Alianza Universidad, Madril, 217-264.

- Batarrita, D. (2000): "Estatu Liberala", in *Lur Entziklopedia Tematikoa, Gizarte Jakintza*, 208-211.
- Beck, U. (1997): "La Reinención de la Política: hacia una Teoría de la Modernización Reflexiva", in U. Beck, A. Giddens, S. Lash, *Modernización Reflexiva. Política, Tradición y Estética en el Orden Social Moderno*, Alianza, Madril, 13-73.
- Beltrán, M. (1992): "La Violencia Política Institucional", *Revista Internacional de Sociología* 2, 149-168.
- Benedicto, J. eta Morán, M. L. (arg.) (1995): *Sociedad y Política. Temas de Sociología Política*, Alianza Universidad, Madril.
- Benedicto, J. (1995): "La Construcción de los Universos Políticos de los Ciudadanos", in J. Benedicto eta M. L. Morán (arg.), *Sociedad y Política*, Alianza Universidad, Madril, 227-267.
- Beyme, K. Von (1986): *Los Partidos Políticos en las Democracias Occidentales*, CIS, Siglo XXI, Madril.
- Botella, J. (1997): "En torno al Concepto de Cultura Política: Dificultades y Recursos", in P. Castillo eta I. Crespo (arg.), *Cultura Política. Enfoques Teóricos y Análisis Empíricos*, Tirant lo Blanch, Valentzia, 17-37.
- Bottomore, T. (1982): *Sociología Política*, Aguilar, Madril.
- Bourdieu, P. eta Passeron, J. C. (1981): *La Reproducción*, Laia, Bartzelona.
- Bourdieu, P. (1997): "Espíritus de Estado: Génesis y Estructura del Campo Burocrático", in P. Bourdieu, *Razones Prácticas. Sobre la Teoría de la Acción*, Anagrama, Bartzelona, 91-125.
- Braungart, R. (1981): "Political Sociology. History and Scope", in S. Long (arg.), *The Handbook of Political Behavior (III)*, Plenum Press, New York, 1-80.
- Bresser, L. C. eta Cunill, N. (1998): "Entre el Estado y el Mercado: lo Público no Estatal", in L. C. Bresser eta N. Cunill (arg.), *Lo Público no Estatal en la Reforma del Estado*, Paidós, Buenos Aires, 25-56.
- Cachón, L. (1995): "Estado de Bienestar y Capitalismo Avanzado", in J. Benedicto eta M. L. Morán (arg.), *Sociedad y Política*, Alianza Universidad, Madril, 189-223.
- Calhoun, C. (arg.) (1992): *Habermas and the Public Sphere*, MIT Press, Cambridge.
- Capella, J. R. (1993): "Las Transformaciones del Estado Contemporáneo", in J. Apalategi eta X. Palacios (arg.), *Poder y Democracia. Los Nacionalismos en la Crisis del Estado de Bienestar*, Instituto de Estudios sobre Nacionalismos Comparados, Gasteiz, 19-40.
- Castells, M. (2000): *La Era de la Información. Economía, Sociedad y Cultura. 2. liburukia: El Poder de la Identidad*, Alianza, Madril.
- Castillo, P. eta Crespo, I. (arg.) (1997): *Cultura Política. Enfoques Teóricos y Análisis Empíricos*, Tirant lo Blanch, Valentzia.

- Cefaï, D. (2001): "Expérience, Culture et Politique", in D. Cefaï (arg.), *Cultures Politiques*, PUF, Paris, 93-116.
- Conde, F. J. (1951): "Sociología de la Sociología. Los Supuestos Históricos de la Sociología", *Revista de Estudios Políticos* 58, 15-29.
- Coser, L. (1956): *The Functions of Social Conflict*, Free Press, McMillan Publishing, New York.
- Cot, J. P. eta Mounier, J. P. (1983): *Sociología Política*, Blume, Bartzelona.
- Dader, J. L. (1992a): "La Evolución de las Investigaciones sobre la Influencia de los Medios y su Primera Etapa: Teorías del Impacto Directo", in A. Muñoz et al., *Opinión Pública y Comunicación Política*, Eudema, Madril, 221-240.
- , (1992b): "La Canalización o Fijación de la Agenda por los Medios", in A. Muñoz et al., *Opinión Pública y Comunicación Política*. Eudema. Madril. 294-316.
- Dahrendorf, R. (1959): *Las Clases y el Conflicto en la Sociedad Industrial*, Rialp, Madril.
- Diani, M. (1992): "The Concept of Social Movement". *The Sociological Review*, 38.
- Dogan, M. (2001): "La Ciencia Política y las otras Ciencias Sociales" in R. E. Goodin eta H. D. Klingemann (arg.), *Nuevo Manual de Ciencia Política*, Istmo, Madril, 150-196.
- Dowse, R. eta Hughes, J. (1986): *Sociología Política*, Alianza, Madril.
- Duverger, M. (1976): *Les Partis Politiques*, Armand Colin, Paris.
- , (1981): *Los Partidos Políticos*, FCE., Mexiko.
- , (1983): *Sociología de la Política*, Ariel, Bartzelona.
- Elias, N. (1993). *El Proceso de Civilización*, Fondo de Cultura Económica, Mexiko.
- Elkarlanean (1992): *Diez Textos Básicos de Ciencia Política*, Ariel, Bartzelona.
- , (1999): *Emakumeak eta Feminismoa Mendebaldean*, Gaiak, Donostia.
- Esping-Andersen, G. (1993): *Los Tres Mundos del Estado del Bienestar*, Alfons el Magnànim, Valentzia.
- Fernández García, T. (arg.) (1998): *Estado de Bienestar: Perspectivas y Límites*, Universidad Castilla-La Mancha, Cuenca.
- Fraser, N. (1997): "Rethinking the Public Sphere. A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy", in N. Fraser, *Justice Interruptus. Critical Reflections on the "Postsocialist" Condition*, Routledge, New York.
- Gallego, M. T. (1997): "Estado Social y Crisis del Estado", in R. del Aguila (arg.), *Manual de Ciencia Política*, Trotta, Madril, 107-138.
- Gamson, W., (1988): "Political Discourse and Collective Action", in B. Klandermans, H. Kriesi eta S. Tarrow (arg.), *From Structure to Action*, International Social Movement Research, JAI Press, Greenwich, 219-244.
- García, S. eta Lukes, S. (arg.) (1999): *Ciudadanía, Justicia Social, Identidad y Participación*, Siglo XXI, Alianza, Madril.

- García Cotarelo, R. (1985): *Los Partidos Políticos*, Sistema, Madril.
- Garde, J. A. (arg.) (2000): *Informe 2000: Políticas Sociales y Estado de Bienestar en España*, Fundación Hogar del Empleado, Madril.
- Giddens, A. (1980): *La Estructura de Clases en Las Sociedades Avanzadas*, Alianza Universidad, Madril.
- , (1985): *El Capitalismo y la Moderna Teoría Social*, Labor, Bartzelona.
- , (1994): *Modernidad e Identidad del Yo: El Yo y la Sociedad en la Epoca Contemporánea*, Península, Bartzelona.
- , (1995): *Política y Sociología en Max Weber*, Alianza, Madril.
- , (1997): *Política, Sociología y Teoría Social*, Paidós, Bartzelona.
- Goodin, R. E. eta Klingemann, H. D. (arg.) (2001): *Nuevo Manual de Ciencia Política*, Istmo, Madril.
- eta ———, (2001): "Ciencia Política: la Disciplina" in R. E. Goodin eta H. D. Klingemann (arg.), *Nuevo Manual de Ciencia Política*, Istmo, Madril, 21-82.
- Goodwin, B. (1988): *El Uso de las Ideas Políticas*, Península, Bartzelona.
- Grawitz, M. eta Leca, J. (arg.): *Traité de Science Politique*, PUF, Paris.
- Guibernau, M. (2002): *Los Nacionalismos*, Ariel, Bartzelona.
- Habermas, J. (1981): *Historia y Crítica de la Opinión Pública. La Transformación Estructural de la Vida Pública*, Gustavo Gili, Bartzelona.
- , (1992): "Further Reflections on the Public Sphere, in C. Calhoun (arg.), *Habermas and the Public Sphere*, MIT Press, Cambridge, 421-461.
- Haranburu, I. (2001): "Indarkeria, Terrorismoa eta Ekintza Politikoa", Argitaratugabe, Albacete.
- Harris, M. (1982): *Introducción a la Antropología General*, Alianza Universidad, Madril.
- , (1987): *Caníbales y Reyes. Los Orígenes de las Culturas*, Alianza, Madril.
- Hirschman, A. O. (1994): *Tendencias Subversivas*, FCE, Madril.
- Hobsbawn, E. (1991): *Naciones y Nacionalismo desde 1780*, Crítica, Bartzelona.
- Horowitz, I. L. (1977): *Fundamentos de Sociología Política*, FCE, Mexiko.
- Ibarra, P. (arg.) (2003): *Social Movements and Democracy*, Pallgrave-MacMillan, New York.
- Ibarra, P. eta Tejerina, B. (arg.) (1998): *Los Movimientos Sociales. Transformaciones Políticas y Cambio Cultural*, Trotta, Madril.
- Ibarra, P. eta Letamendia, F. (1999): "Los Movimientos Sociales", in M. Caminal, *Manual de Ciencia Política*, Tecnos, Madril, 372-402.
- Iglesias de Ussel, J. (1988): "Socialización y Control Social", in S. del Campo (arg.), *Tratado de Sociología I*, Taurus, Madril, 165-187.
- Inglehart, R. (1977): *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics*, Princeton U.P., Princeton.

- , (1991): *El Cambio Cultural en las Sociedades Industriales Avanzadas*, CIS, Madril.
- Inglehart, R. (2001): *Modernización y Postmodernización. El Cambio Cultural, Económico y Político en 43 Sociedades*, CIS, Madril.
- Jordana, J. (1999): "La acción colectiva y las asociaciones de intereses", in M. Caminal, *Manual de Ciencia Política*, Tecnos, Madril, 290-316.
- Keane, J. (1988): *Democracia y Sociedad Civil*, Alianza Universidad, Madril.
- , (2003): "Reflexiones sobre la Sociedad Civil Global", in Vidal Beneyto, J. (arg.), *Hacia Una Sociedad Civil Global*, Taurus, Madril, 69-107.
- Kelly, J. (1988): "La Doble Perspectiva de la Teoría Feminista", *Mientras Tanto* 36-37, 155-183.
- Klandermans, B.; Kriesi, H. eta Tarrow, S. (arg.) (1988): *From Structure to Action: Comparing Social Movement Research across Cultures*, International Social Movement Research, JAI Press, Greenwich.
- Klandermans, B. (1998): "La Necesidad de un Estudio Longitudinal de la Participación en los Movimientos Sociales", in P. Ibarra eta B. Tejerina (arg.), *Los Movimientos Sociales. Transformaciones Políticas y Cambio Cultural*, Trotta, Madril, 271-287.
- Kriesi, H. P. (1992): "El Contexto Político de los Nuevos Movimientos Sociales en la Europa Occidental" in J. Benedicto eta F. Reinares, *Las Transformaciones de lo Político*, Alianza, Madril, 115-157.
- , (1993): *Political Mobilization and Social Change*, Abingdon, Aldershot.
- Larrinaga, A. (2001): "Masa Hedabideen Eragina Arlo Intelektualean: Figura Intelektual Berrien Sorrera dela eta", *Uztaro* 38, 59-81.
- , (2004): "Zûonaren Esparrua: Gizaberea Saroi Publiko Aldakorreen", *Uztaro* 48, 25-59.
- Letamendia, F. (1992): *Nazionalismoa eta Beste Ideologia Garaikideak*, Gaiak, Donostia.
- , (1997): *Juego de Espejos. Conflictos Nacionales Centro-Periferia*, Trotta, Madril.
- Lipset, S. M. (1987): *El Hombre Político. Las Bases Sociales de la Política*, Tecnos, Madril.
- Llera, F. (1996): "Ciencia Política y Sociología Política: la Necesaria Reconstrucción de la Interdisciplinariedad", *REIS* 76, 57-73.
- Mann, M. (1991): *Las Fuentes del Poder Social I*, Alianza Universidad, Madril.
- , (2003): "¿Ha Terminado la Globalización con el Imparable Ascenso del Estado Nacional?", in J. C. Monedero (arg.), *Cansancio del Leviatán. Problemas políticos de la Mundialización*, Trotta, Madril, 231-259.
- Maquiavelo, N. (1987): *Discursos sobre la Primera Década de Tito Livio*, Alianza, Madril.
- Marsh, D. eta Stoker, G. (arg.) (1997): *Teoría y Métodos de la Ciencia Política*, Alianza, Madril.

- Marshall, T. H. eta Bottomore, T. (1998): *Ciudadanía y Clase Social*, Alianza, Madril.
- Martínez Alier, J. (1992): *De la Economía Ecológica al Ecologismo de los Pobres*, Icaria, Bartzelona.
- Martínez Sospedra, M. (1996): *Introducción a los Partidos Políticos*, Ariel, Bartzelona.
- Matas, J. (1999): "Los Partidos Políticos y los Sistemas de Partidos", in M. Caminal, *Manual de Ciencia Política*, Tecnos, Madril, 315-340.
- Michels, R. (1979): *Los Partidos Políticos*, I eta II, Amorrortu, Buenos Aires.
- Mishra, R. (1992): *El Estado de Bienestar en Crisis. Pensamiento y Cambio Social*, Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, Madril.
- Monzón, C. (1992): "Teoría de los Efectos Limitados", in A. Muñoz et al., *Opinión Pública y Comunicación*, Eudema, Madril, 242-254.
- Morán, M. L. eta Benedicto, J. (1995a): "Sociedad y Política : una Relación Multidimensional" in J. Benedicto eta M. L. Morán (arg.), *Sociedad y Política*, Alianza Universidad, Madril, 19-32.
- eta ———, (1995b): *La Cultura Política de los Españoles. Un Ensayo de Reinterpretación*, CIS, Madril.
- Morán, M. L. (1997): "Sociedad, Cultura y Política: Continuidad y Novedad en el Análisis Cultural", *Zona Abierta* 77/78, 1-29.
- , (2001): "Une Histoire d'Incommunicabilité: Récits et Culture Politique en Espagne et au Pays Basque", in D. Cefaï (arg.), *Cultures Politiques*, PUF, Paris, 463-483.
- Moreno, G. (2004): "Parte-hartzea Gizarte Garatuetan: Hirugarren Esparruaren Argilunak Gaur Egun", *Uztaro* 48, 119-126.
- Mouffe, Ch. (1999): *El Retorno de lo Político. Comunidad, Ciudadanía, Pluralismo, Democracia Radical*, Paidós, Bartzelona.
- Muñoz, A. et al. (1992): *Opinión Pública y Comunicación Política*, Eudema, Madril.
- Muñoz de Bustillo, R. (2000): "Retos y Restricciones del Estado de Bienestar en el Cambio de Siglo", in R. Muñoz de Bustillo (arg.), *El Estado de Bienestar en el Cambio de Siglo*, Alianza, Madril, 17-108.
- Nairn, T. (1981): *The Break-up of Britain: Crisis and Neo-Nationalism*, Verso, London.
- Noelle-Neumann, E. (1995): *La Espiral del Silencio. Opinión Pública: Nuestra Piel Social*, Paidós, Bartzelona.
- Offe, C. (1988): *Partidos Políticos y Nuevos Movimientos Sociales*, Sistema, Madril.
- Olson, M. (1965): *The Logic of the Collective Action*, Harvard UP Cambridge, Massachussets (1992: *La Lógica de la Acción Colectiva*, Limusa, Mexiko).
- Özirimli, U. (2000): *Theories of Nationalism: A Critical Introduction*, Saint Martin's Press INC, New York.

- Paramio, L. (1998): "Estado de Bienestar y Ciudadanía", in T. Fernández García (arg.), *Estado de Bienestar: Perspectivas y Límites*, Universidad de Castilla-La Mancha, Cuenca, 13-25.
- Parsons, T. (1996): *Estructura y Procesos en las Sociedades Modernas*, Instituto de Estudios Políticos, Madrid.
- Pasquino, G. (1988): "Participación Política, Grupos y Movimientos" in Pasquino et al., *Manual de Ciencia Política*, Alianza Universidad, Madrid, 179-215.
- Percheron, A. (1985): "La Socialisation Politique. Défense et Illustration", in M. Grawitz et J. Leca (arg.), *Traité de Science Politique*, PUF Paris, 165-235.
- Pérez-Agote, A. (1995): "Nación y Nacionalismo: La Politización de la Identidad Colectiva", in J. Benedicto et M. L. Morán (arg.), *Sociedad y Política*, Alianza Universidad, Madrid, 109-138.
- , (1999): "Globalización, Crisis del Estado y Anomía. La Teoría visita Europa", in R. Ramos Torre et F. García Selgas (arg.), *Globalización. Riesgo, Reflexividad. Tres Temas de Teoría Social Contemporánea*, CIS, Madrid, 57-72.
- Picó, J. (1990): *Teorías sobre el Estado del Bienestar*. Siglo XXI. Madrid.
- Ramos, R. (1995): "La Formación Histórica del Estado Nacional", in J. Benedicto et M. L. Morán (arg.), *Sociedad y Política*. Alianza Universidad. Madrid. 109-138.
- Raschke, J. (1985): *Soziale Bewegungen. Ein historisch-systematischer Grundriss*, Campus Verlag, Frankfurt/New York.
- Revilla, M. (1995): "Participación Política: Lo Individual y Lo Colectivo en el Juego Democrático", in J. Benedicto et M. L. Morán (arg.), *Sociedad y Política*. Alianza Universidad, Madrid, 299-326.
- , (2002): "Zona Peatonal. Las ONG como Mecanismos de Participación Política", in M. Revilla (arg.), *Las ONG y la Política*, Istmo, Madrid, 15-65.
- Rex, J. (1985): *El Conflicto Social*, Siglo XXI, Madrid.
- Riechmann, J. et Fernández Buey, F. (1994): *Redes que dan Libertad. Introducción a los Nuevos Movimientos Sociales*, Paidós, Barcelona.
- Robertson, R. (1992): *Globalization. Social Theory and Global Culture*, Sage, London.
- Rokkan, S. (1970): *Citizens, Elections, Parties*, David McKay Co, New York.
- Sampedro, V. (2000): *Opinión Pública y Democracia Deliberativa. Medios, Sondeos y Urnas*, Istmo, Madrid.
- Sampedro, V.; Jerez, A. et López Rey, J. (2002): "ONG, Medios de Comunicación y Visibilidad Pública. La Ciudadanía ante la Mediatización de los Mensajes Sociales", in M. Revilla (arg.), *Las ONG y la Política*, Istmo, Madrid, 251-285.
- Sanz, L. (1994): "El corporativismo en las sociedades industriales avanzadas. Veinte años de debates sobre intermediación de intereses y políticas públicas", *Zona Abierta*, 67-68.

- Sartori, G. (1980): *Partidos y Sistemas de Partidos*, I. liburukia, Alianza Universidad, Madril.
- , (1992): *Elementos de Teoría Política*, Alianza, Madril.
- Schellenberg, J. A. (1982): *The Science of Conflict*, Oxford University Press, Oxford.
- Schmitter, P. (1994): “¡El corporativismo ha muerto! ¡Larga vida al corporativismo!” *Zona Abierta*, 67-68.
- Seiler, D. L. (1978): *Les Partis Politiques en Europe*, PUF, Paris.
- Serrano Oñate, M. (2002): “Las ONG en la Encrucijada: del Estado del Bienestar a la Franquicia de Estado”, in M. Revilla (arg.), *Las ONG y la Política*, Istmo, Madril, 66-94.
- Simmel, G. (1977): *Sociología. Estudios sobre las Formas de Socialización*, Revista de Occidente, Madril.
- Sotelo, I. (1992): “Las Raíces Sociales de la Violencia”, *Revista Internacional de Sociología* 2, 53-66.
- Stoker, G. (1997): “Introducción” in D. Marsh eta G. Stoker (arg.), *Teoría y Métodos de la Ciencia Política*, Alianza Universidad, Madril, 13-29.
- Sudupe, J. (1984): *K. Marx. Teoria eta Politika*, BBK-Euskaltzaindia, Bilbo.
- Sztompka, P. (2002): *Sociología del Cambio Social*, Alianza, Madril.
- Tarrow, S. (1997): *El Poder en Movimiento. Los Movimientos Sociales, la Acción Colectiva y la Política*, Alianza, Madril.
- Tilly, Ch. (1992a): *Coerción, Capital y los Estados Europeos 990-1990*, Alianza Universidad, Madril.
- , (1992b): *Grandes Estructuras, Procesos Amplios, Comparaciones Enormes*, Alianza, Madril.
- , (1995): *Las Revoluciones Europeas. 1492-1992*, Crítica, Bartzelona.
- Tocqueville, A. de (1989): *La Democracia en América*, Aguilar, Madril.
- Torcal, M. (1997): “Cultura Política”, in R. del Aguila (arg.), *Manual de Ciencia Política*, Trotta, Madril, 231-250.
- Torrens, X. (1999): “Los Sistemas Electorales”, in M. Caminal (arg.), *Manual de Ciencia Política*, Tecnos, Madril.
- Touraine, A. (1987): *El Retorno del Actor*, Eudeba, Buenos Aires.
- , (1993): *Crítica de la Modernidad*, Temas de Hoy, Madril.
- Touzard, H. (1977): *La Mediación y la Solución de Conflictos*, Biblioteca Psicosociológica, Herder, Madril.
- Truman, D. (1951): *The Governmental Process*, A. Knopf, New York.
- Vallespín, F. (1997): “El Estado Liberal”, in R. del Aguila (arg.), *Manual de Ciencia Política*, Trotta, Madril, 53-80.
- Verba, S., Almond, G. (1989): *The Civic Culture Revisited*, Sage.
- Vidal Beneyto, J. (arg.) (2003): *Hacia una Sociedad Civil Goblal*. Taurus. Madril.
- Weber, M. (1979): *Economía y Sociedad*, FCE, Mexiko.
- Zapiain, M. (2003): *Zenbait Terrorista*, Txalaparta, Tafalla.

Sailean argitaratu diren beste liburu batzuk

Neoliberalismoa

Alberto de Abajo Gonzalez (arg.)
1999an argitaratua
ISBN: 84-8438-003-3

Arriskuaren gizartea. Modernitatearen krisia, teoria, gizartea eta politika Euskadin

Andoni Eizagirrre Eizagirrre
2002an argitaratua
ISBN: 84-8438-033-5

Globalizazioa eta ingurumena. Euskal begirada bat

Iñaki Barcena Hinojal (koord.)
2003an argitaratua
ISBN: 84-8438-046-7

Soziologia Sailean Uztaro aldizkarian argitaratu diren artikulak

Zôon aktiboa eta pasiboa: Gizaberea aska gozoan
Aierdi, Xabier, *Uztaro* **48**, 11-23.

J. Habermas: komunikazioaren aldeko proposamena
Amézaga, Josu, *Uztaro* **16**, 145-156.

Jenero kontzeptuaren inguruko hausnarketak
Amurrio, Mila, *Uztaro* **14**, 89-98.

Komunitatea eta genero-harremanak J.J. Rousseau-ren pentsamenduan
Amurrio, Mila, *Uztaro* **30**, 113-118.

Gaurko gazteriaren dibertimenduak irudi bizien metodoaz
Apalategi, Jokin, *Uztaro* **1**, 139-163.

Euskarazko kulturaren geroa Europa Berriaren tenorean
Apalategi, Jokin, *Uztaro* **4**, 155-162.

Langabezia: langabetuen psikosoziozia
Apalategi, Jokin, *Uztaro* **8**, 133-163.

Bakea eta gerra euskal haurren gogoetan
Apalategi, Jokin, *Uztaro* **33**, 99-120.

J. Piaget eta Soziologia
Apalategi, Jokin, *Uztaro* **44**, 87-98.

Pierre Vilar eta Euskal Herriaren borroka *In memoriam* (1906-2003)
Apalategi, Jokin; Iztueta, Paulo, *Uztaro* **49**, 89-119.

Identitate kolektiboak: beraien analisirako zenbait ohar
Arriaga, Mikel, *Uztaro* **12**, 135-142.

Gazte-taldearen errepresentazio soziala
Arrospide, Juanjo, *Uztaro* **7**, 155-179.

Gorri-berde... askatasunerako koloreak. Ekosindikalgiaren arazoak.
Barcena, Iñaki, *Uztaro* **8**, 119-132.

Venezuela: ekonomia, gizartea eta bideragarritasun demokratikoa
Belaustegi, Luis; Unzueta, Iñaki; Urruela, Victor, *Uztaro* **13**, 129-140.

Gizarte-erakundearen erronka berriak Euskal Herrian
Casquete, Jesús, *Uztaro* **30**, 105-110.

Politika erreflexiboa. Praktika eta errepresentazio garaikiderako ikerketen agenda
Eizaguirre, Andoni, *Uztaro* **47**, 79-116.

Zôon andro-ginos: Gizabere arra eta emea, politikan berdin?
Esteban, Mari Luz, *Uztaro* **47**, 61-77.

Energiak eta erregaiak
Grenon, Michel (Itzul.: Ander Etxebarria Otadui), *Uztaro* **41**, 101-114. Jokin Zaitegi Itzulpin
Laburren Sariketa.

Mugimendu sozialak eta demokrazia Euskal Herrian: intsumisioa eta ekologismoa
Ibarra, Pedro; Zubiaga, Mario; Barcena, Iñaki, *Uztaro* **14**, 99-125.

Komunikabideen eraginari buruzko ikerketa: ikuspegi historiko bat
Iturrioz, Ander, *Uztaro 3*, 109-122.

Euskal nazionalismoaren berreraikuntzaz
Iturrioz, Ander, *Uztaro 10*, 95-121.

Boterea Niccolo Machiavelli baitan
Iztueta Armendariz, Paulo, *Uztaro 5*, 151-177.

Nazio-arazoaren pedagogia: Irlandatik Euskal Herrira
Iztueta Armendariz, Paulo, *Uztaro 27*, 83-105.

Identitate kulturala eta boterea
Iztueta Armendariz, Paulo, *Uztaro 47*, 97-110.

Masa hedabideen eragina arlo intelektualean: figura intelektual berrien sorrera dela eta
Larrinaga, Ane, *Uztaro 38*, 59-81.

Zóon-aren esparrua: Gizaberea saroi publiko aldakorrean
Larrinaga, Ane, *Uztaro 47*, 25-59.

Trantsizioaldiari buruz
López, Emilio, *Uztaro 4*, 127-154.

Nazionalismoaren edukin etikoa atzemangarria da?
López, Emilio, *Uztaro 11*, 105-133.

Aldaketa sozialaren produkzioa eta gidaritza: globalizazioaren inguruko diskurtso sozioideologikoak
Martinez, Zesar, *Uztaro 41*, 65-100.

Parte-hartzea gizarte garatuetan: Hirugarren Esparruaren argilunak gaur egun
Moreno, Gorka, *Uztaro 47*, 119-126.

HIESa fenomeno sozial gisa: irudikapen sozialen dinamikari buruzko ikerketa bat
Peña, Oihane; Orella, Leire; Saiz, Ainhoa; Olaizola, Ainhoa; Salaverria, Ana Jesus, Agirrezabal, Arrate; Valencia, Jose Francisco, *Uztaro 45*, 101-116.

Nazioaren Europa, ala Europako nazioa
Smith, Anthony D., (Itzul.: Joseba Osa), *Uztaro 17*, 159-167. Jokin Zaitegi Itzulpen Laburren Sariketa.

Arrazakeria gaur egun
Touraine, Alain, (Itzul.: Joseba Osa), *Uztaro 22*, 81-96. Jokin Zaitegi Itzulpen Laburren Sariketa.

Gizarte modernoaren diagnostiko bat (hurbilketa Habermas-en krisi kontzeptura)
Unzueta, Iñaki, *Uztaro 18*, 61-81.

Komunikabideak, nazioa eta boterea
Urrutia, Santi, *Uztaro 12*, 143-153.

Mobilizazioaren teoria soziologiko berri baten zirriborroa
Urteaga, Eguzki, *Uztaro 15*, 109-140.

Estatu frantsesa eta Iparraldeko mugimendu antimilitarista: harremana eta bere eraginak mugimenduaren ibilbidean
Urteaga, Eguzki, *Uztaro 21*, 113-118.

Ikasle militanteen esperientzia

Urteaga, Eguzki, *Uztaro* **26**, 65-79.

Kazetariak eta formakuntza profesional iraunkorra

Urteaga, Eguzki, *Uztaro* **36**, 53-71.

Militantismoaren mutazioa: Frantziako ikasle-militantismoa adibide gisa

Urteaga, Eguzki, *Uztaro* **46**, 93-115.

Soziologia-Historia Sailean Uztaro aldizkarian argitaratu diren artikulak

«Navarrismo» euskaltzalea

Arraiz, Iosu; Iriarte, Iñaki, *Uztaro* **32**, 81-90.

Demokrazia eta naziotasuna

Lopez Adan, Emilio, *Uztaro* **32**, 91-102.

Nazionalismo erradikal berria (1959-1974): Galizia, Katalunia eta Euskadiko kasuen ikerketa konparatzailea

Rubiralta Casas, Fermi, *Uztaro* **32**, 103-116.

Zientzia politikoa Sailean Uztaro aldizkarian argitaratu diren artikulak

Erligioa eta herri-nortasuna Euskal Herrian eta Quebec-en

Itzaina, Xabier, *Uztaro* **31**, 129-150.

